GÜNEY 97

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

temmuz · ağustos · eylül '21
tîrmeh · tebax · îlon '21
15 tl · 5 euro

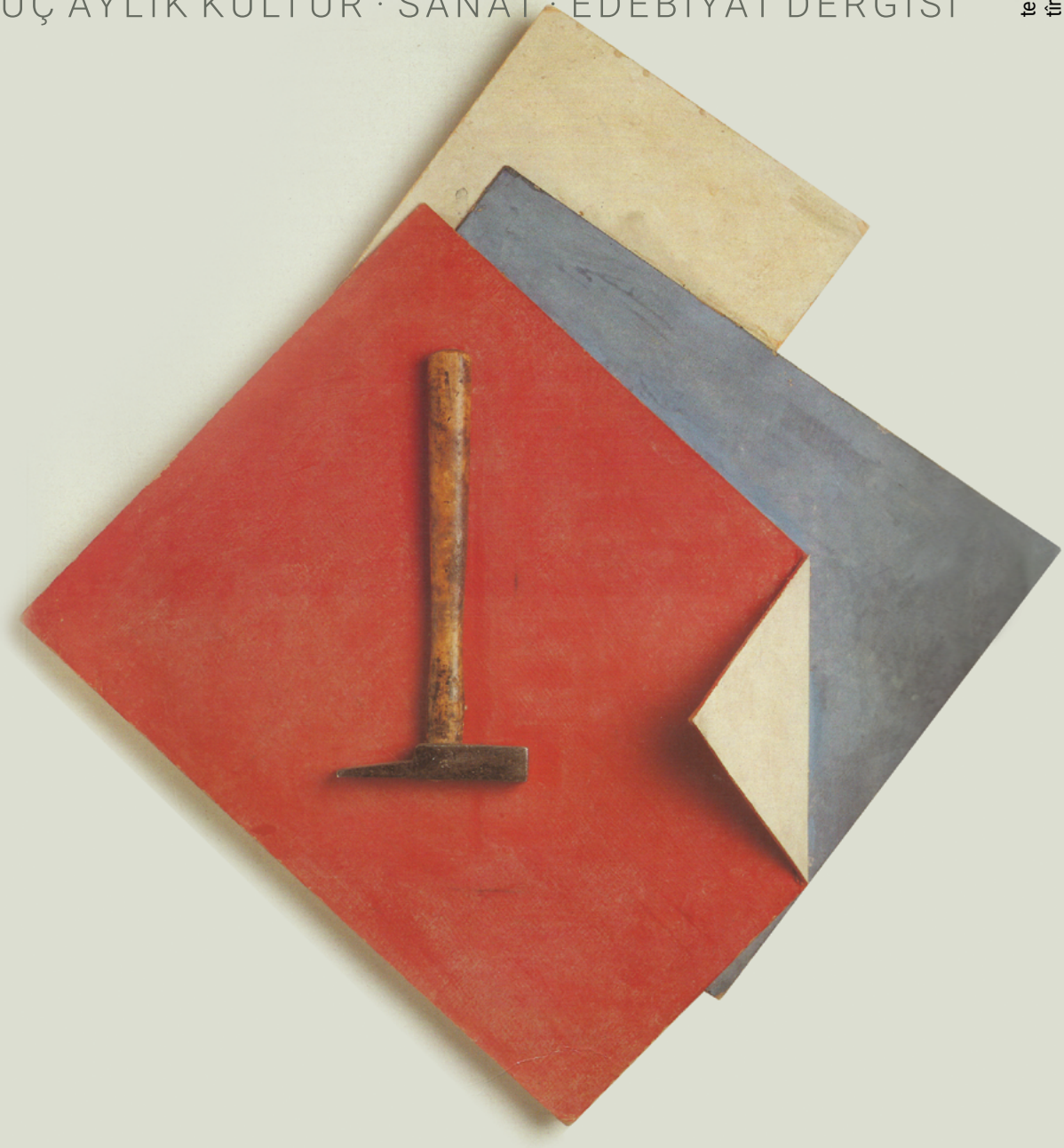

"Sınıfa karşı sınıf" politikası...
KÜLTÜR-SANAT ALANINDA DA!

| Ezilenlerin, Ötekileştirilenlerin Şairleri | Kök ve Çekirdek/1800'lerde Kadın Sorusu | Bir Şiir Ustası: A. Kadir | Koçgiri Edebiyatı: Yazmamanın Olanaksızlığı | Divan Şairleri Arasında Kadın Şair Olabilmek | Sinema Notları: 71. Berlinale

9771312693897

GÜNEY KİTAPLIĞI'NDAN YENİ BİR KİTAP

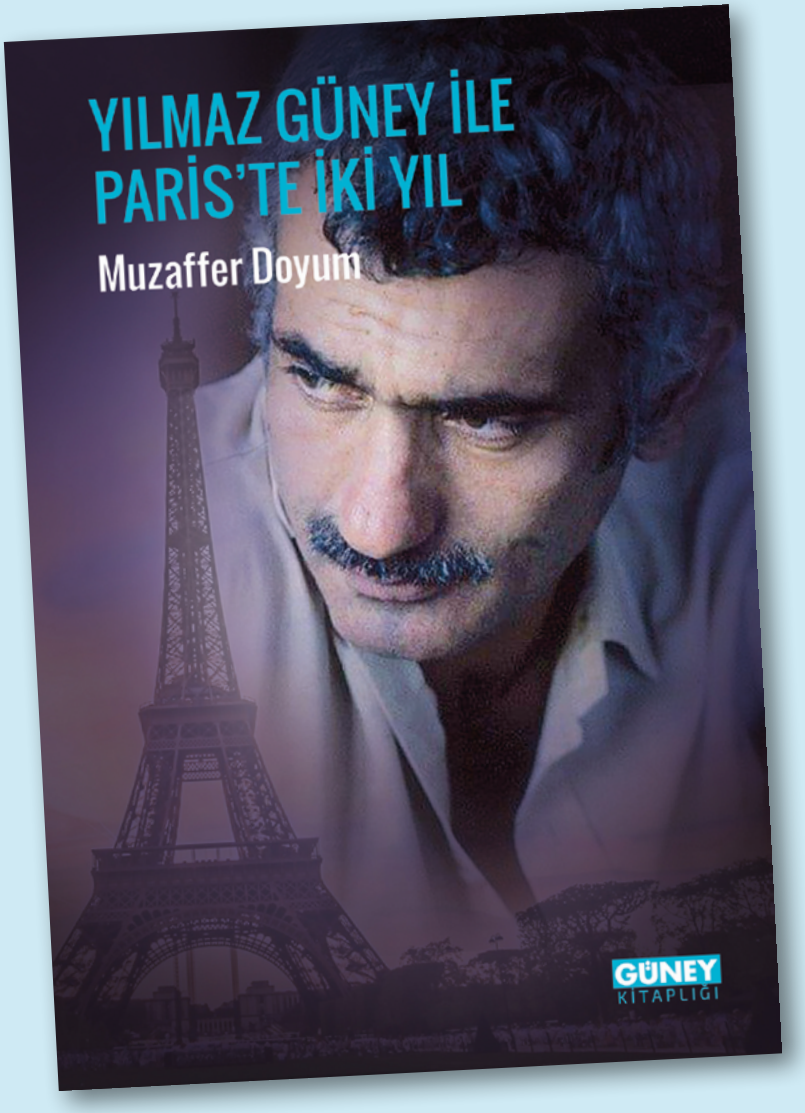

YILMAZ GÜNEY İLE PARİS'TE İKİ YIL
Muzaffer Doyum

1. Basım: Kasım 2020
ISBN: 978-975-8286-39-3
Sertifika No: 19276

"Herkesin bir Yılmaz'ı vardır ve bu Yılmaz, dokunulmazdır; bu anlamda Yılmaz, sınırları kaldırmış biridir; çünkü o, kalbi olan herkesindir."
— Sırrı Süreyya Önder

"1 Nisan 2020 sabahı Yılmaz abiyle bir ortak yoldaşımız, Facebook'da, Yılmaz abinin duygu yüklü çok güzel bir şiirini fotoğrafıyla birlikte doğum günü dolayısıyla yayınladı. Bu, beni bir yandan çok duygulandırdı, öte yandan ister istemez geçmiş güzel günlere doğru götürdü. Önce o resimli metni paylaştım, sonra aynı resmin üzerine Yılmaz abi hakkında bir şeyler yazıp yeniden paylaştım. Daha sonra kısa bir metin yazmaya karar verdim ve doğum günü çağrışımıyla BUGÜN GÜNLERDEN YILMAZ ABİ başlığını koydum, niyetim aynı gün birkaç metinle bunu bitirmekti. Ama hiç de öyle olmadı, bir yandan yazıyı beğenip devam etmem yönündeki istekler, öte yandan düşündükçe ve kaleme aldıkça, gerçekte Yılmaz abinin başkalarının hiç bilmediği, ya da yanlış bildiği bir yığın özelliğinin olduğunu fark ettim. Sonuç olarak, bütün yüreği ve beyniyle kendisini halklarımızın devrim davasına adamış bu büyük insanın çarpıcı özelliklerini ortaya koyan olayları olabildiğince nesnel bir şekilde aktarmaya karar verdim."
— Muzaffer Doyum

*Güney Kitaplığı dizisinde Muzaffer Doyum'un **Yılmaz Güney İle Paris'te İki Yıl** kitabını okuyucuya sunmaktan büyük mutluluk duyuyoruz.*

Yılmaz Güney'in bütün yönleri ile tanınması açısından, onun yakınında bulunan insanların onunla yaşadıklarını anlatmasını, bu anlatıların okuyucunun bilgisine, değerlendirmesine, eleştirisine sunulmasını önemli buluyoruz. Ne yazık ki en verimli döneminde yitirdiğimiz halkın bu değerli savaşçısı ve sanatçısının bugün de yaşatılmasının yollarından biri bu.

*Dizimizin bu yeni kitabında, Yılmaz Güney'in Paris'teki son iki yılında O'nun hem sanatsal, hem de siyasi faaliyetlerinde en yakınında bulunmuş bir insanın gözünden tanıyacaksınız. Kitapta aynı zamanda Yılmaz Güney'in yaptığı kimi konuşmaları ve kimi yazılarını ve O'nun hakkında yapılmış kimi konuşmaları, değerlendirmeleri de belge olarak bulacaksınız. — **Güney Kitaplığı***

İSTEME ADRESLERİ

GÜNEY Kültür · Sanat · Edebiyat Dergisi

Sultaniye Mah., 625. Sokak, No:7/1,
Esenyurt/İstanbul
Tel.: 0212 - 251 11 91

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Posta: guneykultur@gmail.com

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mah., Terkos Çıkmazı,
Terkos Han No: 1/42,
Beyoğlu/İstanbul
Tel.: 0530 - 973 73 95
İnternet www.interyayinlari.com
E-Posta: donusumyayinlari@gmail.com

Kitabı aşağıda yer alan kitabevleri sitelerinden de sipariş edebilirsiniz.

www.dr.com.tr
www.kirmizikedi.com
www.babil.com
www.emekkitap.com

GÜNEY'DEN SİZLERE

Kapak resmi:
Iwan Albertowitsch Puni,
"Çekiçli Relief", 1915

Merhaba Değerli Güney Okurları...

İçinden geçtiğimiz Korona günlerinde "siyaset/mafya/devlet virüsü" gündemi belirliyor. Her burjuva devlet gibi Türk hâkim sınıflarının devleti de tüm köhnemişliği, çürümüşlüğü ile bir kez daha gözler önüne seriliyor.

Ne zamana kadar dayanılacak bu kokuşmuşluğa, bu çürümüşlüğe?

İşçiler, emekçiler cephesinde ise değişen bir şey yok. Onlar ekonomik zorluklarla, işsizlikle, adaletsizliklerle, devlet terörüyle, pandemiyle... iç içe yaşam sürüyor. Ancak tüm bunlara rağmen "bıçağın kemiğe dayanmadığı", "uyuyan dev"in, –işçi sınıfının– uyanmadığı bir sessizliğin ortasındayız.

Ne zamana kadar sürecek bu sessizlik?

●●●●

Bu sayımızda Derya Gümüş "Sınıfa karşı sınıf!" sloganından hareketle proleter kültüre ilişkin kimi notları bizlere aktarıyor. Ganime Gülmez "köksüz gelişemeyeceğimiz, çekirdeksiz çoğalamayacağımız gerçekliğini" "Kök ve Çekirdek" başlığı altında irdeliyor; çevirisini yaptığı bir araştırmadan bölümleri bizlerle paylaşıyor. Temel Demirer yazısını "Ezilenlerin, Ötekileştirilenlerin Şairleri"ne, Mehmet Desde ise A. Kadir'e ayırmış. Her zaman olduğu gibi bu sayımızda Anuş Pazarcıyan arkadaşımız 'Sinema Notları'nı bizlerle paylaşıyor...

Ve elbette sizlerin ürünleri; denemeler, öyküler, şiirler, karikatürler... Tüm ürünleri ilgiyle okuyacağınızı düşünüyoruz. Ve yineliyoruz çağrımızı: Ürünlerinizi gönderin, okurlarımızla paylaşın... Ayrıca varsa eleştiri ve önerilerinizi de bizlere iletin. Yapıcı eleştiri ve öneriler dergimizin zenginleşmesine katkıda bulunacaktır...

Gelecek sayımızda buluşmak üzere...

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Tuncay Özkaradeniz

Yönetim Yeri ve Adresi:
Sultaniye Mah.
625 Sokak No: 7/1
Esenyurt/İstanbul

Tel.: 0212 - 25 111 91

Yayın Türü: Yerel Süreli
Dizgi & Grafik: Güney Grafik

Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 80 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 25 Avro
(Posta Ücreti Dahil)

Aboneliğin başlatılması için;
yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32
42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya)
Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 2.000 TL
1/2 sayfa: 1.000 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 500 TL
1/4 sayfa: 250 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

İÇİNDEKİLER

3 **GÜNEY'DEN SİZLERE**
5 **SİZLERDEN GÜNEY'E**

6 "Sınıfa Karşı Sınıf" Politikası... Kültür-Sanat Alanında da!
DERYA GÜMÜŞ

8 Hazır Olda Alın Teri
HALİL YENİ

9 Kapitalizm Çarkında Mutsuzluk
KÜBRA ERBAYRAKÇI

10 Ezilenlerin, Ötekileştirilenlerin Şairleri
TEMEL DEMİRER

15 Amîra / Amira
A. KARABAX

16 Bir Şiir Ustası: A. Kadir
MEHMET DESDE

26 Bekir Yıldız'ın Eserlerinde Namus Sorunu
ÜZEYİR KARAHASANOĞLU

30 Kök ve Çekirdek
GANİME GÜLMEZ

32 1800'lerde Kadın Sorusu

40 Dersim 37/38'de 'Yavuz imgesi'nin izleri
ŞÜKRÜ ASLAN

41 geç zaman
ADIGÜZEL K

42 Koçgiri Edebiyatı: Yazmamanın Olanaksızlığı
SİBEL ÜNAL

47 İşte Ben O Gece Ölmüştüm
NAİM YALÇINKAYA

48 Avîtab
SELAHATTİN ÇAM

50 Yüksek Kaldırım Sokağından Notlar- Pi Sayısı
YURDUŞEN TUNA

51 Mifte
MÜSLÜM ASLAN

52 Bir Damla Gözyaşı/ Dilopek Histêr
MED REŞÎYAN

54 Pembe Renkli Kahverengi
SALİH SEZEN

55 Çöplerin Gizemi
GÜLBİN SODAN

55 Aklım Çelişkiler Yumağı
YUSUF FERHAT

56 Huzursuz Aşk
ALİ DEMİR

57 Ölüme Karşı Deyişler (6)
RAHİME HENDEN

58 Adalet mi? O ne ki?
MEHMET ALİ GÜNER

60 Rüya
UMUT BEYAZ

60 Gülümse Hayat
KAMİL GÖRKEM

61 Eski Yağmurlar
OSMAN AKYOL

62 Kız Rengi Oğlan Rengi, Renkler Kardeş Değil mi?
HALİL İÇÖZ

64 İçimizden Biri: Bülent Eken
GÜLSEN GÜLBEYAZ

69 Yüzyılımız
TÜLİN SERTDEMİR

70 Divan Şairleri Arasında Kadın Şair Olabilmek
HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

72 Yazar Kadir Can Aydemir ile söyleşi
SÖYLEŞİ: GÜNEY

74 "Camları Kırın Kuşlar Kurtulsun"
MUSTAFA DEMİR

76 Umudu Ve Kederi Buluşturan Şair: Halil Alp
GÜLSÜM ALP

76 "Ejma'nın Rüyasını Hepimiz Hatırladık
AKMAN GEDİK

78 Zülfü Livaneli'nin Son Romanı "Balıkçı ve Oğlu" Üzerine
H. DEMİRCİYAN

78 "Şairin Romanı"
HİKMET KALE

79 Ali Erenler'den Bir Şiir Kitabı: "Munzur - Venge Hardê Dewresu"

80 Bizim Mahalleden Hiç Adam Çıkmadı
AHMET MERMER

83 curcuna
TAN DOĞAN

84 Medyayı Otopsi Masasına Yatıran Film
OLCAY BAĞIR

85 Soyguncu
ÖMER ÖZYURT

86 Akacaksın Zamanın Derin Kuyusunda
YUSUF ÖZDEMİR

87 annem dünyayı evirip çevirirken
ESMA TEMUR EKİNCİ

88 Sinema Notları 71. Berlinale
ANUŞ PAZARCIYAN

97 Çocukluktan yaşlılığa "gençlik aktarmalı" bir yolculuktur; dublaj
İREM ÇİZMECİOĞLU

98 Karikatür
K. ÖNTAŞ

SİZLERDEN GÜNEY'E

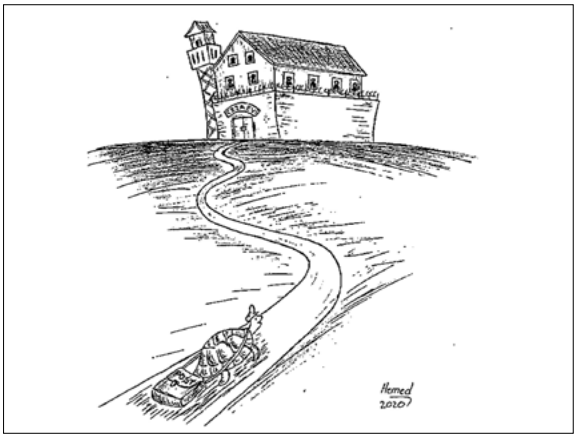

■ Karikatürler: Mehmet Boğatekin

■ Fotoğraf: Arif Kılıç

“Sınıfa karşı sınıf” politikası...

KÜLTÜR-SANAT ALANINDA DA!

■ DERYA GÜMÜŞ

“Bir düşünceyi kolay hatırlanıp tekrarlanabilir bir biçimde ifade eden kısa, çarpıcı söz, motto” ya da “Kimlik, topluluk, örgüt, kurum veya kuruluşun amaç ve araçlarını özlü bir biçimde tanımlayan deyiş veya söz” olarak tanımlanıyor sözlüklerde slogan. Dünya ve Kuzey Kürdistan-Türkiye devrimci hareketinin hiç de yabancısı olmadığı bir şey sloganlar konusu... Sloganlarla kısa ve özlü bir şekilde çelişkileri ortaya koymak, varılmak istenen amacı/hedefi, çözüm öneri/ler/ini ilan etmek, bunları kitlelere taşıyarak, onları etkilemek, ortak düşünceler etrafında toplanmaya ve mücadele etmeye sevk etmek mümkün.

Doğru kullanıldığında etkili bir araçtır sloganlar. Doğru kullanmaktan kastımız, günceli, çelişkiyi ifade etmesi, çarpıcı olması gibi özellikleri değil yalnızca. Bunun yanında pratikte atılan slogana uygun davranılıp davranılmadığı önemli, hatta belirleyicidir.

Bilindiği gibi slogancılık diye bir sözcük de var. Altı boş, gerçek yaşamda karşılığı olmayan, herhangi bir konuda “laf olsun, torba dolsun”dan başka bir şeye hizmet etmeyen, salt atılan sloganın etrafında dönülüp durulan ya da ona uygun davranılmayan, “gevezelikten” başka bir işe yaramayan durumun ifadesidir slogancılık...

Günümüzde çelişkiyi ortaya koyan, amacı ifade eden, çağrı yapan örnek sloganlar var:

“Ya barbarlık ya sosyalizm!” gibi tüm dünyada tehlikenin ne boyutlarda olduğunu gösteren ve onun gerçek alternatifinin ne olduğunu ortaya koyan bir slogan örnek bir slogandır.

Ya da Kuzey Kürdistan-Türkiye devrimci hareketiyle neredeyse yaşıt olan **“Faşizme ölüm, tek yol devrim!”** sloganı gibi düşmanın kim olduğunu gösteren, çözümün/hedefin ne olduğunu ortaya koyan slogan da örnek bir slogandır.

●●●●

Bir de **“Sınıfa karşı sınıf!”** sloganı var. Bu slogan da (bana göre) örnek bir slogandır. Slogan, sınıflı bir toplumda yaşandığı, toplumda var olan **esas çatışma**nın burjuvazi ile proletarya arasında yürüdüğünü ifadesi etmesi yanında, işçi sınıfı bilincinin ve örgütlülüğünün zayıf olduğu ülkelerimizde işçilere “sınıfını bil”, “dostunu ve düşmanını bil!” demenin de bir çeşit ifadesi...

“Sınıfa karşı sınıf!” sloganı aynı zamanda günümüzde “imtiyazsız sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz” (Kemalistler) gibi anlayışlarla toplumun sınıflara bölünmüşlüğü olgusunu gözlerden gizlemeye çalışan ya da kimi burjuva ideologlar tarafından son yıllarda pompalanan “günümüz dünyasında üretimin robotlaştığı/dijitalleştiği gibi nedenlerle işçi sınıfı diye bir sınıfın kalmadığı”, bundan dolayı “sınıf savaşımı diye bir şeyin ortadan kalktığı” türünden işçi düşmanı düşüncelere karşı da bir duruştur.

“Sınıfa karşı sınıf!” sloganı mücadelenin sürekliliğine, –kendi karşıtı ortadan kalkmadan bu mücadelenin sürekliliğine de– bir vurgudur aynı zamanda...

●●●●

Sınıf savaşımından korkan, kendi geleceğinin sınıf savaşımı ile son bulacağını en iyi bilen ve bu yüzden kitleleri sınıf savaşımından uzak tutmaya çalışan burjuvaların yalanlarının aksine işçi sınıfı da, sınıf savaşımı da var ve bu savaş hayatın her alanında sürüyor, sürecek.

İşçi sınıfı ve onun öncü örgütlerinin siyasetlerinde “sınıfa karşı sınıf” politikası her zaman merkezde durmak zorundadır. Bu istenilen hedeflere varılması için kapitalizmin yıkılması, işçilerin emekçilerin kendi devletlerini/yönetimlerini kurması için olmazsa olmaz bir politikadır.

“Sınıfa karşı sınıf” sloganı –öncelikle ve yaygın bir şekilde– işçi sınıfının politik mücadelesi alanı ile ilgili bir slogan olarak algılansa da sınıf mücadelesinin sürdüğü birçok alan vardır. Kültür-sanat alanı da sınıf mücadelesinin sürdüğü alanlardan birisidir.

●●●●

Diğer alanlarda olduğu gibi kültür-sanat alanında yürütülecek çalışmada da “sınıfa karşı sınıf” politikası merkeze konmak zorundadır. Bu politikanın somut ifadesi, işçi sınıfının sınıf mücadelesine katkıda bulunan bir proleter kültür siyasetidir.

İşçi sınıfına, işçi sınıfının kurtuluşunu hedef olarak koyan, sınıfın kendini, kendisi ile birlikte aslında insanlığı kurtarma hedefine uygun hareket eden, sömürüyü yok etmeye yönelik, bu hede-

fe hizmet eden bir kültür siyaseti gerekiyor.

Sınıf mücadelesinin her alanda yürüdüğünün bilinciyle, kültür ve sanat alanında da bir mücadelenin varlığı; burjuvazinin bu alanda da hâkimiyetinin kırılması yönünde çalışmalar bize proleter kültür siyasetinin "olmazsa olmaz"lığını dayatıyor.

Kaldı ki burjuvazi bugün tüm dünyada olduğu gibi ülkelerimizde de kendi kültür siyaset/ler/iyle işçilerin emekçilerin bilinçlerini de köleleştirme durumunda. Bu çarkın kırılması için, işçilerin kendisi için sınıf olma bilincinin yaratılması için de proleter bir kültür siyasetinin yaratılması –ve uygulanması– kendisini dayatıyor.

Yani bu alanda da "sınıfa karşı sınıf" siyaseti gerekiyor!

●●●●

Böyle bir kültür siyasetinin oluşturulmasında ve sınıf mücadelesinin çıkarlarına uygun bir şekilde pratiğe geçirilmesinde **bilinçli** ve **taraflı** bir çizgi izlenmek zorunda...

Bilinçli bir tercih sonucu kendini işçi sınıfının ve emekçi kesimlerin mücadelesi saflarında konumlandıranlar, bu mücadelede esas olarak sistemi sorgulayıp onun yıkılması ve yerine işçilerin, emekçilerin iktidarını kurma görevini koyanlar, burada durmayıp önlerine uzun erimde sınıfsız, sömürüsüz bir toplum kurma hedefini koyanlar... daha bugünden kültür-sanat alanında da sınıfın kültür politikasını oluşturmak, bu alanın bilinçli bir şekilde sınıfın mücadelesine katkı sağlayacak şekilde kullanmak zorundadırlar.

Böyle bir kültür politikası burjuvazinin egemen kültürüne karşı işçi sınıfının mücadelesinin bir aracı olması yanında; geleceğin toplumunun yaratılması ve onu yaratacak yeni insanın şekillenmesinde de önemli bir işlev üzerlenmek zorundadır.

●●●●

Bugün ülkelerimizde işçiler, emekçiler hâkim sınıflar işçileri, emekçileri ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda yoğun bir baskı, sömürü ve boyunduruk altında tuttukları gibi ellerinde bulundurdukları çok çeşitli araçlarla kültürel olarak da işçileri, emekçilerin bilinçlerini esas olarak esir almış durumdadırlar. Kendi aralarındaki iktidar dalaşların da bir sonucu olarak farklılıklar gösteren ve ama tüm farklılıklarına rağmen esas olarak burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden kültür siyasetleri işçi sınıfının ve emekçileri sistemin içinde tutmak, sömürü düzeninin devam ettirmek için uygulanıyor. Kemalist, dinci, emperyalist ya da liberal... burjuvazinin kültür siyasetlerinin adı değişse de üzerlendikleri işlev budur.

●●●●

Burjuvazinin kültür politikalarına karşı kendini "sol", "devrimci", "sosyalist", "komünist" olarak adlandıran; işçi sınıfının "kurtarıcılığına" soyunduğunu söyleyen, devleti yıkma, yerine işçilerin, emekçilerin devletini kurma iddiasında olan... bir dizi yapı da lafta bir işçi kültürü savunusu içine girmektedirler. Ancak ne yazık ki, bunların işçi kültürü bağlamında ileri sürdüğü görüşler incelendiğinde ya da bu politikanın pratikte nasıl yürütüldüğü gözlemlendiğinde, savunulan ve pratiğe uygulanan ile işçi sınıfının olması gereken kültür siyaseti arasında fazla bir ilişkinin olmadığı görülecektir.

Buna nedenleri olarak popülizm, çok çabuk gelişme isteği, güçsüzlük/yetersizlik... sayılabileceği gibi en temel nedenin "sınıf" siyasetinin ya kavranmayışı ya da yanlış kavranışı olduğu açıktır. Bu kavrayışsızlığın kültür politikasında da sonuçları kuyrukçuluk, teori-pratik uyumsuzluğu, grupçuluk... vs. olarak kendisini göstermektedir.

●●●●

"Sınıfa karşı sınıf!" siyasetinin kavranmadığı ve uygulanmadığı bir politik iklimde elbette işçi sınıfının kültürü sorunu da önemsiz bir mesele olarak, deyim yerindeyse, "unutulmaya" terkedilmiştir. Bunun olmadığı yerde pratikte reformist veya milliyetçi içerikli bir kültür siyaseti ya da ulusal kültür, halk kültürü... devrimci saflarda etkin olabilmektedir. Ortaya çıkan boşluğu dolduranlar ise kimi zaman "ulusal kültür" savunucuları, kimi zaman "halk kültürü" savunucuları, kimi zaman din çıkışlı mezhep örgütlenmelerinin kültür anlayışı... ile doldurulmuştur!!! Bu durum bile kendisine devrimci diyen, işçi sınıfının önderliğine soyunmuş kesimler için utanılması/sorgulanması gereken bir durumdur.

●●●●

Buraya kadar anlattıklarımızdan ortaya çıkan resim durumun pek de iç açıcı olmadığı resmidir. Evet, durum iyi bir durum değildir ve ama değiştirilemez bir durum da değildir.

Yeter ki, devrimciliğin gereği yerine getirilsin; işçi sınıfının tek gerçek devrimci sınıf olduğu düşüncesine bağlı olarak gerek politik alanda, gerekse kültür sanat siyasetinde doğru politikalar oluşturulsun... İşte o zaman birçok güçlüğün üstesinden gelineceği görülecektir.

Yeter ki, o en temel halka kavransın:

"Sınıfa karşı sınıf!"

Kültür politikasında da...

15.06. 2021 ■

Hazır Olda Alın Teri

■ **HALİL YENİ**

I.
Gecede kömür közü,
Şafakta yanan lamba,
Pencerede sabah,
Perdede asılı güneş,
Tedirgin güvercin kanadında.

Uyanma saatinin huzursuzluğuyla,
Erteledin hayatı
Bu kaçıncı oyalanma?
Sen ölümün ayaklanmış hali,
Aynaları çatlatan mutsuzluk abidesi,
Bedenin gün doğumlarında yorgun,
İş çıkışlarında ıskarta.

II.
Günaydın günün ilk sigarasıyla
Dolmuş yolu gözleyen işçi.
Uykulu gözü, yılgın sözüyle
Mecburiyetini selamlayan emekçi.

Günaydın,
Sessizliği bozan ezgisiyle
İnsan uğultusu.
Çayın demiyle,
Güneşten önce yollara çıkan
Sıcak poğaça kokusu.
Ve her sabah yüzüne taktığı umutsuzluğuyla
Yoksul Halk ordusu.

Günaydın, öpücükler kondurup çocuğuna,
Vardiya yollarına düşen ana.
Tütmüyor yemeğin ocakta,
Bulgurun az,
Mercimeğin darda.
Patlamaya hazır bir volkan
Beklerken bağrında,
Bırak,
Vakti değildir sabır çekmelerin.

III.
Sen suskun,
Ben yorgun,
Bitmez yaşam sancısı.
Ne için çekilen bu çile?
Değişmez mi tarihin kara yazgısı?
Günümüzle karamsar,
Geleceğimizle dertli,
Yoksullukla doldururken
Ömür defterini,
Bizi bekler kırmak için mengeneyi,
Hazır olda alın teri.

Kapitalizm Çarkında Mutsuzluk

■ KÜBRA ERBAYRAKÇI

İnsanı güçlü yapan sadece bir nesne vardır. Bu nesne, paradır. Paranın değeri insanoğlu üzerinde ölçülür. Para, insanı değiştirebilen ya da mükemmel insan portresi sunan güçlü araçtır. Kendini değersiz görenler, kendini sevmeyenler paranın gücüne sığınıp kendini sevdirebilir ya da değerli insanmış görüntüsü sunabilir. Peki ya işçiler? Parası olmadığından çalışmak zorunda kalanlar... Onlar nasıl kendini güçlüymüş gibi gösterebilir? Evini beş kuruş parayla geçindirmeye çalışanlar, nasıl mutlu olabilir ki!

Paran yoksa mutlu değilsindir. Parası olan mutlu mu?

Evine bir ekmek götüremeyen, sabahlara kadar çalışan ama sigara parası bulamayan adam mutlu mu? Her gün sırf çocuğunu okutabilmek için gündelik temizlikçi olan kadın mutlu mu? Mutlu aileleri gören çocuk, parasızlıktan mutlu olan ailesiyle mutlu mu?

Ne çok mutsuzluk sığdırmış insanoğlu yüreğine. Para insanı merkeze almış, kendine köle etmiş insanları. Parasızlık yüzünden kaç hayat solmuş, kaç hayat çiçek açmış? Mavi yakalılar ve beyaz yakalılar diye ayırdığımız, fakirsin ya da zenginsin diye kıyasladığımız, ama onun parası var senin yok diye söylediğimiz kaç ayrımcılık sığdırmışız yargılarımıza. Maalesef ki kapitalizmin çarkında savrulup duruyoruz. Yaprak misali. Cepte olan deliklerimizle, ay sonu gelmesini sabırsızlıkla beklediğimiz hayatın içinde ölümü bekleyen yaşlılar gibi bekliyoruz bazı şeyleri... Şans oyunları oynuyoruz bazen. Bazen de milli piyangoya umut bağlıyoruz, 'ya tutarsa'... Bir de hiç gerçekleşmeyen hayallerimiz var. Hayaller hedeflere dönüşse de, mutsuzluk yine insanoğlunun bedenine yapışmış. Ah be dünya! acaba parasızlık mı bizi mutsuz eden yoksa kendimiz mi?

Parası olmayan adam zaten mutsuzdur. Bunun ötesi yok ki! Yoldan geçen kime sorsan; para, para der. Tek dert para olmuş. Parasız neden yaşanmıyor ki? Eski günlere geri gitmek değil amacım. Amaç, paranın ne kadar sorunlu bir şey olduğunu anlatmak. Değer verilen bazı nesneler insanoğlunu değersizleştiriyor. Değerli olan güç insanı tüketebiliyor. Kapitalizmin en güzel günleri; sevgililer günü, 8 Mart, anneler günü ve babalar günü olarak belirlenen özel günlerdir. Bu günlerde alınan hediyeler insanların yüzünü güldürmektedir. Bu özel günlerde nedense bazı gerçekler hatırlanıyor. Peki, bu günlerden arta kalan zamanda hatırlıyor muyuz annelerimizi, sevgililerimizi ya da babalarımızı? Bence pek fazla hatırlanmıyor. Bu günler dışında hediye alıyor muyuz onlara? Bence almıyoruz.

İnsan bugünlerde değil her gün hatırlanmalı. Hele hele annelerimiz, hele hele babalarımız. Bizi bu dünyaya getirenler kutsal varlıktır ve bu kutsal varlıklar her zaman hatırlanmalı. Sadece anneler gününde değil. Bu özel günler kapitalizmin güzel bir oyunu bizlere. Mutluluk altında komple oyunları. Parası olan en güzel hediyeyi alabiliyor tabii ki! Onda sorun yok... Peki ya parası olmayanlar? Yüreklerini adıyorlar annelerine, babalarına ve sevgililerine. Hep bir eşitsizlik hâkim dünyaya. Parası olanlar ve olmayanlar, bugün olanlar ve yarın olmayacaklar. Eşitsizlik içerisinde savrulan insanlar. İnsan bu yaşamı kendisi seçmedi. Seçim hakkı da tanınmadı. Hoş hak tanınmış olsaydı, kimse kötü kader seçmezdi kendine. Böyle bir dünya ve böyle bir insanoğlu. Dönemine göre değişen insanlık kavramı. Her yıl biraz daha eskiyor insanlık. Her yıl biraz daha değer kaybediyor. Tıpkı para gibi. Paranın nasıl ki değeri varsa, insanlığında öyle değeri var. Patronlar mutlular, işçiler mutsuz. Patronlar hep bir emir verme çabası içerisinde, işçiler emir almakla meşguller. Patronlar her zaman kazanır. Peki ya işçiler? Kaybede kaybede hayatın değerini anlarlar. Belki de mutsuzluk insanı adam eden önemli bir duygudur. Belki de insan mutsuz olunca hayatın değerini ve kıymetini anlıyordur.

'Bizim Aile' filminde Yaşar ustanın söylediği gibi; "Bak beyim sana iki çift lafım var. Koskoca adamsın. Paran var, pulun var, her şeyin var. Binlerce kişi çalışıyor emrinde. Yakışır mı sana ekmekle oynamak. Yakışır mı bunca günahsızı, çoluğu çocuğu karda kışta sokağa atmak, aç bırakmak. Sen büyük patron, milyarder, para babası, fabrikalar sahibi. Sen mi büyüksün. Hayır, ben büyüğüm."

İşte bu sözler mutluluğu tanımlayan önemli sözlerdir. Para değildir mutluluk. Mutluluk patron olmak değildir. Asıl mutluluk işçi olup, emeğinin hakkıyla kazandığın parayla ailenle bir arada olabilmektedir. Asıl mutluluk, Yaşar ustanın fabrikalar sahibi adama koyduğu postayı koyabilmektedir. Para her şeydir ama mutluluk ya da insanlık değildir. ■

Ezilenlerin, Ötekileştirilenlerin Şairleri

■ TEMEL DEMİRER

"Sistem dışı farklılık korkutucudur,
çünkü sistemin hakikâtini, göreliliğini,
kırılganlığını, ölümlülüğünü açığa çıkarır."[1]

Ezilenler sömürülen, horlanan, kaybettirilenlerdir. Ezilen olmak kadar, ezilenlerden yana saf tutmak da zordur, zorludur.

"Ezilenler" derken; Fyodor Mihailoviç Dostoyevski'nin ezilenleri "iyi" oldukları için kaybetmek zorunda olanlar ile kaybetmeyi kendi seçenler olarak ikiye ayırmasının[2] ötesinde; "Zorbalar beni dün bağışladılar. Onların gözünde bir cani olmaya çalışmazsam eğer, suç ortaklığı etmiş olurum," kesinliğiyle Gracchus Babeuf (François-Noël Babeuf)'ün, "Sınıf çatışmasının özünü incelerken, bunun sömürmeye dayandığını görüyor: Bu sömürme halkı sülük gibi emen küçük bir azınlığın işidir. Bir yanda, her şeyi üreten ama yoksulluk içinde kıvranan büyük bir kitle, öte yanda, 'elini hamura dokundurmadan' gül gibi yaşayan bir azınlık,"[3] diye betimlediği hakikâtten söz ediyorum...

Ya da Eduardo Galeano'nun, "Konuşmamızı yasaklar, eylem yapmamızı yasaklar, var olmamızı yasaklar... Köleliğin yazgımız, çaresizliğinse huyumuz olduğuna inandırır,"[4] saptamasıyla tarif ettiği zulmün "kurbanları"dır anlattığım...

Veya "Ben aydınlık ve özgürlük delisiyim./ Varsınlar hainler gizlesinler/ soğuk bir taş altında./ Dürüstçe yaşadım ben,/ karşılığında yüzüm/ doğan güneşe dönük öleceğim," dizelerini haykıran Kübalı ozan José Julián Martí'dir...

●●●●

Ezilenlerin ezilenlerden yana saf tutanlarla kötülüğü engellemek için yanyana gelmeleri, karşı koymaları, karşı çıkmaları "ötekileştirilme"nin nihayete erdiği başkaldırı momentidir ki, buraya kolay kolay ulaşılmaz...

Yaşanması, ödenmesi gereken bedeller vardır ve bunun adı da "Direnmek"tir!

Saldırıları savuşturmak, pes etmemek, bertaraf etmek, yerinde kalmak, pozisyonu korumaktır direnmek...

Egemenlerin "ötekileştirme" terörüne karşı durmaktır...

Bir terör aygıtı olarak ötekileştirilmek egemenlerin toplumları bir arada tutmak için kullandığı bir baskı aracıdır; çoğu zaman da ırkçılıktan beslenir...

Yani Jerzy Kosinski'nin, "Günün birinde kocaman bir karga yakaladı, kanatlarını kırmızıya, boynunu maviye, kuyruğunu da yeşile boyadı. Bir karga sürüsünün kulübemizin üzerinden geçtiğini görünce koyverdi kurbanını. Aralarına karışır karışmaz amansız bir savaş başladı. Siyah, kırmızı, mavi ve yeşil tüyler uçuştu havada. Kargalar yükselmeye başlamıştı birden, kurbanımızın döne döne tarlalara düştüğünü gördük. Kuş yaşıyordu hâlâ. Gagasını açıp kapıyor, kanatlarını oynatmaya çalışıyordu boşu boşuna. Kardeşleri gözlerini oymuşlardı,"[5] satırlarındaki oyulan gözlerin, yıkanan beyinlerin vahşetidir.

Elbette "Ezilenler ebediyen ezilen olarak kalamaz. Günün birinde içlerinde özgürlük arzusu yeşerir," diyen Martin Luther King ile "Ezen hiçbir zaman özgürlüğü gönüllüce vermez, onu ezilenler talep etmelidirler," notunda Martin Luther King Jr.'un işaret ettiği üzere...

Ancak şunu da itiraf etmeden geçmeyelim: "Zorbalara dünyayı avuçlarında tutma gücü veren şey, herhangi bir ahlâki değer ölçüsü değil, ezilenlerin korkaklığıdır," diyen Panati Istrati hiç de haksız değildir!

Lakin sanattan siyasete başkaldırı, tam da sözü edilen korkuyu aşmak için vardır.

Egemen korkuya başkaldırmayan sanat da, siyaset de "lafı güzaf"tır.

"Est sularus oth mithas/ Onurum hayatımdır," kararlılığıyla taçlanmış başkaldırı sanata da, siyasete de Paul Klee'nin, "Hızla çarpan yüreğimiz bizi aşağıya, derine, kaynakların tümüne doğru sürükler"; Louis Ferdinand Celine'in, "Değer taşıyan tek hikâye vardır, o da bedelini sizin ödediğinizdir," saptamalarıyla anlamlandırılabilir...

●●●●

Tam da işaret ettiklerimizle uyumludur "Ve ben şairim/ Namus işçisiyim yani, yürek işçisi/ Korkusuz, pazarlıksız," dizeleriyle Ahmed Arif'in tarif ettiği...

Elbette! Şair dediğin nedir ki, tutkulu bir mücadeleden başka?

Arapça'da "Sha"ir; "Bilen kişi" anlamına gelirken, hissettirdiği kadar vardır şiiriyle şair; aşkla yazıp, yaşayan/ yaşatan tutkularıyla

Âşık, çocuk, vurgun düş işçisidir; kimsesiz deniz feneri/ kimsesidir.

"Şair" deyip geçmeyin!

Edip Cansever'in, "Bir duygu avcısıdır şair... Bir görme ustasıdır o... Bir kırık ses, iki ağzı keskin bir bıçak ve alın kırışıklığında saklı bir hazla, her bir ayrıntıdan yeni bir bütün çıkarır"...

"Yetinmesiz bir serüvenci..." "Anlamı sesin kantarında tartan atardır..." "O bir aşk dervişidir, aşkı diri tutmak için lokma lokma yüreğini yiyen"...[6]

Cahit Sıtkı Tarancı'nın, "İnsanlar, kendi dar pencerelerinden bakarlarken hayata, şair damdan bakar dünyaya"…

Cemal Süreya'nın, "Şiir sadece şiir deneyi değildir; bütün bilimler üstüne, sanatlar üstüne, tarih üstüne, siyasa üstüne, felsefe üstüne, gelenekler ve görenekler üstüne kısacası bütün bir hayat üstüne "bileşik" bir duygu ve düşünceye yükselmiş olması gerekir şairin"…[7] "Sadece şiir yazarak ve şiir okuyarak şair olunmaz. Şiir hayatın köpüğüdür. Çağın, hayatın, bütün bilgilerin... Şiir için hayat deneyimi gerek, düşünce, iletişim gerek, her şeye uzanmak gerek..."[8]

Mahmut Derviş

Metin Altıok'un, "Şair nesnel gerçekliği bozar, değiştirir, hatta ona ters düşer. Olmayacak şeyleri öldürür, görünmeyeni görünür kılar, duyulmayanı duyurur"…

Elias Canetti'nin, "Şair abartıdan beslenir." "Şair odur ki, karakterler yaratır, kimsenin inanmadığı, ama kimsenin de unutmadığı," notunu düştüğü şair: Filozof, "Şu dikenlere bak!" dediğinde, güle dönüp, "Nerde dikenlerin?" diyendir.

İşçidir, aykırıdır, boyun eğmeyen, teslim alınamayandır; şairin vurduğu yerde gül biter.

Kelimelerle düşlerde gezinip, resimleri boyarken, hissettiren O, kelimelerin büyücüsüdür.

Kolay mı? Şair çağın tanığıdır, tarafıdır. Hayat deşifre edendir.

Bir acı, bir heyecan, bir çığlıktır yürekten, yüreğe… Yani, zamansız zamanların insanıdır; ölüme inanmayanlardandır; yaşamayı yazmanın önüne koyan cürettir.

Mahpus yatmamışı, sürgün edilmemişi, sefaletten sefalete koşmamışı, feleğin çemberinden geçmemişi hakiki değil, sahtedir.

Bir şairin şiirlerine hayat veren yegâne şey kavgasıdır.

Özetin özeti: Jean Paul Sartre'a, "Şiir bir kaybeden kazanıyor oyunudur ve gerçek şair kazanmak için hep kaybetmeyi seçer"; Paul Eluard'a, "Şair esinlenenden çok, esinleyendir," dedirten şair düş mimarıdır; uzakları yazandır; kelamdan tasarruf eden haykırıştır; dayatılan oyunun kurallarını değiştirendir; yağmurdan söz etmek yerine yağmuru yağdırandır; bulduğunu değil, umduğunu sevendir; karanlıkta görebilen, karanlığa gökkuşağı çizebilendir.

●●●●

"Hiçbir zaman okuyucularının beklentilerine teslim olmadı. Bunun yerine okurlarını, yeni şiirsel konu ve biçimlere doğru maceralara katılmaya davet etti. Her ne kadar 'Filistin'in ulusal şairi' olarak değerlendirilse de Yunan, Roma, İran, Yahudi, Süryanî, Kenan, Sümer ve Osmanlı tarih ve mitolojisinden de yararlandı. Hayatı boyunca on düzyazı kitap ve düzinelerce şiir kitabı yayımladı. 1996'da şair Helit Yeshurun'a verdiği bir röportajda, her şiirin kendi başlangıcını yarattığını ve 'dünyayı yeniden inşa ettiğini' ifade etti,"[9] diye tanımlanan Filistinli Mahmud Derviş onlardan biriydi…

Altı yaşında evinden atılan, Beyrut'un yanışını gözleriyle görüp, içi burkulan Lenin ödüllü Filistinli şairin yaşadığı köyü Siyonistler yerle bir etmiş ve on binlerce Filistinli gibi O da kendini Lübnan'da mülteci kampında bulmuştu.

"Çocukluğum, tüm halkımın dramıyla ilişkili olarak, kişisel dramımın başlangıcı oldu. 1948 yazının o gecesinde, dingin bir köyde atılan mermiler ayırım gözetmedi. Altı yaşındaydım, zeytinliklere, sonra dağlara koşar buldum kendimi, bazen yalınayak, bazen yere kapaklanarak. Korkuyla ve susuzlukla geçen kanlı bir geceden sonra, Lübnan denen ülkede bulduk kendimizi," diye aktardığı çocukluğundan başlamak üzere, memleketinden sürülmüş olmanın acısını anlattı şiirlerinde.

Arap şiirinin epik ve lirik kaynaklarıyla beslenen şiirler yazdı. Şiirlerinde halkın çektiği acıları en dramatik şekliyle yansıttı.

Otuz dile çevrilen şiirleri bütün dünyada çok ilgi gördü. 'Beyrut Kasidesi'[10] başlıklı yapıtı da 2002 uluslararası Nâzım Hikmet şiir ödülüne layık görülmüştü.

Mahmut Derviş'in şiirleri bestelenmiştir. Bunların en önemlisi Marcel Khalife'dir. Özellikle 'Filistin Ulusal Marşı/ Neşîd El-İntifada' başta olmak üzere birçok Arap ezgisi Mahmut Derviş'in kaleminden çıkıp, Marcel Khalife'nin üstün yorumuyla hayat bulmuştur.

Çok iyi bir şairdi, sesi yakındı, acıları tanıdıktı. Sadece Filistin'in değil, şiirin vicdanıydı.

Kolay mı? Beyrut'taki Filistin Kampı Tel Zaatar Lübnan iç savaşı sırasında iki ay kuşatma altında kalmıştı. Filistinliler güç koşullar altında kuşatmaya karşı direnmişlerdi. Arapça'da "Kekik Dağı/ Tel Zaatar" direnişinin sesi soluğuydu O: "Ben Arap Ahmet'im/ Dedi/ Ben kurşunlar/ Ben portakallar/ Ve düşler./ Benim çadırımdır Tel Zaatar

Ben Arap Ahmed/ Gelsin kuşatmacılar!/ Benim kal'am gövdem/ Gelsin kuşatmacılar!

Ateş hattıyım ben/ Kuşatacağım onları/ Çünkü göğsüm/ Sığınaktır halkıma/ Gelsin kuşatma!

Her dizesi Siyonistleri kudurtan O; bir İsrail askerlerinin Filistinli delikanlının kemiklerini taşlarla kırdığını görüntüleyen karelerin ekranlara yansıdığında yazdığı "Bir Filistin vardı, bir Filistin gene var," mısrasıyla dilimize destan oldu.

Edward Said'in Filistin'in en görkemli ve zeki şairi

diye betimlediği, vatanını önce dilde inşa etmeye çalışan, acıları, kelimeleri bize tanıdık bir şairdi.

"Başkalarını düşün: Kahvaltını hazırlarken düşün başkalarını. Güvercinlere yem vermeyi unutma. Başkalarını düşün savaşırken, barış isteyen ötekileri. Su faturanı öderken, düşün sadece bulutlardan su içenleri. Eve giderken, kendi evine, çadırda yaşayanları düşün. Uyurken ve gezegenleri sayarken baş koyacak bir yastığı olmayanları… imgelerle özgürleşirken sen, konuşma hakkı gasp edilenleri düşün. Ve uzaktaki ötekini düşünürken kendini düşün ve de ki: Keşke bir mum olabilsem şu karanlıkta," diyen O; 'Meydan Okuyorum' başlıklı dizeleriyle belleklerde kalıcı bir yer edinmişti: "Şiir kandır,/ Şiir gözyaşı,/ Yazılır tırnaklarla,/ Yazılır gözlerle,/ Yazılır bıçaklarla…/ Ben şiiri haykıracağım/ Zindanlarda"…

Şêrko Bêkes

Ayrıca "Bütün şairler Filistinlidir," diyen Mahmud Derviş lirik, bir o kadar da epik bir dille; "Yaramın üstünde yürümeyi öğretti bana celladın bıçağı/ Yürümeyi, hem de yorulmadan Direnmeyi öğretti, direnmeyi," dizelerini kaleme alandı.

Malûm "Kalbimi taşıyabilmek için ellerini istiyorum," dizeleri de Onundu…

●●●●

Şiirleri doğa, direniş, rüzgâr, özgürlük, umut ve başkaldırı kokan Şêrko Bêkes'te onlardandı.

Veysel Öngören

1940'da Süleymaniye'de doğdu. Kürt şairlerinden Faiq Bêkes'in oğluydu. "Evimizde çıra ve mum yoktu, şiirle aydınlanıyorduk" sözleriyle tanımlardı çocukluğunu.

Babasının ölümünden sonra zorlu bir gençlik dönemi yaşadı ve 15 yaşındayken Komünist Parti'de siyasi faaliyetlere başladı. Onun deyimiyle, edebiyat ve şiir, "Her zaman hem birinci hem de ikinci sırada" geliyordu. 26 şiir kitabı vardı. Ve "Benim yaşamımın kahramanı annemdir," derdi.

Sarsıcı dizeleriyle "Li iranê/ Çar zarokên/ Faris/ Tirk/ Ereb û Kurd/ Wêneye mêrikekî cêkırın/ Yekem, şerê wî/ Duwem, lasê wî/ Sêyem dest û piyê wî/ Çarem çek danîn şer milê wî// İran da/ Dört çocuk/ Fars/ Türk/ Arap ve Kürt/ Bir adam resmettiler/ İlki, başını/ İkincisi, bedenini/ Üçüncüsü, ellerini ve kollarını çizdi/ Dördüncüsü, omuzuna silahlar koydu," haykırışıyla müsemma O; aynı zamanda Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin Kültür Bakanlığı'ndan istifa ederken; "Şiirimin tek bir dizesini otuz bakanlığınıza değişmem," diyendi.

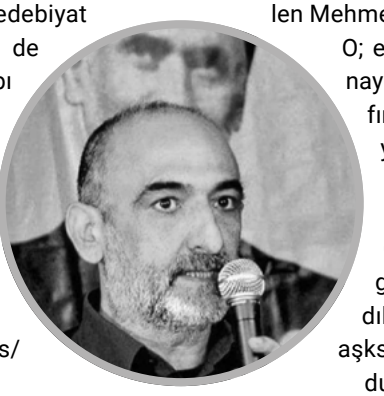

Mehmet Çetin

●●●●

Bir de Ahmed Arif'in okuldaşı, arkadaşı ve 'Remo ve Salo' (1979), 'Vay Gözüm' (1981), 'Remtelebe' (1982), 'Koca Ülke' (1983), 'Arif'in Kızı' (1987) ile hafızalarda yer edinen Veysel Öngören şiirin iki ana damardan (destan ve maniden) beslendiğini savunurdu. O destandan yanaydı:

"Hiç kimse alamaz hayatı/ Satılmış acı, satılmış et/ Ve kör bir duvara heder olan gençlik tüketmiyor hayatı./ Nüfusta kayıtları vardır, işyerinde sicilleri/ Uykuları ve sesleri vardır./ Biliyorlar bir muhasebesi vardır ki onların/ Orada hayat hesabını tutuyor onların."

Bir duruş adamıydı Veysel Öngören. Edebiyatın su başlarını tutanlara ve suyu bulandıranlara karşı duruşu hiç değişmedi. O sonuna kadar teslim olmadı. Bıraktığı miras ve mesaj, bir söyleşide kullandığı cümlede özetlenebilir: "Teslim olmamak her zaman mümkündür."[11]

Şairin, 'Halkım' şiirinden bir bölüm duyarlılığını da net biçimde yansıtıyordu: "O gencecik bir adamdır herkes gibi/ O gencecik bir adamdır kanıyla büyüten çiçekleri/ Halkım/ Sen koru onu"…

●●●●

Sonra da 'Rüzgâr ve Gül İklimi' (1988), 'Bırağızdan' (1989), 'Hatıradır, Yak Bu Fotoğrafı' (1995), 'Aşkkıran' (1997), 'Kekemece' (2000)'deki şiirleriyle Mehmet Çetin'in onlarca şiir çalışması Grup Munzur, Grup Kızılırmak, Ferhat Tunç tarafından bestelenerek seslendirilen Mehmet Çetin…

O; ezilenden, emekten, özgürlükten yanaydı. Bir söyleşide: "Baştan beri tarafım. Taraf olmanın şiirini, öyküsünü, yazısını yazmaya çalışageldim hep… Dünyada en çok konuşulan dilin kekemece olduğunu düşünüyorum. Çünkü insanlar dillerine, düşlerine, gelecek imgelerine yabancılaştırıldılar. Böylesi bir yıkıcılık var. Dilsiz, aşksız, geleceksiz bırakılan insanın dil durumu tam bir kekemelik."

Mehmet Çetin tüm zorluklara karşı direndi. Eğilmedi ve bükülmedi:

"Uyandığımda yalnızlıktı yanı başımda/ Eyvah dediğimdi sana anlatamadığım/ Gelip gülümseyişin, günaydın deyişin/ Sabahtır kırık dal sabahtır yıkık duvar/ Eğilmeyişin, tutsak yalnızı öpmeyişin"

Kolektif olanı, ortaklaşmayı ve paylaşmayı severdi. Başkalarının kederi Onun kederi, dünyanın, her canlının derdi Onun derdiydi:

"Ki insan boğazlanır insanlık adına/ foklar ağaçlar sular ve balıklar da/ Aşklar boğazlanır ol dünya aşkına/ kuruyan dere yatağı yaz sıkıntısı... Bahar gelir yaz açar ölürüm sonra/ Büyür o yeryüzü kekemen hatrına."[12]

Mehmet Çetin, bizi bırakıp gitmeden önce; "İyi bir hayat yaşadım ben, üzülmeyin" demişti. Ama benden geriye ne kalsın diye sorarsanız 'yazdığım en güzel şiir hayatımdı' demek isterim," diyerek hayatına direnç katan mottosunu fısıldamıştı: "*Biz çıktığımız dağdan inmedik daha*."

O, bir ütopyacıydı. Bir düşbazdı, düş yoldaşıydı.[13]

●●●●

"Ben; sessiz ve derin bir halkın çocuğuyum... Yalnız sessizlik değil; genel olarak, korkusuzluk da halkımın en belirgin özelliği..."

"Bu korkusuzluğu, soya çekim yasalarından çok; devrimci öğreti, devrimci bilinç ve kavga koşullarına borçluyum!"

"Haksızlığa, hakarete dayanamıyorum. Türk Siyasî Tarihi'nin işkence görme rekorunu kıracak kadar zulüm görmeme budur sebep!"

"Bir daha dünyaya gelsem aynı hayatı, daha ustaca ve korkusuz yaşarım. Ama bu sefer seni tanımakta gecikmem," derdi O...

'Hasretinden Prangalar Eskittim'den tutun da 'Ay Karanlık', 'Terketmedi Sevdan Beni', 'Leylim ley' hangimizin aşk acılarına ortak olmadı ki?

Şairdir Ahmed Arif usta, namus işçisi yani yürek işçisi. Açlık, susuzluk, tütünsüzlük, zincir, hasret... Ama ille de ötekinin onu terk etmeyeceğine güvendir; dirençtir...

Ahmed Arif

İş bu nedenle de "Bunlar, engerekler ve çıyanlardır,/ Bunlar, aşımıza, ekmeğimize/ Göz koyanlardır,/ Tanı bunları, tanı da büyü..."

"Dayan kitap ile/ Dayan iş ile./ Tırnak ile diş ile,/ Umut ile, sevda ile, düş ile/ Dayan rüsva etme beni..."

"Seni anlamak, seni sevmek/ mühim ve aziz bir iştir./ Zor da değil hâlbuki/ ama insan olmak lâzım..."

"Vurun ulan, vurun,/ Ben kolay ölmem./ Ocakta küllenmiş közüm,/ Karnımda sözüm var./ Hâldan bilene..."

"Ümit, öfkeli ve mahzun./ Ümit, sapına kadar namuslu..."

"Nerede bir can ölse,/ oralı olur yüreğim./ Olmalı zaten./ Olmazsa insan olmaz yüreğim..."

"Nerede olursan ol,/ İçerde, dışarda, derste, sırada,/ Yürü üstüne üstüne,/ tükür yüzüne celladın,/ Fırsatçının, fesatçının, hayının," diye haykırır dizelerinde...

Kolay mı? O "33"lerin şairidir.

Otuz Üç Kurşun şiirinde konu ettiği olay, dramatiktir. Otuz Üç Kürt köylüsü, mahkeme kararı olmadan asker tarafından kurşuna dizilir. Aslında ortada bir olay da yoktur. Çeşitli bahanelerle gözaltına alınmışlardır. Bir kısmı tutuklanır ve otuz üç kişi serbest bırakılır. Bu serbest bırakılanlar General Mustafa Muğlalı'nın emri ile kurşuna dizilir.

Bu şiir daha yayınlanmadan dilde dile dolaşır. Ve daha yayınlanmayan bu şiir yüzünden Ahmed Arif gözaltına alınır. Ahmed Arif şöyle anlatır Refik Durbaş'a: "İşte bu "Otuz Üç Kurşun" şiiri yüzünden geldiler götürdüler beni. Gece sabaha kadar dövdüler. "Oku" dediler, okumadım.

- Kaç yılları?

- 1950 ya da 1951.

- Şiir bir yerde yayımlanmış mıydı?

- Hiçbir yerde tek satır çıkmış değil. "Oku" dediler ya, inat ettim. Ne hakkınız var. Küfür edip dayak attılar sabaha kadar..."[14]

İşkence ve dayaktan sonra Ahmed Arif'i bir duvardan çöplüğe ölü diye atarlar. Sabaha kadar orda baygın yatan Arif'i çöpçüler bulur ve kurtarır. Bu, şiir için Arif'in gördüğü son işkence olmaz, 1952'de bir kez daha tutuklanır, işkence görür. Ahmed Arif de annesine anlatır: "Yahu ana dedim sen bilsen bu şiir yüzünden neler geldi başıma... Ne dayaklar yedim, ne acılar çektim."[15]

Lakin çektiği acılara, ödediği diyete değer, hakkını verdiği şiir...

Ahmed Arif: Bir kuş tüyü hafifliğinde, ölümsüz bir şiir deryası... Kırmızı, ak ve esmer... Memeleri bereketli ve serin... Nazlı filintası şiirimizin... Söz'de töz, yürekte köz olan mısranın haysiyeti. Bir başına, korkusuz, pazarlıksız, kül elenmemiş... İlan-ı aşk makamında... Su içmez her damardan. Alışık zehrine çaresiz kalmaların. Yine de pamuktan ak, köpükten yumuşak. Su gibi berrak. Pırıl pırıl. Sebil...

Halkının "mazlum ve gariban" şairi. Bir bilge, yoksa akıl işi değil, acının dediği dedik olduğu yerde. Orda Sansaryan Han'larında dost, düşman ve dağları yerli yerine koymak. Sevda vurgunu, zindan karasında ebemkuşağı olur gözbağı... Al-yeşil bahar olur, bir aşiret kızının sarı saçları... Düşer aklına, eşkini hovarda, kıvrak seklavi kısrak...

Ahmed Arif şiirindeki özne, bildik anlamda sava-

şan, kurşun atan, kılıç sallayan bir özne değil, daha çok baskı altına alınmış, hapsedilmiş, hakları ve özgürlükleri kısıtlanmış bir mazlumdur. Ama bu özne teslim olmayı asla düşünmeyen, dayatan ve direnen bir kişiliktir...

Cemal Süreya'nın deyişiyle Ahmed Arif'in şiiri, "Yaralıyken de arkadaşları için tarih özeti çıkaran, buna felsefe ve inanç katmayı ihmal etmeyen bir gerillanın şiiridir"...[16]

Evet "yürek işçisi" şairdir Ahmet Arif; şiiri boyun eğmez şiirdir. Çünkü O; tıpkı şiiri gibi boyun eğmezdir. Ece Ayhan anlatır. Ahmed Arif yayıncısıyla görüşmeye gider. Patron masasında oturmuş ve şaire hava atmaya yeltenir. Yayınevi patronuna bir sözü vardır şairin, "Biz böyle masalar çok gördük." Ahmed Arif böyle masaları, böyle devletleri çok görmüştür. Daha üniversite öğrencisiyken tutuklanır, işkence görür. Hücredeyken dağlarına bahar geldiğini görür, dağlarını seyreder. Üstelik görüşmecisi yeşil soğan göndermiştir. Gam değil gerisi.[17]

Kimse inkâr edemez: "Büyük şairdir Ahmed Arif, Şiirin ruhuna mührünü basmış, imzasını atmış bir şair" diyen Şair Hicri İzgören, "Onun şiirleri her dem duygu dünyamızı zenginleştirdi," deyişiyle tamamlarken sözlerini, Şükrü Erbaş da, şiirlerini büyük yapan temel özelliğinin, halkın sorunları ve acılarına eğilmesi olduğunu söylüyordu..

"Yürek işçisi" edasıyla yazdığı toplumcu şiirleriyle Ahmed Arif'in örnek aldığı Dadaloğlu'ndan Yunus Emre'ye, Karacaoğlan'dan Pir Sultan'a şiirlerindeki göndermelerin isyan inadı olduğunu malumken; dizelerindeki ritim yapısının, ezgisinin debisinin gücünü sevdadan, inançtan, haklılıktan alan aykırı sesti.

TKP'liydi, âşıktı...

Ahmed Arif'in sevdası Leyla Erbil'di. Biliniyor: Erbil'e yazdığı mektuplar kitaplaşırken; aşk şiirlerinin kime yazıldığı belli oldu. Ahmed Arif'in mektupları bize Leyla Erbil'in şairin sadece ruhsal dünyasından değil, entelektüel dünyasında da önemli bir yer tuttuğunu gösterir; 1954'ün serin bir bahar akşamı Leyla Erbil'e yazdığı mektupta "Küçüğüm, sevgilim, imzası martıdan sıcak, uçan uzak martılardan daha sevimli, imzası uçan kuş, kendisi insan sevgilim" diyen Ahmed Arif, şiirin ötesinde mektuplarıyla da edebi dağarcığımızda derin yaralar bıraktı. Zira Arif'in kaleminden ak kâğıda düşen her iz, estetik derinlik ve zulme karşı bir duruş taşır.

Bu yüzden olsa gerek; Cezayirli devrimci Cemile Buhayrad'a yazdığı mektupta şöyle diyecektir; "Ben, bu kahrolası yazıya oturanda, senin idamın için hazırlıklar yapılıyordur. Karşında Lejyon'dan bir manga... Dünyamızı, hayatı, bir solucan kadar olsun, anlamaktan, sevmekten korkanların mangası. Onlar, hep öyledirler. Silâhı, insan avını zulmü severler. Kim bunlar? Kimlerin soyundan inip gelirler?".

O Cemile Buhayarad ki, çocukluk yıllarından beri Fransız işgaline karşı direngen tavrını koruyan, kendisine idam cezası verildiğinde, mahkemede kahkaha atan Cezayirli bir genç kadındır.

Ahmed Arif Ona yazdığı mektubuna; "Bir adını biliyorum, bir de yaşını... Yüzünü görmedim ya sen yaşta kız kardeşim var. Mutlak ona benzersin. Başkaca düşünemem. Sen Cezayir'den bir can'sın, ben Türkiye'den. Ayrı suların, ayrı toprakların çocuklarıyız ama kardeşiz" satırlarıyla başlarken[18] ezilenlerin şairi olduğunu ortaya koyar.

●●●●

Şeylerin eylemler olduğunu söyleyen Stoacılar, bir şeyin sınırının onun eyleminin sınırı olduğunu hatırlatır bizlere. Egemenleri korkutan şairlerin şiirlerini var eden de eylemleri, ezilenlerden yana saf tutan eylemleridir. Şiir eyleme dönüşür ezilenlerin isyanında dilden dile dolaştıkça...

İyi ki vardılar; iyi ki yolumuzu aydınlattılar.

3 Nisan 2021, İstanbul. ■

NOTLAR

[1] Rene Girard.
[2] Fyodor Mihailoviç Dostoyevski, Ezilenler, çev: Nihal Yalaza Taluy, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., 2008.
[3] Gracchus Babeuf, Devrim Yazıları, çev: Sabahattin Eyuboğlu-Vedat Günyol, Çan Yay., 1964, s.20.
[4] Eduardo Galeano, Kucaklaşmanın Kitabı, çev: Nihal Yeğinobalı, Can Yay., 2017.
[5] Jerzy Kosinski, Boyalı Kuş, çev: Aydın Emeç, E Yay., 1980.
[6] Şükrü Erbaş, İnsanın Acısını İnsan Alır-Duygu Avcısı, Everest Yay., 4. basım, 2004, s.85-86.
[7] Cemal Süreya, Günler, 187. Gün, YKY, 2. baskı, 2002, s.91.
[8] Cemal Süreya, Güvercin Curnatası, YKY, 2 baskı, 2002, s.220.
[9] Marcia Lynx Qualey, "Şiiriyle Filistin'e Bayrak Oldu", Cumhuriyet Kitap, No:1591, 13 Ağustos 2020, s.8.
[10] Mahmud Derviş, Beyrut Kasidesi Gölgeyi Yüksekten Övmek, Alkım Yay. 2003.
[11] İzgören, "Öncü Geyiğin Ardında", Yeni Yaşam, 1 Ekim 2020, s.11.
[12] Hicri İzgören, "Düş Yoldaşım... Ah Kekê", Yeni Yaşam, 12 Kasım 2020, s.11.
[13] Nesimi Anday, "Bir Düş Kuramcısı Olarak Şair Mehmet Çetin", 25 Kasım 2020... https://www.gazeteduvar.com.tr/amp/bir-dus-kuramcisi-olarak-sair-mehmet-cetin-haber-1505419
[14] Refik Durbaş, Ahmed Arif Anlatıyor: Kalbim Dinamit Kuyusu, Cem Yay., 1990, s.51.
[15] yage, s.52.
[16] A. Hicri İzgören, "İki Şair İki Sevda", Gündem, 2 Haziran 2016, s.15.
[17] Hüseyin Kalkan, "Şiiri Gibi Bir Ahmed Arif", Yeni Yaşam, 4 Haziran 2019, s.11.
[18] Serhat Halis, "Ahmed Arif'ten Cezayirli Cemile'ye Mektup", Birgün Pazar, Yıl:17, No:715, 31 Ocak 2021, s.3.

Amîra

■ A. KARABAX

Rojên janên reş wek tav û toz û talazan in
Bêdem bi êrîş radibin bi ser me de dibarin
Qîzek a tilîfirî me, bi awaza xwe dilorînim
Banga dêyan, banga dayikên cîhanê dikim.

Ez qîzek im donzdeh salî me lê ne zarok im
Wek sedsaleke xwînbar bar be li emrê min.

Min hîn bi tiliyan jî baş nedikarî hejmartin
Şeş salî bûm dema ku em hatibûn revandin
Em du kes bûn birayê min yê herî biçûk ve
Yên em desteser kirin, teslîmî malekê kirin.

Du can ji dayikekê, ez û birayê min zarî tifil
Em ji mal girtin birin fena bedewiyên çolan.

Em dabûn ber destên jineke navsal ya Ereb
Mêrê xwe mirîbû, jinebiyeke zor çîlekêş bû
Dayika reben û zarokên xwe bo me baş bûn
Me zimanê wan fam nedikir û wan jî yê me
Diviya em xwişk û bira, hînî yê wan bibûna.

Mezinên me digotin, bi ferman têne xwandin
Koç û koçber, mirin û mişextî li me hawar in.

Ez Amîra me, qîzek êzîdî, birayê min jî Amîr
Nav, esil, dê û bavê me jî hatibûn guhêrandin
Ol çi bû, oldar çi bûn, me dibihîst lê nedizanî
Lê me tiştek baş dizanî, ew jî tirsa îslaman bû
Êdî esil û navên me, li gorî wan dihatin gotin.

Sînor in, ez û welatê min, em pê hatine dizîn
Dayika me ya Ereb, biryar daye, em ê biçin.

Em bi hin malbatên din ve xistin kamyonekê
Bêyî ya me gelek erebe dadigirtin û dişandin
Di deriyekî re kamyona me sînor pê xwe hişt
Piştî wê li otobusekê siwar kirin û bi rê ketin
Li wir jî navên me hatin guhartin, em Tirk in
Serpêhatiya me bi ya gelê me re berdewam e.

Ez û bira cuda, her yek, li zarokxaneyeke din
Paşê em vegeriyana binxetê li warê rûspiyan
Welhasil dîrokek bi sedsala xwe hat jiyandin.

Amira

■ A. KARABAĞ

Acılı günlerin ağrıları tozlu talazlı fırtınalıdır
Birdenbire yakalar... büker belimizi, amansız
Bir kızım, kendi dilimle duyurmak istiyorum
Bağırıyorum sesimle dünyanın tüm analarına.

Bir kızım on iki yaşında, sanki çocuk değilim
Sanki kan revan bir asrı yaşamış gibi ömrüm.

Daha parmakla saymasını bile beceremezken
Altı yaşlarında ya var ya yoktum kaçırılırken
İki kişiydik, ben ve en küçük erkek kardeşim
Kaçıranlar, bizi ırak bir yerde bir eve verdiler.

Bir anneden iki çocuk biri daha süt bebek gibi
Çöl haydutları gibi alıp götürdüler bizi evden.

Yaşlıca bir Arap kadının el altına bırakılmıştık
Kocası ölmüştü, beş çocuklu ve çilekeş biriydi
Hem kendisi hem çocukları iyi davranıyorlardı
Dillerini anlamıyorduk, onlar da bizim dilimizi
Ve biz onların dillerini öğrenmek zorundaydık.

Atalarımız dermiş, fermanlarla okunur adımız
Kaçış ve pusulara, kırım ve sürgünlere aslımız.

Artık ne ben yezidî Amira'yım ne de kardeşim
Ana, baba ve aslımızın adları da değiştirilmişti
Bilemezdik manalarını din neydi, dindar kimdi
Ama islam korkusunu hep yaşarmış bizimkiler
Böylece iki kardeş, dinlerine göre bilinir olduk.

Sınır derin parçalı bir yürek, ben ve kardeşim
Arap anamız kararını vermiş, geçip gideceğiz.

Kamyona doldurulduk ailelerle koyun koyuna
Bizimkinden başka arabalar da sefere alınmıştı
Bir kapıdan girip beton sınırı gerilerde bıraktık
İndir, say, yaz, derken bir otobüsle yola düştük
Burada da yeni isimler verildi bize ve Türk'tük
Yani öykümüz öykülenir öyküsüyle halkımızın.

Kardeşiz, ayırdılar farklı çocuk bakım evlerine
Kanayan bir geçmiş, yine ata yurduna gelmişiz
Ve bir asrıyla bir tarihi on iki yaşımla yaşadım.

08.01.2021

BİR ŞİİR USTASI:

A. Kadir

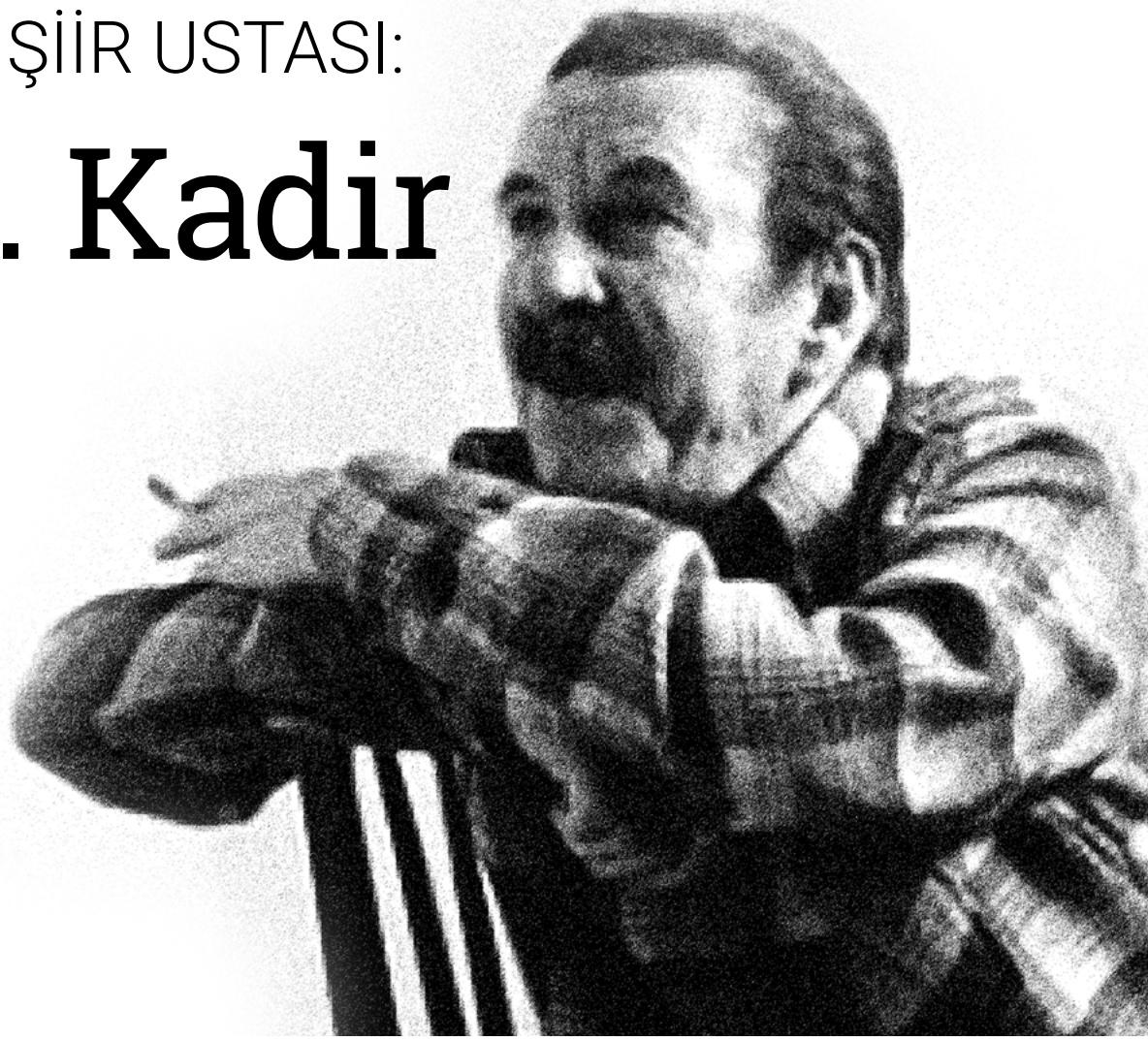

■ **MEHMET DESDE**

Yaşamı

A. Kadir'in gerçek ismi İbrahim Abdülkadir Meriçboyu'dur. 1917'de İstanbul/Eyüp'te doğar. Ailesi Makedonyalıdır ve 1908 İkinci Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'a yerleşmişlerdir. Babası Harbiye Nezareti'nde kâtip subayıdır. Beş yaşında mahalle okuluna başlar. Okulda, daha çok din dersleri okutulmaktadır. Sarıklı hoca, dersini bilmeyen, yaramazlık yapan çocukları falakaya yatırmaktadır. Çocuklar her gün korku içinde okula gitmektedir. Şairde, baskı ve zorbalığa karşı öfkenin tohumları bu yıllarda atılmıştır.

Babasını sekiz yaşında, annesini ortaokul ikinci sınıfa geçtiği yılda kaybeder. Ablası ve abisi ile birlikte üç kardeştirler. Anne-babasını erken yaşta kaybetmesinin sonucu olarak yoksullukla boğuşur. Tatillerde sepetçilik, kahveci çıraklığı yapar, mahalle aralarında kurabiye satar, karpuz sergilerinde çalışır. Böylece, kitap-defter parasını çıkarır. l933'te, Eyüp Ortaokulu'nu bitirir. Liseye gidecek durumda değildir. Ağabeyinin de zorlamasıyla, Kuleli Askeri Lisesi'ne yatılı olarak devam eder.

Askeri Lise de çalışkan bir öğrencidir. Derslerinin yanı sıra edebiyata meraklıdır. Balzac, Zola, Tolstoy, Gorki, Dostoyevski, Hugo, Gogol vb. gibi yazarların kitaplarını okur.1936'da, Askeri Liseyi bitirir. Altı aylık stajını Edremit'te yaptıktan sonra Ankara'ya gider. Kara Harp Okulu'na yazılır. Arkadaşlarıyla "Başak" adlı bir el dergisi çıkarır. Okuldaki sağcı öğrencilerin ihbarı üzerine arkadaşları ile birlikte tutuklanır.

Hapisten çıktıktan sonra, Kara Harp Okulu ile ilişiği kesilir. Askerliğini er olarak, Çorum, Diyarbakır, Sapanca'da tamamlar. 1941'de İstanbul'a gelip Hukuk Fakültesi'ne yazılır. Sıkıntılı günler geçirir. Geceleri Tan gazetesinde düzeltmenlik, gündüzleri hukuk fakültesine devam eder.

1953'de evlenir. 1 Mart 1985'te İstanbul'da yaşama gözlerini yumar.

Şiir yolculuğu...

İlk şiiri annesinin ölümü üzerine yazdığı bir ağıttır. Annesinin yaktığı ağıtlardan etkilenmiştir. O, annesini şöyle anlatır:

"Çok acı görmüş bir kadındı anam. Çok ağıt yakardı. Ben küçükken bazı sabahlar ağıtlarla uyanırdım. İçime acılar dolardı. Aşağı kata iner bakardım, anamla teyzesi karşılıklı oturmuşlar, ağlaya ağlaya ağıt yakıyorlar. (...) Ben böyle ağıtlarla büyüdüm. Anamın aynı zamanda savaşa karşı düşmanca bir tutumu vardı. Bu da beni çok etkilemiştir. Sonra, anam çok güzel Rumeli türküleri söylerdi. Yanık yanık. Hep bunlar benim belleğimde yer etmişlerdir. (...) Ben halktan geliyorum. Anamın türkülerinden geliyorum. Ağıtlardan, okuduğum halk şairlerinden geliyorum. Kendim de halk çocuğuyum. Kenar mahalle çocuğu." (1)

Annesi için yazdığı ilk şiirini başka şiirler izler: Aşk ve ölüm şiirleri. İlk şiirleri aruz ya da heceyle düzenlenmiş şiirlerdir. İlk şiirleri **"Akın"** gazetesinde yayımlanır. **"Akın"** gazetesini, A. Kadir'in sınıf arkadaşlarından birisi yönetmektedir.

Lise son sınıfta eline geçen Nâzım Hikmet'in kimi kitaplarını okur. Nâzım'dan çok etkilenir. Bu dönemdeki şiirleri Nâzım'ın etkisi altındadır. *"Nâzım'ın şiirlerini okuduktan sonra aruzla, ya da heceyle şiir yazmaktan vaz geçmiş, serbest yazmaya başlamıştım"* (2) der. Nâzım'ın şiirleri, daha önce okuduğu bireyci şairlerin etkilerini silip süpürür. Yepyeni bir dünyanın kapıları kendisine açılır. **"Taranta-Babu'ya Mektuplar"** kitabından çok etkilenir. Nâzım'ın etkisini şöyle anlatır: *"Faşizmin gerçek yüzünü gösterdi bana. Artık daha çok Nâzım'ın etkisinde yazıyordum şiirlerimi. Defterler dolusu şiir yazdım. Hiçbiri yok şimdi bu şiirlerin. Ankara Harp Okulu'ndayken bu defterleri bir arkadaşım evinde saklıyordu. Bir gün korkusundan yakmış."* (3)

"Yürüyüş" adlı toplumsal bir derginin yayınlanmasına öncülük eder. Bu dergide kendi şiirleriyle birlikte, Nâzım Hikmet'in (İbrahim Sabri imzasıyla), Cahit Saffet'in, Rıfat Ilgaz'ın, Niyazi Akıncıoğlu'nun, Ömer Faruk Toprak'ın, Suat Taşer'in, Orhan Kemal'in, Sait Faik'in şiirleri yayımlanır. **"Yürüyüş"** dergisinin serüvenini şöyle anlatır:

"Toplumcu yazar, şair ve ressam arkadaşlardan bir kadro oluşturduk ve berbat bir biçimde çıkmakta olan Yürüyüş adlı bir dergiyi bu kadroyla adam etmeye çalıştık. Sait Faik, Orhan Kemal, Kemal Bilbaşar gibi öykücüler; Niyazi Akıncıoğlu, Cahit Irgat, Çaloğlu, Rıfat Ilgaz, Sabri Soran, Ömer Faruk Toprak, A. Kadir gibi şairlerden oluşmuştu bu kadro. Biz bu dergiyi adam etmeye çalıştıkça faşist yazarlardan gelen saldırılar birbirini izledi ve gitgide yoğunlaştı bu saldırılar. Onlara kulak asmadık, ürünlerimizi sergilemeye devam ettik, bol bol şiirler, öyküler yayımladık. Nâzım'dan sonra gelen Türk toplumcu şiirinin çekirdeğini böylece oluşturuyorduk. Dergide Nâzım Hikmet'in pek çok şiirini de takma adla yayımladık. Bu takma adı, ben üzerime aldım. Derginin bir sayısında Nâzım'ın ve benim antifaşist ve antiemperyalist birer şiirimiz yayımlanınca faşizmin çanak yalayıcıları dergiyi dört bir yandan bombardımana başladı. (4)

Kara Harp Okulu Olayı ve A. Kadir

Ağustos 1937'de, Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz yaz tatilinde İstanbul'da Nâzım Hikmet'i ziyaret eder. Nâzım Hikmet, askeri kıyafetli Ömer Deniz'in Rusya'da ki durum ve İspanya İç Savaşı vb. konular hakkında bazı sorular sormasından şüphelenerek başından savmaya çalışır. Nâzım bu olayın bir provokasyon olacağını düşünerek, İstanbul Emniyeti Komünist Masası Şefi Salih Tanyeli'ye telefon ederek, kendisine askeri kıyafetli polis göndermemeleri uyarısında bulunur. Ömer Deniz, Aralık 1937'de Nâzım'ı Nişantaşı'ndaki evinde bir kez daha ziyaret eder. Nâzım Hikmet bir şekilde yine onu başından savar.

A. Kadir, okumaya meraklıdır. Kendi deyimiyle lise yıllarında ne bulursa okumaktadır. Nâzım'ın şiirleri ile tanışınca dünyası değişir. Şöyle anlatır o günleri:

"Edebiyatımıza yeni bir ses getirmişti Nâzım. Öncelerı Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Necip Fazıl hayranıydık. Nâzım'ın şiirleri elimize geçince, gözlerimiz önünde yeni bir pencere açılmıştı. Halk çocuklarıydık. Bu ses bizim sesimizdi. Okulda, dört beş arkadaş, köşelere çekilir, elimizde onun şiirleri, gizli gizli okurduk. "Şeyh Bedrettin Destanı"nın ezberlemediğimiz yeri kalmamıştı." (5)

Ocak 1938'de, Harp Okulu'nda turancı öğrencilerin ihbarı üzerine sınıflar basılır ve 21 öğrenci gözaltına alınır. Günlerce bodrum katlarında işkenceli sorgular sürer. Sorgularda, öğrencilerin dolaplarında yakalanan kitapları neden okudukları sorulur! Nâzım Hikmet'i, dünya klasiklerini okumaları, komünizm propagandası yapma ve isyan çıkarmanın bir nedeni olarak görülür!

11 Mart 1938'de, Harp Okulu'nda yargılamalar başlar. Mahkeme heyeti beş kişiden oluşmaktadır. Hukukçu olan sadece mahkeme başkanı Kazım Yalman'dır. Diğer üyeler Harp Okulu'ndaki subaylardır. İşkenceli sorguları yapan savcı Şerif Budak, aynı zamanda duruşma savcısıdır.

Yargılanan 21 Harp Okulu öğrencisinin yanı sıra, haklarında dava açılan siviller de vardır. Nâzım Hikmet, Mustafa Ergun, Yakup Dalkılıç, Adnan Alkaya vb. Yargılanan öğrencilerden Nâzım'ı daha önce gören Ömer Deniz'dir. Diğer öğrenciler Nâzım'ı, kitaplarından ve resimlerinden tanımaktadır. Nâzım'ı ilk defa duruşma salonunda görürler.

İddianame okunduktan sonra ilk olarak Nâzım'ın sorgusu yapılır. Söyle der Nâzım: *"Ben buradaki sanık-*

lardan yalnız şu arkadaşı (yanındaki Ömer'i göstererek) tanıdım. Diğerlerini ne gördüm, ne de varlıklarından haberim var. Bu arkadaş, beni İstanbul'da İpek sineması holünde aradı bir gün. Ben içerde film seyrediyordum. Hole çıktım. Kendisini tanıttı. Başımdan savmak istedim, şüphelenmiştim kendisinden, polis sanmıştım. O kadar emindim ki bundan, yani polisliğinden, yanımdan ayrıldıktan sonra, öfkemden, sarıldım telefona, Emniyet Birinci Şubeyi buldum. "Şimdi de askeri elbiseyle çıkıyorsunuz karşıma, yapmayın, ben burada çocuklarımın ekmek parası için didinip duruyorum, siz hâlâ benim peşimdesiniz, hem de askeri elbiseyle!" dedim. Evet, onlara böyle dedim, şüphelenmiştim çünkü çok. Onlar da: "Bizim haberimiz yok böyle şeyden, kimdi o, adı ne, nerdenmiş?" dediler. "0 kadar da değil, bilmiyorum ..." dedim, kapattım telefonu. Birkaç ay sonra evime gelmiş bu delikanlı. Karımla ben evde yoktuk. Analığım almış içeri, oturtmuş. Eve geldiğimizde baktım gene o. Oğlum, dedim bu arkadaşa, bizim gibilerin arkasından koşmayı bırakın, vaz geçin bundan, bir şey kazandırmaz bu size. Okuyun, çok okuyun, durmadan okuyun. Altıok nedir, cumhuriyetçilik nedir, demokrasi nedir, öğrenin, bunları benimseyin ve benimsetin. Komünizmden hiç söz etmedim kendisine." [6]

Ömer Deniz, gözaltında verdiği ifadeyi, baskı altında alındığı gerekçesi ile reddeder. A. Kadir ise sorgusunu şöyle anlatır:

"Sıra geldi bize. Hâkim:

- Abdülkadir Meriçboyu, dedi.

Ayağa kalktım.

- Savcının bütün iddialarını reddediyorum, dedim.

- Reddediyorsun ama okuduğun kitaplara baksana, dedi hâkim.

- Ne var benim okuduğum kitaplarda? dedim. Siz ne okumamı istiyorsunuz benim? Ben gerçekleri öğrenmek istiyorum, gerçek hayatı. Halk çocuğuyum ben, babasız büyüdüm. Çocukluğum perişanlık içinde geçti. Tatillerde sepetçilik yaptım, kahveci çıraklığı yaptım, mahalle aralarında kurabiye sattım, karpuz sergilerinde çalıştım, gelecek yılın kitap, defter parasını çıkarayım diye. Mahallemizdeki zengin çocuklarının yaşayışlarını görürdüm. Biz kuru fasulyeyi çok zaman zor bulurduk Ben askeri okula fukaralık yüzünden girdim. Fukara olmasaydık *belki de doktor, mühendis okuluna girerdim. Ne okumamı istiyorsunuz benim? Halit Fahri'leri, Orhan Seyfi'leri, Yahya Kemal'leri mi? Elbette ki Gorki'yi okuyacağım, Nâzım Hikmet'i okuyacağım. Ama bunları okuyorum diye isyan falan mı düşünüyorum sanıyorsunuz? Askeri isyan nerde, ben nerde? Bizim aklımızın ucundan geçmiş değil böyle şeyler. Bedava yedirdiğiniz yemekleri kursağımızdan çıkarmak istiyorsunuz bakıyorum. Nedir bu dünyada zenginlik, fakirlik, diye düşündük mü, hemen komünist deniyor. Ben zenginleri sevmiyorum. Komünistlik mi bu sizce? Soruyorum, komünistlik mi? Mahallemizde "yorgancılar" denen birileri vardı, çok zengindiler, komşumuzdular. Bir akşam bir tabak yemek gönderdiler bize. Koyduk yemeği sofraya. İlk lokma boğazımızda kaldı. Yemek ekşimişti. Namussuzlar, bizi insandan mı saymıyorlardı fukarayız diye? İşte ben o günden beri hiç iyi gözle bakmam zenginlere. Zenginleri sevmemek, fakirlere acımak, Nâzım'ı okumak ve sevmek komünistlik mi? Eğer komünistlikse bu, komünistim ben işte, ne yaparsanız yapın."* [7]

HOŞ GELDİN HALİL İBRAHİM

Bu yıl kayısı kurutamadık, Halil İbrahim,
bu yıl üzüm kurutamadık.
Sen İzmir taraflarındaydın,
bir soğuk geldi aldı götürdü
neyimiz var neyimiz yok.
Bu yıl kayısı kurutamadık, Halil İbrahim.

Ağaçlarda ne zerdali, ne erik.
Ağaçlarda ne armut, ne elma.
En güzel aylar hasret gitti, Halil İbrahim,
en güzel aylar iki salkıma.
Bağlarda kütükler utandılar.

Bizim çocukların kimisi Karabük'te, Halil İbrahim,
kimisi Kırıkkale'de,
Zonguldak'ta kimisi.
Ağızlarına bir şey komadan gitti çocuklar, Halil İbrahim,
ağızlarına bir şey komadan gitti çocuklar,
bir avuç kuru üzüm,
bir kaşık bal pekmezi.

Ağaçlarda ne zerdali, ne erik.
Ağaçlarda ne armut, ne elma.
En güzel aylar hasret gitti, Halil İbrahim,
en güzel aylar iki salkıma.
En güzel aylar büktü belimizi.

Böyle kötü zamanlar görmediydik, Halil İbrahim,
böyle kötü zamanlar görmediydik.
Son ineğini kesti kavurdu kimi,
kimi son keçisini kesti kavurdu,
kıyıldı çocukların sütüne.
Sattı savdı başından nesi varsa kimi.

Hepsinin Hacı Nafi oturdu, Halil İbrahim,
hepsinin Hacı Nafi oturdu
mülkiyeti üstüne.

BİR İNSAN

Seni bir gün
çekip aldılar topraktan,
benzedin köksüz bir ağaca.
Önce öğrettiler sana uygun adımı,
sonra büyük şehirlerini gösterdiler Avrupa'nın,
en muazzam saraylar karşısında bile sen
evini unutamadın.
Varşova'da kaputun kaldı,
Dunkerk'te arka çantan.
Düştü bütün fotoğrafların Sivastopol'da.
Bir şafak vakti Paris'te bıraktın zavallı yüreğini,
kurşuna dizilenler karşısında.
Lânet okusunlar sana bırak,
iyi bir asker olamadın diye,
ölmesini bildin ya sen arkadaş kurşunuyla,
iki çürük patatesi
ekmek torbanda unutarak!

1943, İstanbul

1938 Harp Okulu Mahkemesi'nde yapılan yargılamalar göstermeliktir. Savunmaların ve öne sürülen iddiaların çürütülmesinin hiçbir önemi yoktur. Çünkü yargılananlara verilecek cezalar önceden genelkurmay tarafından belirlenmiştir. 29 Mart 1938'de mahkeme kararını açıklar. Orhan Alkaya, Ömer Deniz, Necati Çelik, A. Kadir, Nâzım Hikmet ve Mustafa Ergun'a değişik hapis cezaları verilir. Diğer sanıklar beraat eder. Ömer Deniz'in gözaltında Nâzım hakkında söyleyip mahkemede reddettiği iddialar temel alınarak Nâzım'a 15 yıl hapis cezası verilir. Ömer Deniz, 9 yıl ağır hapse mahkûm olur. 21 yaşını doldurmadığı için cezası 7,5 yıla indirilir. A. Kadir'e, önce 14 yıl hapis verilir, isyanın teşebbüs aşamasında kaldığı belirlenerek hapis cezası yedi yıla indirilir. 21 yaşını doldurmadığı için cezanın altıda biri indirilerek 5 yıl 10 ay mahkûm edilir. Tüm mahkûmlar Ankara Askeri Cezaevi'ne gönderilir.

Askeri temyiz mahkemesi, Orhan Alkaya, Necati Çelik ve A. Kadir'in hapis cezalarını bozar. Başka bir sevk maddesinden yargılanmaları gerektiğini belirtir. Yeniden yapılan yargılama sonucunda, Orhan Alkaya ve A. Kadir'e 10'nar ay hapis, Necati Çelik'e ise sekiz ay hapis cezası verilir.

"Tebliğ" şiir kitabı...

İstanbul'da Nazilerin 'zafer'ini alkışlayan dergiler çıkmaktadır. Irkçı/turancı faşistler Kızıl Ordu'nun yenilmesini içtenlikle istemektedir. Nazi hayranı bu dergilerden biri de, Orhan Seyfi Orhon'un çıkardığı "Çınaraltı" dergisidir. 1943'te, "Çınaraltı" dergisinin 70. sayısında, A. Kadir ihbar edilir. Bu dergide yayımlanan "Allah Cümlemize Rahatlık Versin!" başlıklı yazıda, A. Kadir'in çıkardığı **"Yürüyüş"** dergisindeki şiirler eleştirilir! Eleştirilen şiirlerden biri de A. Kadir'in "İnsan" başlıklı şiiridir. Dergiye göre şiir, üstü örtülü bir şekilde komünizm propagandası yapmaktadır. "Şifre"ler şöyle çözülür:

"Mesela "Dostlar veya arkadaşlar" (yoldaşlar) demektir. (Kırmızı veya kızıl) partilerin rengidir. (Kavga, dövüş veya safa girmek), sınıf ve ihtilâl mücadelesidir. (Güneş, güneşe kavuşmak), maksatlarına ulaşmaktır. Daha dumanı üstünde buna benzer birkaç kelime ve tabir. Bu kadarcığını bilmeden bu şiirler okunamaz." (8)

Bu ihbarın yapıldığı günlerde, A. Kadir matbaada **"Tebliğ"** kitabının dizgi ve baskı işleriyle uğraşmaktadır. Kitap, 48 sayfadır ve içinde 18 şiir vardır.

"Tebliğ" şiir kitabı 1943'te yayımlanır. Kitap geniş yankılar uyandırır. Kitap hakkında yapılan övgüler-yergiler birbirini kovalar. Faşist basının kışkırtıcı, ihbarcı kampanyası sonucunda, yayımlanışından 15 gün sonra kitap sıkıyönetimce toplatılır. (1941-1948 yılları arası dönemde İstanbul'da sıkıyönetim vardır.) A. Kadir, gö-

YAPITLARI: Tebliğ (Şiirler, 1943), Bugünün Diliyle Mevlanâ (1955), Hoş Geldin Halil İbrahim (Şiirler, 1959), Asıl Adalet (1960), Seçme Şiirler/Eluard (Asım Bezirci ile 1961), Dört Pencere (Şiirler, 1962), Bugünün Diliyle Hayyam (1964), Eski Çağlar Tarihi/Tecfik Fikret'in "Tarih-i Kadim"i bugünün diliyle (1965), 1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet (Anı, 1966), Bugünün Diliyle Tevfik Fikret (1967), Mutlu Olmak Varken (Şiirler, 1968), Odysseia/Homeros (Azra Erhat ile 1970), Dilden Dile (Çeviri şiirler, 1970), Halkın Ekmeği/B. Brecht (Asım Bezirci ile 1972), Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri-1 (Çeviri seçki, ortak çalışma, 1973), Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri-11 (Çeviri seçki, ortak çalışma, 1975), Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri-1 (Çeviri seçki, ortak çalışma, 1980), Vietnam Şiiri (Seçki, Afşar Timuçin ile 1973), Filistin Şiiri (Seçki, Afşar Timuçin ve S. Salom ile 1974), Portekiz Sömürgeleri Şiiri (Seçki, Afşar Timuçin ile 1975), Sovyet Rusya'da Onbeş Gün (Gezi, 1978), Makinaların Türküsü/B. Brecht (Gülen Fındıklı ile 1979), Karanlık Zamanlar/B. Brecht (Gülen Fındıklı ile 1980), Utanmayın Gözyaşlarından/Rozewicz (Gülen Fındıklı ile 1981), Bu Rüzgârı Toplayın (Çeviri şiirler seçkisi, 1983)

zaltına alınır. 17 gün Sansaryan Han'da hücrede kalır, 4 gün aç susuz bırakılır. Mahkemeye çıkarılmadan, sıkıyönetimce sürgüne gönderilir. Muğla, Balıkesir, Konya, Kırşehir ve Adana'da beş yıl sürgün hayatı yaşar. Sürgün yıllarında işsiz ve aç kalır. Halkın yaşayışını yakından gözlemler. Sürgün şiirleri yazar, baskılardan ötürü şiirlerini kendi adıyla çıkaramaz. Ancak bazılarını Ali Karasu takma adıyla **"Gün"**, **"Yığın"**, **"Pınar"** gibi dergilerde yayımlar. 1948'de sürgün hayatı sona eren A. Kadir, önce bir bisküvi fabrikasında çalışmayı dener, sonra gazetelerde, ansiklopedilerde düzeltmenlik yapar.

"Tebliğ"deki şiirler üç bölüme ayrılmıştır: **"Tebliğ"**, **"Bizim Sokaktan"**, **"Bölükte..."**

Birinci bölümde, savaşa karşı olan şiirler yer alır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonucu olarak meydana gelen felaketler açık, yalın, gerçekçi bir anlatımla dile getirilir. Ölüme karşı yaşam, cephedeki askerlerin çektiği acılar, esirlerin durumu, yerinden-yurdundan edilen mültecilerin dramı ortaya konulur. **"Bir İnsan, Şarkı"** başlıklı şiirin bir bölümü şöyledir:

(...) *O insanlar bitmedi mantar gibi yerden./Analar doğurmuştu onları bir zamanlar,/tıpkı dalda bir çiçek açar gibi./Ve şimdi, kimi kurtuldu ölümden,/kimi yapıştı toprağa yüzükoyun,/step kokan elleriyle./Kimi de verdi kendini dalgalara,/bir kuş kadar rahat./Dünya görmedi böyle ölüm,/erkekçesine ve hazin./Püfür püfür esen/en yumuşak rüzgârlarına bile/düşman oldum Karadeniz'in!* (...)

İkinci bölüm **"Bizim Sokaktan"** adını taşır. Şair bu bölümde, çevresinde gördüğü kişileri birer tip olarak işler. Bunların hepsi de yoksul ve halktan kişilerdir. Her birinin ayrı ayrı sorunları vardır. Şair, bu sorunları daha çok dış gözlemlerle vermeye çalışır.

DÖRT PENCERE

Turan Emeksiz'i anarak
Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Göğsümde dört kurşun yarası,
göğsümde dört pencere.
Bir pencere hürriyet yaylasına.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere kardeşlik ormanına.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere tokluk denizine.
Göğsümde dört pencere,
bir pencere dünya bahçesine.
Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Bir tanesi bile kalmasın kapalı.
Düşmesin bir damla kan toprağa.
Kuş ol, kardeş, beni şakı.
Silerlerse burdan bir gün bu kanı,
kuş ol, kardeş, beni şakı,
kalk ayağa.

1960, İstanbul

CİBALİ

Cibali dendi mi,
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar.
Kiminizin beş çocuğu,
kiminizin nar gibi yanakları var.
Kiminiz kocasız kalmış.
kiminiz ihtiyar,
kiminiz daha körpe henüz.
Bana umulmadık,
Eskimiş türküler düşündürür
siyah başörtüsü altında yüzünüz.

Parmaklarda tütün kokusu.
Tütün kokusu pazen entarilerde.
Biriniz ekmek alır fırından,
biriniz durmuş öksürüyor ilerde,
geçiyor bizim mahalleden biriniz.

Cibali dendi mi,
aklıma siz gelirsiniz, kadınlar.
Çarpık ayakkaplarınız gelir,
kahraman elleriniz.

Üçüncü bölümde, askerlik yaşantıları ve arkadaşları anlatılır. Şiirlerde, insan, memleket ve yaşam sevgisi işlenir. **"Buluşursak"** başlıklı şiirin bir bölümü şöyledir:

(...) *Sizinle aynı yemeği yedim senelerce,/aynı türküyü söyledim talim dönüşü/ve aynı rüyaları gördüm geceleri, ot yatakta/Gün oldu cömerttim,/canımı verecek kadar./ Gün oldu esirgedim/tek asker cıgarasını sizden/Fakat bir akşam buluşursak eğer/herhangi bir yol ağzında./namusum hakkı için/ öpeceğim toprak kokan ellerinizden!*

"Tebliğ" serbest bir dille yazılmıştır. Anlatım açık ve yalındır. Dil, halkın konuştuğu dile yakındır. İmgeler ve benzetmeler anlatıma destek olmakta, onu pekiştirmektedir. Olaylara ve insanlara toplumsal bir gözle bakılmış, insancıl bir duyarlılıkla yaklaşılmıştır. Barış, özgürlük ve kardeşlik özlemi dile getirilmiştir. Savaşın kötülüğü, insan dışılığı, anlamsızlığı vurgulanmıştır. A. Kadir, **"Tebliğ"** kitabı hakkında şöyle der:

"Benim ilk göz ağrım, ilk şiir kitabım Tebliğ'dir. Onun yüzünden başıma gelmedik kalmadı. Ama çok severim onu, belki bu yüzden çok severim. Bana hem çok çektirdi hem çok şeyler öğretti diye. "Bana çok çektirdi," demem, biraz tuhaf kaçtı galiba. Çektiren o değildi bana aslında, bunda ne suçu vardı o zavallıcığın?

"Toplatıldı bu kitap. Kitap dediysem gözünüzde büyütüp bir şey sanmayın. 48 sayfalık küçük boy bir şey. Topu topu 18 şiir vardı içinde. Çıktıktan az sonra top-

Çeviriler

1953'ten sonra Mevlana'nın şiirlerini sadeleştirmeye yönelir. 1955'te kırk kadar şiiri **"Bugünün Diliyle Mevlana"** adlı bir kitapta toplar. Kitap büyük ilgi görür, on yılda dört baskı yapılır. Nâzım Hikmet, **"Bugünün Diliyle Mevlana"** kitabı hakkında şu değerlendirmeyi yapar.

"Harkulâde güzel, değil mi? Büyük Celâleddin Rumî ilk defa Türkçe konuştu, hem de nasıl konuştu! Tercümesini yapan öğrencimdir, biliyor muydunuz?" ("Nâzım'ın Çilesi", Rady Fish, s.365, Ararat Yayınevi, 1975, İstanbul)

Mevlana kitabının yayımlanmasından sonra, bir gün çalıştığı işyeri basılır, gözaltına alınır. Gözaltında, Mevlana şiirlerinde değişiklik yapıp yapmadığı sorulduktan sonra serbest bırakılır.

1958'de Azra Erhat'la birlikte çevirisini yaptıkları **"Homeros'un İlyada'sı"** yayımlanır. İlyada çevirisi tamamlandıktan sonra, Azra Erhat'la birlikte Homeros'un ikinci büyük destanı **"Odysseia"**nın şiir diliyle çevirisine başlanır. Bu çeviri devam ettiği sırada, Ömer Hayyam'ın dörtlüklerini günümüz şiir diliyle Türkçeye aktarır. 1964'te, **"Bugünün Diliyle Hayyam"** kitabını yayımlar. Homeros'un **"Odysseia"** çevirisi 1970'te yayımlanır.

Ömer Hayyam'ın ardından, Tevfik Fikret'in birçok şiirini yenileştirme işine girişir. Amacı, Tevfik Fikret'in eskimiş dili, şiirlerinin yeni kuşaklarca anlaşılmasıdır. "Bugünün Diliyle" dizisinin üçüncü kitabı **"Bugünün Diliyle Tevfik Fikret"**, 1967'de yayımlanır.

1971'de, kurucuları arasında bulunduğu, "Gelecek" adlı bir aylık sanat dergisi yayın hayatına başlar. Dergi, yayın hayatına başladıktan kısa bir süre sonra sıkıyönetim ilan edilir. Dergi, sıkıyönetimce kapatılır.

Bütün dünyada, kimi anti-faşist, anti-emperyalist şairlerin şiirlerini Türkçeye çevirmek için kolları sıvar. İngilizce, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca iyi bilen gönüllü arkadaşlar bulur. Avrupa'da, Asya'da, Kuzey ve Güney Latin Amerika'da ve Afrika'daki anti-faşist, anti-emperyalist şairlerin şiirlerini toplamaya başlar. Üç yıllık bir çalışmadan sonra, Fransız, İspanyol ve Portekiz şairlerinden oluşan **"Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri"** dizisinin birinci kitabı yayımlanır.

Bu çalışmalar arasında, Afşar Timuçin'le birlikte **"Çağdaş Vietnam Şiiri Antolojisi"** hazırlar. Amerikan emperyalizmine karşı en önde savaşmış Vietnamlı şairlerin seçme şiirlerini Türkçeye kazandırır. Şiirleri çevrilen şairler şunlardır: Ho Şi Minh, Tu Mo, Van Dai, The Lu, Hang Phuong, Le Duc Tho, Luu Trong Lu, Xuan Thuy, Xuan Dieu, Huy Can, Che Lan Vien, To Huu vd. **"Çağdaş Vietnam Şiiri Antolojisi"**, **"Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri"** dizisinin birinci kitabı ile birlikte yayımlanır.

İstanbul'da "Yeni Adımlar" dergisi yayımlanmaktadır. Bu dergide, A. Kadir'in şiirleri ve çeviri şiirleri de yayımlanmaktadır. Derginin Ekim 1973 tarihli sayısında anti-faşist Alman şairi Erich Weinert'in "Kaldırım Taşlarının Türküsü" adlı şiirin yayımlanması üzerine dergi toplatılır. A. Kadir hakkında dava açılır. Temmuz 1974'te çıkan af yasası sonucu, şaire isnat edilen suç ortadan kalkar.

1974'ün sonlarında **"Filistin Şiiri"** başlıklı çeviri kitabı yayımlanır. Portekiz sömürgelerinde kurtuluş savaşlarının zafere ulaşmakta olduğu günlerde, Afşar Timuçin'le birlikte, Afrikalı şairlerden bir antoloji hazırlar ve 1975'in başında **"Portekiz Sömürgeleri Şiiri"** başlıklı bir kitap yayımlar.

Bertolt Brecht'in faşizme karşı yazdığı şiirlerden, tarih sırasıyla seçerek çevirmeye başlar. Asım Bezirci'yle birlikte Bertolt Brecht'in seksen şiiri Türkçeye çevrilir. İlk kitap, **"Makinaların Türküsü"** adı altında 1979'da yayımlanır. İkinci kitap, **"Karanlık Zamanlar"** adı altında 1980 başında yayımlanır. Aynı dönemde, **"Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri"**nin üçüncü kitabı da yayımlanır. Bu kitapta, faşizme, emperyalizme karşı savaşmış Bulgar, Rumen ve Arnavut şairleri yer alır. Bertolt Brecht'in üçüncü kitabı olan **"Dünyanın Umudu"** ve kendisinin şiirlerini kitaplaştırmak üzere hazırlık yaparken faşist cunta yönetime el koyar.

63 yaşında olan A. Kadir, gözaltına alınır. Samandıra'da bir garnizona götürülür. Orada iki ay kalır. Üç kez, gözleri kapalı olarak sorguya çekilir. Sorgucular, "Tüm yaşamın suç..." der. İki ay gözetim altında kaldıktan sonra serbest bırakılır.

latıldı, 1943 yazında. O zaman İstanbul'da sıkıyönetim ve dünyada savaş vardı. Savaş, yıllardır her yanı kasıp kavuruyordu. Hemen hemen bütün Avrupa inim inim inliyordu faşizmin yumruğu altında. O zaman bizim İstanbul'da savaş yoktu ama açlık ve yoksulluk sarmıştı bütün şehri. İnsanlar kırılıyordu açlıktan. Ekmek, vesikayla ve çamur gibiydi. Şeker yoktu, kahvelerde beş-on tane kuru üzüm korlardı çay bardaklarının yanına, şeker niyetine. Ben o sıra İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okuyordum. Hapsi bitirmiş, er olarak askerliği de bitirmiş,

A. Kadir Anlatıyor

(...) Gene o sıralarda, pek iyi hatırlamıyorum; belki Tebliğ kitabı toplatılmadan, belki toplatıldıktan sonra, bir gün gazeteye geldiğimde bir davetiye verdiler. Rus Konsolosluğu'nda gösterilecek bir film içindi bu davetiye. Bir-iki arkadaşla birlikte gittik. Büyücek bir salon hıncahınç doluydu. Hüseyin Cahit'inden Sabiha Zekeriya'sına, Necmettin Sadak'ından Vâlâ Nurettin'ine, Ahmet Emin Yalman'ına kadar, bütün Bâbıâli oradaydı. Gösterilen filmin adı Stalingrad'dı. Sonradan o filmi, bütün Türkiye gördü. Çok güzel dokümanter bir filmdi. Gerçek savaş sahneleri, dünyada eşi az görülmüş kıyasıya bir boğuşma ve o zamana kadar hiç görmediğimiz ölüm saçan silâhlar ve dişiyle tırnağıyla vatanını savunan insanlar... Bir mahşer, bir kıyametti. Bir yanıyla korkunç, kanlı bir savaş. Bir yanıyla kutsal bir savaş. Herkes etkisi altında kalmıştı filmin.

Kitap toplatıldıktan az bir süre sonra tutuklandım. Emniyet Müdürlüğü'nde ayaküzeri ilk soru, Rus Konsolosluğu'na kaç kişiyle gittiğim ve orada kimlerle görüştüğüm oldu. Birden afalladım, ne biçim soruydu bu? Sonra bir hücreye tıktılar beni ve günlerce çıkarmadılar. İkinci soruyu, emniyet müdür muavini sordu makamında: "Bu kitap ne be?" Bizim zavallı Tebliğ'i tutmuş elinde, mendil gibi sallıyordu: "Bu kitap ne?" "Şiir kitabı," dedim. Önündeki kahve fincanını gösterdi, hiç unutmam, bende ayakta duracak hal yok, iki gün iki gece uyumamışım, hep ayakta bırakmışlar, hiç oturmamışım, ağzıma bir lokma bir şey koymamışım, boğazıma bir damla su girmemiş, bir tek sigara bile içmemişim. Hepsi yasak. "Şu fincana dair şiir yazsana... Nedir o, açlık, sefalet, açlık, sefalet?.. Rus Konsolosluğu'nda da neler olduysa hepsini anlatacaksın bize...Ne diye gidersin ulan sen öyle Rus filmlerine?.."

Ben, "Hiçbir şey olmadı orada. Filmi seyrettik, çıktık. Neden bunu yalnız bana soruyorsunuz?

Çağırın Hüseyin Cahit'i, sorun," dedim. Ses yok. "Toplatılan kitabım da mahkemeye verilsin, orada savunurum kitabımı," dedim. Gene ses yok. Yalnız, "Her şeyi söyleteceksiniz buna!.." dedi, arkamda duran iriyarı polise.

İki gün iki gece daha bıraktılar beni o şekilde, ayakta, uykusuz, aç, susuz ve sigarasız. Dudaklarımı kıpırdatmaya, bir kelime söylemeye mecalim kalmadıydı. Bir şiir kitabı ve Stalingrad filmi yüzündendi bütün bunlar. Kitap, mahkemeye verilmedi. Bana en ufak bir savunma hakkı tanınmadı. Konsolosluk mesele-

İstanbul'a gelmiş, tek dayanağım ablamı genç yaşında toprağa vermiş, bir başıma, sipsivri kalmıştım. Bir ağabeyim vardı, Anadolu'nun bir köşesinde çoluğuyla çocuğuyla yaşayan. Ama ne olursa olsun, üniversitede okumayı kafama koymuştum. Aç tok, eski meski, kirli mirli demeyecektim, yüksekokulu bitirecektim." (9)

"Hoş Geldin Halil İbrahim"

"Tebliğ" şiir kitabından 16 yıl sonra, 1959'da ikinci şiir kitabı **"Hoş Geldin Halil İbrahim"** yayımlanır. Kitap, **"Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar"** ve **"Hoş Geldin Halil İbrahim"** diye iki ana bölümden oluşur. Sürgün dönemi şiirleri, sürgün sonrası şiirleri iki kümede toplanır. **"Yalnız, Dağ Başında", "İhtiyaç", "Seni Arıyorum", "Ekecik Dağları", "Yarın Akşam", "Bir Bir", "Yol", "Kulağımın Dibinde", "Bu Beden", "Cibali", "Deme", "Kim", "Kısalan", "Birdenbire", "Yumruk", "Çile"** vb. şiirler sürgün yıllarında yazılmıştır.

A. Kadir'in sürgün şiirlerinin ana teması, acılar, yaşanılan zorluklar, özgürlüğe duyulan özlem, doğa, insan sevgisi, yalnızlıktan yakınma ve İstanbul'a duyulan özlemdir. **"Hoş Geldin Halil İbrahim"**de, yoksul köylülerden (Bir Kayısı Ağacı), İstanbul'daki işçi kadınlardan (Cibali) söz etmesine rağmen, **"Tebliğ"** kitabına oranla bireysel kaygılar, toplumsal kaygıların üstüne çıkar. Sürgün yıllarında toplumsal yanı ağır basan şiirler de yazar. Ancak bu şiirleri, **"Hoş Geldin Halil İbrahim"** kitabına koymaz. Bunun nedeni, "Milli Şef" ve Demokrat Parti döneminin ceberut devlet baskısıdır. Sürgünde yazdığı bütün şiirlerini, 1968'de yayımladığı **"Mutlu Olmak Varken"** kitabında, "Sürgün" başlığı altında toplar.

"Cibali" şiiri İstanbul'da, Cibali semtinde tütün işleme fabrikasında çalışan yoksul kadınlardan söz eder. Kadınların kimi beş çocuklu, kimi dul, kimi yaşlı, kimi evlenmemiş, kimi hastalıklı, kimi gençtir. Kadınlar yaşam kavgası için türlü sıkıntılara göğüs gerer. **"Cibali"** kısa bir şiir olmasına rağmen, çıplak ve gerçekçi bir anlatımla dikkat çekmektedir.

"Tek Başıma Düşündüğüm Şarkılar" bölümünde, **"Neden", "Doyasıya", "Oğlum Mehmet"** başlıklı, 1950'den sonra yazılan şiirlere de yer verilir.

Bu şiirlerde, insan gücüne güvenme, mutlu yarınlara inanma, baskılara direnme, özgürlüğe özlem, çocuk sevgisi, işçilerle-köylülerin yaşamı anlatılır. Artık sürgün dönemi geride kalmıştır. Eski çevresine kavuşan şair, evlenip çoluk çocuğa karışmıştır. Dolayısıyla, şiirleri de bu yeni yaşantının izlerini taşır. Yalnızlığı unutan şair, sık sık eşinden, oğlundan söz eder. Özellikle çocuklar üzerinde sevgi teması ön plandadır. Çocuklar,

sinden de bir şey çıkmadı tabii, zaten onlar da biliyorlardı bir şey olmadığını, herkes gibi kollarımı sallaya sallaya girmiş, herkes gibi filmi seyretmiş ve gene kollarımı sallaya sallaya çıkmıştım.

Beşinci gün bir yatak getirdiler ve "Haydi yat bakalım," dediler. Soluğum kesiliyordu neredeyse. O gün hayatımın en güzel uykusunu uyudum orada. Sonra da, sıkıyönetimin sürgün kararını bildirdiler. Peki, madem böyle bir karar vardı, dört gün dört gece bu şakayı bana neden yapmışlardı?

Ama Stalingrad filminin şakası orada bitmedi. Üç-dört yıl sonra, galiba 1946'da ya da 1947'de falan, Kırşehir'de sürgündeyken, aynı Stalingrad ora Halkevi sinemasına getirilip oynatıldı. Film tutuldu. O sinemada haftada iki kez film değişirken bu film bir hafta oynadı; bir hafta sonunda da kaldırılmadı, ikinci haftasına başladı. Genç bir stajyer hâkim vardı Kırşehir'de, bir akşam lokantada bir-iki arkadaşıyla yemek yerken, şarabı herhalde fazla kaçırmış olacak, başlamış nutuk çekmeye, "Nedir bu böyle, Rus filmini günlerce oynatırlar, milleti zehirlerler," demeye. Yarım saat, bir saat kadar sonra, bir-iki öğrenci, bir-iki garson, beş-on kişiyi takmışlar peşlerine, gitmişler sinemanın önüne, benim bu olanların hiçbirinden haberim yok, ya bir kahve köşesinde büzülmüş kitap okuyorum o sıra ya da odamda yatmıştım. Sinemanın önünde bağırmış çağırmışlar, yırtmışlar afişleri, büyük bir kalabalık olmuşlar, çarşıdaki bütün millet de bunlara katılmış. Oynatmamışlar o gece filmi. Ertesi gün de tabii emniyet müdürlüğü, usulen bir soruşturma açmış. Birçok kimsenin ifadesi alınmış, bu arada sinema sahibinin de ifadesi alınmış. Bir-iki gün sonra, bir öğleüzeri çarşıda emniyet müdürüyle karşılaştım, beni çevirdi ve alaylı alaylı, "Haberin yok hiçbir şeyden senin," dedi. "Bu işin kışkırtıcısı kim, diye sordum sinema sahibine, ne dedi bilir misin? 'Burada bir sürgün var, siyasi, böyle şeylere ancak onun aklı erer, o kışkırtmıştır bu çocukları,' dedi." Ve arkasından ekledi emniyet müdürü: "Sen ne söylüyorsun yahu, dedim, o bu filmin kaldırılmasını değil, daha yüz yıl oynatılmasını ister." Ve kahkahayı bastı gitti. Ne düşünüyorum biliyor musunuz şu anda, "bastı gitti"nin arkasından noktayı yapıştırdıktan sonra? Şimdiye kadar kim bilir ne insanlar okka altına gitmiş şu yeryüzünde!

("Mutlu Olmak Varken", A. Kadir, s.9, Can Yayınları, Mayıs 2012, İstanbul)

onun gözünde, yalnızca insanın ve iyiliğin simgesi değil, "umudumuzun çiçekleri"dir de.

"Dört Pencere"

1962'de, A. Kadir'in **"Dört Pencere"** şiir kitabı yayımlanır. Kitapta, yirmi iki şiir yer alır.

Şairin 1938'de yazdığı **"Türkü"** adlı şiirle başlayan kitap, daha sonraki yıllarda yazdığı şiirlerde kitapta yer almaktadır.

Bu şiirlerin bir bölümü daha önce yayınlanan veya baskılardan ötürü yayınlanmayan şiirlerdir. **"Türkü", "Mektup", "Terhis", "Siperde", "Bir İnsan" "Tebliğ"**de yayınlanan şiirlerdir. Kitapta yer alan **"Kımıldama", "Koğuş", "Bir Diktatörün Son Konuşması", "Dolaşan Adam", "Benim İşim Değildi Bu", "Esirliğim"** başlıklı şiirler, hem içerik hem de biçim olarak toplumsal içerikteki şiirlerdir. Şiirlerde ayrıca askerlik anıları, arkadaşları ve İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği korkunç yıkımlar ortaya konur. Mussolini'nin kişiliğinde faşizmin canavarlığı taşlanır.

Kitapta yer alan kimi şiirleri ise **("Bektaş'la Yakup", "Güneşin Altında", "Bir Sevda Türküsü"**) sürgün yıllarının ürünleridir. Bu şiirlerde, Anadolu halkının acı yaşamı yansıtılır. **"Bektaş'la Yakup"**ta, ağabeyleri askere gidince iş bulmak üzere kente gitmek zorunda kalan iki yetim köy çocuğunun serüveni hikâye edilir. **"Güneşin Altında"** şiirinde, eşi askere gitmiş bir köylü kadının çocuğunu şehre hastaneye getirirken ölüşü anlatılır. Bu iki şiirde hikâye kurgusu ile yazılmıştır. Kitapta yer alan diğer şiirler de 1959-1960 yılları arasında yazılmış şiirlerdir.

"1938 Harp Okulu Olayı"nı bütün ayrıntıları ile 1966'da yazar. Nâzım Hikmet'in hiçbir suçu yokken faşizmin demir pençeleri altında kurban edildiğini belirtir. Nâzım'ın kişiliğini gözler önüne serer. Kitap, büyük yankı uyandırır. Bir ayda tükenir ve hemen yeni baskıları yapılır. Tam üç ay, en çok satan kitaplar listesinde kalır.

"Mutlu Olmak Varken"

A. Kadir 1968'de bütün şiirlerini bir kitapta toplar. Bu kitapta, daha önce yayımlanmış olan üç kitaptaki 68 şiir ile **("Tebliğ", "Hoş Geldin Halil İbrahim", "Dört Pencere")** daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış kırk beş şiir yayımlanır. Kitapta yer alan şiirlerin toplam sayısı 113'tür.

Kitaptaki şiirler, yazılış tarihlerine göre sıralanıyor. **"Hapiste"** (1938), **"Bölükte"** (1939-41), **"Bizim Sokak"** (1942), **"Tebliğ"** (1942-43), **"Sürgünde"** (1943-

ÖDÜLLERİ:
Bütün çalışmalarıyla 1959 "Habib Edip Törehan Ödülü"nü, 1961 "Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü"nü, 1980 "Hasan Ali Ediz Edebiyat Çeviri Ödülü"nü, 1983 "Yazko Çeviri Ödülü"nü aldı. A. Kadir'in şiirleri ilkin "Akın" gazetesi (1935) ile "Ses" (1941), "Yeni Edebiyat" (1941), "Yürüyüş" (1942-43), "Pınar" (1945), "Başak" (1946), "Gün" (1946), "Yığın" (1946), "Fikirler" dergilerinde çıktı. Daha sonra "Yağmur ve Toprak" (1950), "Fikir ve Sanat" (1950), "Yeryüzü" (1951-52), "Beraber" (1952), "Yeditepe" (1952), "Şairler Yaprağı" (1955), "Pazar Postası" (1958) dergilerinde yayımlandı. 1960-85 yılları arasında ise "Dönem" (1964), "Gelecek" (1971), "Militan" (1976), "Sanat Emeği" (1978-80), "Edebiyat 81" (1981-82), "Varlık" (1982-85) dergilerinde göründü.

47), **"Kurtlara Karşı"** (1948-60), **"Ağıtlar"** (1963).

Nâzım Hikmet'in yaşamını yitirmesi sonucunda **"Ağıtlar"** kaleme alınmıştır. Ayrıca **"Sürgünde"** bölümünde de **"Ustaya Mektuplar"** başlığını taşıyan beş şiir vardır. **"Mektuplar",** 1945'te Konya ve Kırşehir'de yazılmıştır.

Sonuç

A. Kadir, **"Mutlu Olmak Varken"** şiir kitabına on dört sayfalık bir önsöz yazdı. Bu önsözde Türkiye'de sanatçılara yapılan zulümleri, bu zulümlerin arkasındaki aptallıkları, iğrençlikleri vurguladı. O, ülkelerimizdeki tahtakuruları ile açlıkla savaşını anlattı. Yaşadığı süreç içerisinde ve özellikle de tek parti döneminde haksızlığa uğradı, bedeller ödedi ve haksızlıkların her türlüsüne karşı direndi.

A. Kadir 1940 kuşağının toplumcu bir şairidir. O, toplumsal şiirler yazdığı için bedeller ödedi. Fakat düşüncelerinden ve sanatından hiçbir ödün vermedi. Şiir yazımında ağır ağır ilerleyerek, çoğunlukla yaşantılardan kaynaklanan kendine özgü bir şiire ve belirgin bir ustalığa vardı. A. Kadir, Nâzım Hikmet okulundan yetişen bir ozandır. Nâzım'ın şiirlerinde ortaya koyduğu toplumcu gerçekçi anlayışa bağlıdır. Ozan olarak kişiliğini Nâzım'ın şair kişiliği altında ezilmekten kurtarır. Şiirlerini 1940'larda yayımlamaya başlar. Bu yüzden acılar yaşar, bedeller öder. Bedeller ödemesine rağmen, inandığı sanatından ödün vermez. Merdiven basamaklarını ağır ağır çıkar. Kendine özgü bir şiire ve söz götürmez bir ustalığa varır. A. Kadir, çilenin olduğu kadar direncin de adıdır. O, örste dövüle dövüle çelikleşir.

A. Kadir'in şiirinde dil esas görevi üstlenir. Şiirde kullanılan kelimeler, somut olayların, somut görünümlerin karşılığıdır. Özgürlük için savaşımın ve ekmek kavgasının içindeki bütün insanların sözcüsü gibidir. Onların söylemek isteyip de söyleyemediklerini şiire döker. Şiirinin temelinde gözlem ve deneyler yer alır. Yaşanmışlıklardan gelen, yaşanmışlıklardan kazanılan kuramlarla yaratır şiirini. Yaşanmışlıklar, inandığı düşünceyi doğrulamaktadır. Bu yüzden şiirinde herhangi bir boşluk yoktur.

Bireyin, yaşanmışlıklardan yola çıkarak şiir yazar ve şiiri toplumsallaştırır. İstanbul'da anlattığı semtler yoksul semtlerdir. Ayvansaray, Kasımpaşa, Cibali vb.dir. A. Kadir'in şiirinde yalnızca yaşanmışlığından gelen, kolayca söylenmiş gibi duran bir sözcük, bir çağrışım için seçilmiştir. Cibali, Haliç kıyısında tütün işletme fabrikasının semtidir. Tütün işletme fabrikasının çalışanlarının büyük bir bölümü kadındır. Diğer bir tütün fabrikası Üsküdar'dadır. 1943'de yazdığı **"Cibali"** şiirinde, kadın işçilerin sorunları işlenir. Şiirde kullanılan her sözcük özenle seçilmiş ve üzerinde çalışılmıştır. **"Cibali"** şiirinde fabrikadan söz edilmeden, fabrikada çalışan kadın işçilerin porteleri çizilmektedir. Ortak giyimleri, siyah başörtüler, pazen entariler, çarpık ayakkabılardır. Yoksulluk, kadınların çalışma nedenidir. Ama yoksulluğa yol açan nedenler farklıdır. Yaşlılıkta kimsesizlik, dul kalmak, evde kalmışlık gibi kavramlar süzgeçten geçirilerek, dul kalmak yerine "kocasız kalmak" sözcüğünü kullanır. Bu kadınların kimilerinin "nar gibi"dir yanaklarından başka çağrışımlar yapar.

Şiirde kadın işçilerin sağlık durumları, tütün fabrikalarının getirdiği, çabuklaştırdığı verem anımsatılır. Önce parmaklara ve pazen entarilere sindiği söylenen tütün kokusu, sonra gelen öksürük. Bu öksürük yürümeyi zorlaştıracak kadar güçlüdür.

A. Kadir sürekli baskılara, yoksunluklara, üzgülere karşın ne umudu, ne çabası, ne de sevgisi azalır. O, çileli insanların, alın teriyle ekmek parası kazananların, özgürlüğün, insanca ve kardeşçe yaşamanın şairi olarak ünlenir. ■

DİPNOTLAR

1 Militan dergisi, sayı 15, 1976
2 Age., s.26
3 "Mutlu Olmak Varken", A. Kadir, s.39, Can Yayınları, 4. Baskı, Mayıs 2012, İstanbul
4 "Mutlu Olmak Varken", A. Kadir, Bütün Şiirleri, s.5, Can Yayınları, Dördüncü Basım, Mayıs 2012, İstanbul
5 "1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet", A. Kadir, s.25, Can Yayınları, 2009 İstanbul
6 Age., s.79-80
7 "1938 Harp Okulu Olayı ve Nâzım Hikmet", A. Kadir, s.80-81, Can Yayınları, 2009 İstanbul
8 "Mutlu Olmak Varken", A. Kadir, s.9, Can Yayınları, Mayıs 2012, İstanbul
9 Age., s.6

A. Kadir'le Son Söyleşi

Maya Arıkanlı

Soru: Sizi üzmek için sormuyorum ama bildiğime göre çileli bir yaşam öykünüz var. Gene bildiğime göre bu çileyi hiç ortaya sermemiş, serdirmemişsiniz. Beni, sizi seven bir çocuğunuz kabul ederseniz, "çile"den, "sanatçının çilesi"nden söz eder misiniz?

Cevap: Çileli bir yaşamım olduğu doğru, yavrum. Ama şimdiye dek bundan ne yakındım, ne de bir onur payı çıkarmayı düşündüm. Çünkü benim çilem, içinden çıktığım halkın çilesidir. Başka bir ayrıcalığı yok benim çilemin. Aslında ben, yaşamımın nasıl bir yol izleyeceğini önceden söyle böyle kestirmiş gibiydim. Şairliğe soyunduktan sonra, birçok şeyleri göze almak gerektiğini anlamıştım. Çünkü tek yol vardı benim için: Halktan yana olmak. Bu yolu tuttun mu da, dokuz köyden kovulmak vardır. Onuncu köyü bulayım diye ha babam de babam çabalar durursun Vardık, varıyoruz, derken de, bir bakarsın yumağın bitti bitecek. Benim, şair olarak, en büyük üzüntüm, ilk kitabımın çıkışından sonra on beş yıl susmam olmuştur, elimde olmayarak. Ondan sonraki, yani ilk şiir kitabımın yayınlanmasından sonra şiirlerimi yayımlayamadım on beş yıl. Bir sanatçı için en büyük acı budur bence. Onbeş yıl beklemek. Yoksa mahpusluk, sürgünlük, işsizlik, yoksulluk falan o kadar koymuyor adama.

Soru: "Çile"yi nasıl güzelleştirdiniz?

Cevap: "Çileyi güzelleştirmek!". Bu iki sözcük nasıl işledi içime, bilemezsin, yavrum. Uzun uzun düşündürdün beni. Nasıl anlatsam bilmem ki! Ben, çileyi güzelleştirebilmişsem eğer, şöyle güzelleştirmiş olabilirim belki: Bunalımın batağına düşmemekle, umudu yitirmemekle, sevgiye tutunmakla. İnsancıkların yaşam için verdikleri kavgaları, özlemleri, acıları paylaşmakla. Dünyada tek başına kalmış olsan bile, kalabalıklarda yaşarmış gibi yaşamakla. Yanında eli elinde bir sevgili varmış da, ona içini dökermiş gibi konuşmakla. Ya da kırk yıllık bir dostla söyleşirmiş gibi türküler söyleyerek. Sırasında bir ağaçla, bir bulutla, sırasında bir kuşla, bir çiçekle arkadaşlık ederek. Hilesiz, yalansız dolansız, içten ve yalın. Böylece rahatlarsın, yaşamı güzel görürsün ve yarına hazırlarsın kendini.

Soru: Bir de çevirmen yanınız var. "Dünya Şiirleri Antolojisi" son uğraşlarınızdan. Bu zorlu işte yalnız mı çalışıyorsunuz?

Cevap: Dünya şiirlerinin çevirisine ilkin rahmetli Şerif Hulusi arkadaşımla başladık. Kısa bir süre çalıştık. Ne yazık ki, Şerif Hulusi amansız bir hastalığa tutuldu ve kurtulamadı. Onunla giriştiğimiz isin kapsamını genişlettim ben sonradan ve yardımcı arkadaşlar buldum. Çalışmalar ilerledikçe yardıma koşan arkadaşla sürdürdük bu çalışmayı.

Soru: "Gözüm arkada kalmasın" gibi bir tümce vardı dilimizde. Size çok uzun ömürler dileyerek saygıyla soruyorum: Gözünüzü arkada bırakacak bir şey, yapamadıklarınız, bırakamadıklarınız gibi bir şey var mı?

Cevap: Kitaplarımın çoğu tükendi. Bugünkü koşullarda yeni baskılarını görecek miyim, göremeyecek miyim, bilemem. "Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri" dizisini on kitap olarak tasarladım. Bitirecek miyim? bu diziyi, ömrüm yetecek mi, bilemem. Son şiirlerimi kitap haline getirip getiremeyeceğimi de bilemem. Üstelik daha çok yapacak işim var. Anılarım var, tasarladığım şiirler var. Bunları kotarabilecek miyim, bilemem. Herhâl gözüm arkada kalacak.

Soru: Sanırım şiir de doğum gibi zorlu bir olay. Doğurmanın, yaratmanın ardında şiiriniz yayımlandığında nasıl bir duyguya kapılırsınız?

Cevap: Bir şiirimi bitirip de hemen ardından yayımlamak bana pek kısmet olmadı. Yayımlanmasını yıllarca bekleyen şiirlerim çoğunlukta. Ama ister geç yayımlansın, ister erken, şiirimin okuyucumda nasıl bir duygu yarattığını çok merak ederim. Ancak, yeni bir şiire yönelene dek sürer bu merak.

Beni son derece duygulandıran bu güzel soruların için sana teşekkür eder, çilesiz, mutlu bir yaşam dilerim, yavrucuğum.

9 Aralık 1984

(POETİKA / Şiir Sanatı ve Sorunları, 4, 1985)

Bekir Yıldız'ın Eserlerinde Namus Sorunu

■ ÜZEYİR KARAHASANOĞLU

Ahlak kuralları toplumdan topluma değişebilir, hatta aynı toplumun herhangi bir bölgesinde geçerli sayılan bir ahlak kuralının diğer bölgeler için geçerli olmadığı gözlenebilir. Daha ötesini söyleyecek olursak, kişilerin benimsedikleri ve uymak zorunda bulundukları bu kuralların bizimki gibi düşünsel bütünlüğü olmayan, ruhen parçalanmış toplumların davranışlarında, dört başı mamur biçimde yaşadığını görmek olanaksız gibidir.

Namus, insan uzlaşılarının yalnızca biri olup –biz nasıl öğrenmiş olursak olalım– cinselliğin kurallara uygun biçimde yaşanıp yaşanmadığından ibaret değildir. Aslına bakılırsa kavramsal açıdan namus, ahlakın duygu biçimi, ahlaki bağlılık olarak görülebilir. Ne var ki bu kavramı, insanların ahlak kurallarına gösterdikleri bağlanma düzeyi olarak düşünmüş, giderek şişirilen kavramlardan biri olarak ileri geri kullanmışız. Dilimize yerleşmiş namuslu, namusluluk, namussuz, namussuzluk, namusu iki paralık olmak, namusunu temizlemek, namusuna dokunmak, namusuna sinek kondurmamak, namusuyla yaşamak gibi sıfat, türemiş ad ve deyimlerin namus kavramını hep bir düzey algısıyla belirttiği düşünülürse namusun kazanılabilen, yitirilebilen bir bağlılık biçimi olduğu da varsayılabilir.

Bekir Yıldız'ın eserlerinde sözün cinselliğe, oradan da namusa getirildiği çok olur. Kadın erkek ilişkilerini zamana, mekâna, insanlara ve toplumsal gerçeklere bağlı olarak işleyen yazar, evlilik birliği içinde ya da birliği yasalarla belirlenmemiş ilişkilerde namus sorununu tüm heybetiyle kadının karşısına çıkartır. Onun namus bekçiliğini kocası, sevgilisi, babası, ağabeyi gibi erkek kişilerin yanı sıra ana gibi hemcinsleri yapar. Otoriteyi, kuralları temsil eden bu denetim, her kim tarafından yapılırsa yapılsın kadına birtakım genel değerlerden, en başında da namustan bahseder ki kadının namusunu, cinselliğini kurallar dâhilinde giderip gidermediğinden ibaret sığ, katı, otoriter, ataerkil bakış açısıyla karşılaşırız.

Toplumcu gerçekçiliğinin etkisiyle namusu, diğer toplumsal yansımalarıyla birlikte ele almaya çalışan Bekir Yıldız'ın bakışında çerçeveyi yalnızca yasak ilişki oluşturmaz. Namusun ne zaman, neden ve nasıl ortaya çıktığı; neden sorun oluşturduğu ve hangi yöntemlerle, nasıl çözümlendiği yanıt aranan sorulardan olur. Yazar bunların üzerinde titizlikle durur ve eserin sonunda okuruyla uzlaşıya varmamayı göze alarak sorunu çözümler. Yazarın etkileme gücü biraz da bu yönünden gelir. Toplum gerçeklerine ters düşmeden gerek namus, gerek genel anlamda kadın sorununun sosyo-ekonomik nedenlerden bağımsız olmadığını işaret eder. Çözüm diye başvurulan ilkel yöntemler ve cezalarınsa sorunu çözmeye değil, derinleştirmeye yaradığını bilse bile gerçeği aktarır.

Namusçu bir ilk roman: Türkler Almanya'da

1966'da yayımlanan ilk eseri *Türkler Almanya'da* romanının henüz başlarında, Ayşe hanımla Sevim hanımın konuşmalarından yeni yaşamlarına ne kadar uyum sağlayacaklarını kestiririz. Bir erkek üzerinden başladıkları konuşmaları, namusu ne şekilde algıladıklarını ve Almanya'da nasıl algılayacaklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Ayşe hanım kızgın:

- O maksatla söylemedim. İyiden kötüden bana ne? Benim yolum değişmez artık, mahalleme namuslu dönmeliyim. Kocam namusuna çok düşkün bir insandır.

- Benim kocam fâlan yok. Ben hayatın tadını çıkarmağa bakarım.

- Kardeşim, senin fikirlerin çok acayip doğrusu. Bizde bu işlerin tadına bakılmaz. Adını kötüye çıkarıverirler insanın…

- Ben artık, Avrupalı bir kadın gibi yaşıyacağım. Orada her kadının evlenmeden evvel, beş-on tane sevgilisi olurmuş. Üstelik, kimse, kimseye kötü gözle bakmazmış…

- Kardeş, sen Almanya'ya acayip fikirlerle gideceğine, orada çeyizini düzmeye, istikbalini kurtarmaya bak. Avrupa usullerinden bize ne. Bizim için orası nasıl olsa geçici olacak.

- Bir daha geriye dönmek mi!... Allah göstermesin. Ben gönlümce yaşayacağım artık. Dedikodu, fesatlık, saman altından su yürütmek sıkıyor beni. Zaten Almanya'nın yolunu tutarken akla-karayı seçtim. Annem, babam para hatırı için beni, dazlak kafalı bir mahalle bakkalıyla evlendiriyorlardı az daha… Almanya'daki eski bir flörtümün yardımıyla, evraklarım çabuk geldi. Bavulumu kaptığım gibi evden kaçtım… (1)

Konuşmaların sıklıkla cinsellik odağında dönmesi, namusun cinsel özgürlükten ibaret biçimde işlenmesi yazarın henüz bilenmemiş, fazlasıyla didaktik, ahlakçı kalemiyle ilgili. Hâliyle içimizin *Felâtun Bey ile Râkım Efendi* hissiyatıyla dolması bundan. Dahası Almanya'ya çalışmaya giden iki kadın öyle karakterize edilmiştir ki Tanzimat Dönemi'nden beri işlemekten usanmadığımız yanlış Batılılaşma mevzusunda bir arpa boyu yol gidilemediğini anıştırır.

Türkler Almanya'da romanının Bekir Yıldız'ın yazarlık

serüveni içerisinde pek anılmamasının nedenlerinden biri, merkeze aldığı kadın-erkek ilişkilerini sürekli biçimde Almanya'daki eğitimsiz Türk işçilerinin yaptığı karşılaştırmalarla anlatmasındandır. Parasına muhtaç olunan maddiyatçı Batı dünyasının namusunu, Doğu'nun manevi gözlükleriyle süzerek yargılamak tek yönlü, kötü bir yöntem olmanın ötesinde yazarlığa başlamak için ne talihsiz bir yoldur! Dolayısıyla estetik düzey tutturamamanın ötesinde bir toplumun bakış açısıyla diğer bir toplumun ahlaki değerlerini küçültmek yanlış bir ölçüttür. Bir kâğıt ve emek israfı olarak yok hükmünde düşünebileceğimiz Türkler Almanya'da romanının hâliyle okura verebileceği sağlıklı bir fikir de yoktur. Ne var ki okuru yönlendiren, yanlı, elbette edebiyat dışı sorgulamalarla düşülen hatalar derinleştirilir. Yüce'nin Erika'ya *"Bana göre, bir kadın dudağını, benden evvel öpmüşlerse, benden sonra da öpebilirler"* [(2)] ya da Hening'e *"Sizde nasıl, el değmedik kadın azsa, bizde de hile yapmıyan müteahhit azdır"* [(3)] demesi, namus kavramını kadının sınırlandırılmış cinselliğinden ibaret sayan dar, sığ yaklaşımlardır. Osman Baba'nın gözünden toplumumuzun cinselliğe dair yargılarının zaman içinde ne kadar değiştiğini de görürüz: "*Bizim zamanımızda, bir kadın evlendiği zaman, donunu bile indirmeğe utanırdı.*" [(4)] Batı'nın cinselliği yaşama biçimini sürekli eleştiren Doğulu görüş kendi cinselliği neyse utanmadan bakamaz. Neyse ki yazar, salt cinsellikle eşleşen bu ilk eserinin sığ namusçuluğunu sonraki kitaplarında terk eder.

Yazarın Türkler Almanya'da romanına ikinci bir baskı yap(tır)mamasını "hatanın farkında olma" biçiminde değerlendirmemiz mümkün. Tüm kitapları defalarca yeniden basılır, farklı yayınevlerine transfer edilirken bu romanın ikinci kez matbaa yüzü görmemesinin başka bir izahı olmasa gerek. Dolayısıyla bu vasat altı romanı yok sayıp Bekir Yıldız'ın yazarlığını 1967'de yayımladığı *Reşo Ağa*'yla başlatabiliriz. Bu, hem yazarlık gücünü göstermesi hem de eserlerinin bütünlüğü bakımından isabetli olur.

Yüce bir değere dönüşen namus

- Bu düşman işi, dedi. El kadar kız… Benim devecim, zürriyetimin bokuna bile el uzatamaz. Ulan avrat, savuş karşımdan… Kızın kahpeliğine sen de bulaştın gayrı… Südün mundarmış… [(5)]

Hesaba vurulmayacak kadar soylu ve iktidar sahibi Reşo Ağanın kızı, devecisi tarafından kaçırılınca "duraganlaşmış namus" sorunu karşılar bizi. O güne değin tüm berraklığıyla şarıl şarıl akan namus deresinin suyu neden birden kesilir? Elbette anası yüzünden. Kızına bu düşük namus başka nereden geçecek? Soyu, onuru ve iktidarı bu namussuzlukla lekelenmiş, onu insan içine çıkamaz duruma getirmiştir. Gerçi bir süre sonra kızıyla deveci gerisin geri köye dönerler ama olan olmuştur. Kızının namusunun lekelenmediğini bilmesine karşın Ağa kızına kıymak zorundadır. Öyle ki namus oyuncak değildir ve yitirilme olasılığı bile ölümle eştir. Kızı töre dışı davranışıyla bunu hak etmiştir. Onurunu pekiştirmek, iktidarını eski görkemine kavuşturmak için bu tek seçeneğe razı gelir, kimseyi dinlemez, kızını öldürür.

Aynı kitaptaki *Kesik El*'de de namusunun lekelendiğine inanılan Fadime karşımıza çıkar. Ağabeyi bacısını bıçağıyla öldürüp dostuna kapıyı açan elini keser. Kadınların öldürüldüğü bu iki öykünün diğer ortak yanı, evlerin yeniden uğur, şan kazanmasıdır.

Kara Vagon'daki *Şark Çıbanı* öyküsünde Ayşo'nun şark çıbanından ötürü burnunun ucu düşer. Kızının kalıcı bir özür sahibi olduğunun bilinciyle dertlenen kadın, kocasına içini dökerken bir çare aramaktadır.

- Hee… Ayşo'nun burnu tirnik oldu.. Tirnik Ayşo…

Adam dürümünden ağzına bir lokma soktu. Sonra güldü:

- Bunda yakınacak ne var ki, asalatlı evlatmış, bana çekti. Babası da tirnik değil mi ulan avrat? Hıı?.. Tirnik babanın, tirnik kızı…

- Sen herifsin emme…

- Eee… N'olacakmış?..

- Kız kısmı ne kadar özürsüz olursa o kadar eyidir.

- Vay… Kızın özürsüzü, namuslu olanıdır.

- Hemin namuslu, hemin özürsüz.

- Asileşme ulan… Allahın nakışına dil mi uzatacağsan yanı… [(6)]

Kaçakçı Şahan kitabındaki *Güzel Parmaklar* öyküsünde yeni gelin Elif cıgara sarmayı bilmez. Ayşe Bacı kocasına cıgara saramayan Elif'i ayıplasa bile sardığı bir tabaka cıgarayla onu gönderir. Akşam kocasına Elif'i yerip kendini övmek amacıyla konuyu açınca adam çıldırır.

"Suçunu ha… Al… Al imansız kahpe… Yarın ne olacak, bilmez misin? O pezevenk kahveye gidecek… Ah ulan… Yaktın beni… Kahveye gidecek. Eşine dostuna cıgara ikram edecek. O pezevenkler de alıp yakacaklar. Duman iyi gelecek. Duman üstüne duman. Cıgaraya bakıp ne güzel sarılmış diyecekler. Ya herif, o zaman derse…"

"Kemiklerim kırıldı uy anam. Vurma yeter gayrı, elini, ayağını öptüğüm vurma."

"Vurma ha!.. Ulan seni kurşunlamalı. Nerde benim mavzerim? Nerde?.. Al… Dinsiz orospu… Ya herif, o zaman derse, Kuyumcu Osman'ın karısı sarmış diye…"

Ayşe Bacının etleri kabardı, canı çözüldü. Sesi sızılıydı:

"Öldüüüüüüüm… Öldüüüüüüüüüüüm…"

Adamın eli, hâlâ hınçla inip kalkıyordu:

"Öldüm ha!.. Sen mi öldün yoksa ben mi ulan. Cilveli Ayşe… Kuyumcu Osman'ın karısı sarmış ha!.. O zaman ne olacak? Pezevenkler gözlerini yumup senin parmaklarını düşünmiyecekler mi? Nasıl önüne geçilir bunun, a

fermanlı kahpe… Demiyecekler mi, ne güzel parmaklar böyle. Ve de düşünmiyecekler mi, Kuyumcu Osman'ın karısı, kırkından sonra, karısı olan heriflere cıgarayı ne demeye sardı?…" [7]

Sahipsizler kitabındaki *Bedrana* öyküsünde Naif lekelenen karısı Bedrana'yı öldürmek zorundadır. Karısına tecavüz edildiğini bilir bilmesine ama karısının günahsız olması sadece bir ayrıntıdır ve namusunu temizlemez. Fakat zaman geçer, bir türlü gereğini yapamaz… Bedrana'nın yaşamını uzatan, Naif'in devlet eline düşmeyi, hapis yatmayı göze alamamasıdır. Öykünün sonunda Naif elini kana bulamadan namusunu temizlemenin yolunu bulur.

"He… Bize göz ışığı vermediler gevvatlar. Ömrümüz, kapaksız tencerede pişmiş tuzsuz aş gibi tatsızdır avradım. Kadın dar bir pabuçtur, sıkınca atılır, emme, işin içine namussuzluk karışınca, atamazsın, vurmak düşer er kısmına. Seni, ben bağışlasam baban, kardaşın sırada. Bakalım onlar bağışlar mı? Günlerden beri, şu bir göz dama tepilip kaldık. Oba kan ister benden." [8]

Evlilik Şirketi'nde karı kocanın dokuzuncu evlilik yıldönümlerinde birbirlerine dürüstlük sözü vermeleriyle başlayan konuşmalarının yönü ummadıkları yerlere, geçmişin itiraflarına varır. Eski defterler açıldıkça aralarındaki saygı azalmaya başlar. Kadının nasıl hiçlendiğini anlatması, erkeği adamakıllı sarsar. Meğer karısı yıllar yılı onu kandırmış, kirliliğini gizlemiştir. Bu bağlamda aldatıldığını düşünen erkeğin karısının bekâretine "mühür", vajinası dışındaki bedenine "ambalaj" yakıştırmaları dikkat çeker. Mührünü evlenme umuduyla koruyan kadının ambalajını kullandırtmasını sorgulayan erkeğe göre, karşılıklı zevk adına ve sınırsızca yapılacak seks, evlenme vaadiyle yapılandan daha dürüstçedir.

"Hiçlenmek… Ne var sanki bunda utanacak? Her genç kız umutsuzluğa düşebilir. Düşle gerçek arası yaşanırsa, aldanmak, aldatılmak mümkündür her zaman."

"Şaşırıyorum," dedi kadın, herşeyi anlatmaya kararlı bir çırpınışla. "İlk kez anlatacaklarımdan değil, beni anlamamış olduğun için utandım kendimden. Bir genç kız için, hiçlenmenin anlamı başka da olabilir. Ruh aldanırken, beden de ceremesini çekiyor."

"Yoksa?.."

"Evet."

"Ama, bana geldiğin zaman, örselenmiş bir tarafı yoktu bedeninin. Hele mühür…"

"Ambalaja dokundular biraz."

"Yapma!" diye, âdeta bağırdı adam. "Ambalaj!.."

Karısını saran kolu, kendiliğinden gevşedi. Sıcaktan soğuğa, aydınlıktan karanlığa girip çıkıyor gibiydi. Ürpertiler geçirdi. Uzun bir süre hiç bir şey konuşamadı. İyice şaşırmıştı. Nerdeyse, kendisine sokulmuş kadını itecekti öteye.

"Demek ambalajın…" dedi sonunda, yufka bir sesle.

"Ama," dedi kadın, kendisini küçülttüğünü sezerek. "Evlenecekti benimle."

"Ah!.. Ne ayıp," dedi adam, başını küçük küçük sallarken "Sermaye gibi düşünmek. Evlenme umuduna karşılık, mühürü bozdurmadan, ambalajı piyon gibi öne sürmek. Bütün parayı bozdurmadan, kuruşları harcamak. Keşke zevk için yapsaydın. Karşılıklı zevk… Daha dürüstçe olurdu."

(…)

"Zavallı ben," dedi adam, kinayeli bir gülümsemeden sonra. "İlk gece, tertemizdir diye nasıl da sevinmiştim." [9]

Devamında itiraf sırası erkeğe geçer. *"Sen kızlarla seks yapmadın mı hiç?"* sorusuna erkeğin yanıtı dolambaçlı olur. O da birçokları gibi büyük kentlerin acı lokması olarak herkese açık evlere gitmiştir. Tam da burada, kadının kendi bedenini erkeği için namus simgesi olarak algılaması, bedenine böyle bir rol biçerken kocasının bedenine aynı ölçülerle yaklaşmaması dikkat çekicidir. Buna karşın karısının itiraflarına takılıp kalan erkek konuyu kapatmaya hiç hevesli değildir.

"Aldatılmışlığın kinini taşımak varken, işi arsızlığa vurmak niye? Diyelim kasabadan büyük bir kente geldin, şaşırmış, ezik… Düşünüp birçok nedeni kurcalayacağına, kendi kendini kurcalatmanın gereği neydi yani? Hem de hiç bir tat almadan."

"İleri gidiyorsun ama" dedi kadın, direnmeye hazır bir çıkışla. "Her şeyi dürüstçe anlatmaya, herhalde birbirimizi suçlamak için başlamadık. Hem, hiç bir tat almadığımı da nereden çıkarıyorsun? Seviştiğim gençle, mühürümü bozmadan seviştik dedim. Senin herkese açık evlere gidip sevişmek isteyişin gibi. Ben öpülmekten, el ele dolaşmaktan, belki de akrepten daha çok tat aldım. O, gençliğini basamak basamak yaşayabilmişti nasılsa. Ama ben, açlıktan midesi büzülmüş bir insan gibiydim. Lokmaları, küçük küçük ve sindire sindire yemeliydim. Yaşanmamış umutları, sevgileri, tatları, parça parça monte ederek tatlanıyordum. Bazı arkadaşlarım, böylesine çapraşıklıkta, yenik düşüp mühürlerini kaptırdılar. Oysa ben, kaskatıydım o bölgemde. Çünkü mühür denen bir sorumluluğu değil gerilerimde, bedenimin tümü mühürmüş gibi duyuyordum kendiliğinden. Yarabbim, ne acı, ne tatlı yıllardı o yıllar…"

"İşte namus kavramı" diye köpürdü adam. "Namuslu olduğun için değil, namuslu olmaya zorunlu olduğundan kalabilmişsin bana. Kuşkusuz, bütün ötekilerle birlikte doğuştan mühürlü olmasaydın, kimbilir kaç erkekle yatacaktın. Erdem mi bu?"

"Ya sen?" diye bağırdı kadın. "Genç kızlarla ilişkin olmadı mı hiç?"

Adam, kolunun birisini öne uzattı. Parmakları ayrıktı birbirinden.

"Sırası gelmişken" dedi. "Anlatmalıyım onları da. Bir

kaç genç kız tanıdım. Sinema localarının, ağaç kovuklarının dili olsa da söyleseler. Öpüşmek, çekirdek çitlemek gibi oldu sonunda. Ama hepsi de mühürlerini, evliliğe bir yatırım olarak sakladılar. Kuşkusuz, şimdi, herbiri bir adamın koynundadır. Hem de ilk gece akıttıkları kanla, geçmişlerinin sütten temiz olduklarını saptamış olarak, yani senin gibi… Gizlemek, herkesin birbirini aldatması niye? Erdem, yapılanları gizleyebilmek ustalığı mı yani? Namus, dişleri sıkıp, tasarlanan yatırımı, her an hesap etmek ikiyüzlülüğü müdür?" [10]

Halkalı Köle'de erkek karakterin anne babasının nasıl evlendiklerini annesinden dinleriz. İşgal askerinden namusunu kurtaran bu yiğit adama varması, gönül borcudur ve bu borç öyle bir borçtur ki o öldükten sonra bile ödenemez.

Peçemden yakaladı bir Fransız askeri. Bağırdım: "Yok mu beni kurtaracak?" Göğüs göğse vuruştu adamın birisi. "Kaç!" dedi benim için vuruşurken. Ben kaçtım.

Sonunda o adam, babanız oldu çocuklarım. Ölünceye kadar hizmet ettim ona. Sevgi uğruna değildi bu hizmet açıkçası. Unutulmaz bir yiğitlik adınaydı. Bilirim, acımasının, bana o anda acımasının borcunu ödeyemedim. Ödeyemediğim borcumu Allah ödemiş saysın… [11]

Halkalı Köle'nin sonlarına doğru erkeğin evliliğe ilişkin düşüncelerini okuduğumuzda kurumun temellerinin yanlış yerlere atıldığını görürüz. Korkuyla, acıyla ve sevgisizlikle kurulan bu çarpık yapının anlamı, erkek tarafından yıllar sonra acı biçimde anlaşılır.

Evlilik korku bataklığı, korku kuyusuymuş oysa… nişanlım, karım olunca, orospu olur korkusuyla, çalıştım daha çok… [12]

Darbe romanında devrimci kimliğini polis işkencesinde itirafçı olarak bırakan, farklı bir yüz ve kimlikle Yavuz Aslantürk olan Hamdullah Şimşek, polisin kesin yasağına rağmen dayanamayıp yabancı biri gibi karısının etrafında dolaşmaya başlar ve çok geçmeden ikisi arasında bir çekim olur. Narin, sık sık ölen kocasıyla övünse de yaşamına giren bu adamın çekiminden uzak duramaz. Kendilerini alamadıkları birliktelikleri iyice alevlendiğinde hem Narin'in hem de Yavuz'un içinde çelişki rüzgârları eser. Buna karşın uzak kalamaz, her buluşmada sevişirler. İçlerindeki biriktirdikleri kötücül rüzgârların fırtınaya dönüşmesiyse kaçınılmazdır.

Yavuz Aslantürk, Narin'in üzerinden kalktı. Bu kaçıncı kez buluşmalarıydı? Sayısını onlar da şaşırmıştı. Ama her buluşmalarında, her birleşme sonrasında, Yavuz Aslantürk, karısının bir orospu olduğu duygusuna kapılıyor, Narin de, ölmüş kocasına ihanet etmiş olmanın utancıyla perişan oluyordu. [13]

Erkek, karısının orospu olduğunu düşünürken kadının bu yabancıyı itham eden bir yargısı yoktur. Onun hesaplaşması kendiyledir. Ölmüş kocasını aldattığı düşüncesiyle kahrolmaktadır. Mezarlıkta kocasıyla dertleşen Narin'in iç huzurunu kaybettiği açıktır.

"Ben geldim. Günahlanmış karın geldi. Bağışla beni. İnan ki, karşı koymak için çok direndim. Ah, bir yürümesi, bir duruşu, hatta bir sesi var ki, her şey sanki senden ona geçmiş gibi. Sen öldün değil mi? Seni öldürdüler değil mi? Ben ne yapayım şimdi? Selim'i de öylesine seviyor ki… Anne kalbi işte…" [14]

Yavuz Aslantürk'ün Narin'e orospu olduğunu söylemesi, kadının da bunu onaylaması, erkeğin itirafına zemin hazırlar. Söyleyip rahatlar. Öyle ya, bu iki ayıp, değersizliklerini dengelenmiş, eşitlemiştir. Narin bir orospu, kendisiyse değişik bir yüz, değişik bir kimlikle yaşayan bir itirafçıdır. Fakat Yavuz Aslantürk'ün kurduğu denklik kendi için geçerlidir. Narin tek bir orospunun bile tüm itirafçılardan daha değerli olduğunu söyleyerek bu teraziyi paramparça eder. Erkeğin orospuluk-itirafçılık denkliğine bu kadar kapılması, kadının da razı olacağını düşünmesi yeni kimliğinin özellikleriyle ilgilidir. Kadının bu denkliğe yaklaşım tarzı burada kilit değerdedir. Evet, namus, ona gelene kadar saygıyla koruduğu bir değer olarak hep birinci sırada gelse de şimdi ikincil önemdedir. Öyle ki kocasından miras kalan inancı, düşünceleri ve bunlara koşut olarak birlikte yarattıkları değerler namustan daha değerlidir. Ya da asıl namus bunlardır. Bir başka deyişle, namusu kuralsız cinsellikle sınırlandırmaz Narin, kavramın içini doldurur ve onu diğer değerlerle destekleyerek yüceltir.

"Ben bir orospuyum," dedi. "İstersen, arkadaşlarını da yollayabilirsin. Ama bu orospu, bilesin ki, seninle hiçbir zaman yatmayacak. Evet, bu orospu herkesle yatabilir, ama kocası da olsa, bir itirafçıyla asla." [15] ■

DİPNOTLAR

1 Bekir Yıldız, "Türkler Almanya"da, s.15-16, Bilmen Yayınları, 1966 İstanbul.
2 Age., s.58
3 Age., s.121
4 Age., s.45
5 Bekir Yıldız, "Reşo Ağa", s.7, D D Yayınları, 1. Baskı, 1997 İstanbul.
6 Bekir Yıldız, "Kara Vagon", s.31, İskele Yayınları, 1. baskı, 2006 İstanbul.
7 Bekir Yıldız, "Kaçakçı Şahan", s.65-66, D D Yayınları, 1. baskı, 1997 İstanbul.
8 Bekir Yıldız, "Sahipsizler", s.21, D D Yayınları, 1. Baskı, 1997 İstanbul.
9 Bekir Yıldız, "Evlilik Şirketi", s.33-34, D D Yayınları, 1. baskı, 1997 İstanbul.
10 Age., s.41-42
11 Bekir Yıldız, "Halkalı Köle", s.10, İskele Yayınları, 1. baskı, 2006 İstanbul.
12 Age., s.145
13 Bekir Yıldız, "Darbe", s.66, İskele Yayınları, 1. baskı, 2006 İstanbul.
14 Age., s.67
15 Age., s.74

Kök ve Çekirdek

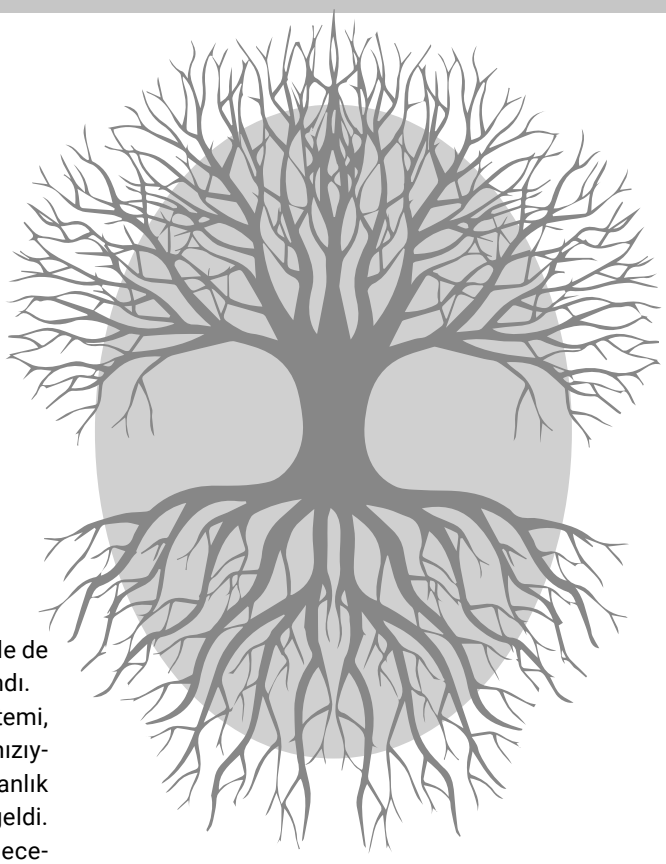

GANİME GÜLMEZ

İnsan soyunun yaşam amacı; pandemi süreciyle de birlikte, daha da büyük bir belirsizliğe yuvarlandı.

"Aile ve özel mülkiyet"e dayalı bir aidiyet sistemi, insanın kendi emeğine yabancılaşma sürecinin hızıyla birlikte; çökmek bir yana, âdeta ortak bir 'insanlık kökü', yani neredeyse tek yaşam kaynağı hâline geldi.

İnsanlığın, pandemi sürecinden çok şey öğreneceği tahminleri yürütüldü. Evet, çok şey öğrenildi, öğrenilmekte! Ancak bu, dünyanın bir yarısı açısından hiç de birçoğumuzun umut ettiği bir güzergâhta gerçekleşemedi. Diğer yarısının payına hâlâ savaşların, çoğu ölümle sonuçlanan göçlerin reva görülmesinde ise hiçbir değişiklik olmadı!

İnsanoğlu daha da zalimleşirken, insankızı yüzyıllar önce katedilen yolların dahi gerisine düşürüldü.

●●●●

Buradaki gençler, yokedilmek istenen ormanları işgal ederken, ya da polis saldırıları bir önceki yıla göre katbekat boyutlanıp buna karşı direnirken; Boğaziçi'ndeki gençler üniversitelerinin aydın kökünün kurutulmasına karşı direnirken: En samimi, en dürüst sözler onların ağızlarından dökülenlerdi. Onlar, karda kışta omuzdaşlıklarından zerre kadar taviz vermeyenlerdi.

Zindanlardan açık hapishanelerimize düşen sesler, birçoğumuzun sesinden daha gür; "Yılgınlık yok, direniş var"dı.

Filistin'de tarumar edilmiş evlerinin, yeniden kana bulanmış topraklarının üzerinde hiç garipsemeden cirit atan çocuklar, gençler; doluşan basın mensuplarına, ağlama sızlama yerine, tazecik parmakları ve sıcacık yürekleriyle zafer işareti gösterenlerdi.

Yoksul bir köylü ailesinin çocuğu ve işçi Kalinin'in, gençlerin dostluğunun, sevgisinin, samimiyetinin, dürüstlüğünün sıcaklığını betimledikten sonra, ifade ettiği şu gerçekler, sanırım hiçbir zaman değişmeyecek olan gerçeklerdi: *"Gençlik çağı en büyük kavrama yeteneği çağıdır. Gençlik çağının özelliği, idealist coşkuları ta içinden duymasıdır... Gençlik, kitle olarak olağanüstü bir biçimde samimi ve dürüsttür. İnsan, olgunluk çağında ne kadar samimi ve dürüst olursa olsun, hayat deneyimi, hayattan edindiği pratik dersler bir ölçüye vurulduğunda samimi ve coşkulu gençlik emelleri daha ağır basar..."* –M.İ. Kalinin, "Devrimci Eğitim Devrimci Ahlâk"–

●●●●

Hangi dilden çevirilirse çevrilsin, Almanca'ya aktarılan ya da zaten Almanca yazılmış olan, çocuk eğitiminden politik meselelere dek birçok içerikteki metinlerde, en niteliksiz gazetelerin haber başlıklarında bile defalarca şu kelimeler geçer: "Wurzel-Kök", "Kern-Çekirdek, Öz". Bu kelimeleri bu kadar sık kullanmalarının sebebi çok kapsamlı bir tarihsel geçmişe dayanır. Ve aslında bu kavramlar, yitirmek istemediklerinin, yitmesine müsade etmeyeceklerinin bizi nasıl zincirleyeceğinin ifadesidir.

Bizler cephesinde ise; tıpkı tarihin birçok döneminde yaşandığı gibi, sınıf mücadelesi dalgalarının geri çekildiği zaman dilimlerinde gerçekleştirilen tartışmalar yaşanmaktadır. Tartışmaların yaşanması iyidir. Ancak "gelişiyoruz" denmesiyle, "kökümüzü kurutacağız, başka bir ağaç olacağız" denmesi arasında illâ ki çok büyük farklar vardır.

Bu tartışmaların bu türü sadece bizler cephesinde değildir. Takip etmemiz mümkün olan kısmı kadarıyla, ağırlıklı olarak; polis jopu, kobra gazı, bomba, mermi... düşmeyen tüm coğrafyalarda da yaşanmaktadır. Akademik eğitimi olan sayısız insan, azımsanmayacak düzeyde çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bunla-

rın bir kısmı jet hızıyla Türkçe'ye çevrilmekte, ilerici gazetelerde yayınlanmakta; ancak bu araştırma-çözümleme-alternatif sunma çalışmaları, henüz üzerinden iki ay dahi geçmeden bayatlamaktadır. Şüphesiz ki bu çalışmaları yapanlar kötü niyetli insanlar değildir. Çalışmalarını yaparlarken; "marksist" olduklarını özellikle belirtenlerdir. Elbette bu çalışmalarda faydalanılan kaynaklardan çok şey öğrenmek de mümkündür.

Ancak bizim 'işçi' Kalinin'in yazdığı gibi: *"Masa başında okuyarak marksist üretilebilseydi, şimdiye kadar fırından sıcak ekmek çıkarır gibi marksist üretirdik."*

Ve böylesi bir üretimin çözüm olabileceğini düşünme fikri de, yaşamın hangi alanında olursa olsun, "mücadele" dediğimiz şeyi bir yemek tarifiyle ya da bir reçeteyle yürütmemizin mümkün olamayacağı gerçekliği de yeni değildir.

Kökümüzü sürekli sulamamız, çekirdeğimizi yaşamın her safhasında yeniden değerlendirmemiz ve yeni fidanların sesine kulak vermemiz, onların açtığı çiçekleri görmezden gelmememiz, bunları koklamayı ihmal etmememiz muazzam derecede önemlidir.

Gençliğe karşı güvensizlikle mücadele etmeliyiz! Yoksa onlar, bizim bu yaşadığımız tarihsel süreci ustalarından öğrenmeyi elden bırakmayarak şunları ifade edeceklerdir:

"Eski ütopik sosyalizm, yeni toplumu kanlı, pis, yağmacı ve bakkal kapitalizmi tarafından yaratılan insan materyalinin kitlesel temsilcileriyle değil de, özel camekânlarda ve ısıtma tesislerinde yetiştirilen, özellikle erdemli insanlarla kurmak istiyordu. Bu gülünç fikir şimdi herkes için gülünçtür. Ve herkes tarafından terkedilmiştir. Fakat pek çok kimse, yüzlerce binlerce yıllık kölelik, toprak köleliği, kapitalizm, küçük dağınık işletme, pazarda küçük bir yer için yapılan savaşlar, malların ya da emeğin daha yüksek fiyatı yüzünden bozulan kitlesel insan materyali ile kurulmasının nasıl mümkün olabileceğini ve olması gerektiğini bulmayı istemiyor ya da beceremiyor; buna karşılık Marksizm'e karşıt kuramlar icat etmeye uğraşıyorlardı." –Lenin–

●●●●

Ve bu zamanlarda da, tıpkı o zamanlar gibi; yaşam tarzı olarak dahi değişime katkı sunmadan, "aşmalıyız" kavramı kullanılarak, tarih âdeta, elbette özgün farklılıklarıyla birlikte tekerrür etmektedir. Daha doğrusu onlar da, zorunlu olarak bazı şeyleri belirli köklere dayanarak temellendirmekte ve 'yenilik' kelimesinin cazibesiyle, belki de farkında olmadan tarihi tekerrür ettirmektedir.

Oysa emek ve onur karşısındaki duruşumuzda; böyle bir lüksümüz olmayan bir dönemdeyiz. Artık gerçekten böyle bir lüksümüz yok!

"Köklerini-tohumlarını kurutacağız" naralarının daha daha yüksek atıldığı bir dünyadayız. Bu sadece Ortadoğu topraklarında değil, Avrupa topraklarında da –elbette, oldukça inceltilmiş bir dille– böyle!

Ve bizler de "Kök, çekirdek-öz" kavramlarını unutmamalı, köklerimizi inkâr etmekten itinayla uzak durmalıyız.

Dijital dünyanın her eve, her çocuğun-gencin masasına-beynine sirayet ettiği bu asırda; sentetik kahramanların üretilip üretilip tüketildiği bu asırda; karanlıklar çağının kahramanlarına karşı saygısızlık ve sevgisizlikten itinayla uzak durmalıyız.

"Kahraman; her toplumun bir gelenek ve değerler sistemi taşıyıcısıdır. Toplumsal hafızanın ortak ürünüdür. Ve her toplum kolektif kimliğinin ögelerini destanların, söylencelerin, mitosların kişileri arasında bulur. Bu ögeler çoğu kez sözel olarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Kahramanın bu hâliyle, geçmişin devamlılığının kurumlaşmış sürdürücüsü olmak bakımından bir gerici işlevi olduğu gibi, insansoyunun geleceğe dönük umutlarının gerçekleşebilir olduğunu gösteren bir başka yönü daha vardır. Biz devrimcileri ilgilendiren de işte bu kısmıdır...

Kahramanlar kuşkusuz, mülkiyet dünyasının ve iş bölümünün ürünüdür. Bireyler kendi adlarına gerçekleştiremediklerini, kahramanlardan umut ve talep ederler, kahramanlarıda çoğu kez bir kurtarıcı olarak görürler. Kahramamanın bu işlevi, iş bölümü ve mülkiyet dünyasına değin düşünceler sönümlenmedikçe ortadan kalkmaz. Burjuva dünyasında bu anlamıyla kahramanın yerini şarlatanlar alırken, insanlığın ütopyaları için yeni somut olanaklar yaratan proletarya ve sosyalistler açısından kahraman kavramının klasik çerçevesini aşan yeni tanımlar ortaya çıkar. Sosyalistler için gerçek kahraman kitlelerdir. Birey olarak kahramanlar da bu sıradan yığınlar içinden, değişim ve gelişimin sonucu olarak ortaya çıkar..." –Kutsiye Bozoklar, Karanlıklar Çağının Kahramanları–

●●●●

Tüm bu kaos ortamı içerisinde; gerçekten hiç de tahmin edemeyeceğimiz bir samimiyetle yürütülen çalışmalara da rastlamak mümkün.

İşte bu sayıda da; mücadelelerin ve mücadele edenlerin "saçmalık olduğu" yönlü iddialar-karalamalar furyasının estiği bir asırda, 19. yüzyılda; bu iddiaları bizzat ustaların kendilerinden pırlanta gibi alıntılarla çürüten bir araştırmacının, bizim erkek ve kadınlarımızın özel yaşamlarına dek yaptığı bir araştırmanın bir bölümünü paylaşmaya çalışacağım.

İnsanlık tarihi ve bu tarih içerisinde özne olan insan gerçekliği, keşfetmeye ömrümüzün yetmeyeceği koca bir derya. Buna rağmen köksüz gelişemeyeceğimiz, çekirdeksiz çoğalamayacağımız gerçekliği hep yanıbaşımızda. Bu yolculuklarımızda, eksikliklerimizin olduğuna dair kuşkumuzu hiçbir zaman kaybetmeden ve hepimizin, hep beraber, omuzomuza; köklerimizi sulayarak çekirdeklerimizi kokuşmadan fidana patlatabilmeye küçücük de olsa birer katkımız olabilmesi umuduyla! ■

1800'lerde Kadın Sorusu*

Marx ve Engels'in Yaşam Tarzları

Marx ve **Engels** hakkında yazılan birçok biyografi; bu iki komünistin yanındaki kadınların hayatı tanımlandığında, klişeler aracılığıyla yükseltilen cinsiyetçi yaklaşımları güçlendirme eğilimindedir. Marx'ın eşi, **Jenny von Westphalen**, dört çocuğunun ölümü ve yoksulluğun acılarıyla başa çıkmak zorunda kalmasına ve onca siyasi baskıya-zulme maruz kalmasına rağmen; depresif, baskı altında ihmal edilmiş bir ev kadını değildi. Jenny'nin mektuplarından da anlaşılacağı gibi, o; birçok sosyalist kadının da aşina olduğu ağır sorunları, politik faaliyetler içerisinde tali duruma getirmeyi bilmiştir. Jenny, 1848'in Şubat Devrimi sırasında **Joseph Weydemeyer**'e, Paris'ten şunları yazar: *"Bu akşam Hôtel de Ville'in önünde 400.000 işçinin toplanacağı dakikalara az kaldı. Bense, bir ev, bir bahçe ve üç solucanla olmaktan daha fazlasını isterdim [...]"* (1) Siyaset, direk Jenny'nin de yaşadığı evde coşkun bir şekilde canlanır. 1848 ayaklanması sebebiyle Köln devrimcileri hakkında açılan dava, 1852 yılında tüm kamuoyunun dikkatini çeken bir davaya dönüştürülür. Jenny, kaldıkları evin nasıl büyük bir organizasyon ve savunma alanına dönüştüğünü şöyle yazar:

"Şimdi, büronun tamamı bizim yanımızda kuruldu. Eski resmi dünyaya karşı patlatılacak olan, hiç de arzu edilmeyen bu skandalın ispatlanabilmesi için, iki üç kişi yazı yazıyor, diğerleri koşuşturuyor, ötekileri ise sürekli divit uçlarını sivriltmekle uğraşıyor. Bu arada benim üç neşeli çocuğum şarkılar söyleyip ıslıklar çalarak ortalıkta dolaşıyorlar ve babaları tarafından sürekli, sert bir şekilde azarlanıyorlar. İşte bizim faaliyetimiz." (2)

Yine benzer bir hane faaliyeti-yaşamı, 1871 yazında, yıkılan Paris Komünü'nün ardından binlerce insanın Londra'ya akın etmesi sırasında yaşanacaktı. Jenny, üretimdeki Marx hanesinin içerisinde, bu mültecileri pratik olarak desteklemekte önemli bir rol oynadı. Her zaman en az bir komünar yanlarında kalmakta, diğer marksistler ise sürekli kapılarını çalmaktaydı. Bu süreçten yaklaşık 22 yıl önce Jenny de, ele geçirilen bir belediye yönetiminin devrilmesinin ardından parasız pulsuz bir mülteci olarak Londra'ya gelmiş olan bir kadındı. Ve şimdi kendisi, Komünarlar'a elinden gelen her yardımı sunmaktaydı. (3)

Karl Marx ve Friedrich Engels. Önde Jenny ve kızları Laura, Eleanor (Haziran 1864'ten önce)

Jenny, bütün bu ev faaliyetlerini organize edebildiğinde, politik aktivitelere katılan ve hatta bazen çocukları da birlikte götürendi. Mektuplarının içeriği sürekli politik tartışmalar, grevler, sosyalist konferanslar ve yeni radikal hareketlerden oluşmaktaydı. 1866'da yazdığı bir mektubunda, Londra'da, St. Martin's Hall'da Özgür Laik Düşünürler'in tıklım tıklım dolu bir salonda gerçekleştirdikleri eğitim akşamına, çocuklarını da nasıl beraber götürdüğünü yazar. (4) 1872'de, kızları ve sevenleri de birlikte olmak üzere tüm Marx ailesi, Engels'le birlikte Den Haag'da gerçekleşen 1. Enternasyonal Kongresi'ne katılırlar. Kongre sırasında Jenny o kadar derinleşir ki, bir delege, Marx'ı radikal politikaya kazananın Jenny olduğu düşüncesine varır. (5)

Ayrıca Jenny, Marx'ın bazı teorilerini de yoğun olarak tartışandır. [...] Marx'ın, o korkunç el yazısıyla kaleme aldığı Kapital'in yayınlanmasında Jenny'nin

1 Marx, Jenny, 1963, MEW 27 (Marx-Engels Eserleri; Cilt 27), s. 604.
2 Marx, Jenny, 1963, MEW 28, s. 642.
3 Gabriel, 2011, s. 426.
4 Marx, Jenny, 1965, MEW 31, S. 587.
5 Gabriel, 2011, s. 443.

azımsanmayacak bir emeği vardır. Yazıları okunaklı bir hâle getiren Jenny'dir. [6] Bütün birliktelikleri sırasında, Jenny ve Karl Marx, birbirlerine olan politik yakınlıklarını duygusal dünyalarına da akıtarak yaşarlar.

Marx, kızlarına karşı 'viktorianisch' ataerkil bir baba olarak davranmakla suçlanır. Bu konuda sürekli verilen örnek; kızı **Eleanor**'un ilk sevgilisi; Paris Komünü'nü barikatlarda savunan, daha sonra ise Marx'ın evine gelen **Prosper-Olivier Lissagaray**'dır. Ortanca kızı **Laura**, 1866'da Fransız bir üniversite öğrencisi ve aktivist olan **Paul Lafargue** ile bir ilişkiye başlar. Marx bu ilişkiden hiç memnun değildir ve Lafargue'ye şunları yazar:

"Biliyorsunuz ki; bütün varlığımı devrimci mücadeleye adadım. Bundan hiç pişman değilim. Aksine. Eğer hayatımı yeniden başlatabilseydim, yine aynısını yapardım. Tek bir farkla; sadece evlenmezdim. Gücüm yettiği müddetçe, kızımı annesinin hayatının çöktüğü uçurumlardan sakınmak istiyorum." [7]

Açıkçası Marx'ın bu konuda kızları üzerindeki etkisi sınırlıdır ve hem kendisi, hem de Friedrich Engels, Nisan 1868'de Laura ve Paul'un düğününde bulunurlar. En büyük kızı, çoğunlukla **Jennychen** olarak adlandırılan Jenny, Mart 1872'de, Paris'in bir başka mültecisi olan **Charles Longuet** ile nişanlanır. Jenny ve Karl Marx bu evliliğe karşıdır, ancak Jennychen Ekim ayında onunla evlenir. Düğün, Laura'nın hayatta kalan son çocuğunun ölümü sebebiyle ertelenir. Laura, heniz 26 yaşındayken üç çocuğunu gömen bir annedir. Marx'ın asıl kaygısı, kızlarını ataerkil bir zihniyetle kontrol altında tutmak değil, aksine onların hayatlarını koruma yönündedir.

Marx hakkında yazılan bazı biyografilerde, onun Eleanor ve Lissagaray'ın birlikteliğine karşıtlığı, egoistçe bir hükmetme; "seven bir babanın tiranlığı" [8] olarak nitelendirilmiştir. Marx'a yönelik başka düşmanca aktarımlar da yapılır. Eleanor Lissagaray'la tanıştığında henüz 17 yaşındadır. Lissagaray ise 34. Elenaor tam da bu yıllarda psikolojik problemler yaşamaya başlar ve Marx yolculuklara çıktığında onu da sürekli yanına alır. 1880'de Komünarlar'a yönelik çıkarılann bir afla, Lissagaray Paris'e geri döner ve Eleanor ile olan ilişkisi sona erer.

Marx çok öncesinden, aile içerisindeki bu psikolojik problemlerin farkındadır. 1846'da, Fransa'da kadın intiharları üzerine yapılan bir çalışmayı ele alarak; namus ve "**Babalık Otoritesi**" fikirlerinin, kadın hayatlarını nasıl etkilediğini inceler. Bu çalışmada,1789 Fransız Devrimi'ne atıfta bulunarak: *"Devrimle birlikte tüm tiranlar devrilmedi; Aileler içerisinde yaşanan-gerçekleşen kötülükler keyfi güçler olarak suçlandı; tıpkı devrimlerin sebepleri gibi, bu kötülükler de krizlerin nedeni olmaya devam ediyor."* [9]

Aile içinde devam eden bu tiranlığın tespiti; Karl, Jenny ya da kızlarının da bundan kaçabileceği anlamına gelmez. Bu tarihin trajik bir ironisidir ki; Eleanor 42 yaşındayken intihar eder ve bu arada Laura da 66 yaşındayken, eşi Paul ile birlikte hayatına son verir.

Kadınlar için daha iyi bir eğitim talebi, 19. yüzyılın radikal düşünceleri içerisinde her zaman gündemdedir. Marx kızlarını, tarih ve politika gibi, o dönemde kadınlar için asla uygun görülmeyen konuları incelemeye teşvik eder. Marx kızlarını da sürekli, sadece birkaç kadının içerisine girmiş olduğu İngiliz Kütüphanesi'ne götürür. Ayrıca onları, ev yaşamlarının merkezinde olan siyasi tartışmalara katılmaya da teşvik eder. Kızları, zamanın önde gelen sosyalistleri içerisinde büyürler. Jennychen, ailenin, doğrudan devlet politikasına etkisi olan tek üyesidir. **Jenny Marx**; Cumhuriyetçi Fransız Gazetesi '**The Marseillaise**' de yazdığı makaleler aracılığıyla, **Jeremiah O'Donovan Rossa**'nın tutuklanmasını, gördüğü işkenceleri ve bu sebeple kaptığı enfeksiyonları; Cumhuriyetçi İrlanda Aktivistleri'nin Gladstone Liberal Hükümeti tarafından tutuklanışları gibi bir dizi haberi de kamuoyuna

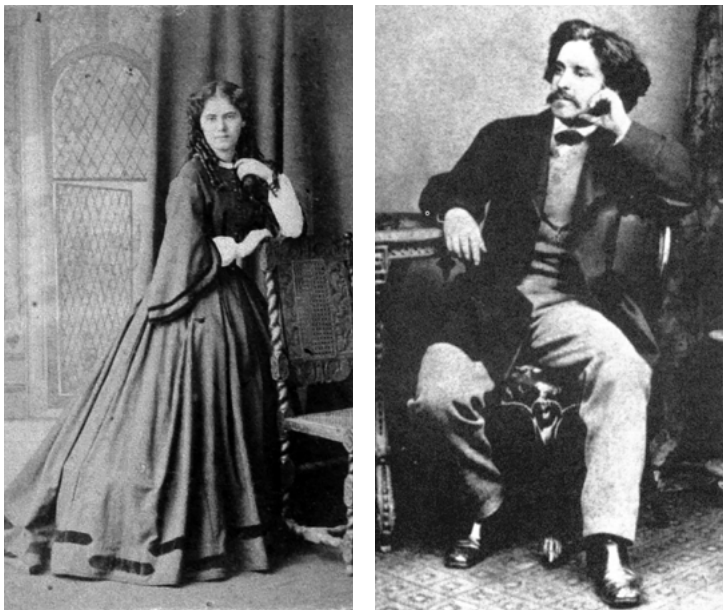

Laura ve **Paul Lafargue.** Her ikisi de Fransız Sosyalist Hareketi içerisinde faaliyet yürütür.

6 Archey, 2016.
7 Marx, 1965, MEW 31, s. 518–519.
8 Holmes, 2014, s. 118.
9 Anderson, 2001, s. 23.

duyurmaktadır. Bir seçim kampanyasında, Gladstone Amnestie, İrlanda mahkûmlarının serbest bırakılacağı sözünü vermiştir, ancak seçim sonrası bu sözler boş vaadler olarak ortada kalır. Jenny'nin makalelerinin yayınlanmasından birkaç hafta sonra ise; Rossa ve diğer tutuklular serbest bırakılır. (10)

Laura ve **Paul Lafargue,** her ikisi de **Fransız Sosyalist Hareketi** içerisinde faaliyet yürütür. Ve Laura, Avrupa sosyalist dergilerine yazılar yazar. Engels'in; 1889'daki Londra liman işçileri grevi hakkında Laura'ya yazdığı mektup, Laura'nın grev hareketinin gelişimini ne kadar yakından takip ettiğini gösteriyor. (11) 1904'te Paul Lafargue, işgücü piyasası ve aile içi ideoloji arasında kalan kadınların durumuna muhalif içerikte olan; "**Kadın Sorusu**" başlıklı bir broşür yayınlar. *"Kapitalizm kadınları, aile içinde yanan ocaklardan kurtarmadı ve onları özgürleştirmek için değil, aksine erkekten daha zalim bir şekilde sömürmek için sosyal üretime attı. Dolayısıyla, onları ortak bir hanede nezaret altında tutmak için ekonomik, yasal, politik ve ahlaki engellerden oluşan bir nezarethane oluşturuldu."* (12) Uluslararası Sosyalist Hareket, Laura ve Paul Lafargue'ye büyük bir saygı duydu ve **Lenin** 1911'de, Paris'teki mezarlıkta onlara yönelik bir anma konuşması yapar.

Tussy olarak da adlandırılan **Eleanor Marx**, Londra'nın doğu uçlarında sömürülen işçiler ve "Yeni Sendikalar"ın en yetenekli organizatörlerinden biri ve son derece etkili bir siyasi aktivistiydi. Tussy, kadınların bağımsızlığı konusunda, İngiliz ve Uluslararası Sosyalist Hareket'in tutumu hakkındaki tartışmaların yürütülmesini fişekler ve önde gelen aktivistleri de bu yönlü teşvik eder. Kadın hakları savunucusu **Millicent Garrett Fawcett**'in kız kardeşi **Elizabeth Garrett Anderson**; Marx ailesinin sürekli bir ziyaretçisi ve Tussy'nin doktorudur. (13)

Aktaracağımız şu olay, Karl ve Jenny Marx'ın kızlarıyla aralarındaki ilişkiyi özetlemektedir. Paris, Komünarlar tarafından ele geçirilince; Jennychen ve 16 yaşındaki Eleanor, o sıralarda bir çocuk dünyaya getiren ve Bordeaux'ta yaşayan hasta kız kardeşleri Laura'yı ziyaret etmek için ısrar ederler. O sırada, Komünarlar'a sempati duyan herkes tutuklanmaktadır ve Laura'nın eşini de tutuklamaya çalışırlar. Ancak çift İspanya'ya kaçar. Jennychen ve Eleanor tutuklanır. Jennychen yakalandığında, üzerinde Paris Komünarları'nın önderlerinden ve aile dostları olan Gustave Flourens'ten gelen bir mektup vardır. Bu mektup bulunursa, kadınlar kesinlikle suçluların atıldığı bir koloniye sürüleceklerdir. Ancak Jennychen mektubu, polis nezarethanesinde bulunan eski bir kitabın arasına saklamayı başarır. (14) Uzun bir zaman alan telgraflaşmaların, soruşturmaların ardından, iki genç kadın nihayet tekrar özgürlüklerine kavuşur.

Eleanor Marx, Wilhelm Liebknecht (Eleanor'un sağında) ve Edward Aveling ile birlikte. Fotoğraf 1886'da Amerika gezisi sırasında çekilmiş.

●●●●

Engels ise, sürekli kadınların kahramanı olarak itham edilendir.

Engels'in **Mary Burns** ile yirmi yıl süren bir birlikteliği olur. Burns kızkardeşler; İrlanda'dan Manchester'e kaçan ve bu şehrin, akın akın insan göçü aldığı, sefil bir köşesinde yaşamaktadırlar. Engels ise 1842'de, varlıklı bir ailenin eğitim görmek üzere Manchester'e gönderdiği genç oğludur. Engels Mary'le; Manchester'deki bir 'Bilim Salonu'nda tanışır. Yani Mary, muhtemelen zaten bir radikaldir. (15) Burns kız kardeşler sayesinde, Engels İngiltere'nin varoşlarına girmiş olur. İki yıl boyunca burada; "**İngiltere'deki işçi sınıfının durumu**" hakkında araştırmalar yapar ve bu içerikli yazılar yazar. Bu kitapta, aynı zamanda Manchester'deki İrlanda göçmenlerinin hayatlarına da bir bölüm ayırır. (16) Kitap, **Louise Otto** gibi sosyalist femi-

10 Engels, 1987, MEW 19, s. 331.
11 Engels, 1967, MEW 37, s. 524.
12 Lafargue, 1995.
13 Holmes, 2014, s. 119.
14 Holmes, 2014, s. 106. Engels, 1987, MEW 19, s. 331.
15 Dash, 2013. Bu salon daha önce bir Halk Okulu'dur. Sosyal reformist Robert Owen tarafından tartışmalar, toplantılar düzenlenen bir salona dönüştürülür.
16 Engels, 1962, MEW 2, s. 232.

Mary Burns

Lizzie Burns

Adelheid Popp

Clara Zetkin

nistler üzerinde büyük bir etki yarattığı için, 1844'te, önce Almanca olarak yayınlanır. Nitekim Louise Otto'nun "**Kale ve Fabrika**" adlı romanının esin kaynağı da, Engels'in bu kitabı olmuştur. [17]

Engels, 1845'te Brüksel'e gittiğinde, kısa bir süre sonra Mary Burns da onu takip eder ve Marx ailesinin evinin hemen yanında birlikte yaşamaya başlarlar. 1848'deki Kasım Devrimi'nde barikat savunmalarında yeralan Engels, bu devrimin başarısızlığının ardından, 1850'de tekrar Manchester'a döner ve Mary ve Lizzie ile tekrar irtibata geçer. Bu kızkardeşlerle işçi toplantılarına katıldığı sırada, Mary'le olan evlilik dışı birlikteliği; işçiler açısından alışılmışın dışında bir durumdur ve kısmen kabul görür. 1856'da İrlanda'daki çiftçilerin açlıkla mücadele ettikleri dönemde, Engels ve Mary çiftçilerle buluşur. Ve 'patates kıtlığı'nın yıkıcı sonuçlarını direk gözlemlerler. Mary, 1863 yılında henüz 42 yaşındayken ölür. Ardından Engels ve **Lizzie** arasında bir birliktelik başlar. Ve Marx ailesininin yanındaki evde yaşamaya başlarlar. Bu iki hanede hayat; politikanın ve kültürün, güçlü kadın sözcüklerinin hâkimiyetiyle sürdürüldüğü bir hayattır. [...] [18]

Kadınlar eşitlik ve sosyalizm için örgütlenirken

Birinci Enternasyonal, Paris Komünü'nün yenilgisinin ardından bir araya geldi. Ve bu koşullarda da 1889'da İkinci Enternasyonal toplandı. Enternasyonal'e katılımcı olan partilerin marksistleri, kadınların eşitliğini de sürekli gündemleştirenlerdi. Paris'te düzenlenen 2. Enternasyonal'in Kuruluş Kongresi'nde bu talep şu şekilde karara bağlandı: *"Erkek işçilerin olduğu gibi kadın işçilerin de çalışma koşullarını eşit görmek bu kongrenin görevidir ve ilkesel taleplerini şöyle belirler: Her iki cinsiyetten işçiler için ve hiç bir milliyet ayrımı yapmadan; eşit işe eşit ücret."* [19] 1891'de ise, 2. Enternasyonal üyesi tüm partiler, parti içinde de kadınlara eşit statüler tanımak üzere görevlendirildi. [20]

Enternasyonal'e önderlik eden kişiliklerden **Friedrich Engels** ve **August Bebel**, Avrupa'nın en büyük kadın hareketini geliştirenlerdi. Enternasyonal'in Almanya'da bulunan kadın kolları kendi konferanslarını düzenledi, kadınların seçme-seçilme hakkı kampanyasını yürüttü ve Enternasyonal Kadınlar Günü'nü hayata geçirdi. Bu kadın seksiyonunun sekreterliğini, 1907'de **Clara Zetkin** üstlendi. 1892'den itibaren, kadınlara ulaştırılmak üzere basılan "**Eşitlik**" gazetesinin baş editörlüğünü yaptı. Gazete, 1906'da 70.000'i bulan bir dağıtım ağına ulaştı. [21] Kadın Sekreterliği'ne bağlı çalışan ve önde gelen çok sayıda kadın, Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı'yla birlikte bu savaş karşısındaki yerini alarak, devrimci bir pratikle savaşı sonlandırmak isteyen hareketlere destek vermeye başladı.

Bu dönemdedir ki genç Engels, kendine güvenen sosyalist organizatörler hâline gelebilmeleri için, genç kadınları teşvik etmenin de ne kadar önemli olduğunu kavradı. **Adelheid Popp**, büyük bir yoksulluk içinde büyüyendi, bir terzi ve fabrika işçisi olarak çalışan bir kadındı. Ve 1889 yılında **Avusturya**'daki **Sosyal Demokratik İşçi Partisi**'ne katıldı. [22] Parti içerisinde seminer veren ilk kadın üyeydi. Ve **Sosyalist Kadın İşçiler Gazetesi**'nin yazı işleri müdürlüğünü yaptı. [23] Popp kaleme aldığı otobiyografisinde, annesinin gençler ve Engels'le ilk kez karşılaştığında, onlardan pek hoşlanmadığını şöyle aktarıyor:

"O zamanlar çok az kadın parti de faaliyetleri içerisindeydi, ancak liderler kadınlarla ortak çalışmayı önemli görüyordu ve bu yüzden Friedrich Engels benim gelişimimle de ilgilendi. [...] August Bebel ile birlikte, benim varoşlardaki evime geldi. Yaşlı kadınların, kızlarıyla gurur duymaları gerektiğini anlamalarını istiyorlardı. Ancak okuma yazması olmayan ve siyasete dair hiçbir şey bilmeyen annem, iki liderin bu iyi niyetlerine hiçbir anlam veremedi. Her ikisi de Avrupa genelinde tanınmış olma-

17 Diethe, 1998, s. 141. Otto, 1846.
18 Holmes, 2014, s. 119.
19 Protokoll, 1890, s. 122.
20 Boxer und Quataert, 1978, s. 2.
21 Evans, 1987, s. 15–37.
22 Popp, 1991.
23 Popp, 1991, s. 95.

Ottilie Baader

Vera Sassulitsch

Gertrud Guillaume-Schack

Inessa Armand

sına, devrimci faaliyetlerindeki yazınları ve konuşmaları tüm dünyadaki hareketi belirlemiş olmasına rağmen, yaşlı fakir bir kadın üzerinde iz bırakmadan gelip gittiler. Bu yaşlı kadın, onların isimlerini dahi bilmiyordu." (24)

Tabii ki Adelheid'ın annesi çaresizlik içerisinde, kızının evlenebileceği bir adamı evine getirmesini beklemekteydi. Ve bu iki saygın sosyalistin ziyareti onun üzerinde hiçbir etki bırakmadı.

Kadınların özgürleşmesine ilişkin teoriler

Kadın otobiyografileri, marksist yazılım hamlelerinin kadınların ezilmesiyle ilgili yaklaşımlar geliştirmesinin ardından, birçok kadının da sosyalizme yaklaştığını gösteriyor. Bu yazılardan ilki, 1879'da **August Bebel** tarafından yazılan; "**Kadın ve Sosyalizm**"di. Bunu, 1883 yılında **Engels**'in "**Anti-Dühring**"i takibetti. Engels ikinci olarak 1884'te; "**Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**" adlı bir çalışma yaptı. August Bebel bu çalışmayı, genişletilmiş bir çalışma olarak benimsedi.

Zamanın birçok sosyalist ve kadın hakları savunucusu gibi, Bebel açısından da; kadın ve erkek özünde bambaşka özelliklere sahip olmasına karşın, eşit hak ve özgürlüklere sahip olmalıydı. Ve Bebel şunları yazdı:

"Tüm partiler içerisinde, sadece Sosyal Demokrat Parti programına; kadınların herhangi bir bağımlılıktan muaf, tam eşit haklara sahip olması gerektiğini sadece bir ajitasyon malzemesi olarak değil, zorunluluk olarak almıştır. İnsanlığın kurtuluşu, sosyal bağımsızlık ve cinsiyet eşitliği olmadan gerçekleşemezdi." (25)

"**Kadın ve Sosyalizm**" 1913 yılına dek 53 kez basıldı. 20 dile çevrildi ve kısmi, resmi sansürlere rağmen birkaç yüz bin kişiye satıldı. (26) Bu kitap, kütüphanelerin tutanaklarına göre en çok ödünç alınan kitaplardan biriydi. (27)

Ottilie Baader, kadınlar uygulanan sosyal ve ailesel baskılara karşı savaşan bir Alman kadın işçiydi. Henüz 13 yaşındayken, terzi olarak iş aramak zorunda kalmıştı. Ve kadınların atıl rolü üzerine öfkeyle bir yazdı. Bebel'in kitabının, kendisi üzerindeki dramatik etkisini, eşitlik içerisinde tanımladı:

"Hayatın acı sefaletleri, çalışmanın korkunç ağırlığı ve burjuva aile ahlâğı, içimdeki bütün sevinçleri tüketti. Sabahın erken saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar, umutsuzca buna katlanarak makinenin üzerine yığıldım. Kendisini benim gibi yalnız ve umutsuz hisseden binlerce insanın beyninde; tornacı, devrimci, Sosyal Demokrat August Bebel'in yazdığı kitabı duyunca adeta şimşekler çaktı. Kitabın tedarik edilmesi gerekiyordu. Ancak yasaktı. Henüz kendimi bir Sosyal Demokrat olarak görmediğim hâlde, bu parti de olan arkadaşlarım vardı. Onlar sayesinde bu değerli eseri edinebildim. Kitabı geceleri okudum. [...] Ne aile içerisinde ne de halk arasında, kadının cinsel bir varlık olarak katlanması gereken acılara dair konuşmalar duymuştum. [...] Bebel'in kitabı, bu eski gizem küpünü cesaretle parçaladı [...]. Kitap, bir kez değil on kez okundu. Bebel'in görüşlerini sorgulamak, iç dünyamızdakileri aşmak açısından yeniydi. Ve bu yeni düşüncelerle birlikte, bugüne kadar önemli gördüğüm her şeyi paramparça etmek zorundaydım." (28)

Marx'ın ölümünden sonra, 1884 yılında Engels ailenin materyalist zeminde bir açıklaması olarak; *"Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni"ni yayınladı. İşte bu çığır açan çalışmasında, ailenin doğal ve değişken olduğu fikrini reddetti. Kadının baskı altında tutulmasının kaçınılmaz bir şey olmadığını gösterdi. Bu durumun, toplumsal örgütlenmenin, "hayatın doğrudan doğruya üretim ve çoğaltılmasına" bağlı olduğunu belirtti."* (29) Atalardan kalma zihniyeti bir kenara bırakarak, geleceğin kadın ve erkeklerinin cinselliğe yaklaşımlarını bizzat kendi tutumlarıyla belirleyeceklerini vurguladı. Kitabın birçok baskısı yapıldı ve altı Avrupa diline çevrildi. (30)

Eleanor Marx ve **Edward Aveling**, Engels'in bu ese-

24 Popp, 1991, s. 97. (Orjinalinden aktarılmıştır)
25 Bebel, 1959, s. 41. (Orjinalinden aktarılmıştır)
26 Lopes und Roth, 2000, s. 29.
27 Vaquas, 2019.
28 Baader, 1910, s. 150–151.
29 Engels, 1962, MEW 21, s. 27.
30 Bkz: Tatiana Andrushchenkos Einleitung zu Engels, 1990b, s. 640.

rini savunmak ve tanıtmak amacıyla; "**Kadın Sorusu**" başlıklı bir broşür kaleme aldı. Bu broşürde, kadınların erkekler karşısındaki konumu, işçi sınıfının burjuvazi karşısındaki konumuyla ilişkilendirilerek karşılaştırıldı. Bu broşür, tüm kadınların mücadelesinin, erkek egemenliğinin her türlü ifadelendirilişine karşı sınırsız bir desteğinin de ifadesiydi.

Engels'in yazışmaları, kadınları yazar ve aktivistleri çok ciddiye aldığını kanıtlar. 1885 yılında, Engels ve Marx tarafından yazılan 'kadınlar için eşit ücret talebi'nin Fransa İşçi Partisi'nin programına da bir talep olarak eklenip eklenmediğini bilmek isteyen, Alman Sosyalist Feminist **Gertrud Guillaume-Schack**'la mektuplaşarak sürdürdükleri tartışmalarında; Engels Gertrud'a şu cevabı verir: *"Bildiğim kadarıyla tüm sosyalistler, ücretin henüz tamamen ortadan kaldırılmadığı bir zamanda, her iki cinsiyet için de eşit işe eşit ücret talep etmektedir."* [31]

Engels, kendisinin ve Marx'ın yazılarını Rusça'ya çeviren, Rus devrimcilerinin ilk kuşağından olan **Vera Sassulitsch** ile devrimci strateji üzerine tartışır. Engels ona şunları yazar: *"**Felsefenin Sefaleti**'nin Rusça'ya çevrildiği gün, ben ve Marx'ın kızlarının en mutlu günü olacaktır."* Bu satırlarıyla birlikte Engels, Marx'ın kızlarının da, Marx'ın fikirlerinin yayılmasını desteklediklerini açıkça belirtmiş oluyordu. [32]

Engels, sosyalist **Karl Kautsky**'nin annesi olan Alman roman yazarı **Minna Kautsky** ile edebiyat eleştirileri üzerine de tartışmaktaydı. Kendisine, "Bir şehir kızı" adlı romanını göndermiş olan İngiliz romancı ve sosyalist **Margaret Harkess** ile romandaki 'realizm' üzerine tartışmalar yürüttü. [33]

Ayrıca, "sekiz saatlik iş günü ve çocuk hakları kampanyası' yürüten ve bir Amerikan reform politikacısı olan **Florence Kelley**'le de yazışmalar gerçekleştirdi. Mektuplarında onlar, birçok konunun yanısıra, Kelly'nin Amerika'da yayınlanmak üzere çevirisini yaptığı "İngiltere'deki işçi sınıfının durumu" üzerine de tartışırlar. Kadınları sadece 'hoş' bulup, ancak entelektüel birikimleriyle değerlendirmeye eğilimli olmayan bir erkeğin; böyle uzun, saygılı ve ciddi mektuplar yazması mümkün olmasa gerek.

Kadınlar, çalışma ve kadının özgürleşmesi

İşçi sınıfı kadın ve erkeklerinin somut deneyimleri, Marx ve Engels'in teorik görüşlerinin önemli bir parçasını oluşturdu. 1830'lar ve 1840'larda, Büyük Britanya'da; **Lancashire**'deki pamuk endüstrisine dayanan, tüm ülkenin üretim yöntemlerini değiştiren, benzeri görülmemiş bir sanayileşme gerçekleşti. Çoğu kadın geçmişte zaten, aile işlerini ve çiftliklerini yönetmekte, evlerinde mal üretmekteyken; bu sanayi devrimi kadın çalışmalarını radikal bir biçimde değiştirdi. Bu büyük ve kişisel pazar, mallara yönelik açgözlü ama dengesiz bir talep yarattı. Ve birçok kadın, kendi sağlıkları ve çocukları açısından kötü sonuçlar doğuran bu fabrika üretiminin acımasız disiplininin boyunduruğu altına girdi. Sanayi girişimcileri, daha öncesinde mevcut olan kadınlara yönelik tutumlarını sürdürdüler. Ve daha sonra, mekanize edilmiş bu endüstri alanlarında kadın işgücü erkek işgücünden daha değersiz görülerek, işgücüne biçilen değer de buna göre belirlendi. Her ne kadar Marx genel olarak işçiler üzerine yazmış olsa da, değerlendirmelerini, örneğin şu paragrafta, kadınları da bu çeper içerisine almayı ihmal etmez:

"İş ekipmanının üniforma dişlisi altında; hem farklı cinsiyetlerden hem de çeşitli yaş gruplarına ait bireylerden oluşan bu tuhaf bileşim, tamamen fabrika yönetimi tarafından oluşturulan bir kışla disiplinine dönüştü. Ve daha önce de belirtilen kalifiye işgücü, yani zanaatçılık içerisinde olan işlerin bir bölümü ve ustalar; bu genel endüstri ordusu ve endüstri subayları içerisinde tamamen gelişti." [34]

Marx Kapital'de; "devrimci" dikiş makinesinin, endüstrinin terzilerden şapka ve giysi üreticilerine, eldiven ve ayakkabı yapımcılarına dek, sayısız alana girişini tanımladı: 80 kadın ve çocuk "muharebehane" olarak belirlenen baskı makinelerinin çalıştırıldığı dükkânlarda ve tuğla fabrikalarında toksik maddelerin zararlı etkilerine maruz kaldı... [35] Giysi üreticileri, Londra "sezonunun" öngörülemeyen ritmine bağımlıydı. Talep yüksek olduğunda, bu talep düşene kadar daha fazla çalışılmalıydı. Marx; fazla çalışma nedeniyle hayatını kaybeden, yirmi yaşındaki bir şapka makinesi işçisi olan **Mary Anne Walkley**'in ölümüyle ilgili bir haberi yayınlayan şu gazeteden alıntı yapar: *"Talep çöktüğünde, bu işçiler tam bir sefalet içerisine düştü. Yaklaşık 150.000 kadın ve çocuk dantelacılıkta kullanılmıştı. Bunların çoğu altı yaşındayken işe başlamıştı. Talep yüksek olduğunda, sabahları saat 6 ya da 7'den, akşam 22 ya da 23'e dek "kokuşmuş emek delikleri"nde çalıştılar."* [...] [36] Bunlar, o zamanın sıfır saatlik iş sözleşmesiyle çalışan, genç kadın işçilerdi.

Kapitalizmin çelişkili doğası gereği, sanayi girişimcileri yeni üretim yöntemlerini oturtmak için ataerkil kontrolün eski yöntemlerini canlı tuttular. Makineleşmenin yaygınlaşması, işgücünün dahada ucuzlaştığı ve erkek maaşlarının aileyi besleyememesi demekti. Ve tüm aile fertleri, hayatta kalmak için çalışmak zo-

31 Engels, 1979, MEW 36, S. 341.
32 Engels, 1979, MEW 36, S. 119.
33 Engels, 1979, MEW 36, S. 392; 1967, MEW 37, S. 43.
34 Marx, 1962, MEW 23, S. 495.
35 Marx, 1962, MEW 23, S. 487.
36 Marx, 1962, MEW 23, s. 269, 490–491.

runda kaldı. Marx kapitalistlerin, çocukların işgücünü satın almasını, onları köleleştirmesi olarak betimledi: *"Öncesinde işçi, resmiyette özgür bir birey olarak işgücünü satandı. Şimdi ise o, karısı ve çocuğunu satmakta. Köle satıcısı olmakta."* [37] Marx bu girişimciliği, işçi aileleri hakkında karar vermeyi, onlar üzerinde otorite kurmayı mümkün kılması sebebiyle reddetmekteydi.

Bazı feminist eleştirmenler Marx'ın, iş alanında sömürüyü açıklarken, kadının aile içerisindeki ezilişini açıklayamadığını iddia etmiştir. Ancak Marx ve Engels'in tanımladığı şey, tam da kapitalist üretim ilişkilerinin, yaşamı her yönüyle nasıl değiştirdiğidir; "**İngiltere'deki işçi sınıfının durumu**", Engels'in bu kitabının tamamı, işçileri anlayan ve hisseden açıklamaları da içermektedir. Anneler yeni doğmuş bebeklerini, büyük çocuklarına teslim etmek zorundadır, sabah 5'ten akşam 8'e kadar, günde 15 saat fabrikada çalıştıklarında ağrılı göğüslerden hep süt akar. [38] Yine Engels, fabrikatörlerin kadın işçilere cinsel saldırılarını ve işten çıkarma tehditlerini aktarır. [39]

Geleneksel aile ilişkileri bir altüst oluş içerisindeydi. Çünkü artık, kocaları işten atılan kadınlar fabrikalarda iş bulabiliyorlardı. Engels bu gelişimdeki kadının ezilme sebebinin, doğadan değil toplumdan kaynaklanan bir sonuç olduğunu ortaya koydu:

[...] Cinsiyetlerin ta başından beri yanlış konumlandırıldığını itiraf etmek zorundayız ki, cinsiyetlerin konumlandırılışı-pozisyonu tamamen tersine çevrilebilsin. Kesinlikle bu fabrika sisteminin neden olduğu gibi, nasıl ki kadının erkek üzerindeki hâkimiyeti insanlık dışı ise, erkeğin doğal görülen kadın üzerindeki hâkimiyeti de insanlık dışıdır. [40]

Engels'in temennisi, erkeklerin egemen olduğu bir aile sistemine geri dönüş değil, aksine ailenin kendisinin tamamen ortadan kaldırılmasıydı.

Bir refah devlet veya eğitim sistemi olmadan, ev dışındaki kadınların bu şekildeki istihdamı, özel aile biriminin varlığıyla uyumlu görünmüyordu. Erkeğin, karısı ve çocukları üzerinde kurduğu haklı otoritesinin, bir devletin mikrokozmu gördükleri ailenin çöküşü karşısında, birçok yorumcu şoke olmuştu. Marx ve Engels, ailede kadınların ezilmesinin nedenini ve kadınlar üzerindeki erkek tiranlığının kaynağını görmüş olan radikal sosyalist bir gelenektendiler. Ütopik sosyalistler, kendi topluluklarındaki aileye, kolektifliğe dayanarak alternatifler oluşturmak için büyük bir çaba sarf etmişlerdir. 1840'larda; **İngiltere, Fransa ve ABD**'de kurulan hemen hemen tüm **ütopik topluluklar** çöktü ve bununla birlikte sosyalistler şu iki alternatif seçeneğe sahipti: Ya kadınların erkeklerle aynı koşullarda çalışması için mücadele edilecekti, ya da kadınların aile ücreti almaları için kampanyalar organize edilerek kadınlar tekrar eve gönderilecekti. Marksist kadın ve erkekler ilk seçenekte karar kıldılar, ancak çelişkili bir süreç olarak da, belirgin bir şekilde aile kurumunun dağıtılması gerektiğini kavradılar.

Fabrikalardaki kadınların çalışma koşulları korkunçtur ve Marx dehşet içerisinde; "**ölümcül çocuk işçiliğinin korkunçluğu"** [41] yazar:

"Şimdi, kapitalist sistemdeki eski aile sisteminin çözülüşü çok korkunç ve iğrenç bir şekilde ortaya çıkıyor, bu nedenle büyük endüstri kadınları, genç insanları ve çocukları, hem cinsiyetlerin hem de sosyal organize üretim süreçlerinin ötesinde, kati bir sosyal rol yaratmaz... Yeni ekonomik temel hem her iki cinsiyetin birbirleriyle olan ilişkisinin, hem de aile formunun daha yüksek bir ifadesidir." [42]

Peki, neden Marx ve Engels, kadınlar ve çocuklar için bu çalışma yaşamının korkunçluğuna rağmen, ücretli işçiliğin kadınların özgürlüğünün anahtarı olacağından eminlerdi? Düşüncelerinin sadece bir kısmı bu olsa dahi, onlar açısından asıl mesele sadece, kadınların erkeklerden maddi olarak bağımlılığına son vermek değildi. İkinci bir sebep de vardı; kadınların birlikte çalışarak ve bu biraradalığın, dışarıya çıkmanın, birlikte bir şeyler içmenin ve politik tartışmaların ortak topluluk kültürüyle, "viktorianisch" yorumcuların hiç hoşuna gitmeyen bir gelişim sağlıyor olmalarıydı. Ancak daha da önemlisi: Kadınlar nerede çalışırlarsa çalışsınlar, kendilerini bazen erkeklerle bazen de onlardan bağımsız, kolektif olarak organize edenlerdi.

Tarihçiler açısından bugüne dek; 1830'lar ve 1840'lardaki cinsiyetler ve işçi hareketi arasındaki ilişki tartışmalıdır. [43] Kadınların belirli dallarda çalıştırılmaması talebini içeren birçok grev gerçekleştirilmiş ve kadın çalışmaları sistematik olarak değerlendirilmiştir. [44] Ancak aynı zaman kesiti içerisinde; erkekler ve kadınlar arasında dayanışma örnekleri, ayrıca ortak sendika kurma çalışmaları da mevcuttur [...] 1834'te kurulan bir sendika kombinasyonu olan, **Genel Ulusal Konsolide Sendikaları** içerisinde kadınlar ve erkekler birlikte örgütleniyorlardı; bu aşamaların ardındandır ki yeniden bu seviyeye ancak 20. yüzyılda tekrar ulaşılabildi. [45]

Kadın ve erkek işçilerin ortak hareketine tanıklık yapan en belirgin iş alanı: Lancashire pamuk endüstrisiydi. Kadınların çoğu, hemen hemen tüm hayatını

37 Marx, 1962, MEW 23, s. 418.
38 Engels, 1987, MEW 2, s. 368.
39 Engels, 1987, MEW 2, s. 373.
40 Engels, 1987, MEW 2, s. 371.
41 Marx, 1962, MEW 23, s. 419.
42 Marx, 1962, MEW 23, s. 514.
43 Bkz: Honeyman, 2000; Rose, 1992; Clark, 1997; Valenze, 1995.
44 Clark, 1997, s. 197–219.
45 Chase, 2012, s. 123.

fabrikada geçirmekteydi. Sendika örgütsel yapısı içerisinde ve grevlerde daima aktif katılımcılardı. [46] Kadınlar, radikal **Peterloo Hareketi**'nden (1819), **Reformist Hareket**'e (1819) ve 1832 **Chartizm Hareketi**'ne dek çok önemli bir role sahiplerdi. **Lancashire**'de belirlenen grevlere muazzam bir katılım sağladılar. Marx, şunları yazarken, kadınların rolünü de kabul edendi: *"[...] Son sekiz ay boyunca, bu şehir, İngiltere'nin tüm bölgelerindeki sendikaların ve atölye çalışmalarının finansal olarak desteklendiği garip bir tiyatroya şahit oldu. Preston'un kapitalistleri Lancashire'nin kapitalistlerinden yardım aldığı sırada; 14.000 erkek ve kadın, kapitalistlerle birlikte bir sonuca varmak üzere olağanüstü bir sosyal mücadele gerçekleştirmeye başladı."* [47]

Pamuk fabrikaları çalışanları, egemen sınıfın güneye verdiği destek kampanyasına rağmen, genel olarak **Amerikan İç Savaşı**'nın kuzey kesimine odaklanmış; tarihe 'pamuk kıtlığı' olarak geçen bu dönemde, kuzeydeki durum sebebiyle güney bloke eilmiş ve büyük sıkıntılar yaşanmıştı. [48] Kadınlar da kuzeyi desteklemek üzere büyük işçi toplantılarına katılmaktaydı. [...] [49]

Lancashire kadınları, 1880'lerin bilinen **Sosyalist Yeniden Kalkınma** sürecine ve 20. yüzyılın başında da, kadınların seçim hakları için kurulan '**Süfrajet Hareketi**'ne katıldılar. İşçi kadınlar olarak kadınların bu pozisyonu, onların, ait oldukları sınıf ve cinsiyet içerisinde kolektif olarak örgütlenmek isteyen bir durumda olduklarının ifadesiydi. [50]

Eleştiri ve sonuçlar

Marx ve Engels, kadının ezilmesi konusunda, aynı gelenek ve deneyimler içerisinde uzantıları bulunan gelişmeleri değerlendirirken, bunun içerisinde hem deneyimlenen hem de kendi yaklaşımlarını geliştirenlerdi. [51]

Tithi Bhattacharya, kadının ezilmesinin kökenini erkekten bağımsız olarak ücretli bir çalışan olmamasına bağladığı için, Marx, Bebel ve Engels'i yeni bir denemeyle eleştirmiştir. Bhattacharya, kadınların iş hayatına adım atmasıyla birlikte aile kurumunun yaşayamayacağı ve kadınların ev dışında çalışmalarına rağmen özgürleşemedikleri analizinin yanlış sonuçlar doğracağını savunur. "Bağımlılık" ile açıklama yaklaşımının, aileyi, bu toplumsal üretimin eşdeğer bir bileşeni yerine, toplumsal üretimin dışında ve üretim tarafından şekillendirilen bir yapı olarak gördüğünü belirtir. [52]

Aile kurumunun Marx ve Engels tarafından, henüz sürdürülebilir bir yapı olarak tasavvur edildiği reddedilemez. Kapitalizm uzun bir ekonomik toparlanma sürecini 1860'larda sağlamlaştırdığı ve işçi ayaklanmaları gerilediği dönemde; işçi ailesi yapısı, yeni bir aile modeline, tekrar çocuk edinmelerine olanak sağladı. Daha sonra Marx, ailenin tarihsel gelişimini araştırmaya başladı. Engels, Marx'ın ölümünün ardından bu görevi tamamlayan oldu. "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni"nde Engels, Marx'ın argümanını; kadınların sadece tek bir koşulda eşitliğe ulaşabileceğini, bunun da; "her iki cinsiyetin hukuki olarak tamamen aynı haklara sahip olması" hâlinde gerçekleşmeye başlayacağını yineledi. Sonrasındaki gelişmeler ise; bir önkoşul olarak kadının kurtuluşunun, kamu endüstrisindeki bütün kadın cinsiyetinin yeniden yerleştirilmesi ve bunun, özel aile mülkiyetinin toplumun ekonomik birliğinin bir parçası olarak ortadan kaldırılmasını gerektirdiğini gösterecektir." [53] Kadının özgürleşmesi, kadının çalışma alanında istihdam edilmesiydi, çünkü bununla birlikte özelleştirilmiş aile kurumunun sonu gelecekti. Bu konuda yanıldı. Aile kurumu sonlanmadı. Ancak ne var ki, toplumsal üretim ve aile kurumuna karşı alternatifler yaratılması kadının özgürleşmesinin biricik yoluydu.

Belki de Marx ve Engels'in argümanlarının doğruluğunun en önemli ispatı, 1917'de Rusya'da meydana gelen tek başarılı işçi isyanının muazzam kazanımlarıdır. Devrimci hükümet, çok ağır koşullar altında, kadını aile yükünden kurtarmak için topluluk kantinleri, ana okullar ve çamaşırhaneler oluşturmak üzere çok değerli kaynaklar seferber eder ve kadınların herhangi bir kısıtlama olmaksızın kamu hayatına katılmalarını sağlar. Rus devrimci **Inessa Armand,** 1919'da şunları yazar: *"Kadın işçilerin tüm çıkarları, tam özgürleşmesi, birebir proletaryanın zaferine bağlıdır, bunsuz düşünülemez. Ancak bu zafer de, kadınların katılımı ve mücadelesi olmadan düşünülemez."* [54] ■

46 Schwarzkopf, 2003, Kapitel 6, s. 174–220.
47 Marx, 1977, MEW 10, s. 649.
48 Heartfield, 2013, s. 19–21.
49 Marx, 1962, MEW 16, s. 13.
50 Schwarzkopf, 2003, s. 28.
51 Bkz: Harman, 1994; Leacock, 1981; Smith, 1997.
52 Bhattacharya, 2020.
53 Engels, 1962, MEW 21, s. 75.
54 Clements, 1997, s. 209–210

*** Kaynak**: Bu araştırma yazısı Judy Cox tarafından; "Kadının özgürleşmesi mücadelesinde Marx ve Engels" başlığıyla, dünya sosyalist hareketleri-partileri içerisinde, yaklaşık son 20 yıldır Marx ve Engels'e karşı yürütülen karalama kampanyasına karşı yazılmıştır. Çalışmanın tamamı daha kapsamlıdır. Sosyalist Enternasyonal adlı bir platformda, kadınların mücadele tarihi üzerine araştırma yazıları yayınlanan **Judy Cox**, Londra'da öğretmenlik yapmaktadır. Leeds Üniversitesi'ndeki doktora tezini, Chartist Hareketi'ndeki kadınlar üzerine yazar. Aynı zamanda **"Kadın Devrimi: Rusya 1905-1917"** kitabının da yazarıdır.

İngilizce'den Almanca'ya çeviri: **Rosemarie Nünning, 2020.**

Dersim 37/38'de 'Yavuz imgesi'nin izleri

■ ŞÜKRÜ ASLAN

Dün (4 Mayıs), 1937'de Dersim'e yönelik kapsamlı bir askeri müdahaleyi öngören hükümet kararlarının yıldönümüydü. Kararın ardından sadece askeri birlikler değil, devlet ricali de *dört koldan* harekete geçmişlerdi. Reşat Hallı'nın *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar* kitabına serpiştirilen isimlere bakılırsa, komuta kademesi ve hükümet üyelerinden Dersim'e gitmeyen çok az kişi vardı. İlgililerin beyanatlarına ve gazetelere göre Dersimlilere *'adamakıllı bir ders'* verilmek isteniyordu. Hiçbir somut dayanağı olmadığı halde bu askeri müdahaleyi 'meşru' kılacak 'ayaklanma' ve 'isyan' iddiaları da bu girişimlere eşlik ediyordu.

O günlerde nereden icap ettiği anlaşılmasa da 'mezhep kavgaları', 'Sünnilik ve Şiilik' üzerine gazetelerde tefrikalar yayımlanıyor ve bir şekilde Dersim'le ilişkilendiriliyordu. Nitekim devam eden *harekâtın* ortasında; 16 Haziran 1937'de HABER adlı gazete, Yavuz Selim'in Alevileri kırma öyküsü ile Dersim'e müdahale arasında doğrudan bir bağ kurmuştu:

"Dersim'in Tarihi ve bu hareketin manası nedir? Altı asır içinde iki baş hükmedebildi: Atatürk ve Yavuz. Yavuz Selim, 50.000 kişilik bir kuvvetle bütün Dersim'i taratmağa ve bu dağlık arazideki haşarı halka tam bir gem takmağa muvaffak olmuştur. Yavuz bu hareketi Azerbaycan ve İran hükümdarı İsmail Safeviye hücum etmeye giderken yapmıştır. Yapmağa mecbur olmuştur, zira Dersim Türkleri de İran Türkleri gibi ayni akideyi taşımakta idiler. Dersim'i temizlemeden Çaldıran'a gitmiş olsaydı ordusunun ricat hattı üzerindeki talancı ve serkeş bir düşman bırakmış olurdu... 'Bugün Dersim, Yavuz'dan beri ilk defa olarak Atatürk Türkiye'sine başeğmiş bulunuyor.' Kurun gazetesi de 30 Temmuz 1937'de Dersimlileri kastederek; '*Yeryüzünün bu en zeki ve kabiliyetli Türklerinin, Şah İsmail'in ektiği Şiilik zehiri ile uyutulduklarını'* yazmıştı. Yani Yavuz'un ruhu, yeniden 'vücuda gelmiş' ve katliamın referansı olmuştu.

Üstelik Dersimlilerin hükümete karşı herhangi bir hareket içinde

Türkiye'de Yavuz Selim imgesi, nüfusun bir bölümü için imparatorluğun 'kahraman'ını, diğer bölümü için de Alevi mazlumların kırımının, birincil sorumlu aktörünü anlatıyor. Kanaatime göre sadece Alevi kırımlarıyla yüzleşmenin değil, toplumsal adalete dair her türlü politika ve pratiğin sınanabileceği en önemli alanlardan birisi de budur.

olmadıkları da aynı dönemde günlük gazetelerde açıkça yazılıyordu. Mesela *Son Posta* gazetesine göre vilayetin kuruluşunu takip eden dönemde, vilayetin her tarafında silahsız olarak gezilebiliyordu. Ara sıra Umumi Müfettiş ve Vali General Abdullah haber vermeksizin vilayetin muhtelif yerlerini teftiş ediyor, yollarda herkesin silahsız olarak gezdiğini görüyorlardı. Nihayet Seyit Rıza da daha bu kararlar alınmadan Elazığ'a gelmiş ve devletin kanunlarına her surette muti olduğunu beyan etmişti. General Abdullah, Seyit Rıza'nın bu müracaatını memnuniyetle kabul etmiş, kendisine iltifat etmişti (Son Posta, 5 Temmuz 1937).

Öte yandan devlete isyan ettikleri ileri sürülen aşiret önde gelenleri de, kendiliğinden Elazığ'a gelmiş ve 'teslim olmuşlardı'. Fakat Yavuz Selim ruhu o günlerde, o kadar baskındı ki devletle bir sorunu olmadığını söylemek için Elazığ'a giden aşiret önde gelenleri de önce tutuklanacak, sonra hukuk dışı bir yargılamayla idam edileceklerdi.

Dersim'e geniş çaplı askeri harekâtın yapıldığı o yıl, *Yavuz Selim* ve Çaldıran imgesi, politik yönetimin başlıca referansıydı. Dersim'e, adeta *ikinci bir Çaldıran Savaşı'na* gidiliyordu. Bu duruma işaret eden pratiklerden birisi de, tam da Dersim harekâtının en kritik döneminde yeni bir *ulusal at yarışı* başlatılması ve buna da 'Çaldıran' isminin verilmesiydi. Başka bir deyişle bu isimle bir at yarışı düzenlenmesi ve Dersim harekâtına denk gelmesi elbette tesadüfi değildi. İlk kez 15 Ağustos 1937 tarihli İstanbul Yarış Programı'nın dördüncü koşusu olarak düzenlenen Çaldıran Koşusu sistem açısından açık bir güç sembolizmine işaret ediyordu. Kime karşı? Bu ülkede Alevilerin çoğunluk olduğu tek il olan Dersim'e karşı.

Türkiye'de Yavuz Selim imgesi, nüfusun bir bölümü için imparatorluğun '*kahraman*'ını, diğer bölümü için de Alevi mazlumların kırımının, birincil sorumlu aktörünü anlatıyor. Kanaatime göre sadece Alevi kırımlarıyla yüzleşmenin değil, toplumsal adalete dair her türlü politika ve pratiğin sınanabileceği en önemli alanlardan birisi de budur. Dolayısıyla Dersim'i ve Dersimlileri anlamanın yolu da... ■

(5 Mayıs 2021 tarihli BirGün gazetesinden alınmıştır.)

geç zaman

■ ADIGÜZEL K

şairin son sığınağı
keşifçidir hisseder
gecenin karanlık
perdesini
aralamaya cüret eder
orada gizli olan
ancak şaire görünür
onun elinde
asıl şekle bürünür

bu geç saatte
şaire görünen
titreyerek sönen
ışıklar gibi
kendini başkalarına
kapatır
ancak kendinden
sadece şaire anlatır

o bilirki
kırılmış kaç şey içinde
gürültüyle gündüzleri
çoğalır
zaman zaman onunla
gizlice sohbete kalır
ve geceleyin sessizce
eve doğru yol alır

geç zaman
şairin son sığınağı
sanki içinde bir yıldız
tohumlandı
o an şairin özü
damla damla kandı
sonra seninle gözü
kanlı hecelere ağladı

KOÇGİRİ EDEBİYATI:
Yazmamanın Olanaksızlığı

■ **SİBEL ÜNAL**

Koçgiri kimliğini, anadil yasağıyla dilsizleştiren ve dolayısıyla yazı yolunu tıkayan baskıcı iktidar, kültürümüzü, inancımızı reddederek bizi çıkmaza soktu. Bu çıkmazı ancak yazıyı, yazabilmeyi yani kendi edebiyatımızı olanaklı hâle getirerek delebiliriz. Yolu ancak böyle açabiliriz. Bu yüzden bizler için yazmamak olanaksızdır!

Bir halkın varoluşu, o halkın aynı zamanda edebiyatıdır da. Stendhal [1] edebiyatı, *yol boyunca gezdirilen bir ayna* olarak tanımlar. Althusser [2] ise onu, *yansıtıcı bir ayna olmaktan çok, bir üretim ve ürettiği şeyde, 'dönüştürülmüş' görünürlük kazanmış ve dolayısıyla kendini ele vermiş bir ideoloji* olarak tanımlamayı yeğler. Her tanımın eksik kalacağının bilincinde olarak, daha yalın bir tanımlama da yapılabilir: Edebiyat, yazarın zihninde yaratılan ve sözcüklerle okurun zihnine sıçrayarak onda topluma, bireye, dünyaya dair yeni bir algı oluşturan, haz veren estetik bir yapıdır.

Nasıl tanımlanırsa tanımlansın, edebiyat dış dünyadaki gerçekliği; insan ilişkilerini, olayları, insan-doğa ilişkilerini; insanın iç dünyasının yansımalarıyla birlikte ele alır. Sadece ayna görevi yapmış olmaz böylece, bireyin içsel/dışsal çelişkilerini toplumsal sistemle iç içeliğiyle değerlendirir ve yoğurur.

Öyleyse edebiyatın işlevi kadar yazarın da bir işlevi olsa gerek. Yazar, bir yandan geçmişi ve çağını sorgularken, öte yandan ölümlülüğe karşı kendini yeryüzünde kalıcı kılmaya uğraşır. Bir bakıma ölümlülüğe bir başkaldırıdır onun bu çabası. Eserini ortaya koyarken düşünsel içeriği önemsediği kadar, estetik bakış açısını da ortaya koyar. Elbette, yazar içinden çıktığı toplumun ya da halkının dilinde yazar ve eserini o halkın toplumsal-tarihsel kronolojisinde belirli bir döneme denk düşürür. Çünkü tarih ile halkların edebiyatı arasındaki ilişki göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.

Koçgiri edebiyatında da bu böyledir. Ancak, gerek tarihimizi edebiyatla yeniden üretmek olsun, gerek felsefi/düşünsel içeriği yansıtmada olsun, gerekse kullandığımız edebi dil/biçim/yöntem açısından olsun, nitelikli bir edebiyattan söz etmek için henüz erken kanımca.

Eğer böyle bir edebiyat yaratmak istiyorsak, bunun nasıl olacağı ile ilgili konuşmalı, düşünmeli ve tartışmalıyız. Örneğin bugüne kadar 'Koçgiri'yi bütün yönleriyle anlatan, derinlikli, katmanlı bir roman yazılabildi mi? Tarihi, doğası ve öteki çelişkileri ile estetik, sanatsal bir ürün ortaya koyabildik mi? Sanırım, böylesi 'kalıcı' bir eserden söz edemeyiz. Ve bu konuda farklı bir seçenek geliştirmek, farklı bir yol açmak zorunluluğu ortada.

Öncelikle dar bir yöreselliğe sıkışmış edebiyatımızı, ideolojinin kalıpçı buyruğundan sıyırmak elzem gibi görünüyor. Donuk, küllenmiş, devinimsiz mevcut hâlini dönüştürerek, dirimsel bir edebiyatın önü açılabilir. Bu konuda, Koçgiri bize sınırsız özgürlükler ve yepyeni imkânlar sunuyor. Orada, öze dair incelikle işlenmeyi bekleyen, örtük kalmış pek çok hakikat var çünkü. Bunu yazmamak ya da yazamamak olanaksızdır. Kendi coğrafyamızın kendi dilimizin tutsağıyız sonuçta. Aya da gitsek Koçgiri'yi anlatacağız.

Koçgiri'nin Belleği

Edebiyat aynı zamanda bir halkın belleğidir de. Bellek ya da hafızanın farklı tanımları olsa da; 'geçmiş', 'şimdiki an' ve 'gelecek' arasında kurulan helezonik bir bağ, diye tanımlayabiliriz onu. Buradaki 'geçmiş zaman' neredeyse Koçgiri'nin bütün bir yazılı, sözlü, görsel aktarımının da konusudur. Bugüne kadar ana eksen olarak doğaldır ki 'yas' ve 'mağduriyet' temaları işlendi. Bu ise yazarı da okuyucuyu da iki blok arasına öylesine sıkıştırdı ki 'Koçgiri'nin belleği tümüyle bununla yüklendi. Şunu da unutmamak gerekir elbette; 'yas' bir halkın ortak tarihi, ortak acısıdır ve doğaldır ki çokça ele alındı. Tarihsel gerçekliğe vakıf her okur bilir ki bir halkın travmasının, o halkın içinden çıkan yazarının da bireysel travmasıdır. Bu eserlere belki de bu sevecenlik ve anlayışla yaklaşılmalı, ta ki nitelikli bir edebiyat oluşuncaya kadar.

Genelde edebiyat, özelde roman, gerçeklik ve düşsellik arasında uzanan geniş bir yazı alanıdır. Hem gerçekliği hem de düşselliği içinde barındırır. Karşıt gibi görünen bu iki eğilim, onun eleştirilmesini zorlaştırabilir. Ancak kurmacaya dönük oluşturulan eleştirel kuramlar bunu olanaklı kılmaktadır. Koçgirili yazarlar olarak bir kanon oluşturmak istiyorsak, belki de kurmacaya dönük eleştirel bir perspektifle eserlere-yapıtlara bakmalıyız. Ortaya çıkan eserlere dair cesurca sorulacak sorular, hiç kuşkusuz bizi daha nitelikli metinlere doğru taşıyacaktır. Birkaçını burada örneklemek gerekirse;

–Belirli okur kitlesine yönelik basit-indirgemeci bir yaklaşım mı esas alınmış, yoksa daha geniş-nitelikli

okur kitlesi mi hedeflenmiş?

–Eser, nitelikli okurun ilgisini çekecek özgünlükte mi?

–Genç okurun duygu, düşünce ve hayal dünyasını yakalayabilmiş mi?

–İdeolojinin katı kalıplarını aşarak edebi estetiğin ölçütlerini yakalayabilmiş mi?

-Dar yöresel ve inançsal dizgelerin sınırlılığını aşabilmiş mi?

–Modern anlatım yöntemleri ve yeni yaratıcı yaklaşımlar geliştirebilmiş mi?

–Ele alınan kadın karakterler, yaşamın içinde etkin ve toplumsal cinsiyet eşitliği gereği güçlü birer özne olarak işlenebilmiş mi? Yoksa edilgen ve zayıf, varlığı ile yokluğu belli olmayan birer yapay tip olarak mı ele alınmış?

–Egemen/eril kültürün kodlarından ne kadar kaçınılabilmiş?

–Temalar, yaratılan atmosfere uygun olarak işlenmiş mi, yoksa kalıpçı sloganlara mı kurban edilmiş?

–Ulusal kimlik gerçekçi ve yaratıcı bir biçimde ortaya konabilmiş mi?

–Dilin kimliği belirleyen temel etken olduğu gerçeğinden yola çıkılacak olursa, dil gerçekten hak ettiği oranda özenle kullanılabilmiş mi?

–Geçmiş deforme edilmeden modern hafızaya taşınabilmiş mi?

–Çağın güncel çelişkileri ortaya konabilmiş mi?

Bu ve benzeri sorular sorarak edinilecek perspektifle, süreç içinde hem daha nitelikli eserler ortaya koymamız sağlanacak hem de daha etkin, kaliteli metinler oluşturulacaktır. Ortak bir toplumsal hafıza, edebi değeri yüksek eserlerle öte çağlara taşınabilir ancak. Genellemelerin büyük hatalar içerdiğini bilmekle birlikte, Koçgiri edebiyat kanonu için genel bir kanı oluşturmak zorunlu görünüyor. Koçgirili okurun ağırlıklı olarak araştırma-inceleme kitaplarına yönelik ilgisinin olduğu bilinir. Kurmaca edebiyata olan ilgisi ise sınırlı düzeydedir. Bu alandaki yeterli-yetkin eserlerin azlığı belki de bunda rol oynamış olabilir. Bu durum sadece bizde değil, 19. yüzyılda İngiltere'de de görülmüştür. [3] Hatta bazı ailelerin romanı evlerine sokmadıkları da bilinir. Bu kitapların, gerçekle örtüşmeyen hayali bir dünyada insanı oyaladıklarına, vakit öldürmekten başka işe yaramadıklarına inanılırmış! Koçgirili okurun da böyle bir anlayışa sahip olmadığını umarak, romanın yaşamdan uzak olmadığını, bizzat kaynağını yaşamdan aldığını belirtmekte yarar var. İngiliz yazar D.H Lawrence'a göre roman, *insan ilişkilerini ele almakta kusursuz bir araçtır. Bize yaşamda romandan daha çok yardımcı olabilecek hiçbir şey yoktur,* der. Romanın, yaşamın gerçekliğini sanatsal bir yaklaşımla değiştirip/dönüştürme özelliği olduğu kadar, eğitici /öğretici yönünün olduğu da bir gerçektir. Nitekim Tolstoy'da bunu sıklıkla vurgulamıştır.

Biçim ve Yönteme Dair

Her sanat dalında olduğu gibi, edebiyat da kullandığı malzemeyi bir takım seçme ve düzenlemeye tabi tutar. Ve bunu bir bakış açısıyla biçimlendirerek ortaya koyar. Elbette, yapıt sanatçının ya da yazarın görüşü doğrultusunda oluşur. Sanatsal yönü de estetik etkileri de yazarın görüşüyle bütünlenir. Tartışmasız, eser yazarın bakış açısından ayrı tutulamaz. O, yapıtını ortaya koyarken kendi bakış açısıyla yaşamı yansıtmayı amaçlar. Meseleleri bir tarihçi duyarlılığıyla ele alırken, sanatsal ve estetik bir perspektifle ona yaklaşır. Kişiler, mekânlar, olaylar ve diyaloglar bir bütünü oluşturacak şekilde işlenir. Yaşamı dikkatle gözlemleyen yazar, yaşamdan öğrendiklerini kendi bakış açısıyla eserine yansıtır. Tabi ki, bunu kendine özgü bir biçim, yöntem ve özenle yapar. Ancak burada gerçeklik yansıtılırken, yaşamın olanca karmaşıklığına rağmen sanatsal kaygı bir tarafa bırakılamaz. Unutulmamalı ki, yaşam bütün kaotik durumuyla birebir ele alınamaz. Yaratıcı yazar, bu gerçeklikten kareler seçer ve onu düzenleyerek bir form içinde anlama kavuşturur. Roman, yaşamı gerçekçi bir biçimde yansıttığı gibi, kendi içinde de bütünlük gösteren tutarlı bir yapıya dönüşür.

Ancak ortaya konulan bazı eserleri incelediğimizde, biçim ve yöntem yönünden bu yapıtların sorunlu olduklarını belirtmekte yarar var. Seçilen bakış açısının roman formuna uygun olmaması nedeniyle, yazarın yargı ve düşüncelerini dikte etmesi, romanı didaktik bir metne dönüştürmektedir çoğu zaman.

Modern dönem yazarlarından Virginia Woolf, James Joyce, Andre Gide, W. Faulkner vb. biçim ve yöntem sorunlarına ağırlık vermişlerdir. 'Bilinç Akışı' yöntemini geliştiren Virginia Woolf'a göre; *"yazarlar, insanın iç dünyasıyla değil de, dış dünyalarıyla ilgilendikleri için gerçek yaşamı yansıtmakta başarılı değildirler. Çağdaş romancının görevi, yeni anlatım yöntemleri deneyerek kişilerin iç dünyasına yönelmektir. Çünkü insan yaşamının gerçekleri kişilerin içinde saklıdır." [4]*

Biçim; olay örgüsünün bütünlüğünün yanı sıra sahneler, sözcükler, karakterler yani romana dair unsurların hepsidir. Modern zaman yazarları, insan yaşamının kaotik yapısına denk düşen bir biçimi tercih etmişlerdir. Böylece eserleri daha özgür, dağılıp-yayılma gösteren, sonu tahmin edilemeyen, ucu açık formlara dönüşmüştür. Bu eserler ancak okunup bittikten sonra etkilerini gösterirler. Bölümleri, sahneleri, karakterler arasındaki ilişkiler yani romana dair değişik parçalar, ancak çok sonra zihinde belirir.

Biçim ve yöntem sorunları Koçgirili yazarlar için de geçerlidir. Koçgiri bizlere alabildiğine olanaklar sunar; yerel konular, kırsala dair ya da tarihe dair pek çok konu. Bunun yanı sıra; geniş-derin bir hafıza, dopdolu bir keşif heyecanı, uçsuz bucaksız imkânlar... Bu zen-

gin malzemeyi, estetik bir yapı içinde farklı bir biçim ve yöntemle işleyip dönüştürebiliriz. Bu ise asimilasyoncu politikaların etkisiyle çoktan unutmaya başladığımız *kendimize ait* öz değerleri ve öz bilinci yeniden bulmak olacaktır. Kimisi, edebiyatın bu dönüştürücü gücünü abarttığımı düşünse de, aksine geçmişe dair toplumsal hafızamızın estetik yapı içerisinde bu yolla yeniden dirileceğine inanıyorum.

Diyalektik bir metotla, zamanın bizi kuşatan, esir eden etkisini aşarak edebi eserler ortaya koyabilir ve kalıcılaştırabiliriz. Bu mümkündür. Eserlerde, bireyin iç/dış çatışmaları ele alınabileceği gibi halkın kültürel, manevi, siyasal ve toplumsal gelişiminin belirli bir dönemdeki özellikleri de yansıtılabilir. Dil, biçim, yöntem açısından niteliği yükseltilen eser, köklü bir forma kavuşturulabilir. Sonuç olarak, durmaksızın kendini yeniden üreten, çoğaltan güçlü bir edebiyat doğabilir.

Güçlü bir edebiyatın doğması ise baskın-egemen ideolojinin oluşturduğu parçalı kimliği ortadan kaldırıp, kendi öz kültür ve değerleri etrafında örülen yeni bir kimlik algısı yaratacaktır. Minör edebiyatın kapsamı içinde sayılabilecek olan böylesi bir edebiyat, kendini yeniden tanımlayan bir dili de beraberinde geliştirecektir. Sonuç olarak, iktidar ve yetke oyununa karşı 'bir konum alınacak' ve evrensel değerlerle bağ kurulacaktır.

Yeni Bir Anlayış, Yeni Bir Dil

Roland Barthnes, *yazın kendi dilini bir tasarım olarak yarattığı ölçüde yeni bir yazın ortaya çıkarır,* der. Bir yazın ütopyasından söz eder bize. Bu görüş açısı, geleceğe dönük farklı bir yaklaşımla kendimize ve yapıtımıza bakmamız gereğini de ortaya koyar. Daha eleştirel bir anlayışa zorlar bizi.

Koçgiri edebiyatı; ne katliamın yarattığı travmatik yas/ağıt, ne de asimilasyonun neden olduğu inkâr politikalarıyla örülen bir edebiyat olmalıdır. Daha geniş ve çeşitli evrensel, güncel ortak konular; varoluşsal, ahlaki konular, edebi üslup vb. konular da kendine yer açmalıdır. Bu kıskaçtan kurtulması ve daha geniş bir perspektifle önünün açılması öncelikli görünmektedir. Nasıl ki büyük yazarların eserleri farklı inanç sınırlarını, farklı kültürel engelleri ve farklı ideolojileri aşarak geniş okur kitlesine ulaşmışsa; Koçgiri edebiyatı da ortak insanlık değerleri üzerinden bütün insanlığa erişebilir. Elbette burada sözünü ettiğimiz şey, Koçgiri Edebiyat *Kanon*un [5] oluşmasıdır. 'Koçgiri edebiyatının oluşması için niteliğinin yükseltilmesi ve bir bakış açısının gelişmesi gerekliliği açıktır. Bununla birlikte, giderek kendi özgün sesi oluşur ve edebiyat kanonundan söz etmek mümkün hâle gelir. Bunun için edebiyatın ve daha kapsamlı olarak sanat estetiğinin değerlilik ölçütleri sayılan biçim, içerik ve işlevin rolü de öncelikli olarak hatırlanmalıdır.

Ötekinin Edebiyatı: Minör

Baskı altında egemenin türküsü değil, kendi ıslığını duymak ister kişi. Çünkü kendi ıslığı despotun türküsünü de borazanını da bastırır. Bu da ancak sanatla, edebiyatla gerçekleşir. Yazmak, içindeki 'ben'i dışa taşırmaktır bir bakıma. Kendi 'ben'ine tutunmaktır. Diğer yandan kendini gerçekleştirdiğin dışa vurduğun, özgünlüğünü ortaya serdiğin dil, iktidarın dili ile hep çatışır. Resmi/egemen dil seni olduğundan başka, yabancı diyara yollamak ister. Kendine dahi yabancılaştırmak, farklı bir forma sokmak ister. Resmi/egemen dilin bu hegemonik baskısı altındaki dil de, kültür de, dünya da köksüzleşir. Kişinin öz değerleri, yetiştiği toprağı, anadili ile arasına uzunca bir mesafe girer. Kısaca anayurdundan kovulur kişi, kendisini büyüten ninniyi bir daha duyamaz olur. Böyle bakıldığında Kürt dili kısırlaştırılan bir dildir. Dar alanlara sıkıştırılarak yıllarca gelişimi engellendi ve kendi kökleriyle bağı kopan Kürt yazını, sınırlı sayıda özgün edebiyat eseri üretebildi. Bu süreçte yazılan ne varsa tümü de doğaldır ki politik içerikliydi.

Görülüyor ki, kendi dilinden yoksun her birey için gündüz olduğu kadar, gece gördüğü düş de politik ve sorunsaldır. Her yolun Roma'ya çıkması gibi her düş, her imgelem de politikti.

Oysa daha geniş, büyük edebiyat (majör) denilen ve egemen zihniyetle örülen edebi metinler için bu geçerli değildir. Yani yaratılan her metin politik değildir.

Öte yandan baskın/eril iktidarlar, edebiyatın yaşamı yapılandırdığı gerçeğini iyi kavramışlardır. Kendi oluşturdukları kültürel, siyasal, sosyal şifre ve kalıpları dile yükleyerek toplumu şekillendirmeyi amaç edinmiş ve bunu gerçekleştirmişlerdir. Her şey millidir böylece; milli tarih, milli coğrafya, milli edebiyat vb. Bu biçim kavramsallaştırılarak bütün toplum katmanlarına dayatılmıştır. Burada çok kültürlülükten çok, tek bir kültür yaratılmak istenmiştir. Azınlık dil ve kültürleri ise majör/egemen kültür içinde erimeye mahkûm edilmiştir. Bir başka ifadeyle alt kimlikler daraltılmış, sınırlı bir yaşam alanına sıkıştırılmıştır.

İktidarın aracı olan bu majör dile karşı, kendi öz değer ve öz bilincini güçlendirmek ve onun dayattığı kültürel kodlara karşı, edebiyatın minör dilini kullanma zorunluluğu açıktır. Minör edebiyatın [6] temel özelliklerine dikkat çekecek olursak;

1-Egemen edebiyatın yersiz yurtsuzlaşması: *Baskın/egemen edebiyatın kendi bağlamından koparılarak, azınlıkların kendini var etme olanağına kavuşmasıdır. Kullanılan dil egemen edebiyatın dili olmaktan çok, azınlıkların egemen dile verdiği biçim, imge ve metaforlarla şekillenir.*

2-***Yazılanların dolaysız olarak politik olması:*** *Azın-*

lıklar açısından her davranış egemenler karşısında kimliksel değerlendirilmeye tabi tutulur. Egemen kültürün sıradan kavramları, azınlıklar için varlık -yokluk, sürgün anlamlarını yüklenir. (Örneğin; Vatan, yurt sözcükleri bir Koçgirili için sürgün ve katliam riskini taşır.)

3-***Yazılanın kolektifliği*****:** Anlatı bireysel bir hafızadan çok kolektif bir hafızanın ürünüdür. Ortaya konulan tema ise bireyden çok topluluk için bağlayıcıdır.

Böylece baskı, asimilasyon, yok olma tehdidiyle karşı karşıya kalanın dili ve edebiyatı olarak belirir Minör edebiyat. 'Ötekinin kendini var etme sürecinin ifadesidir o. Azınlık dilinin edebiyatı değil, azınlığın majör dildeki kendi ifadesidir. Yani, kendi değer ve kültürünü egemen dili (majör) araçsallaştırarak ortaya koyar. Muhalif bir söylem ve eylem hâline gelir. Doğaldır ki temaları da acı, yas, korku ve isyandır. Ötekinin yasaklı alanlarda yarattığı temalardır, diyebiliriz. Minör edebiyat, düzen bozucu yapısından dolayı devrimci bir öze sahiptir. Egemen, dili yersiz yurtsuzlaştırarak kullanır. Buradan çıkarılacak anlam, mevcut dili baskın/egemen bağlamından uzaklaştırarak, kendi rengini ona giydirmektir. Bu ise, örneğin, Kafka'nın bilinçli bir şekilde entelektüel Almanca ve Yahudi dili yerine, çek köylülerinin dilini kullanmayı tercih etmesidir. Samuel Becket ise 'Acaba Nasıl?' adlı kitabında hiç büyük harf ve noktalama işareti kullanmayarak, egemen dilin buyruğundan ve onun kalıplarından çıkmıştır.

Türk edebiyatında hem kimlik hem de dil olarak en uygun örnek Ahmet Arif'tir. *'Oy hawar, dört yanım puşt zulası'* ve daha başka dizeleriyle minör bir dil oluşturur ozan. 'Otuz Üç Kurşun' şiiri de minör özellikler taşıyan çok güçlü şiirlerindendir. Böylece Kürt dilinin tınısını egemen/majör dilin tınısına katarak orada kendi öz değer ve öz bilincini var eder şair.

G. Deleuze ve F. Guattarı'ın birlikte geliştirdikleri bir edebi yöntemdir *Minör edebiyat* kavramı. Kendi dilinin göçmeni olmuş yazarlar için bu yöntem önem taşır. Koçgirili bir yazar için, ana dilde yazma olanağının zorluğundan, baskıcı/asimilasyoncu *erk'e* karşı yazma olanağı açan bir yoldur Minör edebiyat. Koçgirili yazarlar olarak yazmamamız olanaksızdır. Öyleyse yazar, kendi sınırlarını zorlamak, tarihsel ve toplumsal gerçekliğini edebi bir formda yeniden üretmek sorumluluğuyla karşı karşıyadır.

Dünyanın Yarısı: Dişil Dil

Koçgiri yazının esas belirleyici özelliği, dişil bir öze sahip olmasında aranmalıdır. Benimseyeceği minör edebiyat söylemi, dişil dili temel alarak ilerlemelidir. Böylece 'ana soylu öz'e dair bir eksenle bağ kurmuş olur. Bu ise Koçgiri Kürt/Alevi kimliğinin ana unsurudur zaten.

Okuduğum ve yazıya da taşıdığım pek çok yazar ve düşünce eşlik etti bana. Bunlar Hannah Arendt'in, "Her olay, olgu, söz onun üzerine *sonradan bir düşünceye* yol açar" dediği bir etki yarattı bende. Koçgiri edebiyatının *minör* olması gerektiği kadar *dişil* olması gerekliliği böyle *sonradan bir düşünce* olarak belirdi. Mevcut ataerkil yapıyı her yönüyle sorgulamak zorunlu görünüyor çünkü. Edebiyatı bu pencereden izlemek/sorgulamak yazara da deneyim katıyor doğal olarak. Ve beraberinde değişim/dönüşümü getiriyor. Baştan ayağa meydana gelen bu değişim, sadece akılla kavranan bir olgu olmaktan çıkıp ruha da değiyor. Sonrasında yazar bütünsel bir varoluş kazanıyor. Söz; zihne bulaşmakla kalmayıp varoluşsal bir yaratımı koyuyor ortaya.

Kişisel dönüşüm, bireyin kendisinden başlayarak erk'e değin uzanıyor. Böylece muhalif bir 'söz' ve 'duruş' olarak kendini var ediyor. Edebiyatın, iktidarın/yönetenin kısaca ataerkil sistemin önemli bir aracı hâlinde olduğu bilinir. Kadınlara yönelik toplumsal tavır ve yargıların oluşumunda önemli rolü vardır onun. Yaratılan kadın karakterlerin ataerkil sistemin dayattığı rol modele uygun seçilmesi, negatif söylem ve anlayışın benimsenmesi, kadın kimliğinin aşağılanması, kadının itaat etmek zorunda olan bir figür hâlinde sunulması bunlardan birkaçıdır. Ayrıca; eril edebiyatta, her tür kötü muamelenin reva görüldüğü, cinsel istismara maruz bırakıldığı, fiziksel ve duygusal şiddete uğratıldığı, yok sayıldığı bu cins, yeryüzünün öteki yarısıdır da.

Ataerkil sistem içinde yetişen bazı önemli yazarlar da bu eril dilin dışına çıkamamışlardır. Örneğin Nobel Edebiyat Ödüllü Orhan Pamuk, Masumiyet Müzesi romanı boyunca aynı ikili-kadın/erkek ilişkisi yani toplumsal cinsiyetçi temalar üzerinden ilerler. Ayrıca sınıf farklarını da toplumsal yargılarla sürdürür. [7]

Cinsiyetlerin ve sınıfların bu iç içe geçmiş 'görünümü', yazarın topluma 'ayna' tutan tarafsız konumunu hatırlatsa da; bizde daha çok yazarın gözlemlediklerini/gördüklerini seçip kurgularken ataerkil kodlarla hareket ettiği kuşkusu yaratır. Topluma tuttuğu ve edebiyatın aynasında okuruna sunduğu kadın/erkek ilişkisi gene toplumsal cinsiyetçi bir temele yaslanır.

Şurası açık ki, bu ataerkil yapı kendiliğinden 'doğal' olarak var olmadı. Bunlar sosyal/tarihsel, politik ve ekonomik ağlar içerisinde süreç içinde oluştu. Öyleyse bu, yazarın bize seçip sunduğu yanılsamalı bir aynadır.

Ataerkil iktidar yapıları kadın olsun, erkek olsun yazarlar üzerinde öylesine etkin ki, toplumsal cinsiyetçiliğe karşı farkındalık kazanmış bazı yazarlar bile aynı tuzağa düşebilmektedir. Örneğin Mine Söğüt, Deli Kadın Hikâyeleri'nde (Kirpiklerimin Gölgesi) cinsiyetçiliğin, ırkçılığın, türcülüğün birlikte işleyen mekanizmalar olduğuna vurgu yaptığı hâlde, kadın öznelliğinin gene dönüp dolaşıp erkeğin şiddet ve tahakkümü karşısında uslu, sorun çıkarmayan boyun eğici, merhametli kadı-

na dönüşmesi çarpıcıdır. [8]

Toplumsal cinsiyetçi bakış, ataerkil edebiyatın merkezinde yer alan bir olgudur. Bu erillik, edebiyatla bilinçaltına öylesine yerleşir ki ne yazar ne de okur bu 'incelikli, zehirli' kodları fark eder. Eril dil, evrensel bir maskeyle ortaya çıkıp kendini legalleştirse de, değişen dünyada feminist yazarlar ve kadın aktivistler tarafından deşifre edilmeye devam ediyor. Ancak bu durum ve süreç oldukça yavaş işlemektedir.

Sanat ve edebiyattaki bu ataerkil cinsiyetçilikten arınma, açıktır ki topyekûn bir karşı duruş ve bilinçlenmeyle mümkündür. Koçgirili yazarlar ve bilinçli okurlar olarak edebiyatın bu erk/eril diline karşı tutunacağımız ve besleneceğimiz yer gene kendi öz değerlerimiz olacaktır. Kimliğimizi bir yer altı suyu gibi besleyen gene anaerkil/eşitlikçi inancımız olacaktır. Ataerkinin, olması gerekenmiş gibi bize sunduğu ve bizi zehirlediği bu cinsiyetçi, aşağılayıcı dili ne gündelik yaşamımızda ne de edebi metinde kabul etmeliyiz. Bizi, bize düşman eden, bir tarafımızı yok sayan, bizi 'yarım' kılan bu eril dili kendimizden toptan çıkarmalıyız. Kendimizi ondan temizlemeliyiz! Erkekle kadını cinsiyetçi karşıt kutuplara koyan anlayışı reddedip, inancımızdaki 'can' bilincini eksen kılmalıyız.

Ne yazık ki, asimilasyonun da etkisiyle Koçgirili bazı yazarların yapıtlarında da bu eril/erk dilinin hâkim olduğunu görüyoruz. Bu eserlerde ne güçlü bir kadın karakterden söz edebiliriz ne de dişil bir dünyanın varlığından. Baştan sona 'erkek' dünyası ve erk egemenliğiyle yüz yüze kalırız. Kadınlar da ezilen sınıflar gibi mağdur ve yok sayılmaktadır. Boyun eğici ve sadece sevgi, aşk nesnesi olarak belirirler sayfalarda. Hayata değmezler asla.

Oysa Koçgiri tarihine baktığımızda fişekliğini kuşanan nice 'Zarife'ler var! Yaşamı dönüştüren nice direngen kadınlar var!

Koçgiri tarih araştırmacılarından bir arkadaşımız, yaptığı saha çalışmalarından söz ederken şöyle demişti: "Sahada doksan denekle yüz yüze çalıştım, çok sonra fark ettim ki hiçbiri kadın değilmiş!"

Hannah Arendt'in *sonradan düşüncesinde* olduğu gibi bu arkadaşımız eksiğini sonradan fark etmiş ve hayıflanmıştı!

Edebi metnin anlamı söz dizimiyle oluşur elbette. Dil, bunun başat taşıyıcısıdır. Dilin değişimi beraberinde anlamın ve yaklaşımın da değişimine yol açar. Metni eril dilden arındırmak, yapanları deşifre etmek, süreç içinde yeni bir anlayışın, yeni bir bilincin oluşmasına zemin hazırlayacağı kanaatindeyim. Böylece, kişi kendi iç sistemini örerken, dış iktidarın çemberini/baskıcı gücünü kırarak özgürlüğe kapı açmış olur.

Eril dile karşı, dişil dili ve eril edebiyata karşı dişil edebiyatı merkeze koyarak yeni bir kurmaca perspektifine ulaşmayı hedeflemeliyiz. Bu ise Koçgirili yazarı da, okurunu da yaşama karşı dişil bir tutuma davet etmek demektir. Özgürlükçü olduğu kadar eşitlikçi bir zemindir burası. Bir model, bir tasarımdır aynı zamanda. Koçgiri edebiyatı, bu yönüyle hak ve özgürlükler anlamında da edebiyatla direnen bir edebiyat hâline gelir böylece. Dişil edebiyatı temel alan muhalif bir karşı koyuş aracına dönüşür.

Bugünün Kitapları, Yarının Gerçeği

Koçgiri edebiyatının özüne ve işlevine dair nesnel ölçütlerle hareket etmek zorlayıcı olabilir. Ne ki; her değerlendirme, her saptama, her söz öznel kalabilir sonuçta. Bu yüzden bu edebi metinleri analiz edip, çözümlemek yerine genel bir yaklaşımı tercih ettim. Üstelik bu yolda yürünecekse yeni temellenecek olan bu oluşumun fazlasıyla hassas, taze ve kırılgan olduğu da ortada. Edebiyatın işlevini başka bir araçla doldurmayacağımıza göre, Koçgiri yazını için de sunulacak her katkı o derece önem kazanır. Ve yazılan/yazılacak olan her eser bu yüzden çok kıymetlidir. Koçgiri'yi ancak o coğrafyanın yazarlarının en iyi şekilde ortaya koyabileceklerine inanıyorum. Çünkü onun ruhuyla beslenmiş, onun toprağında yeşermiş, onun güneşiyle yıkanmışlardır. Oraya dair her sevinç en çok onları mutlu eder, her acı da en çok onları yakar.

Zorbaya karşı bir duruştur edebiyat. Koçgirili yazarlar olarak, yüksek bir iradeyle boyun eğmeyen edebi bir tutum takınmak temel misyonumuz olmalı. Kendi değerlerimizle ördüğümüz, kendi sanat estetiğimizle inşa ettiğimiz evrensel eserleri ortaya koyabiliriz. Bizi anlatan bir *yazın* oluşturabiliriz, kendi dünyamızın saf ve masum anlatısını yaratabiliriz.

Acımasızlığın, katılığın ta içindeyiz. Ve oradan yeşermeye çalışıyoruz. Ama çıkışsız değiliz. Düşünmek, okumak ve yazmak bu bakımdan bir kapı aralıyor bizlere. O zaman kendimize gerekli olanı bulabilir ve seçebiliriz. Erik ağaçlarının çiçek açabilmesi için kışı yaşaması gerektiği gibi. Bize gerekli olanı, yolumuzu açacak olanı bulabiliriz. Heinrich Mann'ın dediği gibi, *Bugünün kitapları, yarının gerçeğidir ve gelecek neslin öncüsü yazarda yaşar.* ■

DİPNOTLAR

1 Kırmızı ve Siyah, 3. Bölüm
2 Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, Berna Moran, s. 66
3 E.M.Forster, Roman Sanatı, s.13
4 Modern Fiction,1919
5 Kanon: Latincede doğruyu yanlıştan ayıran kanon sözcüğü, bir standart, bir değerlilik kriteridir.
6 G. Deleuze, F. Guattarı, Kafka: Minör Bir Edebiyat İçin, Sel Yay.
7 Özlem Öğüt Yazıcıoğlu, Gaflet, s.168
8 Ezgi Hamzaçelebi, Gaflet, s.218

İşte Ben O Gece Ölmüştüm

■ **NAİM YALÇINKAYA**

Sen, bahar kokan iğde çiçeğimdin
Gecenin koynundan süzülüp gelen
Ve her sabah ciğerlerime doldurduğum
Kokunu rüzgârlara yüklediğim
iğde çiçeğimdin
Ne yana dönsem, nereye varsam sen kokardın
Her gece gözlerimi ay ışığın da gözlerine bırakıp
Yıpranmış kâğıtlara ismini nakışlarken
Karanlık bir oda da
kalemimi konuşturan gün ışığımdın
Şimdi gök mü ağlıyor?
kalemimde kederli bir göz yaşı
Varsın anlamsız kalsın şiirin imgesi
Senin kokun geliyor ya, taa uzaklardan
Kokluyorum rüzgârın en sert yerinden seni
Artık baharda birikmiş hüzünlerim teselli oluyor yaralarıma
Kaç devir döner bu çark bilmiyorum
Dünyamı daraldı ben mi yüklendim acıları
Sığmıyorum kendi gecelerime
gündüzüm zifiri karanlık
Hâlbuki karşılıklı bir çay içip
Televizyonda bir Yeşilçam filmi açıp
Ya da Kemal Sunal izleyip birlikte gülmekti hayalim
Belki kendimiz söylerdik en güzel şarkıyı
Kırık bir gitarın döşünde
bizimde şarkımız olurdu
Başka şarkılar aramadan
Hani dans ettiğimiz o akşamı hatırlarım
Nasılda yitip gitmiştim gözlerinde
Gözlerin gözlerime hapis olurken
Bütün şehir ışıklarını söndürmüş bizi izliyordu sanki
O gece her şey durmuş, ay soluksuz maviyle dans ediyordu
Kimi güneşin yakıcılığını sever
Kimi gölgenin serinliğini
Bizse en çok o geceyi sevmiştik
Yıllanmış bir şarap gibiydi dolunay
gözlerimizde
Sokak sarhoşları gibi
bütün yorgunlukları yudumlamış
geceye nefes oluyorduk
Gülüşünle meydan okuyordun tüm dünyaya
Bense inci topluyordum dişlerinde
İşte tam da o gece gördüm
Ben ölüyordum gülüşünde
Senin benden gitme ihtilalini düşününce
Ey benim yüreğinden gülenim
Dağların eteğinde çiçeklenenim
Kalbimin atışında ki sebebim
Belki de ellerim tutmuyordur şimdi
bir bardak çayı yudumlamaya
Unutalım mı şimdi o dolunayın geceye gülüşünü
Unutalım diyorsan eğer
işte ben o gece gülüşünde
ölmüştüm zaten...

06.10.2020

Avîtab

■ **SELAHATTİN ÇAM**

Îşev şeveke sar û seqem bû. Fîzefîza bayê dinya xira dikirin. Xanî mîna hêlekanê dihejiya; ba û bagerê saw û xof dikir dilê Avîtaba reben û zarokên wê.Ji tirsan mîna tûra nava avê diricifiya. Ji êvar de tim çavê wê li derve bû. Berfê ser xanî spî kiribû.Xwe bi xwe fikirî ku heta sibê vê berfê wiha bibare, ê xanî di bin berfê de bimîne. Guhê wê li fîzefîza bayê, çavê wê li rê bû. Hêvî dikir ku di nav berfê re xwediyê malê bavê zarokên wê xuya bike û bê mal nav zarokên xwe.Heta sibê li ber pacê xew neketibûn çavên wê. Her ku çavê wê ji bêhemdî diçûn ser hev ,mîna yek destê xwe bike qirika wê vediciniqiya û şiyar dibû.Çavên wê ji bêxewî û giriyê sor bûbûn. Bûbûn mîna cemaxê agir.Şevereşeke ku jiyana wê serobino kiribû jiya bû.

Serê sibê bi qudûmê şikestî,bi çavê şil, bi stuyê xwar ji ber pencerê rabû. Canê wê lê giran bûbû ; mîna ku deh kes pê bigirin nehêlin ji cihê xwe rabe.Herçendî ku di xwe re nedidît rabe ser xwe jî ji mecbûrî divê rabe û dest bi kar û xebata malê bike. Lewra îro karê malê û xizmeta heywanan li ser pişta wê bû.Berî ku rabe melûl melûl li qatiya mêze kir, ramiya û bi pistepist di ber xwe de got: '' Ê niha gundî û cîran bi vê sosreta ku hatiye serê me bihesin. Her yekê tûrikê xwe bîne û ji kê re çi qas lazim be, ê tije bikin. Em ê vê zivistanê bibin benîşt û bikevin devê qîz û bûkên gund. Bi kul û kederan rabû, çû binê dara tuyê ya pelweşiya. Qurmê darê heta nîvî di nav berfê de mabû. Her derê malê bi berfa spî ya mîna xêliya bûkê hatibûn xemlandin. Berfa spî bûkînya wê anî bîra wê. Di nav cilê spî de, wek kevokeke spî , li hespê sor siwar kiribûn û anîbûn vê malê. Li bin darê rûnişt û axînek ji dilê birîndar kişand û xwest ev bobelata ku bi ser wan de hatibû xewn be û ne rast be. Lê na! Ev ne xewn bû. Ev qeda û bela bi ser wan de hatibû. Zarokên hûr mabûn bê kes û bêxwedî. Keçika wê ya mezin pênc salî, a biçûk du salî û kurê wê jî hêj di zikê wê de bû.

Gundî û cîran bi sosreta ku bi ser Avîtaba reben de hatibûn hesiyabûn. Gundiyan ji şivan û gavanan xeber girtibûn. Hinekan digotin, me dît ku qamyon da seknandin û siwar bû û çû. Hinekan digot, me dîtîye ku di riya bejî de bi bazdanê diçûn. Welhasil her kesê tiştek digotin. Der û cîran ji gotegotê û dema xwe pêderbaskirin zêdetir, dilê wan bi dê û zarokan dişewitiya.Û digotin :'' Zarokên wê hûr in. Man bê kes û bêxwedî.Ê ku hatiye serê wan feqîran neyê serê gurên çolan.''

Avîtaba belengaz mîna dara şikandî tev û cotek zarokan tenê û bêhêvî mabû. Her şev heta destê sibê li ber pacê li benda xwediyê malê bû. Şevên dirêj ên payîzê nediqediyan. Heta şefeqên sibê çavên wê li derve bûn.Ji girî, ji bêxewî û ji ber ku çavên wê tim li rê bû, Çavên wê mezin bûbûn wek du tasan.

Derd û kul, êş û janan pêşî li ber wext û zeman negirtibû. Rojan roj,mehan meh , salan sal rewiqandibûn.Keçik mezin bûbûn, kurê wê jê re bûbû. Dest bi xeberdanê kiribû û hêdî hêdî bi ser piyan diketin.Zarok mezin dibûn, îhtiyac û lazimiyên wan jî zêde bûbûn. Zarokên cîranan cil û lîbasên xweş li xwe dikirin.Gundiyan ji zarokên xwe re pêlîstok dikiriyan. Zarokên keç bi bebikên porzer û çavşîn dilîstin.Zarokên kur jî bi gog û xarên cinciq dilîstin. Lê wê rebenê bi zor û zehmetî ji wan re xwarin amade dikir. Cil û lîbasên zarokên wê jî ne mîna ên zaryên der û cîranan nuh û rind bû. Pirên caran di dewsa cilên nû de cilên keça xwe ya mezin li ya biçûk dikir. Carcaran jî gundiyan cilê zarokên xwe didanê. Wê jî bi dilê şikandî kevnê zarokên gundiyan li zarokên xwe dikirin. Bi zor û zehmetî û bi feqîrî zarokên xwe xwedî dikirin.Di nav gund de mabûn bêkes û bêxwedî. Ew di nav heval û hogirên xwe de mîna bû dara şikandî, zarokên wê jî di nav zarokan de sêwî û stuxwar bûn.Herçendî ku qeweta wê tune bû. ji zarokên xwe re pêlîstokan bi pere bikire jî ji bo dilê wan xweş bike ji pel û potan çê dikirin. Ji cil û cawên kevn ji keçên xwe re pitikên porzer û çavşîn; ji kurê xwe re jî ji heriyê gog çêdikirin. Bi vî awayî dil didan zarokên xwe û xwe teselî dikirin.

Êdî ev bêkesiya wê û zarokên wê di rojeva gundiyan de bû jî. Gundî û cîranan jî dixwestin ku xwediyê malê bavê zarokan bê ser mala xwe. Avîtab û zarok ji vê bêkesiyê û bêlengaziyê xilas bibin.Zarokên gund tev bi navê bavê xwe dihatin nasîn, lê van zarokan bi navê diya xwe dihatin nasîn.Mînak Sertacê Avîtabê, Sergula Avîtabê. Bê bavî bandorke erjeng li zarokan jî dikirin. Ji diya xwe re digotin: '' Dayê bavê me li ku ye? Çima bavê her kesê heye ê me tune? '' Feqîra dê nikaribû bersiva wan bida û girê diketin qirikê û rondikên wê mîna barana nîsana ku li ser Zeviya Hemze diba-

riya dihatin xwarê.Bêbavê xwe wek sêwiyanên ber dîwaran keçikên wê dest bi dibstanê kiribû. Feqîrî û miûziya wan li dibistanê jî bi wan re bû. Rebena dayikê nikaribû mîna zarokên der û cîranan cil û formên dibistanê bikiriya.Gundiyan cilê zarokên xwe yên ku ji wan re biçûk dibû didanê, wê jî bi dilê xwe yê birîndar li wan dikir. Pirtûkên zarokên dibistanê hemûyan nuh bûn, lê ê wê derfet tune bûn ku pirtûk û alevên dibistanê bikire. Zarokên wê pirtûkên kevn ên zaroyên gundiyan bi kar dianiyan.

Avîtaba xêrnedî, li aliyekî bi feqîrî û miûzî mal bi rê ve dibir li ali din jî ji bo mêrê wê bê dîtin pereyê ku diketin destê wê xerc dikir. Diçûn paqijiya malan, bi rojan diçû qazmeya pembû û efarê, mazî berev dikirin. Pere didan kekê xwe, kekê wê jî nanê xwe kiribû tûr û bi dû mêrê wê ketibû. Ji qewlê xalta Werdê:" Çire û fanosa xwe pê xistibû ketibû pey".Lê heta niha rastî wî nehatibû. Li ku derê salix helandibû çûbû. Gundiyan hinekan digotin me li ber Sînemaya Dîlanê dîtiye, hinekan digotin me li Derê Mêrdînê, hinekan digotin me li nav Bexçeyê Hewselê di nav tolazan de dîtîye. Tew hinekan jî digotin me dîtîye ketiye otobusê û çûye Stenbolê. Welhasil her yekê tiştek digotin û ev reben jî mabû şaş û metal.Wê ji pere ji qirika zarokan dikir û didan kekê xwe.Kekê feqîr jî dema kar û barê debrê xelas dibû siban diçûn û êvaran dihat malê. Ew belengaz jî li bendê xebereke xêrê bû. Çavên wê qerimîbûn li rê û dirban.

Di dawiya dawî de hêvî û daxwazên Avîtabê hatibûn cih. Kekê wê cih û warê wî tesbît kiribû. Digotin,li bajêr gundiyan ew dîtine.Û dîsa digotin li benda otobusê bûne ku bên gund.Van agahî û xeberan dilê wê xweş kiribû. Û kirbûn nav meraqan. Ji kelecanê dilê wê wek çûka navgundî lê didan. Dikir ku qefesa singê wê bişikîne. Û difikiriya û xwe bi xwe digot: " Gelo ev derd û kulên ku min kişandine û ez pîr kirime, li wî jî kirine. Ew jî mîna min ruyê wî çirç lê ketine, porê wî spî bûye û diranên wî ketine.? Gelo ên zarok wî nas bikin an na? Keça biçûk hêj nû bi xeberdanê ketibû û kurik jî hêj nehatibû dinyayê." Di nav van fikr û ramanan de serê xwe danî ser balgîfê û guhê da radyoya ku dengê wê ji dûr de dihatin. Deng û awaza Eyşa Şanê di tavehîva şevê de gund bi ser xwe ve dianiya.

QEDERÊ

Were yar... Qederê yar
Qederê Çer bikem mîna qederê xelkê
tu ji min re nebûy yar
Te ez kirim peyakê rêdûrê westiyayî peyayê piyadar
Tu bûy siwarekî bi rim û bi mizreq
Li ser pista seêwîxelqê bûy siwar
Yar yar yar qederê yar
Lê qederê... te gostê min helandî
Lê sitûyê lingê min li xelkê dikî xiwar
Lê qederê te ji xwe re ez kirime tucar
Tu ji min re bûyî bazar
Te ez kirime tucarekî bilmez
Bi bazara xwe nizanim kirime zirar yar yar...
Lê qederê maliksewitiyê
Te ez kirime sivanekî yaqe bi qulavê
(qirêj) ling bigemar
Tuyê li dawiyê bûye gurekî
Siba tu bircîye har yar yar yar
Lê qederê tu rûnştî li #iya kevir û dar li min tînî
Stûyê min li xelkê dikî xiwar yar yar yar
Yar yar yar qederê yar, yar yar...
Lê qederê ...malik sewitiyê
Tu bûy siwarekî te ezê ji xwe re kirim
axakî xwe yê rûsar
Te li dawiyê ez kirim heqsizekî heqvêrmezê
bêbextê sextekar yar yar...
lê qederê...
Heftxêrnedî bêbext û sextekar yar yar...
Lê qederê te pasî ez kirime qumarciyekî
Bi destê xwe nizane mala xwe sewitînandî, dilîze
Bi heft salan û dilîze bi qumar
Ay lê qederê ezê nifirekê li te li te bikim
Bila gunehê min bibe marekîresê tîremar
Bila li stûyê te biside qederê bigere mêrge bi mêrge
Yayle bi yayle ji te nemîne war bi war yar yar yar...
Lê qederê... maliksewitiyê wele tirsim
tu tim yaxa min bernadî
Te darê cuqûrê daye ser piyê min sêwiya Xwedê
Li welêt derxistime malxerabê te
ez gerandime war bi war yar, yar...
Ay lê qederê wele tirsa min ji wê tirsê
Tu yaxa min bernadî heya roka vê mirinê
Kefen û sabûn û xwendina xoce qorîna
tirbê kundala sar yar yar
qederê yar...

Avîtabê serê xwe dabû ser balîf û nezbalîfê , çavê wê li hîva ezmanê bi ser Dara Qijkê de ku roniya wê ser xaniyan kiribû ortanava rojê. Û guhên wê li Eyşe Şanê bû. Dengbêja nemir dil û kezeba xwe û wê tev diperitand; mîna melhefa ser diriyan çizînî ji dil û hinava wê dianiya. Di guhên wê de "Lê qederê ez çi bikim tu mîna xelkê ji min re nebûyî yar." Di nav xewn û xeyalên bêser û bin de çavên wê hatin girtin û ji xwe de çû...

Mersîn, 18 Gulan 2020 ■

YÜKSEK KALDIRIM SOKAĞINDAN NOTLAR

Pi Sayısı

■ YURDUŞEN TUNA

C BLOK danışmada gece nöbetindeyim. İşim; siteye konaklamak için gelen müşterilerin kayıtlarını yapmak, yaşı tutmayanların ve kimlik vermeden içeri girmeye çalışacak olası kötü niyetlilerin siteye girişini önlemek.

Geceyi çoktan yarıladık. Saat iki buçuk üç civarı. Güzün son günlerini yaşıyoruz. Karakışın ayak sesleri çoktan duyulur oldu artık. Dışarıda insanın iliklerine işleyen keskin bir soğuk var. Dış kapı her açılıp kapandığında bacaklarımı kesip geçiyor. Sağ yanımda arada bir yanıp sönen elektrik sobasından ısınıyorum. "Önüm kavurga kavuruyor, arkam saman savuruyor" derler ya tam öyle işte. Sağ yanımda ateş, sol yanımda karakış ayazı. Güzle karakışın bu karışık hali bana bir şiirimdeki birkaç dizeyi anımsatıyor.

"Şimdi şu sessiz, şu kupkuru, şu kahreden sonbahar / Gelip gelip içine oturmuyor mu insanın ya sabır ya intihar. / Kışın dondurucu ayak seslerini aklına getiriyorsun insanın / Bu kışta kıyamette ne halt edeceklerini sokak çocuklarının."

Bol intiharlı şu günlerde 'karakış ayazı uyarıcı mı geliyor insana' diye şeytanca bir düşünce geliyor aklıma. Yaşam maratonunda bitiş çizgisine varma umudunu yitiren biri için bir doping iksiri mesela. Gene de "sabır" diyorum. "Sabır mazlumların ve bilgelerin tarihsel emanetidir" diyor ya bir ozanımız, şapka çıkarılır bu eşsiz dize karşısında. Demek ki "mazlumları ve bilgeleri yaşam çizgisinde buluşturan bir altın formül, bir Pİ sayısıymış sabır." O olmazsa bu şeytan üçgeninden nasıl kurtulabilir ki insan. Sabra tespih tanelerine yüklenen ruhani bir anlam yüklenmedikçe tabi.

Ketılda su kaynıyor. Az sonra keyifli bir gece çayı hazırlayacağım kendime. Şöyle tavşan kanı kıvamında. Bu, uykuyu kovmanın sihirli bir formülüydü gençlik günlerimizde. Bu alışkanlığım hala işe yarıyor demek. Sol yanımda, duvarın biraz üstüne doğru bir yazı asılmış. Mavi bir çerçeve içine, beyaz karton üzerine, kırmızı büyük harflerle yazılan bu yazı, içeri giren herkesin kolayca okuyabileceği bir şekilde tasarlanmış ve yerleştirilmiş. İşyerinin şaşmaz bir düsturu gibi. Kimsenin umursadığı yok aslında. Her nedense, her zaman orada asılı duran o yazıya gözlerim gidip gidip takılıyor bu gece.

"BU İŞ YERİNDE İÇİŞLERİ BAKANLIĞI GENELGESİNE UYGUN GÜNLÜK KONAKLAMA HİZMETİ VERİLMEKTEDİR."

Hemen altında da;

"KİMLİK BEYANI VERMEYENLERE VE 18 YAŞINDAN KÜÇÜKLERE KONAKLAMA HİZMETİ VERİLMEZ."

Genelgeye uygun konaklama hizmeti. Acı bir gülümseme gelip yayılıyor yüzüme. Yazıyı bir kez daha mırıldanarak okuyorum ve gözlerimi elimdeki kitaba çeviriyorum.

Elimde STEFAN ZWEİG'in "Bir Çöküşün Öyküsü" adlı kitabı. Stefan Zweig o olağanüstü şiirsel anlatımıyla XV. Louis dönemi Fransa'sından bir kesit sunmaktadır bize.

Fransa'da toplumsal kaosun giderek derinleştiği dönemdir. Kontlar ve nüfuzlu aristokratlar toplumun ensesinde boza pişirmektedirler. "Ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler" denilen günlerin öngünüdür. Bourbon Dükü'nün sevgilisi Madam de Prie sarayda çok etkindir. Astığı astık kestiği kestiktir adeta. Sevgilisi saraydaki görevlerinden azledilir ve Madam de Prie'den derhal sarayı terk etmesi ve Normandiya'daki çiftliğine çekilmesi emredilir. Bu durum Madam de Prie için bir çöküştür. Bu sonuca katlanamayan Madam de Prie bu çöküşünü bütün Fransa'da ses getirecek bir intiharla tamamlamaya karar verir. Çiftliğinde, saray çevresinden çok sayıda insanın katıldığı partiler düzenler. İntiharından iki gün öncesidir. Düzenlediği partide çılgınlık doruktadır. Sessiz bir anı yakalayan Madam de Prie yanındakilere yüksek sesle; "evde bir ölü olduğunun farkında değil misiniz?" diye bir soru sorar. Anın şaşkınlığıyla dönüp bakanlara, "o ölü benim, baharı göremeyeceğim" der. Kitapta 52. sayfadayım. Tam o ara kapı aralanıyor. Kitabın arasına karton ayracı koyup kapatıyorum. Oturduğum koltukta az doğrulup bakıyorum. Aralanan kapıdan bir kişinin sessizce içeri girdiğini fark ediyorum. Başımı kaldırıp duvarda asılı saate bakıyorum. Üçü yirmi üç geçiyor.

Şu insanoğlunun erkeği bir garip yaratık vesselam. Tam Ademoğlu Adem. Anaerkil toplumun eşitlikçi yapısını yıkıp parçaladığımız günden bugüne ayrıcalıklı cins olarak görmüşüz kendimizi. Biyolojinin bedenimize sunduğu kabarık kaslarımızın kaba gücünü, kadın bedeninin narin, şiirsel, estetik güzelliğinden daha üstün görmüşüz hep. Çünkü güce tapmanın kutsallığı işlenmiş kodları-

mıza. Gökyüzünden arakladığımız tanrının kılıcının her yanı keskindir elimizde. Gün olmuş onlarca tanrıyı Zeus'un huzurunda dara çekmişiz, gün olmuş tanrının üfürüğüyle kutsal bakire Meryem'e İsa'yı doğurtmuşuz. İnandığımız kutsal kitaplarda bütün peygamber ler erkektir. Bilincimize işlenen tanrı kimliği de erkektir aslında. Çünkü ona atfettiğimiz o yenilmez, o her şeye kadir güç aslında erkeğe atfettiğimiz güçtür. Tanrının güçlü, yaratıcı ellerinden çıkan Adem erkektir de mesela, kadın onun ince kaburgasından yaratılmıştır ve Adem'in yatak süsüdür sadece. Adem topraktan yaratıldığı ve erkek olduğu için önünde diz çökmelidir kadın. Bu tanrı buyruğuna baş kaldıran lilit kötülüğün sembolü oluvermiştir hemen. Erkek olarak bütün mülkiyetin sahibiyiz ya kadın bedeni de mülkiyetimizin bir parçasıdır artık. Onu mülkiyetimizdeki bir tarla gibi işlemeye, sırtına bindiğimiz bir at gibi kırbaçlamaya hakkımız vardır.

Bu köleci cinsiyetçi erkek egemen kültürün yarattığı tanıdık tiplerden biri gibi duruyor bu yeni gelen. Yaşı epey geçkin. Elli beş altmış gibi duruyor. Kimliğini tezgahın üzerine bırakıyor. Adamı ilk kez görüyorum sanki. Halinden tavrından buralara sık sık takıldığı anlaşılıyor. Doğum tarihine bakınca beş yaş yanıldığımı fark ediyorum. Yaşı altmış beş. Adı Maşallah Malik. Altmış beşlik Maşallah Malik. "Maşallahı varmış" diyorum kendi kendime. Tam adına uygun. Gecenin bu saatinde sokaklara düştüğüne göre. Üstelik bu yaşta. Karınca kovalamak için çıkmadı ya. Geliş nedeni belli. Önce yanına yöresine bakınıyor. Kimsecikler yok. Bir o bir ben. Birilerinin onu görmesinden tedirgin olduğu belli. Ortalığı sakin görünce rahatlıyor. Elindeki anahtarı evirip çeviriyor.

"Buyurun Maşallah Bey" diyorum.

Mifte

■ MÜSLÜM ASLAN

Sermeyek har xwîna min dimije
Ka ew agiré mûmé
Bédengî diherikand çîroka helbesta
Agir nesebé mûmé heland
Ez bi çirûské êşa xwe ronî dikim riyé xwe
Tim di bîra mın dene hévîyé béhn sév
Gelo ez mezinim yan hévîyé min
Hévîyé min dayîka xewna
Çima di himbéza xweda cîh nade min

Desté tariyek dîn û lal di qirika min de
Ez li te digerim
Wa tû dibéjî ez ne li asîmaname
Di nav ax û stérka aliqî
Weke pireké
Weke wéneyekî kevn
Heware min ji eynika ewra dişemitin
Ji xwere dibe mûm
Hésré min jî agir
Nézîkayî li cem min mir
Ka mifta bersîva bide min
Her tişté min di sindoqa nalîna bergehéde
Ka mifta bersîva bide min Jan

Koridorun enine boyuna bir iki gidip geliyor. Bir gözü dışarıda. Birilerini bekliyor sanki. Ama ketum. Ağzını açıp tek laf etmiyor. Merakla izliyorum onu. Az sonra tezgaha yaklaşıyor. Kibirli, buyurgan bir sesle;

"Kırk yedi numara" diyor. Elindeki anahtarı bir iki daha evirip çeviriyor.

"Beşinci kat, kırk yedi numara"

Başında kalan saçları erinmeyip sayacak olsan iki elin parmak sayısını azıcık geçer belki. Onlar da ağarmış olduğundan zor seçiliyor. Kaşlarından ve zar zor seçilebilen kirpiklerinden epey sarışın olduğu anlaşılıyor. Boyu kısacık. Danışma tezgahının arkasından sadece kafasının kelini görebiliyorum. O kasıntılı ve kibirli halini görünce merak ediyorum. Ayağa kalkıp çaktırmadan bakıyorum. Eni boyu bir. Sanki yaradan ona biçim verirken hamurunu sert bir zemin üzerine koymuş üsten bastırmış ve "sen sakın yukarı yönelme, hep yanlara, hep öne arkaya" diye komut vermiş ve daha tam biçim almadan kaldırıp ortalığa salıvermiş. Bizim oralarda bu boyda olanlara "dana kazığı" derler. Bir de "sen onun boyuna bakma, o ne hindir o. Bir o kadar da yerin altındadır. Asıl böylelerinden kork" derler. Maşallah Malik korkulacak biri mi onu bilemem. Eni boyu kıyaslandığında enine epey fazla. Azıcık kıvırıp kırsa dizlerini, kıçı yeri öpecek. Göbek dersen maşallah. Yaradan hiç esirgememiş. Epey öne şişkin bir çam kütüğü

sanki. Bir yerine bir fiske vur, öne yana yuvarlanıp dursun. Suratında bir burun var ki, ona da maşallah. Avuçlasan yarısı dışarda kalır. Kulaklarının dış kıvrımlarını makasla kırpıp kalanını vurup iki yana yapıştırmışsın sanki. Tıraşlı gelmiştir diye yüzüne bakıyorum ama ne gezer. Yüzünde sakal bıyık yok ki tıraş olsun. Kel mi köse mi belli değil. Avurtları epey çökmüş ama yaşına göre dinç. Derin çukurlara saklanan minnacık gözleriyle bahar tilkisi gibi keskin bakıyor. Havasına ve kasılmasına bakarsan dünyayı o yaratmış. İngiliz prensi Çarls halt etmiş yanında. Cebi de göbeği gibi şişkin olmalı. Çok ta sabırsız. Bir an önce kimliğini alıp kırk yedi numarasına çıkmak istiyor. Bir gözü hala dışarda. Bir saatlik kiracılardan olduğu her halinden belli.

Ben daha Maşallah Malik'in kaydını tamamlamadan, yaşının tutup tutmadığından emin olmadığım genç bir kız giriyor içeri. Boyu epey uzun. Bir Maşallah'a bakıyorum bir ona. Yan yana dursalar noktayla virgül. En az bir baş bir boyun daha uzun Maşallahtan. İncecik dal gibi. İri siyah gözlerinden uyku akıyor. Saçları siyah, gür ve uzun. Biraz dağınık ama bu dağınıklık bile çok yakışmış ona. Uykusunu bölüp alelacele geldiği belli. Dik ve diri memelerini üstten azıcık açık bırakmış. Kuğu boynu gibi upuzun bir boynu var. Boynuna taktığı minnacık bir kolyeyi gerdanından memelerine doğru sarkıtmış. Gümüş bir kolye sanki. Ortasına ok saplanmış yaralı bir kalbi sembolize ediyor. Bu saatte buralara takıldığına göre bunun kalbide epey yaralı olmalı" diye bir düşünceye itiyor insanı. Üstten dekolte bir bluz alttan siyah bir pantolon giymiş. Vücut hatları oldukça güzel ve diri. Yaşının olanca güzelliğini yansıtıyor. Kusursuz bir esmer güzeli. Yarım buçuk sarındığı bordo hırkanın içinde tir tir titriyor. Maşallahın arkasından dolanarak tezgahın öbür ucuna yaklaşıyor. Maşallah çaktırmadan alttan alta süzüyor onu. Biçimsiz suratıyla ve keskin gözleriyle yitecek gibi bakıyor kıza. Ağzı sulanıyor keferenin. Beklediğinin o olması için içten içe tanrısına yalvardığı belli. Maşallahın sabırsızlığı da epey yatışmış şimdi. Onu umursamadan kıza dönüyorum.

"Senin yaşın kaç kuzum?"

Bıkkın bir suratla kimliğini uzatıyor. Bu hali bile ayrı bir çekicilik katıyor ona. Kimliğini alıp bakıyorum. On sekizini geçeli daha üç ay bile olmamış. Adı Dicle. Dicle Perişan. Adını okuyunca biraz şaşırıyorum. "İşe bak" diyorum kendi kendime. "Şu keferenin adı Maşallah Malik, şu güzelin adı da Dicle Perişan. Bazen ne kadar da isimlerine benziyor insanlar. Biri cebindeki parayla dünyayı yarattığını düşünüyor,

Bir Damla Gözyaşı

■ MED REŞÎYAN

Kirlenmiş bir gökyüzünde
Uçurumlara dök yüreğini
Çatlayan toprağın dilinde ağlayan bir bulutum ben
Umutları ateş altında bir özgürlük türküsü
Ve solgun mevsimlerin hüznünde
Kuşatılmış bir dil özlemidir
Kimlik kavgasında avuçlarıma dökülen dizelerim
Bir damla gözyaşında,
Kurşun izlerinde,
Düşleri çalınmış yorgun akşamlarda
Yaralı bir ağıt, bir haykırış

Sürgün acıların yitik şehrinde,
Üryan iklimlerin utanç bakışlarında,
Çığlık seslerin kanayan ağrısı düşer toprağa
Çiçekler solmuşsa açmıyorsa
kuytu karanlıklarda karanfiller
Düşünce tutsak,
Gök yaralı,
Dağlar küskün
Ve hırçın denizlerin fırtınalı yağmurlarında
savrulmuşsa kuşlar
Sis çökmüş,
Yıldızlar sönmüş,
Ölü gölgelerin ardında faili belirsiz bir suçsa tarih
Gülüşlerimin katili bir ülkede
Güneşsiz şafakların ihaneti altında,
Sefil yaşamların duvar diplerinde,
Topraksız, mevsimsiz
Bir şafak vakti can verir çocuklar.

Dilopek Histêr

Di asîmaneke qirêjbuyî de
Dilê xwe birjîne lat û zinaran,
Ez ewreki bi girînim
Li ser zimanê axa terikî
Sitrana azadîyê ku
Hêvîyên wê dibin agirde
Û di giryana demsalên çilmisî de.
hisreta zimanek dorpêçkirye
di şerê pênasîyêde
rêzikên ku dirjin nav lepê min
Di dilopek histêran de
Di şopa gulleyande.
Di şevên westayî ku xeyalên wan hatine dîzîn de
Lorîyek brîndar,hewarek
Û di êşên nefîkîrîyên bajarên windahî de.
Di nêrînên şermokeyên demsalên tazî de
Êşa xwinder a hewaran dikeve axê
Ger çîçek ilmisîbin,û venebin qerenfil di tarîyên kûr de.
Hizir êxsîr (Dîl)
Asîman brîndar
Çîya xeyîdîn
Di borana baranên deryayên hêrsbar de
Eger balinde berba bune
Û mij dabe
Stêrk vemirî bin
Û dîrok li pişt sîyên mirîde tavanek bê kirdar be
di welateke ku kûjerê kenên min e de,
Dibin xîyaneta berbangên bêhetav de
li ber dîwarên jîyanên belengaz de
bê xak û bê demsal
wê her roj can bidin zarok..

Werger: Latif Epözdemir

öteki gerçekten perişan. Şu güzel kadının içinde hangi fırtınalar kopuyordur kim bilir.

"Oda numaran kaç kızım?" diyorum.

Duyulur duyulmaz bir sesle;

"Beşinci kat kırk yedi numara" diyor. "Biraz çabuk ol babalık. Çok uykum var, Çok da üşüyorum."

Dünya başıma yıkılıyor sanki. Maşallah'ın tanrısı yalvarmasını duydu demek. Pezevengine epey para vermiş olmalı. Dönüp o çirkin suratına bakıyorum. Öylesine odaklanmış ki o ana, "beşinci kat kırk yedi numara" lafını duyar duymaz o biçimsiz suratında güller açılmış gibi sırıtıyor çaktırmadan. Gevşiyor, gerneşiyor. Yavru bir ceylanı boğazlayan aç bir aslanın zafer şişinmesi gibi yeleleri kabarıyor. O kısacık boyu uzadıkça uzuyor da, tavanı delip çıkacak sanki. Burası Mekke değil kuşkusuz. Ama bu da Mekke'de kendini geceye hazırlayan ve uçkur heyecanına dayanamayıp layık olduğu cennetine kavuşan o "muhterem mümin" gibi hazırlanarak geldiği belli. Sonu ona benzer mi bilemem. Ben Perişan'a dönüyorum:

"Acele etme kuzum, beyefendi de kırk yedi numaraymış. Adı Maşallah Malik. (Bunu söylerken dişlerimi öfkeyle sıkıyorum) Aynı odaya çıkıyorsunuz" diyorum.

Kız ona yüzünü döner dönmez önce bir irkiliyor. Ürkek bir kedi yavrusu gibi saklanacak yer arıyor sanki. İlk şaşkınlığı geçince "haa öyle mi?" diyor sessizce. Titreyen dudaklarının kenarına sahte bir gülücük iliştiriyor. Bütün o görkemli güzelliği bir anda soluyor sanki.

"Demek ki" diyorum kendi kendime. "Bir genç kadın etini parayla satıyor olsa bile, gene de alıcısının az buçuk kendine uygun olmasını istiyor. Şöyle iğrenmeden dokunabileceği, etine dokunandan iğrenmeyeceği daha genç biri en azından."

Kayıtlarını tamamlıyorum. Onlar asansöre yönelirken arkalarından bakıyorum

Asansör aha şurda. Beş on adım ötede.

Dört kat üstte beşinci kat. Oda numarası kırk yedi. Maşallah Malik'in elinde evirip çevirdiği uğurlu anahtar numarası. Hasan Sabbah'ın fedaisi İbniTahir'de bile yok bu şans. Koridorda sağa dön, soldan dördüncü kapı. Aç gir içeri. Sanki cennet-i âlâ. Dicle için cehennem olmuş, kimin umurunda!..

Gözümü alamıyorum arkalarından.

Önde altmış beşlik Maşallah Malik, arkasında on sekizlik Dicle Perişan.

"Tam kırk yedi yaş" diyorum dişlerimi sıkarak. "Aradaki yaş farkı tam kırk yedi. Şeriat usulünce dengi dengine."

Maşallah Malik'in kısacık bacakları keyiften kıpır kıpır. Topuklarını arkaya kıvırıp kendi kıçını tekmeliyor adeta. Ağzı kulaklarında. Çirkin

Pembe Renkli Kahverengi

■ SALİH SEZEN

ayaklarımızı avm'de bırakıp/
hadi öpüşmeye gidelim
spotfy'in sesini açık unutmak şartıyla
kapı dürbününden ayıplasın bizi komşular
kurye kodu isteyip alkışlasın
çalsın kapı
bir fazla darbukadan zarar gelmez
çalkalansın ankara'yı sevişimin
yıl dönümünde
sosyete pazarı
iyice öpüşelim kağıda yazalım öpüştüğümüzü
annen arasın sıkışıncaya kadar/
sigara yakalım
kötü bir şey olduğuna inansın baban

tornavida alalım öpüşürken tanışmış gibi
bim'deki çocuk sana mı baksın bana mı
ankara armudu da alalım ithal
az ellenmiş yerlerinden ısıralım
siğile iyi gelen söylentilere verelim
falankartın masterını

iyiyimdir kokunun sesini duymakta
ayakta durma konusunda da
dudaklarımdayken nefesin
hay Allah güzelliğini versin
nerelerin de varmış senin
böyle orantısız sürüklendiğimi bilmem
boynundan Ankara dışına
madem kaçtı kantarın topuzu
ortasından bir daha başlasın ıslığım
bırak bujitericinin hatırı kalmasın
kulağındaysa küpelerin onlara
bir çift sözüm var

Of cebrail'in biri gidip biri geliyor
bu kadar göz için az bile kirpiklerin
şiirin burası İbni Sina üroloji üçte yatılı
kelebeklerle konuşma sana kötülük edecekler
bundan işte açıldıkça ağzının
şiire kalkışılması

Ankara'yı cumhuriyete bırakıp/
samanpazarı'na gidelim
popüler bir şarkı söyletelim Bakanlıklar
şöförüne makamlı
Ankara dolaylarından
Afrika büyüklüğünde elçilere
yüksek ateş sayıklama ses kaybı halinde
Halk Sokağı'nda güvercin kaldırsınlar
yukarı dua etsin aşağıya
Samanpazarı'na Ayrancı'dan

-neyse biz şiirimize dönelim-

hal'imiz gün görmüş ve daha koca
eski kıtadan da Ankara'dan da
sen ne güzelsin ve bu balık nereli
hangi renk şu üzümden güzel
valla tat konusunda yok hiç şakası
esnaf bu kaçın kurası
ağzını arıyor gözlerimin camında

Senden ayırıyorlar beni/emir senden gelmiş
bu da mümkün
kitabı sayfasından çiçeği toprağından
şiiri şairden ayırmak gibi
beni çıkarmak zaman alır
çürükten dudak tuzundaki

---

suratın da parlayan tilki gözleriyle kızı oracıkta yiyecek sanki. Parayla satın aldığı on sekizlik Dicle'nin körpecik bedeninde tepineceği anın sabırsızlığını yaşıyor.

Dicle onun arkasında ağırlaşan ayaklarını sürüyor. Hiç kimsesi yok belki. Belki işsiz babasına, hasta annesine ekmek parası götürmenin derdinde. Yazgısına baş kaldıracak gücü yok şimdi. Şimdi tahtarevallinin en alt ucunda.

Cinsiyetçi erkek egemen sistemin koruma çeperlerinin dibinde açan garip bir gül Dicle. Epey hırpalanmış, dolu dövmüş, dalı yaprağı kırık, erken solmuş bir gül. Çürüyen sistemin binlerce kadın kurbanından sadece biri.

Cinsiyetçi erkek egemen sistemin kendine sunduğu tanrısal nimetten yararlanıyor Maşallah Malik. Kirli parasının şıngırtısıyla gerinip şişiniyor. Kocamış, dökülmüş, eti kemiği ve ruhu çürümüş bir öküz iştahıyla koparıp kucakladığı o gülün keyfiyle geviş getiriyor.

Sol yanımda duvarda asılı duran yazıya takılıyor gözlerim.

"BU İŞYERİNDE İÇİŞLERİ BAKANLIĞININ GENELGESİNE UYGUN KONAKLAMA HİZMETİ VERİLMEKTEDİR."

Yüksek kaldırım sokağında asayiş berkemal.

"Sabır" diyorum.

"Sabır mazlumların ve bilgelerin tarihsel emanetidir."

Kitabı kaldığım yerden okumaya devam ediyorum. Farkında olmadan Madam de Prie'nin ağzından lafı kapıyorum.

"Bir ülke ölüyor farkında değil misiniz?" ■

Çöplerin Gizemi

■ GÜLBİN SODAN

Leş gibi kokuyor hava. Soluk almayı bıraktıracak kadar. İnsandan geliyor koku. Ruhlardaki katmanlaşmış çöp kokusundan.

Sonunda çıkıyorum klinikten. Sökülen ağaçların yerine konan, beton saksılar arasından geçiyorum. Yeşili çalınmış meydanda durup, kirli mavi gökyüzüne bakıyorum. Çöp temizleme hekimliği yorucu.

Bir banka oturdum. Orta yaşlı bir gencin yanına. Teklifsiz bir sohbete başlıyor hemen. Anlatısı akıcı.

Tüm klasikleri okumuş. Psikolojik, pedagojik, felsefi, bir sürü değerli kitap devirmiş. Alıntılarla özetliyor. Hayranlık verici. Yaptıklarını, yapmak istediklerini sıralıyor coşkuyla:

— Yalnızca yazar değil, yayıncıyım da. Aylık edebiyat dergisi çıkarıyorum. Müzik ve fotoğrafçılık da ilgi alanlarım. Ortam kötü. Dergiler berbat. Sanat cıvıtmış. Benim gibileri çoğaltmam gerek. Çok şey düzelir o zaman. Beni izlesinler yeter.

Soruyor; ben de kendime değiniyorum kısaca:

— Hastalarımın içindeki çöpleri temizliyorum. Çıkardığım kokuşmuş çöpleri gösteriyorum onlara. Dehşete düşmüş bakıyor, rahatlamış gidiyorlar. Çoğu yeniden geliyor; ortalama üç ay sonra. Aynı çöplerle.

Birdenbire susuyor. Son yazdığı yazıdan söz ediyordu. Özgüven dolu oturuşu, tedirgin bir konuma geçiyor. "Namussuz sürtük", diye söylenerek, fırlıyor ansızın yerinden. Beş-on metre ötede, konuşa-gülüşe, kol kola yürüyen çifte doğru koşuyor. Önce kadına, sonra engellemeye çalışan arkadaşına girişiyor. Şaşırmamaya alışkın ben, şaşkınlıktan donakalıyorum. Toparlanıp dalıyorum aralarına, ayırmaya çalışıyorum.

"Çoktan boşandık!", diye bağırıyor kadın, ağlayarak; "Her şey bitti, neden anlamıyorsun? Evlendim ben, yeni bir yaşam kurdum."

Orta yaşlı delikanlının yanıtı muhteşem:

Kafama saç ektireceğim. Göbeğimi eriteceğim. Yeter ki dön bana! Yeniden evlenelim!

Elimde olmadan kahkahayı basıyorum. Tanrıya şükür kadın duymuyor. Sözleri gerçekliğin çağrısı:

— Ya kıskançlığın, bencilliğin, baskıların, aşağılamaların, içindeki şiddet? Onlar için ne yapacaksın?

— Başka biriyle yaşatmam seni, yaşatmam! Saç ektireceğim. Göbeğimi eriteceğim. Estetik yaptıracağım, estetik! Dön bana! Pişman olursun!

Polis çağrıldı, karakola gidildi, sonrası bilindik. Orta yaşlı delikanlıya önce gözaltı, yarım saat içinde özgürlük. Yeni evli çift, yediği dayakla kaldı.

Nasıl böyle bir çöplüğe dönüşür onca birikim, onca kültür? Süreç nasıl işler? Çılgınlık nasıl gelişir?

Gün güne ağırlaşıyor koku. ■

Aklım Çelişkiler Yumağı

■ YUSUF FERHAT

Bir ses kımıldıyor acının arka bahçesinde
Odamda umut sersemliyor bir başına
Yaylım ateşi altında gülüşlerim
Kente karanlığını örüyor gece
Aklımın raflarında sıra sıra döngülerim...

Kimliksiz bir el kurcalıyor içimi
Kanlı ağzıyla
Büzüşen hevesimin sararan yüzüyüm
Ayak altında.
Aklım çelişkiler yumağı
Fikrim mülteci
Yıkıyorum hayallerimi bir bir
Günlerim zehir tadında...
Kambura yatmış acılar
Ayrılık ses veriyor kapımda
Göçebe umutlarımın güz'ünde mesken tutmuş keder
Kırık yanıma yatıyorum bozkır gecelerde
Sevincim heder...

Gözleri kapanıyor gecenin
Yanık bir türkü mırıldıyor sokağımda
Saçlarını karıştırıyor ıssızlık
Yalnızlığı örtüyor üzerime pencerem
Acı diş biliyor zulada...

Huzursuz Aşk

■ **ALİ DEMİR**

Başucumdaki masanın üstünde duran telefonum çaldığında saat sabahın üçünü gösteriyordu. Bu saatlerde uyanmaya alışık değildim. Her sabah olduğu gibi telefonumun alarmıyla uyanırdım. Öyle kendiliğinden uyananlardan da değildim. Ayrıca odam akşamüzeri güneş aldığından dolayı sabahın aydınlığının uyandırdığı bir lükse de sahip değildim. Demir somyadan bozma bir yatağa, bir ayağının altını kâğıtla sıkıştırmak zorunda kaldığım ikinci el bir ahşap masaya, odanın beton zeminine serilmiş eski bir halıya, bir de üç raflı bez bir dolaba sahiptim.

Ankara'nın Yenidoğan semtindeki gecekonduların birinde iki odalı bir evde kiracıydım. Cebimdeki paraya göre tutabileceğim, fakülteye en az yarım saat yürüme mesafesinde bir yerdi burası. O da yetişmek için hızlı adamlarla gidip geldiğim günlerde. Orta boylu, esmer zayıf biri ne kadar uzun adım atarsa o kadardı. Dört Bin Dört Yüz Altmış İki adım...

Telefonun ekranına baktığımda kayıtlı olmayan bir numaranın aradığını gördüm. Bu saatte –hem de beni– kim arayabilirdi? Bizimkiler bu saatte aramazlardı, hem arasalar bile rehberde numaraları kayıtlıydı. Telefon ısrarla çalıyordu. Olsa olsa okuldan birileridir diye geçirdim içimden ve telefonun ekranındaki yeşil simgenin üstünden tuttuğum gibi sola doğru kaydırdım.

–Alo buyurun.

–Alo. Kusura bakmayın bu saatte rahatsız ediyorum ama anneniz hastaneye kaldırıldı.

Genç bir kadına ait bu ses, ne kadar ince ve kibar sözcüklerle süslenmiş olsa da verdiği haberden mi nedir, duyduğum en iğreti seslerden birine dönüşmüştü.

–Ne? Ne oldu? Hangi hastane? Siz kimsiniz? Durumu nasıl? Kim var yanında?

Telaşlı ve kesik kesik çıkıyordu sesim. Korkmuştum. Bundan olacak ki nefesimi bir türlü düzene sokamıyordum. Telefonu tutan sağ elimin titremesi de durmuyordu.

–Sakin olun gayet iyi durumda. Ben hastanenin hasta bakıcısıyım. Sizi aramam için verdi numaranızı. Kimse yok yanında tek başına getirildi hastaneye.

Titremelerim artmış soluğum boğazıma gelip durmuştu. Nasıl olurdu? Babam annemi nasıl tek başına hastaneye yollardı. Yoksa tüm bunların sorumlusu babam mıydı? Aklıma üşüşen bu soruların arasından sıyrılıp karşımdaki hoşuma gitmeyen sese;

–Hangi hastane? Ben kiminle görüşüyorum?

–Hacettepe Hastanesi Kardiyoloji Bölümündeyim. Ben hasta bakıcı Aynur Demir.

Hacettepe Hastanesi mi? Annem Ankara'da mıydı? Çankırı'dan sevk etmişlerdi galiba. Durumu ciddi olsa gerek diye düşündüm. Bir an önce onu görmeliydim.

–Teşekkür ederim ilgilendiğiniz için. Hemen geliyorum.

Telefonu kapattığımda saat gecenin 03.20'sini gösteriyordu. Hemen odamın ışığını açıp kapının arkasındaki çivilere asılı olan kadife yeşili gömleğimi ve siyah kot pantolonumu giydim. Cüzdanımı ve gözlüğümü masanın üzerinden aldım. Bunları yaparken sanki programlanmış gibiydim. Arka planda düşüncelerimi bölmeden beynim sırasıyla her şeyi yapıyordu. En son çıkarken kapının girişindeki çivide asılı duran anahtarı da alarak odamdan çıktım.

Sokak lambalarının aydınlattığı, yan yana bitişik evlerin oluşturduğu daracık sokaklardan geçip ana caddeye çıktım. Hızlı adımlarla, cadde boyunca binebileceğim bir araç gelir düşüncesiyle hastane istikametine doğru yürüdüm. Hâlâ öfkem geçmemiş, nefesim de düzene girmemişti. O an neye sinirli olduğum aklıma geldi ve telefon rehberinden babam yazısının üstüne tıkladım. Aradığım kişiye şu anda ulaşılamıyordu. İçimden kopup gelen sıralı küfürleri son anda dişlerim durdurmuştu. Ya babama da bir şey olduysa? Bu düşünceyle birlikte hızlı adımlarım yerini tempolu bir koşuşturmaya bıraktı. Hareketsiz, bir şey yapmadan öylece caddeden gelecek bir aracı bekleyecek hâlde değildim.

Hastaneye ulaştığımda saat 04.10'du. Neredeyse yaklaşık bir saat olmuştu ben evden çıkalı. Hastane kapısında durup iki ellerimi dizlerime koyarak soluğumun düzene girmesini bekledim. Kalbim içeriden göğsümü yumrukluyordu adeta. Terler boncuk boncuk alnımda birikmiş saç diplerime kadar her yerim ıslanmıştı. Kendimi toplar toplamaz hastane içine girdim. Tabelaları okumak için zaman kaybetmemek adına önüme gelene kardiyoloji bölümünü sordum. Kısa süre içinde üstünde hasta kayıt yazan masanın önündeydim.

–Annem buraya getirilmiş. Hangi odada? Bir an önce onu görmek istiyorum.

Sesim yüksek ve buyurgan çıkmıştı. Yüzümün kıpkırmızı ve terli olduğunu gören hasta kayıttaki otuzlu yaşlarında gözlüklü kadın buna aldırış etmedi.

–Sakin olun. Hemen yardımcı olacağım size. Annenizin adını

Ölüme Karşı Deyişler (6)

■ **RAHİME HENDEN**

(Mürsel Oğlu
Ahmet Henden'in anısına)

I
Eeyy... Dağlar ötesinin şahini
yaralı ceylanım!
Eeyy... Alımlı sevgilisi kalbimin.
"Gitmez" demişti beyaz yakalılar
veda etmedin.

II
Baba ceylanım "sığamazsın"
demiştim sana
"dört duvar arasına"...
Ay Vadisi'nde kırıldı kanadım.
Dağlar suskun gidişine
ırmaklar konuşur ama.
Konuşur rüzgâr, fırtınalar konuşur,
yaralı ceylanım kalbinden vurulmuştur.

III
Ben de vuruldum bir daha
kalbimin orta yerinden.
Ovalar serildi ayağıma
gidemedim ama.
Sevdam okyanus derinliğinde...
Elâ gözlüm gülümser bana
kaşları yay, delikanlı ceylanım;
gülümser gençlik günlerinden
gözlerinin ışıltısıyla.

IV
Eeyy yakışıklı sevgilisi genç kızların;
demir bükmekten sertleşmiş ellerin.
Yapışmış mintanın bedenine
işte terin...
Ekmek kolay gelmez eve
kolay girmez para cebe...
Çocukların büyür kondularda
bin bir emekle.

V
Biz halkız eeyy ölüm
bir gider birçok geliriz.
Ölülerimizle yeşertiriz baharı...
Isınır toprak bile
ölülerimizin görkemiyle.

10.05.2020, Balıklıova

---

soyadını söyler misiniz?

–Zehra Çiçek.

Kadının elleri klavyedeki harflerin üzerinde seri bir şekilde gezindi.

–Maalesef! Böyle bir hasta gelmemiş buraya. Emin misiniz kardiyoloji bölümü olduğuna?

–Nasıl? Nasıl olur? Evet, kardiyoloji bölümü. Emin misiniz tekrar deneyin!

Kadının elleri tekrar aynı şekilde klavye üzerinde gezindi. Sonuç yine aynıydı. Babamın adını soyadını girdi, yine sonuç değişmedi. Nasıl olur diye düşündüm. Yoksa rüya mı görmüştüm? Olabilir miydi? Elime telefonu alıp arayanlara baktığımda numara hâlâ oradaydı. Tüm bunlar bir rüya falan değildi. Bir an beni arayanı aramanın doğru olacağını düşünerek isimsiz numaranın üstüne tıkladım. Aradığım numaraya şu an ulaşılamıyordu. Yoksa biri gecenin bu saatinde şaka mı yapmıştı. Galiba öyleydi. Dişlerim, yine ikinci kez içimden kabarıp gelen küfür dalgasının dudaklarımdan çıkmasını engellemişti. O an telefondaki sese ait bir isim yankılandı koridorda.

–Aynur Hanım... Aynur Hanım...

Tombul, kısa boylu ayağında terlikleri olan mavi önlüklü kırk yaşlarında gösteren bir kadındı. Dönüp kendisine seslenen sesin sahibiyle bir şeyler konuşmaya başladı. Beni gece gece uykumdan uyandıran sesi tanımıştım. Yanına gitmekte artık hiçbir tereddüt hissetmiyordum.

–Pardon! Kardiyolojiden Aynur Hanım siz misiniz?

Kadın bir an için ne olduğunu anlayamadı. Konuşmasını yarıda kesip yüzüme baktı. Endişelenmişti. Tanımıyordu beni. Galiba hastabakıcı olduğundan alışık değildi yabancı birinin ismini sormasına. Ancak benim yorgun ve bitkin halimi görünce endişelenmesinin yersiz olduğunu düşünmüş olacak ki ismini söylemekte tereddüt göstermedi.

–Evet benim. Siz kimsiniz?

–Yaklaşık bir saat önce beni aramıştınız. Annemin hastaneye kaldırıldığını söylemiştiniz.

–Aaaa evet. Siz Sultan Hanımın oğlusunuz. Evet, anneniz aramamı söylemişti. Geldiniz mi?

Sultan Hanım mı? Ne diyordu bu kadın. Evet, arayan oydu ancak bir yanlışlık vardı.

–Nasıl olur benim annemin adı Zehra! Zehra ÇİÇEK.

Kadında kendisini bir şakanın içerisinde hissetmiş olacak ki önce ağzına gelip oturan tebessüm benim ciddi yüz ifademle yerini endişeye bıraktı. Elini önlüğünün yan cebine sokup çıkardığı yazılı kâğıdı

–303 numaralı odada yatan ve huzurevinden getirilen Sultan Yılmaz'ın aramamı istediği numara sizinki değil mi?

Kadının burnuma uzattığı kâğıda baktığımda gerçekten de benim numaralarımdı bunlar. Biri dışında!

Mahcup olmuştu kadın yaptığı hatadan dolayı. Kaç kere özür dilemişti. Hâlinde, tavrında, söylediklerinde gerçekten de samimiydi. Gayet insani bir hataydı ve onca ihtimal içinde gelip beni bulmuştu. İçimde birikip duruyordu küfürler ancak bir türlü soluk bulup dudaklarımdan çıkmıyordu. Kadın başladığı işi bitirme gayretiyle daha dikkatlice numaraları girdi. Aradığı kişiye ulaşılamıyordu.

–Tüh ulaşılmıyor. Belki de kadının son anları…

Hiç tanımadığım fakat son anlarında ellerini tuttuğum Sultan Yılmaz'ı merak edip uzun zamandır yaşadığı Ankara'nın Çubuk ilçesinde bulunan huzurevine gittim. Öğrendim ki huzur bulmak için geldiği bu evde âşık olduğu Sefer amca yüzünden çocukları tarafından ikinci kez dışlanmış ve yalnız bırakılmıştı. Yanlış bir numarayla huzursuz bir aşk hikâyesine istemediğim halde dâhil olmuştum. Otobüsle eve dönerken mutlu bitmeyen bu hikâyenin kötü kahramanlarını yol boyunca düşündüm. Huzursuzdum… Başımı cama yasladığım hâlde eve dönerken kaç seferdir sıktığım dişlerimi bu sefer uzunca bir süreliğine araladım… ■

Adalet mi? O ne ki?

■ MEHMET ALİ GÜNER

Gözaltılar ve tutuklamalar hız kesmeden devam ediyordu. Erkler arası bir güç savaşıydı yaşananlar. İnsanlık tarihinde kalıcı izler bırakacak denli trajik olaylara gebeydi memleket. Ülkemizde ve dünyada yaşananlar akıl dışıydı. Toplumsal bellek yok ediliyordu. Herkesin payına düşen acıyı deneyimlediği günlerdi. Tutuklananların işkence tezgâhlarında âdeta belliği siliniyordu; dışarıda kalmayı becerenlerin ise bir kısmı yurt dışına kapağı atıyor, bir kısmı da kamuflaj giyerek topluma karışıyordu acınası biçimlerde. Direnenlerin direnme gücü yok edilmeye çalışırken, kelle fiyatına özgürlük havası estiriliyordu.

İçeri girdiğinde sene 1993'tü. Mart ayının 13'üydü. Cuma günüydü. Ne için, kim için, neden bedel ödediğini, neyin kefaretini ödediğini ve sonuçlarının ne olacağını düşünerek yattı yıllarca tek kişilik hücrelerde. Çok sayıda ünlü ünsüz şahsiyetin ömrü heder olmuştu hücrelerde. Çok sayıda insan, insanlık dışı muamelelerle karşı karşıya kalmıştı bunca yıl boyunca cezaevlerinde.

İçerdekiler kadar dışarıdakilerin de can güvenliğinin olmadığını, cezaevlerine yapılan ironik "Hayata Dönüş" katliamında anlamıştı. Dahası, içeriye aldıkları insanlara karşı sorumsuzca davranan bir ülkede yaşadığını kabullenmişti o vahşetin şiddetinde. Zaman zaman kısıtlı şekilde izlenen televizyonlarda manasızca heder ettiğini düşünüp kahroldu.

Bir akşam koskoca devletin televizyonunda "Türklük" mevhumu tartışılıyordu. "Eşek kadar adamların ciddi ciddi konuştukları konulara bak. En irrasyonel varlık insan, vallahi de billahi!" diye söylendi sessizce. "Dünyaya gelmişsin. Bir ömrün, yaşam süren var. O kısıtlı süreyi harcadığın konular bu kadar mı sade suya tirit olur yahu! Sen ve nice DNA ziyanı, yaşlandınız, saç sakal ağartıp fırınlar dolusu ekmek tükettiniz. Buldunuz mu bari Türklük neymiş, Türk kime denirmiş? İnsan yavrularını birbirine kırdırdığınıza değdi mi?" diye bağırdı istem dışı bir davranışla. Koğuş arkadaşları bir şey demedi. Alışkındılar bu asabiliğine. Onca yıl ömür verdiği bir ülkede tartışılan konuya bakınca, kim olsa böyle öfkelenir dediler koğuştakiler.

İsmail arkadaşlarına dönerek, "Kusuruna bakmayın lütfen; aklına, zihnine yetişemiyor bedeni, hırçınlığı bundandır" dedi. Defalarca ziyaretine gelen annesi, her defasında giderken aynı yakarışlarla çıkarken dışarıya, "Seni incitenler bu dünyada gün yüzü görmesin! Çok incittiler seni be kuzum" derdi. Annesinin o hâlini hatırladı. Her görüş günü arkadaşlarını tembihlerdi: "Anam gelecek, bir yolunu bulup beddualarını çığlığa dönüştürecek." Dediği gibi de olurdu. Alışmıştı artık annesinin ritüeline.

Trajik yaşamına rağmen hayata hep umutla, sevgiyle bakmıştı ve bu bakış açısıyla çok kişiye ilham vermişti. Çok sayıda insanın hayatına dokunmuştu varoluş tarzıyla. Umudu, sevgisi ve zorluklara karşı gülümseyen mücadelesiyle yarın çıkacaktı cezaevinden.

Onlarca yıl sonra yine bir mart ayında dışarı çıktı. Aynı gün askerlik şubesine götürdüler onu. Sevk ettiler hastaneye, çürük raporu vermek için. İşlemleri yapmak için askerler koşuşturuyordu. "Bir an önce işlemler bitse de gün yüzü görmemiş, çürümüş bedenim gün yüzü görsün" diye düşünürken, bedeninde oluşan ödemden dolayı çektiği acıyı hissetti. "Sanırım bedenim de dışarıya alışık değil" diye mırıldandı. "Alışır, alışır" dedi kendi kendine. Spinoza'ya selam çakarcasına, "Bir bedenin neler yapabileceğini henüz bilmiyoruz" dedi.

O kadar yorgundu ki yola gitmeye gözü kesmedi. Kendini zor attı otele. Yarın eve doğru yola çıkacaktı. Anacığına sarılacağını düşündü. Kendisinden dolayı çok acılar çeken anacığını düşündü gece boyunca. "Utanmazsam ilk gece koynunda yatacağım ama eşek kadar adam olduk" diye düşündü.

Sağa döndü olmadı, sola döndü olmadı. Yatakla kavgalıydı âdeta. Uyku tutmayınca kalktı. Işığı yaktı, hapishane alışkanlığından dolayı. Uyuyanları rahatsız etmeme kaygısıyla parmak uçlarına basarak yürümek alışkanlık olduğundan, sessizce dolaştı odada kimse olmasa da.

Televizyonu açtı. Gece haberlerini veriyordu aynı anda bütün televizyonlar. Birden irkildi. Raci Tetik ölmüştü. "Hesap vermeden gitti" dedi ağız dolusu bir küfür savurarak.

Uğurlama töreninde tabutun başında, "Mekânı cehennem olsun!" diye bağıran, İyi Parti'den bir milletvekiliymiş. Yani MHP kökenli. Mamak'ta MHP'lilerin de işkence gördüklerini, o sırada orada bulunan solcuların anlattıklarından biliyorum. Direndik diyene inanmayın ama işkence gördüm diyene inanın. MHP yöneticisi Agâh Oktay Güner savunmasında, "Fikrimiz iktidardayken biz zindandayız" demişti.

Muhsin Yazıcıoğlu'nun gördüğü işkencelerin de haddi hesabı yoktu anlatılanlara göre. Raci Paşa gibilerin pür askerî rejiminde gözaltı-tutukluluk, sorgu merkezi-hapishane gibi önemsiz ayrımlar bulunmadığından, gerektikçe koğuştan alıp birkaç gün sonra boş çuval gibi koğuşa bırakırlarmış insancıkları. "İşkenceye dayanamadım, isim verdim" diye günlerce ağlarmış diye duymuştum orada bulunanlardan. Hele hele, Yaşar Okuyan da girip çıktıktan sonra ceketinin vatkalarına jilet yerleştirmiş, tekrar Mamak'a girerse hemen intihar etmeyi planlamış. "Bir insan olarak paramparça olmuştum" diye düşündü dakikalarca. Kimin haklı kimin haksız olduğunu düşünmekten ziyade, yıllar sonra yine tek başına ve bir otel odasında olduğunu düşündü ve saate baktı gecenin 02.30'uydu. İflas eden bedeninin ağrıları izin vermedi uykuya dalmasına. Kızmadı. Sustu.

Ertesi gün trene binmek için gara gitmeye zorlandı. Trene kendini attığında bir oh çekti. "Çektiğim onca acı, verdiğim olağanüstü mücadele, güzel günler görmeden bitmemeli" diye düşündü. Yolculuk çok sıkıcı geçse de yıllar sonra bir trenle anacığına kavuşacağından dolayı çok mutluydu. O kadar hızla giden trenin yavaşlığına kızdı, söylendi. Alışkanlıktan dolayı boş bulunarak küfür savurunca yayındakiler şaşırmıştı. Üzüldü, "Kusura bakmayın!" dedi.

Eve gittiğinde yorgun bedeni yol boyunca düşlediği hiçbir şeyi yapamadı. Anacığına sarılmak istedi fakat o kadar halsiz düşmüştü ki zor tutundu omzunda. Annesi anlamıştı. Hazırladığı kanepeye uzandı, bebekler gibi uyudu; umurunda değildi acılar ve bedeninin isyanı. Kendine geldiğinde anacığı başucundaydı. En sevdiği yemekleri yapmıştı ama yiyemedi perhizden dolayı. İsyan edemedi. Sustu. Perhizi unutarak yiyeceği kadar yedi. Yemek yerken anacığı ne kadar da mutlu oluyordu. Ayrılıklar ve hasret ve de endişeler son bulmuştu. Tüm yoldaşlarına nerede kalmıştık diyeceği zamanı hayal etti günlerce.

Bir sabah fenalaştı. Bedeni iflas etmişti. Hastaneye gittiler. Yoğun bakım, ilaçlar, tahliller... Doktor, bir diyet reçetesi ve ilaçlar yazdı. "Bir sahil kentine git, biraz dinlen" dedi. "Beni dinlemezsen fazla yaşama şansı bulamazsın" dedi. Dinlemedi doktoru. Diyete pek uymadı ama ilaçlarını düzenli aldı.

Çok şey dert ediniyordu gündelik yaşamda. Sahte solcular, solcumsu solcular, her renk sosyalistler, CHP'ye bile umut bağlamış devrimciler vardı. AKP'ye kızmıyordu. "AKP bir sonuçtur" diye düşündü. Sanki AKP iktidara gelmeden önce ülkeyi İsviçre sosyal demokratları mı yönetiyordu da gelip elinden almıştı AKP? O melun "Hayata Dönüş" katliamını AKP mi yapmıştı? Madımak katliamı AKP döneminde mi olmuştu?" diye düşündü. "Kızmaya hakkımız yok" diye mırıldandı.

Yaşama adapte olurken, bir taraftan da eski arkadaşlarıyla buluşuyordu. Fazla yolculuk edemiyordu. Yine de her şeye yetişmek, yarım kalmış yaşamı yeniden inşa etmek için uğraşıyordu. Sağlığı her gün daha da kötüye gidiyordu ama kimseye sezdirmemeye çalışıyordu. Yine de herkes farkındaydı. Günlerce değişik hastanelerde yoğun bakımda kalıyordu. Çoklu organ yetmezliği her gün daha da ilerliyordu. Son kontrolde durumunun iyi olmadığını anladı. Kış olduğu için kızıyordu, soğuklardan ve nemden çok şikâyetçi olduğu için. Kışın hiç bitmeyeceğini düşünüyordu öfkeliyken.

Hastaneden ambulansla getirdiler eve. Gece oldukça rahattı. Şakalar yaptı çevresine. İlk kez bu kadar mutlu olduğunu hissettirdi annesine. Yattılar o gece. Sabah kalkmadı. Annesi merak etti. "Hiç bu saate kadar uyumazdı" diye düşünerek oğlunun odasına koştu. Kapıyı açtığında yatağında hareketsiz gördü onu. Bağırarak üstüne kapandı. Evde bulunan herkes odaya koştu ama artık yapılabilecek bir şey kalmamıştı. Onu tanıyan herkes ağız birliği edercesine şöyle yakardılar: "Mehmet'im, mayıs geldi, 'Hâlâ üşüyorum' demiştin. Niye bıraktın be dostum, niye bıraktın kendini? Bak daha yeryüzü ısınmadan toprağa düştün bir cemre gibi. Hadi bakalım, o ağzının dolusuyla söv şimdi bu buz gibi toprağa. Daha çok işimiz vardı be dostum; bu yakışmadı sana. Bu kadar işi gücü tamamlamadan nasıl gidersin? Madem gittin öp Deniz'i, Hüseyin'i, Yusuf'u ve tüm yoldaşları yanaklarından. Onlara söyle, 'Mücadele devam ediyor ve de edecek'. Işıklar yoldaşın olsun!

Şimdi sokakta gördüklerime sormak istiyorum tek tek çevirip sarsarak: "Mehmet vardı hani! Siz insanca yaşayın diye hapislerde yatan güzel bir insandı. O bugün gitti. Haberiniz var mı?" ■

Rüya

UMUT BEYAZ

Art arda patlamalar! Bir… iki… üç! Ardında ortalık karardı. Ve zamanın dili boşluk. Uçsuz bucaksız ve sonsuz. Gözlerini kıstı. Seçemedi boşluğun rengini.

Renksiz, görüntüsüz ve sessiz.

Dili vurgun yemiş, sanki gözlerine akmıştı.

Beklenmedik bir anda efil efil esen rüzgâr, kendisini hissettirmeye başladı. Bembeyaz bir renk boşluğun en son noktasında belirdi. Az biraz gecikse gıpgri yeni boşluğa doğru uçup buharlaşacaktı boşluk.

Sis!

Uç noktada usul usul ağıyor. Sisin ötesinde, uzak mı uzak, gözden ırak bembeyaz bulutlar usul usul süzülerek, sise ulaşma çabasındaydılar. Konar-göçer bembeyaz bulutlar kendi eğleşerek sis püskürtüyorlardı boşluğa.

Sis ve bulutla örtüldü boşluk.

Rüzgâr sebepsiz durdu aniden. Tersten esmeye başladı usul usul. Sisin orta yerinde bir gölge belirdi. Pelerinini arkaya doğru savruluyordu.

Başı yoktu. Gövdesi elleri ve kolları da… yokluk içinde varlıktı!

Yürümüyordu. Süzülüyordu sisin içinden. Süzülen gölgeye doğru yürümek istedi. Olmadı. Ayaklarını oynatamadı. Sanki bedeni çivilerle boşluğa tutturulmuştu. Yardım için çevresine baktı. Kimse yoktu.

Sisi arkasında bırakan gölge yaklaştıkça görüntü netleşiyordu. İlkin rüzgârda savrulan pelerini, ardından gövdesi, elleri ve en son yüzü belirdi.

Işık topu kadar parlaktı. Işıktan yağmur saçıyordu etrafına. Adım adım yaklaştıkça ışık görüntü, ışık yağmuru azaldı. Birkaç adım sonra doğduğu kaynağa çekildi ışık yağmuru.

Kocaman, parlak gözlerle kendisine bakıyordu cana gelmiş beden.

Siyah, uzun düz saçları rüzgârda

Gülümse Hayat

KAMİL GÖRKEM

Solgun
Susuz bir gül gibi durma n'olur
Hayat ki
Akıp gidiyor
Solgun bakışlarının altında
Yüreğinin ta derinliklerinden
Koparark bir şeyleri

Bak!
Melül gözlerinde dalgalanıyor
Masmavi deniz
Öyle berrak
Öyle yalın
Öyle sessiz
Öyle masum
Ve öyle kadifemsi
Martıların çığlıkları duyulmuyor
Dalgalar uslu
Ritmik-ahenkli
Engin
Ve derin akıyor içime bakışların
Yılankavi

Kirpiklerin deniz yosunu misali
Nice hayatları barındırıyor içinde
İncitme!
Gözyaşların taşmasın
Hırçın dalgalar gibi
Farkına varmadan
Beni de alacak içine
Ve doğacak beraberinde

Ketum dudakların
Hapsetmiş beni içinde
Kelepçe vurmuş dillere
Hüznü yansıtıyor bana
Ve her yana
Sen ki dilber!…
Başın dik
Hayata meydan okurdum
Her daim asi asi…

Biliyor musun?
Güneş kabuğuna çekilirken
Masum gözlerin gibi
Karanlık çöktü üstüme
Ve yıldızlar geldi misafirliğime
Seni anlattım onlara
Sol gözünde biriken yaşı…
…
N'olur dilber
Uzak kalma bu ana
Daha koca bir hayat var
Diyecek sana merhaba
Ama sen!
Gül
Gülümse hayata
Daima
Çünkü gülmek yakışıyor sana

E Tipi Hapishane/Adıyaman

arkaya doğru savruluyordu. Esmerdi. Gülerken gamzeleri daha belirginleşti. Gözleri bu nur yüze asılı kalmıştı.

"Tanımadın mı beni?"

Birkaç adım daha yaklaştı.

"Bak benim baban!"

"Baba... baba..."

O da ne? Ses vermiyordu dili. Boğazı düğümlenmişti. Kendisi duymuyordu sesini. Avaz avaz bağırıyor, en azından bağırdığını sanıyordu. Fakat çığlıkları sessizlikte boğuluyordu.

Yitik!

Kendisinin bile duymadığı ses, ses olabilir mi? Susturulmuş! Vurulmuş tarih boyunca. Lal...

Sadece geriye dili kalmıştı. Onu da susturmuşlardı sonunda.

Derin bir suskunun içinde boşluğa çekiliyor gibiydi.

Daha gür, daha güçlü bağırmaya başladı. Dilde ses yoktu. Boğazı kurudu. Genzi yandı. Hıçkırıklar dolandı diline. Gözyaşları süzüldü yanaklarından. Kan kırmızı... Boşluğa damla damla sırlarını bırakarak attılar.

Elini uzatsa dokunacak kadar yakındı babası.

"Haydi, sil gözlerini. Gözyaşların olmadan görmek istiyorum seni. Bak yanındayım artık." diyerek kollarını açıp öne doğru yürümeye başladı.

Beklenmedik bir anda ortaya çıkan gri çizgi, babası yaklaştıkça açılıp genişliyor, buluşmalarına ket vuruyordu. Koyu kırmızı sıvı akmaya başladı çizgide. Aktıkça kararıyordu katre katre. Bir nefeslik zamandan sonra kırmızı buhar püskürtüldü.

Yaklaştıkça uzaklaşan bir aralık.

Kendisini boşluğa tutturan çiviler teker teker söküldü. Bacakları hareket ediyordu artık. Koşmaya başladı. Bir an önce babasına ulaşmak için babasına yüklendi.

Zamanı unutturan babasına kavuşma heyecanı, gri çizgiye inat direnci koruyordu.

Akan zaman karşısında bacaklarındaki güç toprağa aktı. Sendeledi. Düştü düşecek. Durup soluklandı. Çevresine baktığında hâlâ ilk durduğu yerdeydi. Zaman yoktu. Sağa sola dağılan çiviler kıpkırmızı sıvının etrafında sıralanmışlardı.

Boşluk tarafında âdeta her şey serdest edilmişti.

Umutsuzca babasına baktı.

Yaklaştıkça uzayan bir yakınlık vardı aralarında. Çığlığın sese döndüğü andan sonra beklediği babası yanı başında olmasına rağmen ona dokunamaması, bütün sevincini kursağında bırakıyordu.

Kan kızıl yaşlar akmaya başladı gözpınarlarından.

Rüzgâr durdu duracak. Sis koyu gri sıvıyı kapladı. Ağır ağır boşluğa doğru aktı. Sıvı buharlaştı. Uzaklık sıfır noktanın altına düştü.

Yanı başında duran babası kollarını açmış kendisini kucaklamak üzereydi ki, aniden yarılan sislerin arasında apoletli ve silahlı kapkara bir gölge, arkasından sinsice babasına yaklaştı. Silahın namlusunu ensesine dayayarak üst üste üç el ateş etti. Babası kan kırmızı heykele dönüştü. Gözleri kan ağlıyordu.

Yüreğindeki sancıyla uyandı. Karşısındaki duvara asılı babasının gülümseyen fotoğrafı yerinde duruyordu. Yanakları sırılsıklam olmuştu. Boş, anlamsız gözlerle fotoğrafa baktı. Yüzünü ellerinin arasına alıp hıçkırıklara gömüldü. ■ (H. Tipi Cezaevi/G.Antep)

Eski Yağmurlar

■ **OSMAN AKYOL**

O eski yağmurlar,
yağmıyor artık

Ekmeğin, suyun tadı da bozuk epeydir

Çarşılar,
sinemalar,
berberler tütün kokmuyor artık

Tanrı misafiri sofralar...

Esans satan yaşlı amca...

Talaş kokulu Güneş Sineması,
Zerrin Egeliler yok...

Sahi ne değişti?

Deneyemez miyiz yeniden,
şöyle eskisi gibi?

Bir kolumuzda ilk aşkımız,
diğerinde küçük baldız,
sebepsiz bir yağmur ıslatırken ruh-u revanımızı,
şöyle cildi dağılan eski bir roman kahramanı gibi açılsak...

Aksaray, Yenikapı, Gülhane...

Oradan ver elini Sarayburnu...

6 Kasım 2020, İstanbul

Kız Rengi Oğlan Rengi, Renkler Kardeş Değil mi?

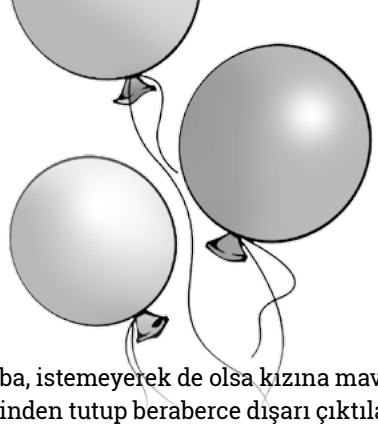

■ HALİL İÇÖZ

Sosin, babasının oyuncakçı dükkânına gittiği zaman hep balonlarla oynardı. Babası ise onun sadece balonlarla oynadığını görünce şaşırırdı.

"Kızım, bak dükkânda başka oyuncaklar da var. Neden yalnızca balonlarla oynuyorsun?" diye şaşkınlığını ifade ederdi.

Sosin her seferinde gülerek babasına bakar ve "Ama baba, ben balonlarla oynamayı çok seviyorum. Onlar benim en iyi arkadaşlarım," diye cevap verirdi.

Sosin'in yine bunu söylediği bir gün, dükkânın kapısındaki çan çaldı. Kapıdaki çan çaldığı zaman içeriye mutlaka müşteri gelirdi.

Kızını oyun balonlarıyla baş başa bırakıp, kapıdan içeriye giren müşteriyle ilgilenmeye başladı babası. Tam bu anda Sosin dikkatsiz davrandı ve elindeki balonlardan biri patladı.

Sosin, balonun patlamasına çok üzüldü.

Babası ise kızının üzüldüğünü görünce, "Bir şey olmaz kızım. Sana yenisini veririm," diyerek çekmeceden daha büyük ve yeşil bir balon çıkarıp Sosin'e verdi.

Sosin yeşil balonunu şişirirken, dükkâna gelen müşteri de kızına oyuncak bir bebek alıp dışarı çıkmıştı.

Aynı müşteri az sonra kızıyla beraber dükkâna yeniden geldi.

Kızına, "Sofi kızım, başka ne istiyorsun?" diye sordu.

Sofi, "Babacığım, ben büyük bir balon istiyorum. Hem de uçanından..." dedi ve babasının gözlerine bakmaya başladı.

Sofi'nin babası kızını kırmadı ve Sosin'nin babasına, "Bana bir de büyük pembe bir balon verir misiniz? Uçanından olsun lütfen!" dedi.

Sofi camekândaki balonları görünce, "Ama ben mavi olanından istiyorum baba!" dedi. Sofi'nin babası, kızının mavi bir balon istemesine biraz şaşırdı ama ona bir şey diyemedi.

Sadece Sofi'yi vazgeçirmek için, "Sen oğlan balonu mu istiyorsun?" diye söylendi. "Bak kızım; mavi balonlar erkekler için, pembe balonlar ise kızlar için," diyerek, kızını mavi balondan vazgeçirmeye çalışıyordu.

Sofi buna hiç aldırış etmedi. "Ama ben maviyi seviyorum," deyince, babası da tartışmayı bıraktı.

Baba, istemeyerek de olsa kızına mavi balonu aldı ve elinden tutup beraberce dışarı çıktılar.

Sofi, uçan mavi balonunun ipini koluna bağlamıştı ve çok sevinçliydi.

Kapıdan kızıyla beraber çıkan adamın söylediğini duyan Sosin, "Baba, hiç balonun kızı erkeği olur mu?" diye sordu ve meraklı gözlerle babasına baktı.

Baba, "Güzel kızım Sosin'im, balonun tabii ki kızı erkeği olmaz. Bir çocuk hangi renk balonu seviyorsa onunla oynamalı," dedi. Babasının söylediklerine çok sevinmişti Sosin.

Baba tekrar işinin başına dönünce, o da elindeki balona bakmış ve renginin yeşil olduğunu fark etmişti. Bir an Sofi'nin babasını düşündü. Yeşil kız rengi mi, yoksa oğlan rengi miydi acaba?

Sosin bütün bunları düşünürken, babası tezgâhın arkasındaki tek kişilik koltuğu açtı ve Sosin'e küçük bir yatak yaptı. Sosin küçük yatağa uzandıktan sonra üzerine mavi, kırmızı, pembe, yeşil, sarı renkli balonların göründüğü bir battaniye örttü. Sosin yeşil balonunu ipinden tutarak kucağına çekti. Yeşil balonun da üzerini örtmüştü baba. Sosin koltuğun üzerinde yeşil balonuyla uykuya daldı.

Rüyasında, Sofi'nin balonuyla birlikte evinin kapısından içeri girdiğini görüyordu. Annesi kızını karşılamıştı. Elindeki oyuncak bebek ve bileğine bağlı olan mavi uçan balonu görünce şaşırmıştı. Anne, kızına sarılıp içeri alırken, "Kızıma pembe balon almak istedim, ama o ille de mavisinden istedi," dedi eşi.

Baba bunu söylerken eşine gülümsüyordu. "Mavi renk balonların oğlanlar için olduğunu Sofi'ye anlatamadım," diye sözünü tamamladı.

Anne ise kızına baktı ve "Kızım, baban doğru söylüyor. Mavi balonlar oğlanlar için, pembe balonlar ise kızlar içindir," dedi. "Sen kız çocuğusun ve diğer kızlar gibi balonun pembesini sevmen gerek!"

Sofi annesinin söylediğine şaşırmıştı.

"Neden anne? Kız çocukları mavi renkli balonları sevemez mi?"

Anne, "Bak kızım insan doğasında kız ve erkek ayrımı var. Kızlar her zaman kızların oynadığı oyuncaklarla oynar, kızların sevdiği şeyleri sever. Kızlar, erkeklerin sevdiği şeyleri severse kız olmazlar."

Annesinin söyledikleri onu çok üzmüş ama yine de ona bir cevap verememişti. Neden kızların ayrı, erkeklerin ayrı renkleri sevmesi gerektiğini bir türlü

anlayamadı Sofi; neredeyse ağlayacaktı. Annesi onu böyle görünce, "Kızıma bir dahaki sefer pembe balon alırım ben," diye Sofi'yi kucağına alıp teselli etmeye çalıştı. Diğer taraftan kızının koluna bağlı olan mavi balonun ipini çözdü.

Mavi balon üzgün bir şekilde ağır ağır uçup, yalnız başına oturma odasının tavanında durdu...

Sosin onları böyle seyrederken, Sofi'nin çok üzüldüğünü anlamıştı.

Rüyasında, "Sofi'yi üzmeyin, mavi balonunu elinden almayın!" diye bağırmak istemiş ama sesini duyuramamıştı.

Akşam yemeğinden sonra uyku saati geldiğinde, Sofi'yi alıp yatağına götürdü annesi. Onu öpüp yorganı üzerine çektikten sonra odadan çıktı.

Sofi'nin yatağa girdiği hâlde uykusu gelmiyordu bir türlü. Acaba anne ve babası onu sevmedi diye, mavi balonu şimdi üzülüyor muydu?

Mavi balonunun süzüle süzüle yukarı çıktığını, tavanın bir köşesinde üzüntüyle tek başına, sallana sallana asılı kaldığını görmüştü. Buna çok üzülmüştü Sofi. Ama anne ve babasının söyledikleri de aklından çıkmıyordu.

Sofi, rüyasında sabaha kadar ne yapacağını bilemeden, mavi balonunu düşündü durdu. Sabaha doğru onun çok üzüldüğünü gören mavi balon, Sosin'i de yanına alarak Sofi'nin rüyasına misafir oldu.

Rüyasında mavi balonu gören Sofi, yatağından kalkıp hem balonuna hem de Sosin'e sarıldı.

"Benim sevgili mavi balonum, ben seni çok seviyorum!"

"Ben de seni seviyorum. Bundan sonra bizi kimse ayıramaz," demişti balon da.

Yeşil balon ile mavi balon eski arkadaşlardı. Balonlar tekrar görüştüklerinde, birbirlerine sarılmışlardı. Böylece dört arkadaş oynamaya başladı.

Sosin, "Siz dükkândan çıktıktan sonra ben babama sordum. 'Balonun renginden kız ya da erkek ayrımı olmaz,' dedi babam," diye teselli etti Sofi'yi.

Sofi, "Annem de babam gibi mavi balonların oğlanlara ait olduğunu söylüyor. Mavi balonlar oğlanlar için diye, benim sevgili mavi balonumu sevmemi istemiyorlar," dedi ağlamaklı bir sesle.

O an yeşil balon, "Ama ben oynamak istiyorum," dedi ve ipiyle hoplayarak Sofi'nin yüzüne çarptı. Oradan da gidip, mavi balona çarptı. Mavi balon da havada uçuşarak önce Sosin'e, oradan da Sofi'nin yüzüne çarptı.

Sofi ile Sosin rüya boyunca odada balonlarıyla oynadılar. Sabah olduğunda Sofi rüya görüyordu hâlâ. Rüyada bir sağ eliyle, bir sol eliyle ya da ayaklarıyla balonuna değip onu havalarda uçuruyordu.

Bu güzel rüya bitmeden arkadaşlarına, "İsterseniz bütün güzel rüyalarda buluşalım!" dedi yeşil balon.

Sofi buna çok sevindi. "Eveeeet!" diye rüyasında bağırdı.

O an mavi balon da Sosin'in elini tutarak, "O zaman söz verelim. Bütün güzel rüyalarda buluşacağımıza söz verelim!" dedi.

Tüm arkadaşlar el ele tutuştular.

"Güzel rüyalarda buluşalım," dediğinde uykudan uyanmıştı Sosin. Dükkândaki yatağında uyandığı zaman yeşil balonun ipi hâlâ elindeydi. Yeşil balonunu gören Sosin, arkadaşının hâlâ yanında olduğuna çok sevinmişti. "Acaba Sofi şimdi ne yapıyordur?" diye meraklandı.

Rüyası bittiğinde Sofi yatağından telaşla fırladı ve koşarak aşağıya indi. Akşam annesinin bıraktığı yerden sevgili mavi balonunu almak istiyordu. Oturma odasının kapısını açtığında, mavi balonun tavanda olmadığını gördü. Buna çok üzüldü.

Sofi hemen mutfağa, annesinin yanına koştu.

"Anne balonum nerede?" diye sorduğunda, annesi de "Kızım, o oğlan balonuydu. Bir oğlan çocuğunun evine gitmiştir her hâlde," diye yanıt verdi.

Annesinin söylediklerine çok üzüldü Sofi. "Anneciğim rüyamda Sosin'i, yeşil ve mavi balonu gördüm. Rüyada arkadaşlarım bana 'Her çocuk istediği renkte bir balonla oynamalı. Balon renginin erkeği ya da kızı olmaz. Ben mavi balonumu istiyorum,' dedi."

Annesine çatık kaşlarıyla bakan Sofi, "Renklerin kızlara ve oğlanlara göre olduğunu kim söylüyorsa söylesin. Ama gökkuşağında bütün renkler bir arada. Yoksa siz gökkuşağını sevmiyor musunuz? Üstelik senin en çok sevdiğin elbisen mavi. Babamın en çok sevdiği gömlek pembe," dedi.

Sofi'nin renkler üzerine söylediklerine şaşırmıştı annesi. Önce sustu ve ne diyeceğini bilemedi. Sofi'nin haklı olduğunu anlamıştı.

"Tamam, kızım haklısın. İstiyorsan birazdan oyuncakçıya gidip sana mavi bir balon alırız," dedi.

Annesinin söylediklerine çok sevinmişti Sofi. Annesine sarıldı ve dün akşam odanın tavanına bıraktığı mavi balonu aklına geldi. Sosin'i ve yeşil balonu hatırladı. Sofi'ye söz vermişlerdi. Mavi balonla beraber bütün güzel rüyalarda onun yanına geleceklerdi. Hep beraber bütün gece oynayacaklardı.

Sofi kahvaltı yaptıktan sonra annesiyle beraber oyuncakçıya gitti. Annesi ona kocaman uçan bir mavi balon aldı.

Sofi o günden sonra her akşam uykusu geldiğinde, isteyerek ve de ağlamadan yatağına gidiyordu. Gördüğü bütün güzel rüyalarda; Sosin, yeşil ve mavi balonuyla beraber sabaha kadar oynuyordu.

15 Ağustos 2017, Leverkusen ■

İÇİMİZDEN BİRİ: **BÜLENT EKEN**

New York Film Akademisi'nde Bir Adanalı

GÜLSEN GÜLBEYAZ

Birkaç hafta önce WDR – COSMO, Köln Radyosu'nda 64 yaşındaki Bülent Eken'in Avustralya Gold Coast – New York Film Akademisi'ne tam burslu olarak alınması hakkında çıkan bir haber bende merak uyandırdı. Bülent Eken'nin film akademisine girmesine kadar ki hayat hikâyesini de kendisinden dinleyince bunu Güney okurlarıyla paylaşmadan edemedim.

Her insanın hayatına derin bir bakış atsak eminim bir yığın pozitif ya da negatif yaşanmışlıkla karşılaşırız. Kimi yaşananların altında ezilip kendini hayatın akışına teslim ederken kimi de yaşadığı tüm olumsuzluklara, aldığı yaşlara rağmen hayallerinden vazgeçmiyor.

Bu yazımda içimizden birinin göçleri, siyasi mücadelesi ve yan ısıra çocukluğundan beri sinemaya, oyunculuğa olan tutkusu ile bugününe nasıl geldiğini anlatacağım. Onun bu yolculuğunu anlatırken tabi ki yolumuz NYFA Avustralya – New York Film Akademisi'ne de düşecek.

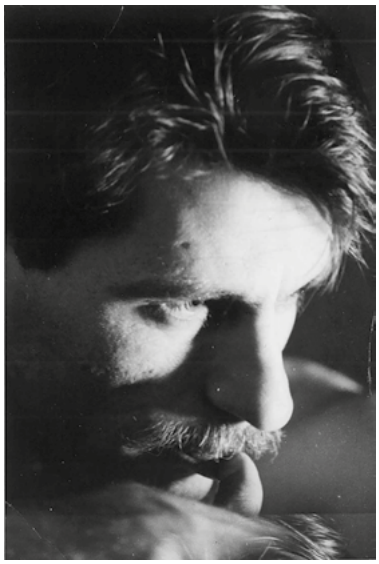

İçimizden biri...

Bülent Eken, 19 Mart 1956 Adana doğumlu. Ekonomik olarak oldukça fakir beş çocuklu bir ailenin dünyaya gelen ilk çocuğudur. "Çocukluk *ve gençlik yıllarım bir*çok yönüyle Yılmaz Güney*'in romanı; Boynu Bükük Öldüler'de anlatılan sosyal, toplumsal içeriğin bir kopyası gibidir."*

Dedesi Suriye'den Adıyaman'a göçen bir Kürt'tür. Bülent Eken'nin babası Halil Bey ise on sekiz yaşında Adıyaman'dan Adana'ya göçer. O zamanın Adana'sında belediye otobüsleri yerine geçen özel toplu taşıma yapan bir şirkette şoför olarak çalışır. Annesi Şengül Hanım ile babası Halil Bey tanıştıklarında Şengül Hanım daha 16 yaşındadır. Ve İsmet İnönü Dikiş Nakış Enstitüsü'ne gitmektedir. Tanıştıklarında yıl 1954 ve yer Adana'dır ama Şengül Hanım o kadar kendinden ve Bülent'in deyimiyle "İlahi Aşk"ından emindir ki gündüz gözüyle, otobüs tıklım tıklım dolu iken Halil beye kucak dolusu çiçek vererek aşkını ilan eder. Bu ilahi aşkın ilk meyvesi de Bülent'tir. Sanırım bir aşkın meyvesi olmak herkese nasip değildir.

"Sinemaya ilgim ilk çocukluk yıllarında başlamıştı. Ortaokul son sınıfta bir sene devamsızlıktan sınıfta kaldım. Buna sebep ise Yılmaz Güney filmleriydi. Okuldan kaçıp bütün zamanımı Yılmaz Güney filmleri izleyerek geçiriyordum. Film çıkışı ise mahallenin çocuklarını başıma toplayarak ve basbayağı rol keserek, gördüğüm filmi çocuklara aktarıyordum. Hem de bedava. Yine ortaokul son sınıf öğrencisi iken Ankara da düzenlenen bir çocuk oyuncu seçme yarışmasına katıldım. Evden gizli fotoğraf çektirme ve diğer işlemleri falan tamamlayıp bu yarışmaya gönderdim ve seçmelere katılmak için davetiye aldım. Ama babam beni yakaladı. Evrakları yırttı, artist mi olacaksın deyip bir de tokat attı tabii. Aktör olma hayalimin ilk safhası da böylece hazin bir şeklide kapandı."

Türkiye de toplumsal, siyasal çalkantıların yükselmeye başladığı 1970-1974 yılları Bülent Eken'nin liseye gittiği yıllardır. Siyasete aktif olarak katıldığı ve okuldaki olaylardan dolayı defalarca mahkemelere çıktığı yıllar. 1974 yılının ağustos ayı ailecek göçmen işçi ailesi olarak Avustralya'nın Melbourne şehrine göçerler. 1976'dan sonra da yurtdışında Türkiye'den ve Kürdistan'dan gelmiş olan göçmen işçiler arasında aktif siyasete katılır. Başta Melbourne olmak üzere, Sydney, Canberra, Wollongong gibi şehirlerde İngilizce, Türkçe gazete ve dergiler çıkarmak için çalışır, devlete bağlı ya da bağımsız radyolarda çok kültürlü topluma hizmet eden yayınlar yürütür.

"Sanat ve kültür faaliyetlerinin çalışmalarımızın içinde *önemli bir yeri vardı. Tiyatro çalışmalarım bu yıllarda başladı. Bir çok lokal tiyatrolarda kısa aralıklarla da olsa sahneye çıktım. Bunun yanı sıra Halk Oyunları oynadım. Melbourne'de bir Alternatif Tiyatro Okulunda oyunculuk*

eğitimi almak için öğrenime başladım fakat aynı zamanda geçimimi sürdürmek ve okula para yetiştirmek için de taksi şoförlüğü yapmak zorundaydım. Gündüz tiyatro okuluna gitmeye gece ise taksi şoförlüğü yapmaya bir süre sonra bedensel ve ekonomik olarak dayanamadım. Ve okulu bırakmak zorunda kaldım. Bu da aktör olma hayalimin gerçekleşememisinin ikincisi safhasıydı.

Bülent Eken, 1986 yılında yine siyasi faaliyetler yürütmek için Melbourne'ye yerleşir. İlk profesyonel siyaset ile buluşması da yine aynı yıl olur, Avustralya Sosyalist İşçi Partisi içinde aktif yer alır. Yine aynı yıl Amerika – Vietnam Savaşı'nda olduğu gibi bu sefer Kenan Evren cuntasına karşı yaptırım gücü olabilecek bir mahkemenin kurulma amacıyla yürütülen çalışmalara katılmak için Almanya'dadır da. O yıllar, bütün Avrupa kazan onlar kepçe özellikle Almanya'da neredeyse dolaşmadık şehir ve köy bırakmazlar. Demokrat Türkiye Gazetesi'nin çıktığı, Faşizme Karşı Birleşik Direniş Cephesi'nin sonuna gelindiği, yürüyüşlerin, mitinglerin, forumların, siyasi çatışmaların ayyuka çıktığı har harlı günlerdir...

Kırşehir Cezaevi firarileri...

1988 yılında Bülent Eken Almanya'dan Türkiye'ye bir yolculuk yapar. Ve tamda o tarihlerde, bir gece yarısı Kırşehir Cezaevi'nde tamamı sol görüşlü tutuklular ranzalardan elde ettikleri demir levyelerle 5,5 ay gece, gündüz uğraşıp kazdıkları 118 metrelik tünelden firar ederler. 17 Eylül 1988 günü Kırşehir Cezaevi'nden gerçekleşen bu firar ülke gündemine bomba gibi düşer. Guinness kitabına girmeyi hak eden meşhur firar olayı bahane edilerek Bülent Eken'de tutuklanır.

18 firariden 6'sı bir gün sonra yakalanarak cezaevine geri götürülür. Hemen birkaç gün sonra Bülent Eken'de Adana da tutuklanır. Yine yurtdışından gelen bir arkadaşı Sivas'ta bir başka arkadaşı da Mersin'de tutuklanır. Tutuklamaların ardından, firar sırasında tünel içinde zafer işareti yapan üç tutuklu ve yurtdışına çıkamadan yakalanan firarilerle birlikte Adana ve Malatya cezaevlerinde kalır.

"Uluslararası Af Örgütü'nün işkence altında olduğum için acele aksiyon bültenlerini çıkardığı o yıllarda, Almanya ve Avustralya'dan gazeteci, milletvekili, yazar, sanatçı birçok devrimci, demokrat insanın yardımını ve sıcak dayanışmasını gördüm."

Tahliye edildiğinde mahkemeleri hâlâ devam etmektedir ve pasaportuna da Adana polisi el koymuştur. Mahkemelerin bitmesini beklemeden ona yardım etmek için yanına gelen, sonradan evlendiği ve Josephine Elif adını verdikleri çocuğunun annesi de olan hayat arkadaşı ile Yunanistan'a ait bir sürat teknesiyle Bodrum'dan Kos adasına oradan da bir gemi ile Atina'ya geçer. Daha sonra da Almanya ya.

"Her insanın ve toplumun yaşamında hani bir kırılma dönemi vardır ya, siz buna yol ayrımı da diyebilirsiniz, başka bir şey de. Benim için hayatımın kırılma dönemi 1987-1991 yıllarıdır. Hayatımda her bir şeyin yıkıldığı, ayaklarımın altından, beni ben eden bütün ideolojik, sosyal değerlerin sarsıldığı, yanıp yıkıldığı, bütün nesnelerin ya anlamını yitirip yok olduğu ya da yer değiştirdiği muazzam bir alt üst oluş, bir kaos dönemi olmuştur. Sanıyorum benim kuşağa denk gelen bütün arkadaşların yaşadıkları da aşağı yukarı aynıdır. Elimizi attığımız her yayın, her kültürel*, sosyal faaliyet her kurumlaşma girişimlerimiz, projolerimiz elimizde kalıyor, dağılıyor, buhar olup uçuyordu. Kafa karışıklıkları, içe dönük kavgalar, ardı arkası eksilmeyen planlar, projeler hiç ama hiçbiri kâr etmiyor, erime devam ediyordu. Teslimiyetçilik, kuyrukçuluk, yolunu bulamama, ileriyi görememe hızlandıkça şaşkınlık arttı, herkes kendi şaşkınlığının verdiği tepkilerle hareket ederek sosyal hayatta kendine göre yeniden bir duruş - vaziyet aldı. Birçoğu eski siyasi şöhretlerin arkasından sorgusuz sualsiz seyretti. İnsan-*

Malatya Cezaevi, 1991

larımız kara bir deliğin yörüngesinde dönüp duruyordu. Herkesin bir hikâyesi vardır ver her biri önemlidir.. 78'lilerin hayat hikâyesinin ise bir başka aroması vardır, başkaca bir hazindir sanki. Ya da bana öyle geliyor, ne bileyim. Geriyor, dönüp büyük fotoğrafa bakınca hep hüzün vermiştir bana.

*Esas sorun da akıl tutulmasına u*ğramış olanlara bir şey anlatmanın *olanaksızlığı idi ve yıkılmaması gereken değerler yıkılmıştı. Bir dibe vursa, vurduğu yerden ellerini toprağa koyup yeniden arşa doğru yükselecekti ama bir türlü vuramadı.* Gözyaşları tuzlu mu, t*uzlu!"*

Cafè Dildile – Berlin ve Tuncel Kurtiz'li yıllar

90'lı yıllarda Bülent Eken arada bir Avustralya'ya kısa dönüşleri dışında toplam on altı yıl Berlin'de ya-

New York Film Akademisi kurucusu üzerine bilgiler

New York Film Akademisi, 1992 yılında "Kızıl Ekim" gibi klasiklerin yapımcılığını üstlenen deneyimli yapımcı **Jerry Sherlock** tarafından kurulur. Jerry Sherlock, karnavala katılmak için daha on dört yaşında iken okulu bırakır. O andan itibaren kendi kendine eğitim görür - Modern Kütüphane tarafından yayınlanan kitaplara, gazetelere ve dergilere dalar. Sirkte çalıştıktan sonra ABD Hava Kuvvetleri'ne katılır ve buradan terhis olur. Terhis olduktan sonra, kariyerine S. Klein On The Square'de alıcı olarak başlar. Ve sonunda kendi ihracat işini kurmak için oradan ayrılır. Tokyo ve Hong Kong, kariyer yolunu değiştirmeyi ve film dünyasına girmeyi tercih edene kadar ortak olduğu fazlalık tekstil firması Amtec'i kurmak için New York'a döner. Kendi film yapım şirketini kurmak için tekstilden de ayrılır.

Şirketini kurduktan sonraki altı ay içinde, başrollerinde Michelle Pfeiffer, Peter Ustinov ve Angie Dickinson'ın oynadığı ilk filmi *Charlie Chan ve Ejderha Kraliçesinin Laneti'ni (1981)* çeker. Daha sonra 1981'de Brooks Atkinson Tiyatrosu'nda Vladimir Nabokov'un *Lolita on Broadway* romanının *Edward Albee* uyarlamasını yapar. Oyun Donald Sutherland'i *Humbert Humbert* olarak canlandırır. Bağımsız bir yapımcı olarak; film, sahne ve televizyon için **Disney, Warner Brothers, United Artists, Paramount, EMI** ve diğerleri için projeler geliştirir. Yaptığı işler arasında; Paramount Pictures için *The Hunt for Red October* filminin başyapımcılığı, bir Broadway yapımı olan Lolita'nın yapımcısı ve CBS için televizyon prodüksiyonu *Amahl and the Night Visitors*'ın sorumlu yapımcılığı da vardır.

Akademi'nin kuruluşu...

Eskimiş kuramlar ve tarihi geçmiş bilgilerle üniversitelerde yaşlanan akademisyenlerin mezun ettiği gençlerin işlerine yaramadığını gören Jerry Sherlock, çocuklarını film okuluna göndermek isteyen ancak fiyatları çok pahalı bulan arkadaşlarından da cesaret alarak sadece uygun fiyatlı değil, daha da önemlisi **yaparak öğrenme** ilkesi üzerine kurulmuş bir okul tasarlar. Film yapmayı öğrenmek için aslında film yapmak gerektiği fikrinden ilham alan Sherlock ve meslektaşları, gerçekten benzersiz bir müfredat tasarlarlar. Geleneksel film okulu öğretiminin bir karışımını yeni bir yaklaşımla harmanlayan Akademi, öğrencilerin derslerin bir parçası olarak gerçekten dışarı çıkıp film çekmelerine dayanan kurs çalışmalarını vurgulamaktadır. Öğrenciler kendi orijinal filmlerini yazar, üretir, yönetir ve kurgularken, aynı zamanda kapsamlı set içi deneyim kazanmak için sınıf arkadaşlarının filmlerinde ekip üyesi olarak hizmet verirler. Yaparak öğrenmeye olan bu bağlılık, akademinin dünya standartlarındaki tesislerinde endüstri standardı ekipmanlarla çalışan öğrencilerle sunduğu tüm programlar için geçerlidir.

Gold Coast, Avustralya'daki New York Film Akademisi (NYFA), Avustralya'da ulusal olarak tanınmış

şar. Mekânın her şeyini kendi elleri ile yıkıp yeniden kurduğu *"Dildile"* adında bir Bar-Café işletir. Çevresi ve müşterilerinin çoğunluğu yine sanat, sinema ve tiyatro faaliyetleri yürüten insanlardır. Doksan yılı başlarında kendi mekânında Tuncel Kurtiz ile tanışır. Onun gibi yolu gurbete düşen daha birçok sinema ve tiyatro çevresinden dostları da olur. Hepsiyle mekânında, özel hayatında bir araya gelir. Nuri Sezer (Kameraman) de bunlardan biridir. T. Kurtiz ile "*Gül Hasan"* filminde birlikte çalışırlar.

"Sinema üzerine bir sohbette ihtiyarın (Tuncel Kurtiz'in) söylediği bir hikâyeyi aktarayım; "Keşke ilkokuldan itibaren herkesin eline bir kamera verseler ve herkes kompozisyon derslerini film çekerek yapsa. Fena mı olur yani? Mesela, Muş'ta ben öğretmenlik yaparken bütün çocuklara "*Herkes bir türkünün resmini yapsın " dedim. Bir tanesi geldi "Makinem geliyor önü kırmızı"* türküsünü yaptı. Bir tane kamyo*n çizip önünü kırmızıya boyadı."*

"Asıl adı Tuncel Tayanç'tı. Çakır keyif olunca T. Tı tı diye dalga geçerdi adıyla. "*Sayıklamalar" adında bir kitabı vardı, sonraki baskısı "Bölük Pörçük" adıyla yayınlanmıştı. Bu kitapta bana atfen yazdığı iki sayfalık uzun şiirimsi bir yazı vardı. Bundan birkaç yıl sonra Tuncel Kurtiz bir gün elinde yeşil bir çöp torbasını odanın orta yerine boca ederek bana dönüp "buradan ne almak istersen al" dedi.* İçinde *ödülleri fotoğrafları, kitapları, Türkiye'de yapmış olduğu ilk çevirileri ve bazı kitaplar vardı. Kendisi bana birçok kitap ve fotoğrafla birlikte almış olduğu iki ödülünü de verdi. Birisi bir İsrail yapımı olan "Smile of the Lamb" (Kuzunun Gülümseyişi) filmi ile aldığı Berlin, Silver Bear Best Aktör (Gümüş Ayı En İyi Oyuncu Ödülü)* ödülü diğeri ise Bereketli Topraklar, Umut *filmleri* için Adana Belediyesi*'nin kendisine*

nitelikler sunan, görsel ve sahne sanatları alanında uygulamalı eğitim sunan kayıtlı bir eğitim kuruluşudur. Okul, 23 yıl boyunca Union Meydanı'ndaki Tammany Hall binasını işgal eder. Ama sonrasında **Battery Park, Los Angeles, South Beach, Sydney ve Gold Coast Australia'da** kampüsler kurar. NYFA ayrıca **Harvard Üniversitesi, Disney Studios Florida,** İtalya, **Paris, Floransa, Çin Şangay, Pekin, Japonya, Katar, Hindistan, Endonezya, Japonya, Rusya, Kore** ve daha pek çok yerde atölye çalışmaları düzenlemektedir. Öğrencilere araçlar ve bilgi birikimi sağlar ve gerçekte sınıfta öğrendiklerini gerçek dünyada uygulayarak, diğerlerinden farklı bir eğitim deneyimi sağlar. Uluslararası genişlemeye ek olarak, okul programları ve müfredatı açısından da genişlemiştir. Akademide öğrenim gören öğrenciler çok çeşitli görsel ve sahne sanatları programları arasından seçim yapabilirler. New York Film Akademisi, müfredatını, küresel varlığını beş yerleşik kampüs ve dünya çapında birçok destinasyon programı ile genişletiyor.

New York ve Gold Coast, Avustralya'daki NYFA kampüslerinde, öğrenciler uzun ve kısa dönemli konservatuar programlarına ve atölye çalışmalarına katılırken, Los Angeles ve South Beach, Miami kampüsleri de derece sunmaktadır. Yenilikçi Queensland film endüstrisinin kalbinde NYFA Avustralya öğrencileri, kendilerini ilk günden itibaren eğitimlerine tamamen dalmış, etrafları ödüllü öğretim üyeleriyle çevrili, son teknoloji ekipman ve tesislerle çalışırken prodüksiyona erişimle buluyorlar. Dünyaca ünlü Village Roadshow Stüdyoları'nda, NYFA Avustralya'nın ilk ortaklığıyla Warner Bros, Movie World ile de işbirliği yaparak film prodüksiyonu için sıcak setler kurup, öğrencilere ikonik tema parkı boyunca çekim yapma fırsatı vermektedir.

NYFA programları artık; **Film Yapımı, Film İçin Oyunculuk, 3D Animasyon ve Görsel Efektler, Yayın Gazeteciliği, Sinematografi, Dijital Kurgu, Belgesel Film Yapımı, Oyun Tasarımı, Grafik Tasarım, Müzikal Tiyatro**, **Fotoğrafçılık, Yapımcılık**, **Senaryo Yazımı, Sanal gerçeklik, ESL**, **Müzik Videosu, Belgesel Film Yapımı** ve daha fazlasını içeriyor.

Öğrencilerin alacağı dersler ve eğitimler piyasada şu anda çalışan ve saygın konumlara sahip profesyonellerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmiştir. Öğrenci mezun olduğunda piyasada aranılan tüm niteliklere sahip olmakta ve yeni mezun bir öğrenci dahi akademide edindiği deneyim ve bilgiler sayesinde büyük projelerde yer alabilmektedir. New York Film Akademisi'nin kuruluş anındaki temel düşüncesi de zaten budur.

Bülent Eken Film Akademi'sinin öğrencileri arasında en yaşlı ve tek Ortadoğulu....Bölümündeki genç öğrenci arkadaşları Eken'i oyunculuk yetenekleri ve zengin fikirleriyle hem kamera önünde hem de arkasında her işlerine ortak etmekte...

vermiş olduğu bir ödül plaketi idi. Bunları geçen sene Adana'ya gittiğimde, Adana Sinema ve Yılmaz Güney Müzesi'ne verdim."

Göçmenlerin buluşma yeri hâline gelen Café Dildile hâlâ aynı isimle ve Bülent Eken'in mekân düzenlemesiyle işlemektedir.

2000'li yılların başında tekrar Melbourne'e döner lakin yirmi yıl sonra; yani 2020 Ocak ayında yeniden Berlin'e döner. Bu sefer ki niyeti geçmiş yıllarda edindiği süresiz çalışma ve oturma vizesini yeniden onaylatmak ve Almanya'da kalabilmektir. Bunun için avukat tutmadan, kendi çabasıyla bir yıl bürokrasi ile mücadele eder. Ancak haklarını geri alamaz ve tam o günlerde de Korona virüsü nedeniyle pandemi belası baş gösterir. Zorunlu olarak Berlin'de birkaç ay kaldıktan sonra Göçmen Bakanlığı'nın yardımı ile uçak ayarlanır ve o yine Avustralya'ya geri dönme yolundadır.

Gold Coast, NYFA Avustralya – New York Film Akademisi'ne başvuru

"Sydney şehrine döner dönmez okul araştırmaya başladım tekrar oyunculuk olmazsa bir başka okula gitmek istiyordum. İşte hayatımın bir cilv*esi mi desem bilemiyorum Google'de gezinirken New York Film Akademisi'ni gördüm. Heyecanlandım tabi. Hem de çok. Hem de ürktüm. Amerikan film okullarının iyi olduklarını biliyordum. Özellikle bu okulun hem iyi bir geçmişi olduğu hem de çok iyi bir okul olduğu yönünde epey bir duyumum vardı. Ama kazanıp kazanamayacağım hakkında pek bir fikrim yoktu. Ve yıllık 25.000 dolar benim ödeyebileceğim bir ücret değildi. Devlet burs veriyordu ve 50 yaş üzerindekiler için de bir şans tanıyordu. Bütün mesele okulun sözlü ön görüşmelerini geçebilmek, sınavları verebilmek ve okulun kabulünü alabilmekti. Akademiye bir yazı yazdım. Bir yazı, iki yazı, üç yazı derken baktım bir şeyler ilerliyor. Bir sabah uykudan uyandım baktım odamın kapısının altında dosya boyutunda büyükçe bir zarf duruyor. Heyecanla açtım, baktım. Okula kabul edildiğim yazıyordu. Peşini bırakmadan tam tamına sekiz hafta geceyi gündüze kattığım, uyku hapları ile idare ettiğim yoğun bir çabadan sonra devlet bursunu almayı hak etmiştim."*

Bülent Eken 2021'in Şubat ayında Judi Foster, Robert de Niro gibi ünlü isimlerin de mezun olduğu film akademisinde **Film ve Televizyon Oyunculuğu Bölümü**'nde tam burslu olarak eğitime başlar. Dünyada oldukça tanınan bu okulda çoğunlukla Avustralyalı ve Amerikalı genç öğrenciler eğitim görmekteler. Bu okula girebilmek de öyle kolay değilken Bülent Eken hem 64 yaşında hem de bir Türkiyeli olarak bunu başarmıştır.

Bülent Eken Şubat ayından bu yana Film Akademi'sinin yoğun çalışma programıyla gece-gündüz çalışarak eğitim almakta. Akademinin öğrencileri arasında en yaşlı ve tek Ortadoğulu olma özelliği ile de hiç gözden kaçmamakta. Bölümündeki genç öğrenci arkadaşları Bülent'i oyunculuk yetenekleri ve zengin fikirleriyle hem kamera önünde hem de arkasında her işlerine ortak etmekteler.

New York Film Akademisi'ndeki eğitimini başarıyla bitirmesi, böylece oyunculuk ve sinema, tiyatro ile ilgili eğitim alma hayalini de üçüncü safhasında; sonunda gerçekleştirmesi dileğimle.

Kamera önünde ve arkasında başarıları daim olsun...

Sevgilerimle... ■

Tülin ablamın anısına...

İlk gençlik yıllarımdan, hatta çocukluktan henüz yeni çıktığım yıllardan beri yaşamımda çok önemli bir yer tutmuş olan, üzerimde emeği büyük "Tülin abla"mın anısına...

Kendisini anne-yarısı kadar kendime yakın hissettiğim ve sevdiğim yürekli kadın! Annemin mücadele arkadaşı, can yoldaşı... Tülin ablam örnek aldığım kadınlardan biriydi... Güçlü, konuşmasını bilir, sosyal ve politik kişilik, gittiği yerde sözünü dinletmesini bilir, etrafına insanlar birikir...

Biz karşılaştığımızda hep gülen, hep güçlü, hep birşeylerin peşinde birini görürdük. Her zaman yeni bir projeyle, yeni bir angajmanla çıktı karşımıza... Bitmek tükenmeyen bir enerji... öyle yansırdı bana... Halbuki ne acılar yaşamıştı ah... Acısına tuz basar, iyi görünürdü bize... Çok severdim sohbetini ve doğallığını...

Çok özlüyorum sizi be!...

Hayattaki duruşunuzla her zaman örnek olacak, unutulmayacaksınız.

16.3.2021 ■ **BB**

Tülin Sertdemir 1946 yılında Gaziantep'te doğdu. 1964 yılında Konya Kız İlköğretmen Okulunu bitirdi. Dört yıl köy öğretmenliği yaptı. 1968 yılında Almanya'ya işçi olarak gitti. Çalışarak okudu. Berlin'de yaşadığı süre içinde ana okulundan üniversiteye kadar her kademede ders verdi. Ayrıca uzun yıllar okul psikoloğu olarak görev yaptı. Emekli olduktan sonra İzmir'e yerleşti. Evli, bir oğlu ve bir torunu var. Ve ne yazık ki, çok zamansız, çok erken bir anda o dermansız, illet hastalığa yenik düştü.

Karayılanlar çöreklenmiş yüreğine
Aşına ağılar katılmış
Sır edip saklama gözyaşlarını
Emeğine sahip çıkmak adına olsun
Bağır kadınım bağır
Çığlıklarından
Yeni bir yaşam doğsun

TS

Yüzyılımız

■ **TÜLİN SERTDEMİR**

Ne kadar çelişkili yüzyılımız
Bir yanda
Uzay çalışmaları
Uydular aracılığıyla küçülen dünya
Üç günlük yolu üç saate sığdıran ulaşım
Bilgisayarla yapılan alışveriş
Elektronik beyinle işleyen borsa

Öte yanda ölüm makinelerine dönüşmüş teknik
Örümcekli beyinlerde insan tasnifi
Rengine ırkına dinine göre
Ve
Etnik temizlik

Ne kadar çelişkili yüzyılımız
Bir yanda
Yetmişini geçen bir insanı yaşatmak için
Ter döken doktorlar
Tek bir insan yaşamının değeri

Öte yanda
On yaşına değmeden öldürülen çocuklar
Toplama kampları tıklım tıklım
İşkencehaneler tıklım tıklım
Oyun gibi seyredilen savaşlar
Ve
Toplu katliam

Ne kadar çelişkili yüzyılımız
Bir yanda
Bir balinanın ölümü için
Ayağa kalkan insanlar
Güzel insanlar

Öte yanda
Avrupa'nın ortasında soykırım
Adı konmamış savaşlar
Savaştan, ölümden kaçan insanlar
Taşlanan, yakılan mülteci yurtları
Ve
Bu vahşete alkış tutanlar

Tülin Sertdemir,
"Yüreğimin Yangınındasın" Şiir kitabından,
Etki Yayınları, Ocak 2002

Divan Şairleri Arasında Kadın Şair Olabilmek

■ HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

Divan edebiyatı *(13. yüzyıldan başlayarak 19. yüzyıl ortalarına kadar hüküm süren Fars ve Arap dili etkisindeki dönem)* derken akla gelen belirleyici tür şiirdir. Bu edebiyatın bel kemiğini Arapça ve Farsça söz ve söz kalıpları, olağan dışı soyut semboller oluşturduğundan iyi bir dil eğitimini ve kültürel birikimi gerekli kılıyordu. Halka ve halkın konuştuğu dile yabancı olan bu türde şiir yazanlar elbette okuma yazmayı bilen eğitimli, saray ve onu çevreleyen varlıklı, nüfuzlu kesimlerdi.

Şairler başta İstanbul olmak üzere imparatorluğun Amasya, Trabzon, Edirne, Manisa, Bursa gibi önde gelen merkezlerinde yetişmiş kişiler arasında çıkmaktaydı. Padişah, sadrazam, şeyhülislam, kadı, kazasker, vali ve bunların evlat ya da yakın akrabalarının şiir yazacak, şiirini okuyacak meclisleri, sohbet ortamları olurdu. Şairler adına "divan tertip etmek" denilen; gazel, kaside, rubai, murabba, muhammes vs. biçimlerinde yazdıkları şiirleri bir kitapta topladıklarında, kendilerine has Divan'a sahip bulunmuş olurlardı. Günümüzde ise geçmişte yaşamış şairlerle ilgili bilgileri divan edebiyatına kaynaklık eden çeşitli yazma ve matbaanın kuruluşundan sonra da matbu eserlerden öğrenebilmekteyiz.

Peki divan şairleri içinde kadın şairler var mıdır? Temel eğitim sürecinde adını bildiklerimiz, şiirlerini incelediklerimizin hepsi erkek olan şairlerdir. Şairlerle ilgili kaynaklarda ise çok az kadın şair olduğu bilgisine varılmıştır. Örneğin 15. yüzyılda yani Fatih döneminde Zeynep Hatun ve Mihri Hatun'un adı geçer. Kanuni döneminde ise Ayşe Hubbi Hatun şair olarak tanınmıştır. 17. yüzyılda Ani Fatma Hatun ve Sıdki Hatun bilinen kadın şairlerdendir. 18. yüzyılın meşhur kadın şairi ise Fıtnat Hanım'dır. 19. yüzyıl yenilik anlamıyla Batılılaşma hareketinin etkin olduğu bir yüzyıldır. Eğitim ve sosyal hayattaki gelişme ve değişikliklerin de etkisiyle divan ve halk edebiyatı tarzında şiir yazan kadın şair sayısında önceki yüzyıllara göre önemli bir artış vardır.

Tarihsel durumu göz önüne aldığımızda kadın şairlerin az oluşu hayret edilecek bir durum değildir. Ama erkek şairler yanında kadın şairlerin çok az olmasının birçok nedeni vardır. Bunların başında elbette ki dünyaya bakış ve yorumlamada dinsel görüşün uzun süre egemen olmasıdır. Ortaçağ Avrupa'sındaki Hıristiyan dinin erkek egemen belirleyiciliği ne ise, İslam dininde de sosyal açıdan kadının yeri odur. Böylesi koşullar içinde hâliyle divan şiiri, hatta şiirde eril bakış açısı yanında, işin öznesi de erkektir. Kadının İslam anlayışlıya örülmüş feodal kalıpları kırması ve aşmaya yeltenmesi çok zordur. Bunu başarabilenler ise güçlü bir çevre ve azınlığın sahip olduğu maddi ve sosyal olanakları kullanmışlardır. Şairler arasında adı geçen az sayıdaki kadın dışında, kim veya hangi kadınların kendini göstermeye yeltenip de buna hiç olanak bulamadığını; ayıp ve günah gibi değer yargılarından ürkerek yüreğinin sesini bastırmış olanların da hangi kadınlar olduğunu ise tarih yazmadığı gibi bizler de bilememekteyiz.

Sen misin kadın hâlinle şiir yazan

Sarayda sultan, kadı, vali, şeyhülislam kızı olup, gördüğü eğitimin de etkisiyle şair olmuş kadınları, o alanda özgürleşmiş saymamak gerek. Toplumun her yanındaki gelenek ve göreneklerin olduğu gibi divan edebiyatı alanında da kuralların erkeklere göre kurgulanıp yerleştiği bir mecrada, kadın için yaşamayı sürdürmek hiç de kolay değildir. Bir kere şair kadınlar, şiirlerine kendi duygu ve düşüncelerini katamamışlar; şiirlerinde erkek ağzını ve sembollerini kullanmışlardır. Yalnız kadın ile erkeğin asla eşit görülmediği bir ortamda, erkeklerin taht kurduğu katlardan biri olan divan şiiri alanında kendine yer bulmaya çalışan kadınlar, şiirlerine bu eşitsizliğe yumuşakça karşı duran söyleyiş geliştirmişlerdir. Örneğin, Zeynep Hatun sanatta cinsiyetin önemli olmadığını şu dizelerde ifade etmiştir:

Ne zenler var ki meydân-ı hünerde
Bir erden yeg ururlar topa çevgân
Müzekkerlik kemâl olmaya şemse
Müenneslikden irmez mâha noksân

(Öyle kadınlar vardır ki, hüner meydanında çevgân [(1)] topuna erkekten daha iyi vururlar. Erillik (müzekker) güneş için olgunluk işareti olmadığı gibi, dişilik (müennes) de ay için bir eksiklik sayılmaz.)

Divan şiirinin önemli bir yanını, hayran olunan ya da beğenilen bir şairin şiirine nazire olarak yazılan gazeller oluşturur. 15. yüzyılın en büyük divan şairlerinden Necati'yi aynı yüzyılın şairi Mihri Hatun da örnek alır ve Necati'nin şiirine nazire yapar. Şiirine nazire yapılması normalde her şair için onur verici bir şeydir. Mihri

1 Çevgân: Eski Türklerin oynadıkları bir tür oyun.

Hatun'un bir kadın olarak kendi şiirine nazire yaparak şiir yazmasına Necati çok sinirlenir; edepsizlik sayar ve bunu bir hakaret kabul edip şöyle karşılık verir:

Ey benim şi'rüme nazire diyen
Çıkma râh-ı edebden eyle hazer
Dime ki işte vezn ü kâfiyede
Şi'rüm oldı Necâtiye hem-ser

(Ey benim şiirime nazire söyleyen (Mihri Hatun), edep yolundan çıkmaktan sakın! Şiirim, vezin ve kafiye ile Necati'nin şiirine eşdeğer oldu, deme)

Oysa Mihri Hatun da Zeynep Hatun gibi yumuşak başlı davranıp, karşı cinsini saldırı değil savunma üslubuyla yola getirmeyi seçmişti.

Çünkü nâkıs olur dirler nisâ
Her sözün ma'zûr tutmaktır revâ
Bir müennes yig durur kim elh ola
Bir müennes yig ki zihni pâk ola
Bin müzekkerden ki bî-idrâk ola

(Kadınlar eksik olur diyerek sözlerini mazeretli kabul ederler. Bir işte ehil olan bir kadın, ehil olmayan bir erkekten yeğdir. Zihni berrak olan bir kadın, anlayışsız bir erkekten yeğdir.)

Hele ki erkek şairlerin arasına karışan kadın bir şair olunduğunda, o kadının dışarıda kopan kıyamete dayanması gerekti. 18. yüzyılda yaşamış olan Fıtnat Hanım (ö. 1780) bunlardan biriydi. Fıtnat (Şerife Zübeyde), şair, musikişinas Şeyhülislam Mehmet Efendi'nin kızıdır. Hem devlet adamı, hem devrin şairi olan Koca Ragıp Paşa, Fıtnat ve babası ile de dosttur. Ragıp Paşa'nın konağında şiir sohbetleri yapılır. Sohbete katılanlar arasında şair Haşmet de vardır. K. Ragıp Paşa ve Haşmet'le Fıtnat'ın yakınlığı dışarıda ya da çevresinde hep bir dedikodu nedenidir. Birbirlerine müstehcen şakalar yaptıkları söylentisi ortalıkta dolaşır. Dedikodulara rağmen Fıtnat, bildiği yolda yürümeye devam etmiş; Ragıp Paşa'nın sadrazamlığı döneminde daha da meşhur olmuştur. Küçük de olsa şiirlerini topladığı divanının 31 yazma, 4 matbu nüshası vardır. Ve 59 gazelinin çoğunluğu babası Eşref Efendi, kardeşi M. Şerif Efendi, K. Ragıp Paşa ve Haşmet'e nazire şeklindedir

Fıtnat Hanım'dan yüz yıl sonraki süreçte Fatma Aliye Hanım, Fıtnat Hanım'ın kendi döneminin şairlerden oluşan meclise katılmasının, onun sosyal statüsünden ileri geldiğini, yapılan dedikoduları haklı çıkaracak bir dayanak olmadığını belirtmiştir. Nitekim nüktedan ve açık sözlü biri olan Fıtnat Hanım çevresindeki şairlerden biriyle değil tam aksine şair olmayan Rumeli Kazaskeri Derviş Mehmet'le evlenmiş ve söylentilere inanları ayrıca çok şaşırtmıştır.

Şair Fıtnat'ın kadın şairler üzerindeki etkisi kendinden sonraki 19. yüzyılda devam etmiştir. Tanzimat dönemi edebiyatçıları onu "*Şairler Kraliçesi, Hanımefendi Hazretleri*" diyerek anmışlardır. Batılılaşma çabası kadının sosyal hayatta daha önemli düzeyde yer almasını cesaretlendirmiştir. Önceki yüzyıllara göre kadın şair sayısında artış vardır. Aynı şekilde nüfuzlu ve devlet katına yakın çevrelerde yetişen şair kadınlar, Mevlevilik ve Nakşilik gibi tarikatlardan birine mensup olmalarından dolayı sosyal açıdan nispeten daha rahat hareket etmektedirler. 19. yüzyılın meşhur şairlerinden Leyla Hanım, Mevlevi tarikatına mensuptur. Kadılık ve müderrislik yapmış bir babanın kızı olması yanında dayısı şair Keçecizade İzzet Molla'dır.

Leyla Hanım (ö.1845) kendine özgüveni yüksek, zeki bir kadın olmasından dolayı toplumca eleştirilerin hedefi hâline gelmiştir. Hatta bir kez evlenen Leyla Hanım, eşinin kabalıklarına dayanamadığını söyleyip bir hafta içinde evliliği de bozmuştur. Kendisini ayıplayanlara şu beyitle karşılık vermiştir:

İç bâdeyi gülşende ne derlerse desinler
Âlemde sen eğelen de ne derlerse desinler

(Gül bahçesinde kadehi iç, dünyada eğlenmene bak, ne derlerse desinler)

Aynı dönemin şairlerinden Şeref Hanım (ö.1861) da Leyla Hanım'ın uğradığı eleştirilere maruz kalmıştır. Leyla Hanım gibi Mevlevi olan Şeref Hanım, yaşam tarzına ilişkin dedikodulara bir biçimde Leyla'nın şiirine nazire yaparak yanıt vermiştir:

Gûş itme bu 'âlemde şemâtât-ı 'adûyı
Zevkinde ol eğlen de ne derlerse desinler

(Bu dünyada düşmanının şamatasına kulak asma; eğlen, zevkine bak da ne derlerse desinler.)

Benzer eleştirilere maruz kalmak aynı dönemin kadın şairleri arasında dayanışma duygusunu geliştirmiş de olabilir. Şeref Hanım, bir beyitinde de şöyle der:

Hâh u nâ-hâh Şeref'in kadrini bilisin yârân
Âleme bir dahi Leylâ ile Fıtnat gelmez

(Seven veya sevmeyen bütün dostlar Şeref'in değerini bilsin. Çünkü dünyaya bir daha Leyla ve Fıtnat gelmez.)

Bir daha belirtmek gerekir ki divan edebiyatı saray ve çevresinde yetişenlerin edebiyatıydı; halkın diline ve kültürüne tamamen yabancı bir seçkin edebiyatıydı. Burada amaç divan edebiyatının içerik ve biçimine karşı eleştiriden bulunmak değil; kadının, seçkin çevrelerde yaşadığı eşitsizliğin bir görünümüne işaret etmektir. Eğer söz konusu olan divan edebiyatı değil de halk edebiyatı olsaydı kadın açısından durum farklı mı olacaktı? Tabi ki hayır! Hatta okuma yazması olmadığı için ezilen kesimden kadının tarihe böyle bir not düşme şansı hiç yoktur. Yine de elimizde çok eski olmasa da yakın denilebilecek bir yüzyılda yaşayıp, sözlü kültürle günümüze ulaşmış ve bildiğimiz bir kadın şair ve ozan gerçeği mevcuttur. ■

SÖYLEŞİ

"YAPAY ZEKÂ BİLGE İLE BİLİME YOLCULUK" KİTABININ YAZARI KADİR CAN AYDEMİR:

"Çocukluktan itibaren bilim, sanat, felsefe ile bir arada olmalıyız"

Güney Dergisi (GD): **Sevgili Kadir Can hocam, Aralık 2020'de, Doruk Yayınları'ndan "Yapay Zekâ Bilge ile Bilime Yolculuk" adında bir kitabınız çıktı. 12 yaşından itibaren herkese yönelik bir roman. Henüz çok yeni, hayırlı olsun diyelim, okuru bol olur umarız. Ben de okudum, gayet sıra dışı ve faydalı bir eser olmuş. Elinize, yüreğinize sağlık... Öncelikle kitabınızı anlatarak ya da önce kendinizi tanıtıp sonra kitabınıza geçerek, bir giriş yapalım isterseniz söyleşimize, ne dersiniz?**

Kadir Can Aydemir (KCA): Eyvallah, teşekkür ederim. Evet, çiçeği burnunda bir yazar olarak, yeni tomurcuk açmış bir kitabım var: Yapay Zekâ Bilge ile Bilime Yolculuk. Doruk Yayınları'ndan çıktı. Kitapsız diyemezler artık bana, kitaplıyız artık, doğrudur. (Gülüyor.) Kitabım fen bilgisini, bilimi, evrenin-dünyanın-canlılığın oluşumunu, canlılığın evrimini, edebiyat ile kurgu dünyası ile anlatma iddiasında. Şöyle ki: Bir fen bilgisi öğretmeni bu konularla ilgili bir kitap yazmaya karar verir. Bunu ise sıra dışı bir şekilde, yani karakterin aktif şekilde gelişmesi şeklinde olmasını ister. Böylece aklına "yapay zekâ" gelir. Ve amcaoğlu Sinan ve arkadaşı Önder ile bir yapay zekâ programı yaparlar: Yapay Zekâ Bilge! Böylece bilime yolculukları başlamış olur. Bu esnada yazarımız, yani fen bilgisi öğretmeni karakterimiz, bazen kitapçı Tarık ile bazen de Tarık'ın arkadaşı Hamza ve Hamza'nın kızı Hatice ile bizzat kendisi müzelerde, laboratuvarlarda konuları yaşayarak öğrenmeye çalışır. Ardından bu öğrendiklerini Yapay Zekâ Bilge'ye yükler ve böylece Yapay Zekâ Bilge, kendini sürekli yenilerken, okur da farklı farklı dünyalara yelken açar. Güncel konuların yanında bir aşk hikâyesi de kitaba eşlik etmektedir.

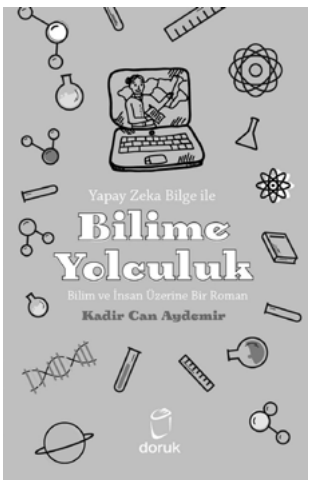

GD: Evet, doğru, konu içinde konu, kurgu içinde kurgu var. Ben de okurken ilgiyle okudum. Ancak hocam, az önce kitabı anlatırken de söylediniz; "bilimi edebiyat ile anlatma iddiasındayım" diye. Peki, "anlatma olayı" romanda biraz sorunlu bir olgu değil mi? Çünkü roman, anlatmaktan ziyade "gösterir/sezdirir". Gerçi siz bu tarzda mecburen "anlatmak" zorundasınız. Peki, edebi olarak nasıl aştınız, aşmaya çalıştınız bu sorunu, anlatır mısınız biraz?

KCA: Evet, teşekkür ederim. Bu önemli bir soru bence de. Söylediğiniz gibi romanda asıl olarak sezdirme vardır anlatma pek olmamalıdır. Fakat ben bir fen bilgisi öğretmeni olarak, memleket hattı sathında eksiğini hissettiğim, alanımla ilgili konuları anlatma derdine düştüm. Bunu da roman türünde yapmak istedim. Daha akıcı olsun, herkes okuyabilsin diye. Ve baştan itibaren, söylediğiniz engelin içinde buldum kendimi. Fakat bu tarzda, yapacak bir şey yok! Ancak bu şekilde, bu miktarda, bir kurgu yapabildim. Aslında "bilgiyi" azaltıp kurguyu arttırabilirdim, ama ben asıl olarak bu felsefi, bilimsel bilgileri vermek istediğimden böyle bir eser çıkardım ortaya.

GD: Elinize, emeğinize sağlık. Biraz yorum/eleştiri ile ilerleyelim isterseniz. Mesela ben ilk baştaki giriş bölümünü okurken -işin açıkçası- konu ilk başta biraz basit mi ilerleyecek ne, diye düşünmeye başladım. Ama ardından konuyu yapay zekâya bağlama şekliniz ve yapay zekânın gelişimini ilerletmeniz, gayet iyiydi. Buna benzer, kitapla ilgili ne gibi yorumlar aldınız?

KCA: Doğrudur, bu söylediğiniz tarzda eleştiriler/yorumlar da aldım. Ama tam tersi, "ilk bölüm çok akıcı idi hele de tanıdığımız Mersin'i, bu bölümde sayende çok farklı bir boyutuyla yaşadık" tarzlı yorumlar da aldım. Bu bağlamda kitabın ilk bölümünden ziyade genel an-

lamda tamamı için de farklı kültürel-bilimsel altyapıya sahip okurların, kitabın farklı bölümlerinde farklı farklı hisler yaşaması gayet doğal diye düşünüyorum.

GD: Peki, neden 12 yaşı kıstas olarak aldınız hocam? "12 yaş ve üstü" ibaresi var çünkü kitapta.

KCA: Yazar ve arkadaşları Yapay Zekâ Bilge'yi kurgularken 6. sınıf öğrencisi üzerinden bir "yükleme" yapıyorlar yapay zekâya. Konuyu da o yaş öğrenciye göre anlatıyorlar. Bu bağlamda 12 yaşı kıstas aldık. Fakat öğrenci olsun, esnaf olsun, akademisyen olsun, herkes bu kitaptan kendine göre bir şeyler alacaktır diye düşünüyorum.

GD: Evet hocam, bu arada kitaba yoğunlaşırken sizi tanıyamadık, kendinizi biraz tanıtır mısınız okuyucularımız için?

KCA: Böyle iyiydik… Kitapla gidiyorduk ne güzel… (Gülüyor.) Kendimi anlatmak biraz zor da…

GD: Yine kitaba geliriz hocam. Kısaca anlatın kendinizi…

KCA: Anlatalım. Aslen Maraş-Malatya yöresindenim ama Mersin'de doğup büyüdüm. Esnaf bir babanın yedi çocuğunun sonuncusuyum. Pamukkale Üniversitesi Fen Bilgisi Öğretmenliği bölümünü bitirdim. Gençliğimde —şu an kırk yaşımdayım bu arada— Kick Box sporu ile tiyatro ve bağlama ile ilgilendim ve tabii ki politika ile… Edebiyat ile… Felsefe ile… Bir süre dershanelerde çalıştıktan sonra kadrolu olarak atandım. Evliyim ve iki erkek çocuğun babasıyım. Edebiyatın pek çok dalı ile işte şiir, deneme, öykü, makale ve romanla ilgiliyim. Güney, Süje, Ekin Sanat, Mavi gibi dergilerde yazılarım/şiirlerim çıkıyor. En son olarak da —az önce bahsettiğimiz— bir romanım yayımlandı. İşte böyle… Geldik, gördük, yorumluyor, değiştirmeye çalışıyor ve "güzel, faydalı" bir şekilde "gitmeye" hazırlanıyoruz. Hayat…

GD: Çok yönlü olmak güzel bir şey değil mi? Zaten kitabınızın sıra dışılığı da bu çok yönlü özelliğinizden geliyor sanırım. Çok yönlülük ve politika hakkındaki görüşlerinizi de alarak yavaş yavaş bitirelim söyleşimizi. Ne dersiniz?

KCA: Hay hay… Çok yönlü olmak her zaman önemli ve gereklidir evet. Ta çocukluktan itibaren "bilim, sanat, felsefe" ile bir arada olmalıyız. Çünkü bu üç bilgi alanı, asıl "yaratıcı" bilgi türleridir. Ve böylelikle de yapacağımız politika da daha verimli olur. Ki toplumsal yanı olan insanın, politika yapması şarttır. Daha doğrusu insan, kendiliğinden politiktir. İster şu politika ister bu politika… İster bilinçli ister bilinçsiz… Ve tabii ki politika bana göre, bilinçli bir şekilde emekten, emekçiden yana yapılmalıdır. Tamam, burjuvaziden emekten yana bir politika beklemiyorum. Ama en azından yüzde sekseni emekçi olan dünyamızda, emek mücadelesinin yükselmesini bekliyorum. Beklemek ne kelime? Bu yönde çabalıyorum. Kitabımın da —bir şekilde— emek dünyasına hizmet ettiğini düşünüyorum. Sizce? Sizce de kitabım emek dünyasına bir katkı vermiyor mu? (Gülüşüyoruz.)

GD: Tabii ki… Bizce de öyle… Çünkü memlekette bu yöndeki, yani bilimsel bilgiler konusundaki eksiklik de yönetenlerin istediği gibi yönetmesine başka bir etken oluşturuyor. Tekrardan emeklerinize sağlık diyoruz. (Yazarımız bu sözlerimiz üzerine seviniyor ve teşekkür ediyor.) Son olarak üzerinde çalıştığınız eserlerden bahsederek söyleşimizi bitirelim artık. Buyurunuz.

KCA: Bu kitap aslında seri olacak bir kitap. Çünkü insana giden süreçte kitap bitiyor. Bunun ardından insanın tam olarak nasıl oluştuğu, oradan uygarlıkların nasıl geliştiği ve bilim tarihinin seyrini içine alan, yapay zekâmızla bilim yolculuğu, devam edecek gibi duruyor. Okuyucuda da bu yönde bir istek var. Bakalım, neden olmasın? Bir de büyüklere yönelik bir bilim kurgu roman taslağım var. Oturup çalışmalı. Sağlığımız yerinde oldukça, bunları gerçekleştireceğiz hayırlısı ile. Teşekkür ederim tekrardan ilginize. Çalışmalarınızda başarılar dilerim.

GD: Asıl biz teşekkür ederiz. Sizin de çalışmalarınızda başarılar dileriz. ■

BERFÎN DIBARIN LI REŞIYAN/
KARDELEN YAĞAR KARIN ALACASINA

Abdullah Karabağ

Dili : Kürtçe/Türkçe
Türü : Şiir
ISBN : 978-605-148-517-1

Sokak Kitapları Yayıncılık, İstanbul
Genişletilmiş 3.Baskı,
Nisan 2018

«Evrensele çırpınan bir yürek kaç dilden söylenir, iki dilden söylendim ikisinin güzelliğini görerek, yazınsal anlatımını tadarak; başarabildim mi, hiçbir kalem yürek denilen ustadan daha yetkin olamaz. Sorun, kalemi yürek gibi işlevsel kılabilmektir!»

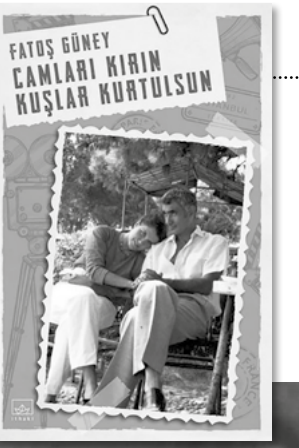

DEVRİMCİ DÖNÜŞÜMÜN VE YOLDAŞLIK İLİŞKİLERİNİN ROMANI:

"Camları Kırın Kuşlar Kurtulsun"

■ **MUSTAFA DEMİR**

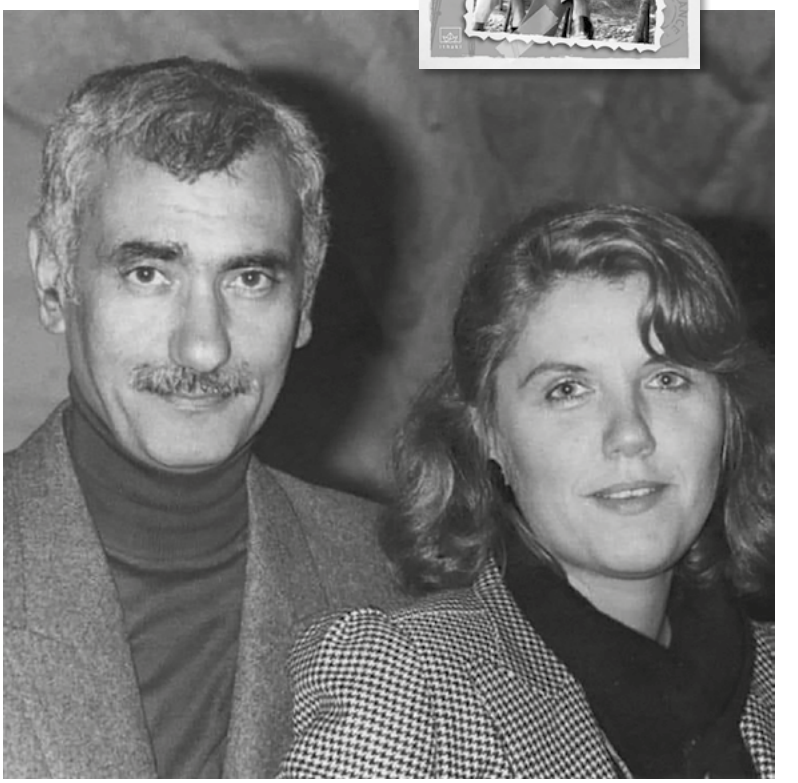

Fatoş Güney'in "**Camları Kırın Kuşlar Kurtulsun"** romanı İthaki Yayınları arasında 2020 yılının Kasım ayında okuyucu ile buluşturuldu. Roman gerçek kişilere ve anılara dayansa da, edebi kurgusu ve olayların usta örgüsü ile sürükleyici, etkileyici, gerçekçi ve içten bir anlatım yakalıyor. Fatoş Güney'in "**Dağlar Kendini Seveni Sever"** adlı bir röportajlardan oluşan kitabı daha bulunmaktadır.

Roman'ın başkahramanları Fatoş Güney ve Yılmaz Güney yaşadıkları aşklarını, sevdalarını ve uzun yıllar faşizmin kendilerine dayattığı bütün acılara, zorluklara, alçaklıklara karşı insanüstü bir dirençle karşı duruşlarını ve Yılmaz Güney'in son nefesine kadar devrime olan inancını, bilincini ve bağlılığını koruduğunu; temiz, duru ve su gibi akan bir dille anlatıyor yazar Fatoş Güney. Sanatçı, devrimci, mücadeleci Yılmaz Güney'in yanı sıra, insan Yılmaz Güney'i uzun yıllar arkadaşı, yoldaşı, eşi olmuş güçlü bir kalemden daha yakından tanıyoruz.

Onun gibi sıra dışı ve olağanüstü, ama bir o kadar da zor olan bir hayatı birlikte yaşamak ve uzun yıllar sonra romanlaştırmak kolay olmasa gerektir.

Fatoş Güney Almanya'nın Osnabrück kentinde düzenlenen bir Yılmaz Güney Haftasında yaptığı konuşmada şunları söylüyordu:

"Değerli Dostlar, Yılmaz Güney'in yaşamı, bir kaç sayfa ile özetlenemeyecek kadar derin ve engin zenginliklerle doludur. O'nu tanıyabilmek, tüm yönleriyle kavrayabilmek ancak başarılar, başarısızlıklar, hor görülmeler, acılar, yoksulluklar, açlıklar, hapishaneler, hastahaneler, kavgalar, kazalar, özlemler ve zaferlerle ipek böceği misali örülmüş bir yaşamı oluşturan binlerce olayı bilmek ve incelemekle mümkündür."

Fatoş Güney kitabın önsözünde:

"Dönüp geriye baktığımda fark ediyorum, ne kadar yetersiz, ne kadar zayıf, ne kadar güçsüz kalıyordu kalemimden dökülenler yaşadıklarımın, hissettiklerimin yanında..." diyor ve ekliyor:

"Üzerine itina ile eğildiğim bu kâğıtlara yaşamımın, bilincimin derinliklerindeki sırları hiçbir şeyden çekinmeksizin dökecektim.

Geçmişin tüm birikimi, şimdiki zamanın gerçekliği ile birleşecekti nihayet. Bu kez yeniden hatırlamanın, yeniden değerlendirmenin süzgecinden geçerek..." (s.10)

Doğrusu yazar Fatoş Güney bu isteği başarı ile gerçekleştiriyor. Roman iki kahramanın kendi özgeçmişlerinin özetlenmesinin yanı sıra; arka planda Türkiye Devrimci Hareketi'nin, 68 devrimci isyanının tarihine akıcı bir yolculuk yaptırıyor. 12 Mart askeri faşist diktatörlüğünün halka ve devrimcilere azgın saldırıları korkusuzca dile getiriliyor.

Döneme dair çok ayrıntılı bilgiler

veriliyor. Devrimcilerin mücadeleleri yeni nesillere aktarılıyor. Mahir Çayan, Hüseyin Cevahir, Ulaş Bardakçı, Oktay Etiman, Rüçhan Manas'la tanışma ve birebir tanıklık...

"İçim dolup taştı. Koskoca bir ordunun topları, bombaları, süngüleri ve darağaçlarıyla peşine düştüğü, davaları uğruna her tehlikeyi, hatta ölümü göze almış bu gencecik insanlara büyük bir hayranlık besliyordum.

Hepsinin tek tek yüzüne baktım, onlar olağanüstü cesur, yürekleri insan sevgisiyle dolu, haksızlığa, eşitsizliğe ve adaletsizliğe uğrayan tüm insanları kurtarma yoluna baş koymuş birer kahramandılar." (s.116)

Yukarıdaki sözleri söyleyen Fatoş Güney, "ötekiler"in dünyasından pek haberdar değildir önceleri. Ne zaman ki Yılmaz Güney ile tanışır, kısa zamanda evlenirler, işte o zaman, görüşüme göre bu romanı çok önemli kılan değişim başlar. Hem Yılmaz Güney hem de Fatoş Güney politik olarak sıçrama yaparak günün en ilerici fikirlerinin savunucusu olurlar. Bilimsel sosyalizmi kavramaya ve kavradıkları oranda savunmaya başlarlar.

"Zorluklara beraber göğüs germiş, düşüncelerimizdeki ortaklık sayesinde farklı yetişme tarzlarına sahip olmanın dezavantajlarının üstesinden gelmiş, farklılıklarımızı bir avantaja dönüştürebilmiştik. Birlikte değişmiş, birlikte dönüşmüştük. Hâlâ bu dönüşümün sancıları, sarsıntıları devam etse de korkmamak gerektiğini kavramıştık." (s.207)

Bu cümleler romanın ruhunu özetliyorlar âdeta!..

Roman kahramanları Fatoş Güney, Yılmaz Güney'in yaşamsal ilişkileri bana yoldaşlık ilişkilerini hatırlattı. Yoldaşlık ilişkisi ortak değerlere, ortak fikirlere karşılıksız, çıkarsız bağlılığın, davaya inanmanın ve adanmışlığın adıdır. Burjuva çıkarcılığına, bencilliğine ve bireyciliğine karşı halkın çıkarlarını her şeyin üstünde tutma anlayışıdır. Yardımlaşma, dayanışma ve birbirlerine sonsuz güvenme anlamına gelir. Görüş ayrılıklarında dostça ikna etme, sabırlı olma ve karşısındakini anlama çabasıdır. Roman kahramanlarının ilişkileri bu anlayışla ele alınırsa, daha iyi anlaşılır diye düşünüyorum.

Fatoş Güney'in dönüşümünde başta Yılmaz Güney'in **"Boynu Bükük Öldüler"** romanı olmak üzere, okudukları ve bizzat tanık olduğu insan manzaraları önemli bir etken oluyor.

"Gün doğumuyla birlikte, uçsuz bucaksız pamuk tarlalarının kıyılarına kurulmuş çadırlarda başlayan kıpırtılar, tek-tük yanan gaz lambalarıyla, çalı çırpıyla yakılan ateşlerle insan siluetlerine dönüştü. Kamyonlar dolusu topraksız Kürt köylüsü, kilometrelerce yol kat ederek Çukurova'ya gelmişti. Mevsimlik iş bulma umuduyla yatağını, sırtına bebesini vurup, yalın ayak, başı kabak yollara düşen, evsiz barksız, parasız pulsuz, perişan göçerlerdi bu insanlar." (s.97)

Yılmaz Güney büyük bir sinema dehası ve yaratıcısıdır. Onun sanatsal gelişimi de roman boyunca arka planda uzun uzun, ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Fatoş Güney romanında ilginç bir noktaya dikkat çekiyor:

"Yılmaz ilk dönem filmlerini çekerken, sadece bir sosyal adalet anlayışına sahip olduğu dönemlerde ne devletin ne gizli teşkilatların umurundaydı. Her ne kadar adaletsizliğe, sosyal eşitsizliklere karşı tavrından ötürü onu her zaman şüpheli biri olarak görseler de, hayatı topun ağzında, kellesi koltukta değildi. O günlerde bile kendine özgü sinema anlayışını adeta Ezopvari bir dille kurmayı başarmıştı. Ama manşetlere yansıyan, gündeme gelen bu değildi. Yılmaz'ın özel hayatı, kurtulmaya çalıştığı çarpık ilişkiler sürekli öne sürülüyor, Yılmaz bir bela makinası gibi figürleştiriliyor, onu bu şekilde ikonlaştıran mecraların tirajı artıyor ve böylesi herkesin işine geliyordu. Bu durumdan Yılmaz ve onu gerçekten seven insanlar dışında herkes memnundu, düzen işliyordu işte. Milyonların sevgilisi olsa da nihayetinde bir "serseri"ydi O. Kendinden başka da kimseye bir zararı dokunmazdı, alıcı kuşların dışında. Ne zaman ki sinemasını politikleştirdi, ne zaman ki gerçeği göstermeyi kendine görev bildi, işte o zaman "sakıncalı" biri hâline gelip yok edilmesi farz olanlar listesine alındı Yılmaz...

...Yanıldılar, filmleri eskisi gibi büyük ilgiyle izlenmeye devam etti. Siyasi kimliği oturdukça saygınlığı, itibarı daha da arttı. Güney Dergisi bunu taçlandırdı. Yazıları, makaleleri de büyük bir ilgiyle okunuyordu artık. Özellikle Kürt meselesi hakkındaki tavrı, Kürtlerin bir halk olarak kimliklerinin ve kültürlerinin tanınması gerektiğini savunması büyük yankı uyandırmıştı. Siyasi çevrelerde saygıyla karşılanan bu tutum, düşmanları açısından artık bardağı taşıran son damlaydı. Bu bölücülük demekti. Bu gerçeği söylemek vatan hainliğiydi. Cezasız kalamazdı..." (s.225-226)

Hem sanatsal hem de siyasal olarak sistem tüm olanakları ile Yılmaz Güney'in karşısında güç gösterilerine başladı. Cezaevinden cezaevine sürmelerin sonu gelmiyordu.

"Yılmaz cezaevinin bütün zorluklarla dolu günlerini bir okul gibi değerlendirme kararı almıştı. Tıpkı yeni, hevesli bir öğrenci gibi durmaksızın sinema çalışıyordu. Hikâyeler, oyunlar kuruyor, her kahramanı kafasında tek tek canlandırıp oynatıyordu. Sonra Türkiye sinemasının cılız imkânları, yetersizlikleri ve sansür gerçeği geliyordu aklına, yılmıyordu." (s.160)

Bilindiği gibi cezaevleri sadece yatanı hedeflemiyordu. İçeridekilerin yakınları da her türlü cezalandırılıyordu. Fatoş Güney bu süreci de roman sanatının olanaklarını da kullanarak akıcı bir dille tarihe not olarak anlatıyor.

Özetleyecek olursam: Fatoş Güney "**Camları Kırın Kuşlar Kurtul-**

sun" romanında, askeri darbeleri, cezaevlerini, cezaevinde Yılmaz Güney'e suikast girişimlerini, cezaevlerinde yatanların yakınlarının ıstırap çekişlerini ve tutsak yakınlarının akıl almaz tahammül ve direnişlerini, Çukurova'yı, Yılmaz Güney'in dünyaca ünlü filmlerinin çekimlerini, sanat ve halk sevdasını, Güney çiftinin devrimci fikirlerinin gelişimini, düzenin Yılmaz Güney'in yaratıcılığından korkularını, hâkim Sefa Mutlu'nun öldürülmesi olayının gerçek iç yüzünü, ardı arkası kesilmeyen mahkemeleri, politik yazıları için açılan, yüzlerce yıllık mahkûmiyet talep eden yeni davaları, MİT elemanı Necati olayı ve Necati'nin hazin sonunu, bayram iznine çıkan Yılmaz Güney'in kafese dönmeyerek kurtuluş yolunu seçmesini, Yol Filminin Cannes Film Festivalinde Altın Palmiye ödülünü almasını, Duvar filminin yurt dışının bütün olumsuz koşullarına rağmen çekimini ve nihayet sürgünde geçen son yıllarını büyük bir içtenlikle ve çıplaklıkla okurlara ve mücadele edenlere "hatıra" olarak sunuyor.

Gerçeklerin kavranmasında ayrıntıların önemini hatırlarsak, bu romanda Yılmaz Güney – Fatoş Güney birlikteliği ve dönemin siyasi ve sanatsal gelişimi üzerine birçok ayrıntıya ulaşmak mümkün oluyor. Güneyler çok bedel ödemişlerdir. Çok hayal kırıklıkları da yaşamışlardır, fakat halk kitleleri onları hiç bir zaman yalnız bırakmamış, bağrına basmış, unutulmazlık ödülü ile ödüllendirmişlerdir.

Roman akıcı ve zengin, duru bir dille, doyurucu bir anlatımla kaleme alınmış. Halkımızın bu "hatıraya" sahip çıkacağından hiç şüphem yoktur. Edebiyat çevrelerinin ve yazar kuruluşlarının da sessiz kalmayacaklarını umuyorum. "**Camları Kırın Kuşlar Kurtulsun"** nitelikli bir edebiyat ödülünü hak etmiş bir romandır. Okumayanlar var mı hâlâ?

12 Nisan 2021, Berlin ■

UMUDU VE KEDERİ BULUŞTURAN ŞAİR:

Halil Alp

■ GÜLSÜM ALP

Karanlık ve insanın umuduna kast eden olaylarla dolu zamanlardan geçiyoruz. Bizim açımızdan öncesinde de durum pek farklı olmasa da bugün yaşadıklarımız bütün gezegen için oldukça sarsıcı. Tarih bize, "Geçmişe bak, daha beterleri de oldu" dese de biz etimizde kemiğimizde bugünün dehşetini hissediyoruz. İşte tam da bu karanlık günlerde şair Halil Alp şiirleriyle çıkageldi. Tazelenmiş bir umut ve dipten derinden gelen kederi buluşturan şiirleri karantina günlerinde derman gibi geldi.

Acı ve zor bir hayattan gelen bir şair, Halil Alp. Başka diyarlarda süren bir hayatı özlem ve umutla dolu yaşayarak geleceğe yürüyor. Bir yanı gelenekten, geçmişin mirasından kopmazken,

Ejma'nın Rüyasını Hepimiz Hatırladık

■ AKMAN GEDİK

Gece Kelebeği ve On iki Dağ'ın Sırrı romanlarını severek, bir solukta okumuştum. 'Ejma'nın Rüyası' Haydar Karataş'ın yeni kitabı. Ejma'nın Rüyası her ne kadar bir öykü kitabıdır denilse de, yer yer anlatı, anı, mesel ve roman havası verir okuyucuya. Haydar Karataş, kitaplarında uzun cümleler kurmaz. Genelde kısa cümleler vardır. Fakat her söz mana dolu. Her söz başka bir söze delalettir. Her söz başka bir söze kapı aralar. Okurken sözlerin mistik yanı sizi sarar, öykünün geçtiği mekâna sürüklenirsiniz. Kitaplarda sıkça bahsi edilen o alacalı Kırmanc diyarını gezer dursunuz kitap boyunca...

Haydar Karataş dilinin arkaik yapısı Kırmancki kurar (Zazaca). Kırmancki bilen biri, Onun Türkçeyi sadece teknik yazı dili olarak kullandığını fark eder. Kırmancki biliyorsanız o kelimelerin tadına daha bir varıyorsunuz. Kırmancki her söze, her cümleye ruhsal olarak itina ile işlenmiştir. Ruhunuzda hoşluk bırakan bir yanı var daima.

Çocukluğunuza gidiyor, o çocuk aklınızla çocuk kaçıran Ermeni Garo'dan korkar dursunuz. Ejma'yı hatırlar, Meneş'in ise bir tanıdığınız

bir yanı da geleceğe, şimdiki zamanın zenginliklerine yaslanıyor. Bu ikircikli bir tutum değil, ruhunu besleyen bütün zamanların cömertliğine kendini açık tutma tavrıdır.

Şiirlerinde de geleneksel şiir söyleyişi ile çağdaş şiir arasında harika bir denge tutturmuş. Anadili ile kardeş diller arasında kurduğuna benzer bu denge şiirine okur için okunaklı ve müzikalitesi yüksek bir ton kazandırıyor. Ancak Halil Alp'in şiirindeki dikkat çeken özelliklerden birisi de toplumsal duyarlılık seviyesinin alabildiğine yüksek olması. Bunu yüzeyselliğe düşmeden, klişelere hapsolmadan, şiirin bu engin damarından sağlam bir ses çıkararak başarıyor. Zaman zaman inişli çıkışlı bir ton kazansa ve kimi zaman meydanlardaki gürlek sesleri andıran sözlerle doruklara tırmansa da Halil Alp'in şiirleri sakin akan bir ırmak gibidir.

gözlerinde umudun yorgun yol izleri,
her adımında tanıdık yüzler,
ölü ya da diri…
sisli günlerin meçhul yolcusu,
dönüp ardına bakarken
unutulmuş eski bir şarkının
melankolik ezgisinde kayboldu bir an…
ölüm yüklü sözcükler dolandı boğazında...

Dikenli Tellerle Kanayan'da en yürek yakıcı şiirler özlem ve hasret bildiren şiirlerdir. Memleketten uzakta, yabancı diyarlarda geçen bir ömrün içinden süzülmüş kederli sözler. Hem yerleşik hem yabancı hem mülteci hem yurttaş hem şair hem içi özlemle tutuşan insan. Halil Alp, zamanın biriktirdiklerini sözün ışığıyla besliyor ve memleketinin kengerli kırlarına uzanıyor şiirlerinde. Yarım kalmış hayallerini şiirlerinde tamamlamaya çalışıyor.

Savrulmuş harman kokusu yayılır,
serin seher uykularıma.
Kengerli kırlarında
serpili soluğum,
ve tozlu yollarında kaldı;
yarım kalmış hayallerimin
masum izleri…

Bir ilk kitabın bütün saflığını ve "zaaf"larını içinde taşıyan Dikenli Tellerle Kanayan, Halil Alp'in şair heyecanı kadar ustalığa yürüyüşünü de gösteriyor. Çoğu şiiri geçmiş yıllarda çeşitli dergilerde yayımlanmış, epeyce de ilk kez okur karşısına çıkan şiirler, yeni ve ışıklı sesler duyarak tazelenmek isteyenler için iyi bir imkân.

Umutlu bir kederi, aydınlık bir bakışı şiirlerinde buluşturan Halil Alp'e selam olsun. ■

olduğu kanısına varırsınız.

Bir zamanlar insanların yaşadığı, şimdilerdeyse deyim yerindeyse insansız mekânlara uğrarsınız. Nereye gitti o insanlar der dururusunuz sesizce...

Haydar Karataş'ın anlattığı alacalı kırmanc diyarının insan çoskusu söndürülmüştür.İnsansız mekânlarda eski anılar arasında dolaşırsınız. İnsansızdır o mekânlar artık...

O mekânın insanları göçüp gitmiştir ama efsunlu hikayeler bir duvar dibinde sizi bekliyordur. Bazen bir kağnı yolundasınız, bazen bir su kanalı boyu yürürsünüz,bazen yıkık bir değirmen duvarına denk gelir dururusunuz, ya da virane bir kilisenin yıkıntıları arasında hikayeler sizi karşılar. Belki de baykuşların tüneği, pepug kuşunun baharın gelip öttüğü virane mekanlar...

Sonra kızılbaş inanç sistemindeki 'komşuluk Hakkı'nı, tılsımını ve bozulma nedenlerini üzülerek, ah ederek bazen de kızarak okursunuz.

O okur-yazar olmayan insanların hafızasındaki beyaz yazıları kara yazıya çeviriyor Haydar Karataş. Çok göz önünde olmayan, yaşamları bilinmeyen insanları bilinir kılıyor,tanıştırıyor bize. Fiziken aramızda ayrılan o insanların hikayesini yazarak 'ölümün elinden' bir şeyler kurtarıyor.

Her hikâye bir yaşamdır. Ejma'nın Rüyası'nda her hikâye de ayrı bir güzellik görür ve farkına ve tadına varırsınız. Haydar Karataş mayasını aldığı o dervişan toprakların hikâyelerini anlatıyor bize.Kendi çocukluğuna , anayurduna giderken sizde zevk alarak okur ve çocukluğunuz anayurduna yolculuğa çıkıyorsunuz. Okur-yazarlığın arttığı, okumanın azaldığı bu demde böylesi kitapları kaçırmayın, okuyun derim. Daha ne diyeyim. 'Ma' Haydar Karataş xoş/hoş yazıyor...

Eksik yazdım tamamına sayın, ya da göz atın.Olmadı söz katın. ■

Zülfü Livaneli'nin Son Romanı "Balıkçı ve Oğlu" Üzerine

■ **H. DEMİRCİYAN**

Zülfü Livaneli müzik alanında olduğu gibi edebiyat alanında da verimli ve başarılı bir kültür insanıdır.

Son romanı "Balıkçı ve Oğlu" bir solukta okunacak cinsten güncel sorunları irdeleyen bir romandır.

Güncel sorunlar derken; balıkçıların derdi, göçmen sorunu, çevrenin talan edilmesi sorununun yanı sıra kadın sorununu da unutmamış.

Roman; ekmeğini balıkçılıkla sağlayan Mustafa ve onun eşi Mesude'nin yaşamından kesitler sunarken toplumsal bir dizi soruna da dikkat çekmektedir.

Livaneli romanın kurgusunda fazla kalabalığa yer vermezcesine biraz da aceleye getirerek öne çıkardığı ve romanın esas kahramanı Balıkçı Mustafa ile başlar. 7 yaşındaki Deniz'lerini fırtınalı bir günde denizde kaybedince yasa boğulan Mustafa ve Mesude'nin yaşamında "**göçmen sorunu**" önemli bir dönüm noktası olur.

Balıkçı Mustafa'nın batan göçmen botlarından birinde denize savrulan yaşamlara rastlaması O'nun ve karısını monoton günlerine heyecan, korku ve sevgi getirir, onları farklı günlere geleceğe sürükler.

Livaneli roman kurgusunda baştan sona temel aldığı ve işlediği göçmen sorununun insani yanına yaptığı vurgular olumlu, dikkat çekicidir. Öte yandan devletlerarası **"insan tacirliğini"** iki sayfaya sığdırması hiç de olumlu durmuyor. Çünkü elde o kadar malzeme var ki, bu sorunu hapishanedeki kısa sohbete indirgemesi yadırganacak bir durumdur.

Livaneli bu kısa romanına çevre sorununu da eklemiş. Eklemesine diyecek sözümüz yok... Fakat mücadele yöntemi ve çıkış yolu olarak kapitalizmin ilk yıllarında makinaları kıran işçilerin ilkelliğine benzer mücadele yöntemini öne çıkarması pek uygun durmuyor. Köylülerin kendiliğindenci hareketle balık çiftliklerindeki ağlara verdikleri zararı farklı yorumlayanlara açık kapıdır, yaptığı...

Evet, Livaneli kadın sorununu Mustafa ve Mesude ilişkisine indirgerken basitleştirmektedir, desek yeridir.

Roman aceleye getirilmiş olmasına rağmen bir solukta kendini okutuyor. Romandaki karakterlerden Ömer'e fazla rol verilmese de o çok hoş duruyor.

Livaneli romanı mı, kendini mi, sevecen kılmak için... mutlu sona başvuruyor. Okuyucunun yorumuna kalmış.

Livaneli'nin romanın sonundaki söyleşide kendini Marx ve Engels yanlısı göstermesi (etkilenmiş olması doğal) absürt duruyor. Marx ve Engels burjuva devlet konusunda açık fikre sahiptirler. Onlar için, mevcut burjuva devletler emekçiler üzerindeki baskı-şiddet ve terör aracıdır. Livaneli'ye göre ise *"devletlerin, belli bir limitin üstündeki kişisel servetlere izin vermemesi, düzgün vergi yasalarıyla sosyal adaleti düzenlemesi gerekir. Devlet bunun için var."* (s. 132)

Maalesef burjuva entelektüellerin kavramadığı en önemli sorun işte devletin görevi ve karakteri sorunudur.

Bunun için slogan olarak da olsa göçmenler sorunu, çevre sorunu ve kadın sorunu gibi kapitalist sistemde öne çıkan tüm sorunların tek gerçek çözümü SOSYALİZM ile mümkündür. Gerisi barbarlık ve yıkımdır.

Bunlara rağmen romanın okunmasını öneririm.

09.06.2021 . ■

"Şairin Romanı"

■ **HİKMET KALE**

"Şairin Romanı" "tabiata, emeğe ve şiiri övgünün romanı" olarak nitelendirilmiştir. Şiir, hikâye, oyun, film senaryosu, şarkı sözleri gibi edebiyatın birden çok alanında ürün veren Murathan Mungan "Şairin Romanı"nı yazmaya 1995'te başlamış ve 2010 yılında bitirmiştir. Yazarın düşsel ve düşünsel âleminin imbiğinden damla damla süzülerek tamamlamıştır kendini roman. Kitap içeriği, kurgusu, üslubu ile kendine özgü estetik bir bütünlüğe sahiptir.

"Şairin Romanı" 'yerküre' adlı bir gezegenin en büyük kara parçası sayılan "Anakara"'da geçiyor. Romandaki yer isimleri, kahramanların adları, şehirlerin düzeni, önceden duyulmamış, şair (yazar) tarafından kurgusal olarak adlandırılmıştır. Romanın kurgusu, olayları, diyalogları ve tasvirleri yanında bu özelliği kitaba daha da derinlik katmıştır.

Roman, bilge şair Bendağ'ın kendi yurdunda ölmek için deniz yoluyla geri dönüşüyle başlıyor. Bil-

ALİ ERENLER'DEN UZUN YILLARIN ÜRÜNÜ BİR ŞİİR KİTABI:

"Munzur - Venge Hardê Dewresu"

Ali Erenler'in "Munzur Venge Hardê Dewresu" isimli şiir kitabı kısa bir süre önce Fam Yayınları'ndan çıktı. Şair Ali Erenler Türkçe ve Zazaca şiirlerden oluşan yeni kitabında yer alan şiirlerin uzun yılların ürünü olduğunu belirtiyor.

Ali Erenler 1962 yılında Pülümür'ün Gersunut (Ardıçlı) köyünde doğdu. 1967'de ailesi ile İstanbul'a göç etti. İstanbul'da ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimini tamamladı.1980 yılında Almanya'ya göç etti. Almanya'da ilk yıllarda dil eğitimi aldı, fabrikalarda çalıştı. 1985 yılında Köln Üniversitesi'nde coğrafya alanında öğrenimine başladı. Aynı okulda pedagoji öğrenimini tamamladı ve eğitim uzmanı olarak değişik görevlerde bulundu.

Aile mahkemelerinde çocuk hakları vekilliği ("çocuk avukatlığı") üzerine eğitim gördü. Eğitim ve göçmenler konusunda değişik kurumlarda seminerler verdi. Hâlen eğitim uzmanı ve "çocuk avukatı" alanlarında çalışan Ali Erenler yaklaşık 20 yıldır şiir ve edebiyat ile de ilgileniyor.

Almanya'da, Kult-Uhr, Mozaik, Berfin, Bizim Dergi'de ve Özgür Politika gazetesinde; Türkiye'de Güney, Dersim dergileri ve Munzur Haber, Munzur gazetelerinde Türkçe, Almanca ve Kırmancki (Zazaca) şiir, düz yazı ve çevirileri yayınlandı.

Üç arkadaşı (A. Kadir Konuk, N. Nedjo Osman, Marion Mentzel) ile birlikte hazırladığı "Patrin - Dört Dilden Şiir" başlıklı şiir kitabı 1999 yılında Belge Yayınları tarafından yayınlandı. Edebiyat dışında amatör olarak fotoğrafçılıkla da ilgilenen Ali Erenler'in değişik aktivitelerde ve mekânlarda İstanbul ve Dersim üzerine fotoğraf sergileri yanında, "Pülümür ve Köyleri" adı ile Dersim'den bir ilk panorama yayını bulunuyor. ■

---

ge şair yaşlı Bendağ'ın ölmeden önce yapmak istediği şeyler de var.

Bilge şair yaşlı Bendağ, elli yıl önce; *" (...) yakınlarıma anlatacaklarım tükenmişse, yazacaklarımda tükenmiş demektir. İnsan kendisinin eskidiğini tek başına anlamaz ki, yanındakilerle birlikte anlar"* diyerek, bunu fark edip arkasına bakmadan yurdunu terk ederek kendini unutturmaya çalışır, o güne kadar yazdıklarıyla insanların bilinçlerinde kalmak için.

On üç dolunaylı yıl şenliğine katılmak için yola çıkan gezginler, şairler ve yolculukları boyu geçtikleri yerler, dokundukları yaşamlar, surlarında şiir bayrakları dalgalanan şehirler... yirmi yıl boyunca bilginin erdemine ulaşmak için evine kapanıp kitaplara gömülmüş olan şiir filozofu; *"biriktirdiklerimi dağıtmanın zamanı geldi"* deyip yanına iki çırak alıp seminerler vermek için Ankara'ya dolaşmaya çıkan Moottah ve başlarına gelen feci son... çok güzel şiirler yazan bir şairi öldürtüp şiirlerini de kendi şiirleri diye yayınlayan hasta ruhlu bir komutanın yaptıkları... Yalnızca şiirleri öldüren bir katil ve bu katili yakalamaya çalışan atlı polis Gamen'in serüveni ve sonunda karşılaştığı acı sürpriz.

Romanda Doğu kültürü eksenindeki kurgusallık otantik bir hava yaratırken polisiye bir durumun olması nedeniyle macera, gerginlik canlı bir akıcılık sağlamakta okura.

Romanı okurken, ülkemizde muhalif olduğundan dolayı sürgünlere yollanmış ve oralarda yaşamlarını yitirip kalmış, bırakılmış şairlerimizi, sanatçılarımızı, yazarlarımızı, çektikleri zorlukları düşündürüyor okura.

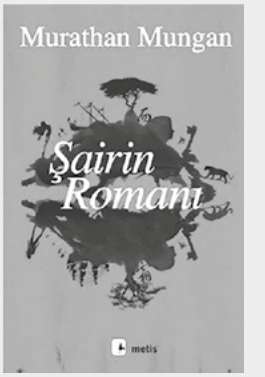

"ŞAİRİN ROMANI"
Murathan MUNGAN
Metis Yayınları,
1. Basım 2011

Moottah çıraklarıyla bir sohbetinde; *" (...) kendi boşluğunuzla yüzleşmeden varlığınızı dolduramazsınız. Şiir bizim kendimiz olmaya açılan kapımızdır. Ama bazen kendi kapımızı yüzümüze kapatırız. Kim olursanız olun, ne olursanız, nasıl olursanız olun, ama kendinize danışacağınız bir kapınız olsun çocuklar. Az olun ama hakiki olun. "Bir gün kendi kapınızı çalacak yüzünüz olsun."* demektir. (s.245)

Zengin bir içeriğe, akıcı bir üsluba ve estetik bir bütünlüğe sahip olan "Şairin Romanı"nı gözden kaçırmış edebiyatseverler için okumalarını öneririm. ■

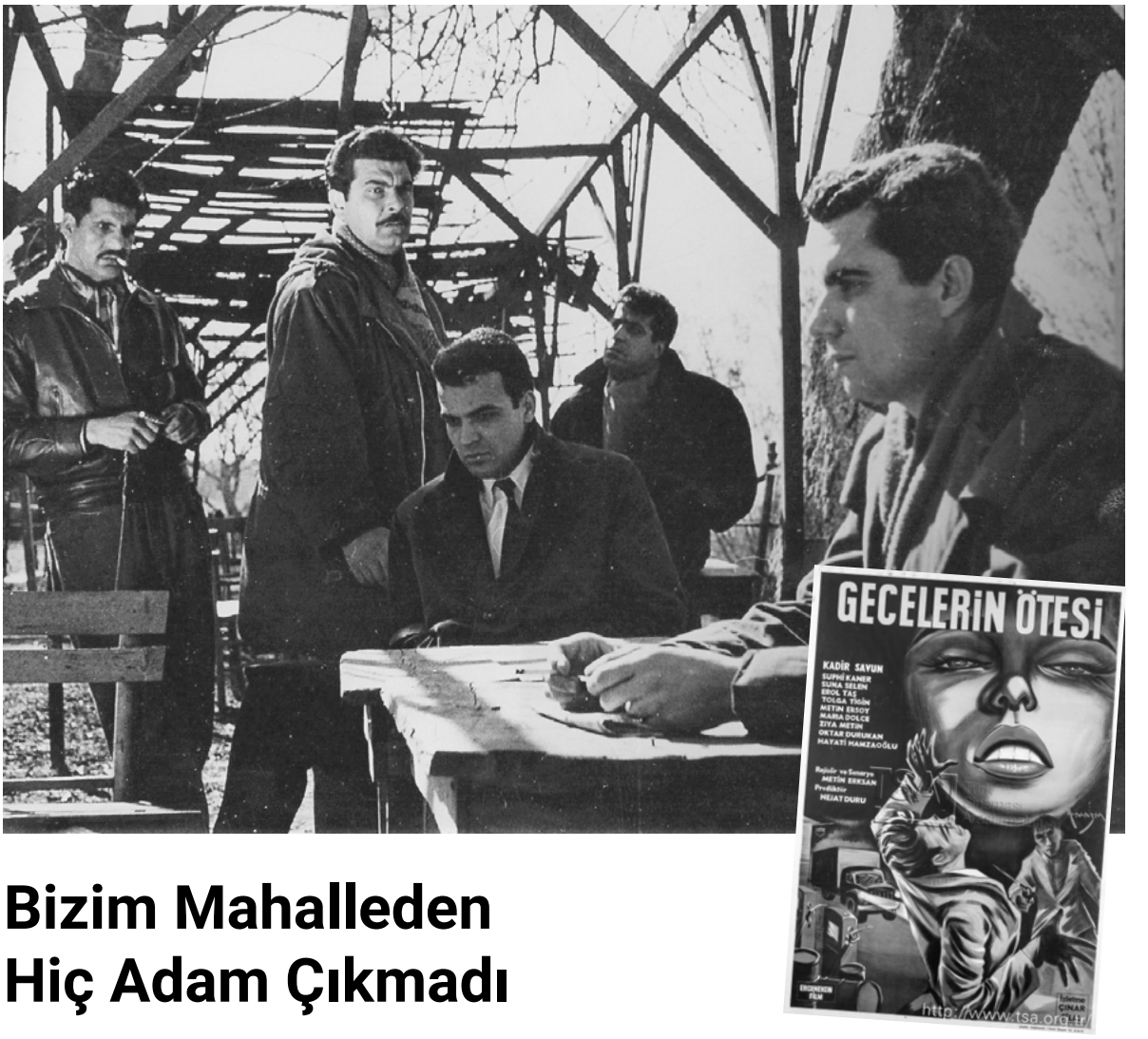

Bizim Mahalleden Hiç Adam Çıkmadı

■ AHMET MERMER

"Biliyor musun Ekrem ne düşünüyorum: bizim mahalleden hiç adam çıkmadı! Şu hâlimize bak topumuz beş para etmeyiz: Sezai ile Yüksel Amerika'ya kaçmak sevdasında iki serseri, Cevat işsiz, ukala bir aktör, Ayhan önüne gelen kadına âşık olan bir acayip adam, sen can sıkıntıları içinde bunalmış, kavruk bir insan, bana gelince ömrünü direksiyon başında tüketmiş zavallı bir adamım. Biz harcanmış insanlarız; bak içki bile bizi neşelendirmiyor! Bu topluluğa bir şeyler yaptırtmak lazım, yoksa mahvolur gideriz."

Gecelerin Ötesi filminin ana karakteri Fehmi (Kadir Savun) "Bizim mahalleden hiç adam çıkmadı" "Biz harcanmış insanlarız" derken neyi kastediyordu acaba? 1960 Türkiye'sinde adam olamayan, harcanmış kitle kimlerden müteşekkildi? Metin Erksan'ın ifade etmek istediği neydi? Demek ki bir tarafta adam olamayanlar ve harcananlar öteki tarafta ise adam olanlar ve harcayanlar vardı. Peki, neydi bu "adam olmak" meselesi? Bir şeyler çıkarmak için deyimlere bakalım mı? Mesela ne var bildiğimiz: "okuyup adam olmak" "büyük adam olmak" Galiba topluma yararlı olmak, mevkii makam sahibi olmak, daha doğrusu adına karar verilen kişilerden değil de karar veren kişilerden olmak kastediliyor bu deyimlerde. Mesela neden adam olmak için okumak gerekir? Bürokraside yer almak için olabilir mi? Osmanlı'da da imtiyazlı bir kalemiye sınıfı vardı değil mi? Ya da şunu düşünelim: büyük adam dediğimiz nasıl biridir? Büyük adam varsa bir de küçük adam olacaktır tabii. Demek ki büyük adam ve küçük adam arasında bir basamak farkı var ve bunların en aşağısında adam olamayanlar var. Başka neler var mesela, Türk toplumunda

kimler adamdan sayılır? "Eli ekmek tutmak" deyimi var bir de değil mi? "Evine ekmek götürmek" var. İşte bir insanı adamdan sayabilmemiz için asgari şartlar!.. Kişinin elinin ekmek tutması yani bir meslek sahibi olabilmesi ve bir de icra ettiği meslek neticesi ailesinin iaşesini temin edebilmesi asgari adamlık şartı olarak görülmüş. Ha, bunun üzerine ne kadar koyabilirse yani ne kadar zenginleşebilirse o kadar büyük bir adam olur demek ki.

"Zenginlik bir kutupta birikirken, yoksulluk, kölelik, cahillik, yabancılaşma ve manevi yozlaşma da öteki kutupta, yani kendi ürününü sermaye biçiminde üreten sınıfın bulunduğu tarafta birikir." — Karl Marx

Bir de adam olamayanlar var elbette. Kim onlar? Evine ekmek götürmekte zorlananlar, geçim sıkıntısı çekenler, kıt kanaat geçinenler, işsiz güçsüzler, serseriler, lümpenler, ezilenler, sömürülenler, köleler... Bu durum çağlardır böyle sanırım. İlkel hukuk sistemlerinde adamlığın başlangıcı, yani modern hukuk dilinde hak ehliyeti dediğimiz kavram, kölelikten kurtulma ile yani mülk edinebilme kabiliyeti ile başlar. Özel mülkiyetin sınırlandırıldığı ya da kaldırıldığı yönetim biçimlerine bu cepheden, kölelik yakıştırması yapılması da bu yüzden sanırım.

Fehmi ve arkadaşları da yukarıda saydığım, işsiz güçsüz, yoksul kesimi teşkil ediyorlardı işte. "Mahalleden adam çıkmadı" diyordu ya Fehmi, yanılıyordu aslında mahalleden adam çıkıyor fakat o adam bir daha o mahalleye uğramıyordu esasında. Zaten her mahalleden adamlar çıktığı için değil miydi Fehmi ve arkadaşlarının bu hâli? Ne idi 1960 yılında son demlerini yaşayan Demokrat Parti sloganı: "Her mahallede bir milyoner yaratacağız" Evet, Demokrat Parti her mahallede bir milyoner yaratıyor, o milyoner o semte bir daha uğramıyor, kendini korunaklı bir alana çekiyor, geride ise yoksullaşan yabancılaşan kitleler bırakıyordu. İşte Fehmi de bu duruma hayıflanarak diyordu ki : "Bizim mahalleden hiç adam çıkmadı, topumuz beş para etmeyiz. Bu topluluğa bir şeyler yaptırmak lazım" Adamlığın ne olduğunu bulan Fehmi adam olmanın kısa yolunu da buluyor ve arkadaşları ile bir dizi soyguna girişiyordu devamında. "Burjuvazinin yarattığı şey, en başta, kendi mezar kazıcılarıdır" diyor ya kitap, gerçekten de öyle. Fehmi ve arkadaşları burjuva toplumunun kutsalı mülkiyete saldırıyor, çalıyor, çırpıyor, soyuyorlardı. Sırf adam olmak için...

"Bir toprak parçasını çitle çevirip 'Burası benimdir' demeyi ilk düşünen ve kendisine inanacak kadar saf insanları bulan ilk insan sivil toplumun gerçek kurucusudur. Küreğe mahkûm edilen veya hendeklere atılan ve 'Bu sahtekârı dinlemeyin; yeryüzünün meyvelerinin herkese ait olduğunu ve yerkürenin hiç kimseye ait olmadığını unutursanız, mahvolursunuz!' diye arkadaşlarına bağıran kişi dinlenmiş olsaydı, insan ırkının karşılaştığı bunca suç, savaş, cinayet, bu kadar sefalet ve dehşet engellenebilirdi?" – Jean Jacques Rousseau

Filmin açılış sahnesinde bir yazı belirir: *"Bu film 7 gencin hikâyesidir. Konu olduğu gibi hayattan alınmıştır. Her mahallede bir milyonerin türediği devirde aynı mahallelerde bu gençler de türedi."* Metin Erksan'ın henüz filme başlarken öne attığı sebep, yani her mahallede bir milyonerin türemesi, Demokrat Parti'nin sloganı, bu sebebin sonucu ise mahallede filmin kahramanı olan gençlerin türemesidir. Açıkça yapılan gönderme sonrası birazdan mahalledeki yoksulların nasıl da suça bulaştığını anlatan bir suç filmine giriş yapılacaktır. Filmin kahramanları olan gençler, aynı mahallede yaşamaktadırlar. Hepsinin ortak noktası yoksul olmaktır ve hepsinin başka başka hedefleri vardır. Bu hedeflere en kestirme yoldan ulaşmak ancak Fehmi'nin yönlendirmesi ile soygun yapmakla olacaktır. Filmin konusu aşağı yukarı bundan ibarettir işte.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, özellikle Amerikan ve Fransız sinemasında suç filmlerinin yaygınlaştığı bir dönemdir. Kapitalist paylaşım savaşı sonrası kapitalist ülkelerde geçimi emeğine dayalı yoksul sınıfların yaşadığı ekonomik sıkıntılar, suç ve suçluların yaygınlaşmasına neden olmuş; buradan doğan hikâyeler de sıklıkla sinemaya yansımıştır. Özellikle 50'li yıllarda, Fransa'da, pek çok kültleşmiş suç filmi çekilmiştir. Sinemada "Film Noir" diye adlandırılan türün özellikleri hakkında bir bilgilendirmeye girmek yazımızın kapsamını oldukça artıracağından burada bu tartışmaya girmemeyi tercih ediyoruz; ancak şunu belirtmek gerekir ki Gecelerin Ötesi filmi bir suç filmi olması yönüyle Film Noir türüne yakınlaşan bir filmdir. Özellikle bir sahnesinde, Jacques Becker'in 1954 yılında çektiği, başrolünde ise Jean Gabin gibi suç filmleriyle efsaneleşmiş bir aktörün oynadığı, Touchez Pas Au Grisbi (Haracıma Dokunma) filminin müziğinin kullanılması bu kanaatimizi güçlendirmektedir.

Gecelerin Ötesi filmi türü itibariyle Film Noir etkileri taşıyan bir suç filmidir ancak filmi sadece bu yönüyle ele almak, üsluba yönelik bir yaklaşımdan ibaret kalacaktır. Filmi, esas yönünden bir incelemeye tabi tuttuğumuzda, Erksan'ın söylemek istediği pek çok şey olduğu ve dönem itibariyle memleketteki ekonomik, sosyal ve politik meseleler üzerinde ciddi bir tartışmaya girdiği ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de, kapitalizmin erken döneminde, toplumun sınıfsız bir kitle ve halkçılık ilkesinin sınıflar üstü

bir politika (!) olduğu gibi bir söylem vardı. O dönem, sınıflar yok sayılmış ancak ne hikmetse sınıflar arası uyuşmazlıklarda bir arabulucu rolüne bürünülmüş, yeri gelince her iki tarafın da kulağı çekilmiş, işçi örgütlerinin kurulmasına izin verilmemişti. Bu politik ortamda büyüyen, gelişen, serpilen egemen güçler, tıpkı kozasını çatlatan bir tırtıl gibi kanat çırpmaya, (dışa açılmaya) başlamıştı. Demokrat Parti dönemiyle Türkiye toprakları Batı emperyalizmine karşı açık hâle getirilmiş ve emperyalizm Türkiye'de sadece ekonomik, politik dengeleri değiştirmemekle kalmamış aynı zamanda kültür, tüketim alışkanlıkları, sosyal hayat, aile kültürü, hatta bireyin dünyasına kadar pek çok dengeyi alt üst etmişti. Sürecin sonuna yaklaşılıp çelişkilerin had safhaya ulaştığı bir dönemde ise Metin Erksan Gecelerin Ötesi filmini çekmiştir.

Bu açıklamadan sonra filmi, bütüne ışık tutan sahneleriyle ele almakta fayda vardır. Filmin başrol oyuncusu diyebileceğimiz Fehmi (Kadir SAVUN) bir kamyon şoförü, Ekrem (Erol TAŞ) ise bir fabrika işçisidir. İkilinin bir diyalogunda Fehmi, kendisini kamyon motorunun bir parçası olarak ifade eder. Kamyon sürerken hep duruyordur da yollar hareket ediyordur sanki. Ekrem ise kendisini makinenin bir dişlisi gibi hisseder. Türkiye'de kapitalizmin geç gelişmesi, Batı'da hızlı makineleşme yıllarında yaşanan ve fütürist sanatçıların sıklıkla ifade ettiği makineleşen, ürettiği değere yabancılaşan insanlar modelini, Türkiye'de yeni yeni oluşturmaya başlamıştır. Şimdi artık Nâzım Hikmet'in "Makinalaşmak İstiyorum" şiirinin burada da bir anlamı vardır. Peki, bu makinenin parçası hâline gelen işçiler emeklerinin karşılığını alabilmekteler midir? Erksan bu sınıfsal çatışmayı açıkça ifade etmekten de beri durmamıştır. Ekrem'in fabrikasında çocuk işçiler çalıştırılmaktadır, Ekrem fabrikanın en gözde işçisi olsa da eve gidince kendisini geçim dertleri, ekonomik sıkıntılar karşılamaktadır. Fehmi ise haddinden fazla yük doldurduğu kamyonu ile canını tehlikeye atmakta ancak yine de patronuna, yani mahallenin milyonerine, yaranamamakta, fırça yemekte, maaşı kesilmektedir.

Filmde incelenen bir diğer çelişki kültürel alandadır. *Sezai ile Yüksel* Evin üst katında rock'n roll çalarken, alt katta kafası şişen ihtiyarlar "biz bu çocukları yetiştirirken ne hata yaptık" diye düşünmektedirler. Aslında burada söz konusu olan çelişki, basit bir kuşak çatışmasından ibaret değildir. Emperyalizmin gecekondu odalarına kadar girmiş; memleketin gençlerini kendi kültürlerine yabancılaştırmıştır. Elvis Presley'i kastederek "şu heriften neyimiz eksik" diye birbirine soran gençler, bir Amerikan rüyası görmekte, kurtuluşu Amerika'ya kaçmakta görmektedirler; ancak alt kattaki gerçeklik bambaşkadır. Cumhuriyet'in ilk kuşağı ile bu yeni kuşak arasında ciddi bir motivasyon farkı çarpar gözümüze. "Demir ağlarla ördük anayurdu dört baştan" diye motive edilmeye müsait bir kitle yoktur artık. Artık toplum yoktur, birey vardır, bireysel becerilerle yükselmek vardır. Elbette bunun da yapılacağı en iyi yer hayaller ülkesi Amerika'dır. Bir tanenin başarısını, milyonlarcanın başarısızlığı gizlemede ustaca kullanan ve bunu bir motivasyon aracına dönüştürebilen kapitalizmin, bir gecekonduya dahi kolunu uzatabilmesi, aslında yaşanan toplumsal çöküşü yüzümüze güzelce çarpmaktadır.

Peki ya böyle bir iklimde sanat ve sanatçı ne konumdadır? Erksan bunu da düşünmeyi ihmal etmemiş, Cevat karakteri ile bu noktaya da bir açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu ekonomik çelişkiler içerisinde sanatçı da karın doyurma derdine düşmüş gündelikçi bir işçiden yüksek bir konumda değildir. Sanatını icra edebilmek için, içinde fırtınalar kopar ancak ne çare ki düzene boyun eğmekten başka çaresi de yoktur. Cevat iyi tiyatro yapmak istemekte ancak buna imkân bulamamakta filmlerde figüranlık yapmakta, bundan şikâyetçi olmaktadır. Bu duruma kendisi gibi oyuncu olan bir arkadaşı "ben de istemez miyim?" diye isyan eder; ancak ne çare ki evde tencerenin kaynaması gerekmektedir. Elbette böyle bir ortamda sanatın ileriye taşınması da mümkün olmayacaktır.

Her karakterin özelinden yola çıkarak, bize bir Türkiye panoraması sunan Erksan'ın, böylece sıradan bir suç filminden çok öte bir film çektiğini, bize "gecelerin ötesini" gösterdiğini söylersek, usta yönetmene hakkını teslim etmiş oluruz sanırım. Çekimlerine 27 Mayıs ihtilalinden evvel başlanan film, ihtilal sonrası yayımlanabilmiştir. Bu sebeple filmin ihtilal öncesi şartlarda oluşturulmaya başlandığı, ihtilal sonrası bittiği de göz önüne alınması gereken bir durumdur. Yani Metin Erksan, ihtilal sonrası devr-i sabık eleştirmeye girişenlerden, düşene tekme atanlardan değildir. Öncesinde başlamıştır bu işe. Hem de cesurca…

Dönemin ruhunu tanımamıza yardımcı olan bu film, dönemden sonra yaşanacaklara da ışık tutmaktadır aslında. Emperyalizmin yarattığı kültürel aşınma, gelecek dönemde sanat çevrelerinde bir öze yönelme isteği yaratacaktır. İhtilal sonrası dönem, sanatını kendi kültürü üzerine inşa etmeye çalışma, kendine özgü tür yaratma gayretinin yüksek olduğu bir dönemdir; fakat sanatçıların, yatağından taşan bir seli durdurmak için suyun karşısına tuğlalar koyarak gösterdikleri büyük çabalar, bu konuda tam bir toplumsal gayret sağlanamadığı için neticesiz kalacak ve Türkiye ilerleyen yıllarda arabesk kültüre teslim olacaktır. Fakat bu yenilgiye rağmen Metin Erksan'ın filmleri, bugün olduğu gibi, sonraki kuşaklara ulaşacak, yeni fikirler uyandıracak, yeni başlangıçlar sağlayacaktır. ■

tan doğan

curcuna

kim ölür uyur gibi
çok ellidir kâbûs
merâkı telâş kışkırtır
dünün sûretidir gün
yarın yaralar
haşır neşir olduk tanrı'yla
zorlanmasaydık iyiydi
zaman mekân fâcia
eğleniyor mudur şeytan
yere-göğe âit değiliz
hem lânet hem ıstırâp
harâp çölde şenlik var
kuru göl biziz
yakayı kaptırmış gövde
zıvanadan çıkmış akıl
anlamsıza anlamak ne
küfür doğuma
mâzeret de yersiz
cezâ ile ödül densiz
cennet hep böbürlenir
cehennemdir kâinat
cinâyete kurbanız
zebânî zevkte her ân
isyân inkâr çırpınış
süzüm süzüm melekler
her şey garip mâcerâ
kader muazzam saçma
dil de uyduruk
masal kendi kendine
îtirâz iptâl yaratmaz
muğlak külliyen mutlak
kim çeker kopuk ipi
kim bulur asıl dibi
kim ölür uyur gibi
dünya curcuna

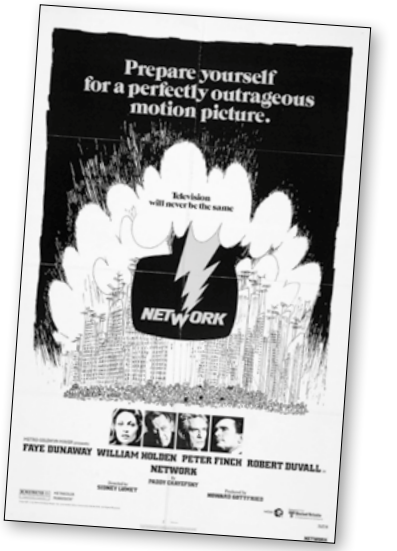

Medyayı Otopsi Masasına Yatıran Film

■ **OLCAY BAĞIR**

"...Şimdi beni dinleyin, televizyon gerçek değildir. Televizyon lanet olasıca bir eğlence parkıdır. Televizyon bir sirktir, bir karnavaldır. Gezgin akrobatlar grubu, masal anlatanlar, dansçılar, şarkıcılar, hokkabazlar, hilkat garibeleri, aslan terbiyecileri ve futbolcular. Can sıkıntısı giderme işi yani. Gerçeği istiyor musunuz? Tanrıya gidin, gurunuza gidin, kendinize gidin. Çünkü asıl gerçeği bulacağınız tek yer orası. Bizden hiçbir şey, hiçbir gerçeği öğrenemezsiniz. Biz size duymak istediklerinizi söylüyoruz o kadar. Yalan söylüyoruz. Biz hayal ticareti yaparız. Hiçbiri gerçek değil. Ama siz orda oturur, günlerce, gecelerce, her yaştan her renkten, her dinden bir sürü insan oturup bizi izlersiniz. Ve burada uydurduğumuz hayallere inanmaya başlarsınız. Ekranın gerçek, hayatlarınızın hayali olduğunu düşünmeye başlarsınız. Ekran size ne derse onu yaparsınız. Ekrandaki gibi giyinir, yer, çocuklarınızı büyütürsünüz, hatta düşünürsünüz. Bu bir delilik! Tanrı aşkına gerçek olan sizlersiniz, biz hayaliz hayal! Televizyonlarınızı kapatın şimdi. Hemen kapatın. Şu konuştuğum sırada, tam cümlemin ortasında kapatın. Kapatın ve beni yok edin..."

Bütün bu sözlerin televizyonda milyonlarca insana söylendiğini hayal edin. Televizyonda, televizyonun nasıl bir hayal dünyası olduğunu, her şeyin orda yalan olduğunu söylemek... Evet ironik! Bu sözler 1976 ABD *yapımı* ***Network*** *(Şebeke)* filminde Howard Beale karakterinin bir tiradından alıntıydı. Yönetmenliğini **Sidney Lumet**'in yaptığı film, her yönüyle bir reyting ve televizyon eleştirisi taşıyor. Günümüzde o başında saatler geçirilen kutudan akan lağımı anlamak için bundan güzel bir film olamazdı.

Kült bir film olan 1957 yapımı **12 Angry Men** (*12 Öfkeli Adam*), yönetmen Sidney Lumet'in ilk filmiydi. 1970'li yıllarda Lumet'in filmlerindeki sosyal duyarlılık artmıştı. Ancak 70'lere damgasını vuran muhalif yönetmenlerden biri olan Lumet'in bu filmleri didaktik bir anlatımla çekilmemişti. Lumet, kendi gibi muhalif **Alan J. Pakula** ve **Sydney Pollack** gibi yönetmenlerle birlikte dönemin ruhunu yarattı. Amerikan toplumuna bazen ayna tuttu, bazen halı gibi silkeledi.

1973 yapımı ***Serpico***, yozlaşmış polisleri konu alıyordu. Bu film, dürüst bir polisin mafya-polis ilişkilerini bozmaya çalışmasını ve mafyadan nasiplenen polislerin gerçek yüzünü anlatan Lumet'in önemli bir filmiydi. Yine yönetmenin önemli filmlerinden biri olan 1975 yapımı **Dog Day Afternoon** *(Köpeklerin Günü)*, bir soygun hikâyesini anlatıyor gibi görünse de esas olarak televizyon dünyasının yoz işleyişini gösteriyordu seyirciye. *Serpico*'da olduğu gibi yine başrolde Al Pacino'nun olduğu bu filmde Lumet, soyguncuları canlı yayınla bağlanarak reyting elde etmeye çalışan televizyon kanallarına gizli eleştiride bulunuyordu.

Dog Day Afternoon'dan bir yıl sonra çektiği ***Network*** filmiyle Sidney Lumet, artık televizyon eleştirisini "anlayana" diyerek gizliden değil, doğrudan ve olabildiğince sert yapıyordu.

1970'li yıllarda geçen bu hikâye ülkemiz açısından ilginç gelebilir. Çünkü o yıllarda Türkiye'de televizyon henüz emekleme döneminde ve bu konuların çok uzağındadır. Ancak 2000'li yıllardan sonra filmde anlatılan olaylar ülkemizde de yaşanıyor ve dahası sıradan bir şeymiş gibi karşılanmaya başlıyordu.

Network filmi Howard Beala isimli, orta yaşın üstünde bir haber su-

nucusunun hikâyesi çerçevesinde, medyayı otopsi masasına yatırıyor, büyük şirketlerin kâr hırsıyla etkili pozisyonlardaki insanların güç hırsının birleşmesinden ne büyük felaketler doğduğunu gösteriyor.

Yılların haber spikeri Howard Beale (Peter Finch – ki filmdeki mükemmel performansıyla En İyi Erkek Oyuncu Oscarı'nı almıştı), reytinglerinin düşük olması sebebiyle emekli edilmek istenir. Bunu gururuna yediremeyen Beale, program sırasında gelecek hafta canlı yayında intihar edeceğini ("beynini dağıtacağını") söyler. Kanal yöneticilerinden gelen baskılar sonucunda Beale özür dilemeye ikna olsa da, TV kanalında işler artık değişmiştir. Yaşanılan bu olay sonucunda kanalın reytinglerinde bir yükselme başlamıştır.

Haber bölümünün başındaki Max Schumacher (William Holden), eski dostu Beale'i bu kurtların elinden kurtarmak ister. Yöneticilere şöyle der: "*O adam deli, kendini idare edemiyor. Tedaviye ihtiyacı var! Ve sizler sadece onun popüler olmasıyla ilgileniyorsunuz.*" Aldığı cevap ise Max'ı şok eder: "*Howard Beale, bir boşluğu dolduruyor. İzleyiciler bir peygamber istiyor. Hatta uydurulmuş, deli biri de olsa istiyorlar.*"

Bu arada haber bölümü, medya kurumuna zarar ettiriyordur ve bu yüzden Max işten atılır. Haber bölümünün başına kanalın program müdürü Diana Christensen (Faye Dunaway – ki o da bu filmle En İyi Kadın Oyuncu Oscarı'nı almıştı) getirilir. Reyting için her şeyin yapılmasını savunan bir televizyoncu olan Diana güzel, zeki ve güçlü bir kadın karakterdir. O zamana kadar bağımsız olan haber bölümü, artık şov programlarının arasına alınacaktır. Çünkü Diana'ya göre televizyon bir şov işidir ve haberler bile biraz gösterişli olmalıdır. Bu düşünceyle Beale'i bu şovun yıldızı yapmayı hedefler. Howard Beale palavralardan bıkmış Amerikan halkının hislerini, öfkesini dile getirmiş ve Amerikan halkı onu çok sevmiştir. O, Diana'nın deyişiyle "günümüzün ikiyüzlülüğünü şiddetle eleştiren görkemli kurtarıcı figürü"ydü. Bir konuşmasında Beale şunları söyler:

"...sizler ve altmış milyon başka Amerikalı, şu anda beni dinliyorsunuz. Çünkü yüzde üçten azınız kitap okuyor! Çünkü yüzde on beşten azınız gazete okuyor. (...) Bildiğiniz tek gerçek, bu ekrandan duyacağınız şey. Şu an, bu tüpün içindekilerden başka hiçbir şey bilmeyen bir nesil var! Ve asıl gerçek bu ekran. Bu ekran başkan yapabilir ya da devirebilir. Bu ekran birçok şey yapabilir biliyor musunuz? Papalar, başbakanlar hepsi bu ekran sayesinde olabilir. Bu ekran dünyadaki en korkunç güçtür ve yanlış kişilerin eline geçerse vay halimize..."

Beale bir gece uyanır ve tanrıyla konuşur! Tanrı onu halka gerçekleri anlatması için görevlendirmiştir. Filmin tam da burasında anlıyoruz ki Beale bir deli! Ne var ki, gerçekleri söyleyen bir deli ve böyle bir dünyada gerçekleri söylemek, deli cesareti istiyor. Bir programında şunları söyler Beale:

"...Size işlerin kötü olduğunu anlatmama gerek yok değil mi? Bu bir

Soyguncu

■ ÖMER ÖZYURT

Biliyor musun
bu aralar başım şarkılarla dertte
çünkü ne zaman bir şarkı çalınsa
çalınan sadece o şarkı olmuyordu
içimden de bir şeyler çalınıyordu
adeta içimde korkunç bir hırsızlık yaşanıyordu.
Ne zaman bir şarkı bitse
bir gökyüzü
engin bir deniz
masum bir çocuk gülüşü içimde azalıyordu
azalıyordu işte
bitmek üzereymişim gibi
bir şiirin son mısrasına sığınıyorum
ben her şarkının sonunda
acayip bir şiirin sonunda yaşıyorum
o şiirin sonunda
bir sonsuzluğa ulaşıyorum.

Uzun zamandır öpücüklerle düzelirim diye
aykırı sevişmeler düşledim
bu düşler ateşten gömlek gibiydiler
evet bunlar çocuksu şeyler
ama ben zaten bir çocuk adamdım
büyümek istemeyen bir şiir gibi.

Evet
kaybettiğim bir yanımı bulmuş gibi
bir şarkı çalıyordu içimde
ve İnan sen bu şarkının tek nakaratısın
kaç kez söylesem
daima aynı kalıyorsun
çünkü sen şarkılarla içimi soyuyorsun.

depresyon. Herkes işsiz ya da işini kaybetmekten korkuyor. Bankalar iflas ediyor, dükkân sahipleri tezgâhın altında silah bulunduruyor. Çeteler sokaklarda çılgın gibi esiyor. Ne yapmak gerektiğini bilen kimse yok ve bunun sonu da yok. Havanın nefes almaya ve yiyeceklerimizin yenmeye uygun olmadığını biliyoruz. Bazı haberciler bize bugün on beş cinayet ve altmış üç suç işlendiğini sanki olması gerekliymiş gibi anlatırken oturup televizyon izliyoruz, ne garip değil mi? İşler kötü biliyoruz, kötüden de beter. Her yerde her şey deliriyormuş gibi. Artık dışarı çıkmıyoruz, evde oturuyoruz ve yaşadığımız dünya yavaşça küçülüyor. Hepimiz, 'lütfen bizi en azından oturma odamızda rahat bırakın' diyoruz. 'Bırak tost makineme, televizyonuma, saç kurutucuma sahip çıkayım. Bir şey demiyorum. Sadece rahat bırakın.' Kızmanızı istiyorum. İtiraz etmenizi istemiyorum, ayaklanmanızı istemiyorum, temsilciler meclisine yazmanızı istemiyorum. Çünkü size yazmanız için ne söylemeliyim bilmiyorum. Ekonomik kriz, enflasyon, Ruslar ve sokaklardaki suç hakkında ne yapmak gerektiğini bilmiyorum. Bütün bildiğim önce kızmalısınız. Şunu söylemelisiniz: 'lanet olsun ben bir insanım, hayatımın değeri var.'

Şimdi hepinizin ayağa kalkmasını istiyorum. Hepiniz iskemlenizden kalkın lütfen. Hemen şimdi kalkın ve pencereye gidip, açıp kafanızı dışarıya çıkartın ve şöyle bağırın: 'ben çok kızgınım ve artık buna katlanamayacağım' diyin. Hemen kalkın hadi…"

Ve halk Beale'nin dediğini yapar. Ülkenin her tarafında insanlar pencerelere çıkıp "*ben çok kızgınım ve artık buna katlanamayacağım*" diye bağırır. Beale artık, "günümüzün ikiyüzlülüğünü açığa vuran kızgın bir peygamber"dir.

Sadece gerçekleri söyleyen Beale, artık reytinglerde her zaman birincidir. Toplumun nasıl uyuşturulduğunu, insanların TV aracılığıyla beyinlerinin yıkandığını ve tüm bunların nedeninin birilerinin daha fazla para kazanma arzusu olduğunu anlatmaktadır. Ancak ilginçtir ki yöneticiler bunu pek önemsemez, çünkü Beale sayesinde kanalları zirvededir!

Eleştirinin dozunu artıran Beale, hedefinin yönünü de değiştirir. Kendi kanalına da sert eleştiriler yapıp yüklenir, ihalelerin iç yüzünden bahseder. İşte bu kabul edilemezdir! Onu işten atmayı düşünürler önce. Ama bilirler ki Beale kovulduğu an diğer TV kanalları onu havada kapacaktır. Onu öldürmeyi bile düşünürler. Büyük patron Arthur Jensen, Beale'yle konuşmak ister. Jensen karanlık ve görkemli bir odada Beale'ye şunları söyler:

"…Doğanın ilkel güçleriyle oynadınız Bay Beale. Ve ben buna asla izin veremem. Ülkeler yok! Halklar yok! Ruslar yok! Araplar yok! Üçüncü Dünya da yok! Batı yok! Sadece her şeyi kapsayan bir sistemler sistemi var. Bu sistem çok iyi çalışıyor. Muazzam bir entegre, çok değişken, çok uluslu, dolar egemenliği var! Petrol dolarları, elektro dolarlar, bir sürü dolar! Marklar, rubleler, sterlinler! Bu gezegendeki hayatın bütünlüğünü belirleyen, para sistemlerinden başka bir şey değil. Günümüzün doğal dengesi işte bu. Ve siz doğanın ilkel güçleriyle oynadınız! Ve bunun bedelini ödeyeceksiniz. Siz küçük ekranınıza çıkıp, Amerika ve demokrasi hakkında bağırıp durun. Amerika yok! Demokrasi yok! Sadece IBM, ITT, ATT, Dupont, Dow ve Exxon var. İşte günümüzün ulusları bunlar. Sizce Ruslar, meclislerinde ne konuşuyorlar? Karl Marx mı? Onlar da tıpkı bizler gibi program tablolarını çıkarıyor, teoriler geliştiriyor, çözümler geliştiriyor, ticari işlerinin ve yatırımlarının fiyat-maliyet olabilirlikleri üzerinde çalışıyorlar. Artık ülkelerden ve ideolojilerden oluşan bir dünyada yaşamıyoruz. Dünya bir iş merkezidir Bay Beale. Dünya, iş dünyasının kanunları ile tanımlanan bir şirketler okulu. Buradaki sözcük iş, Bay Beale. Ve ben bu mesaja ara-

Akacaksın Zamanın Derin Kuyusunda

■ YUSUF ÖZDEMİR

Ruhun.
Kıyısına ölü balıklar vuran nehire dönüşüyor, akıyorsun
Zamanın derin kuyusuna

İçkin yalnızlığın ,
Seni besleyen kolların oluyor.
Akıyorsun menderesler çize çize.

Karanlık bir gecenin orta yerinde
Düşlerin ruhunun kıyısına vuruyor.
Akıyorsun kara kara.

Hangi günde.
Hangi deniz seni içine alacak
Hangi denizde yeniden doğacaksın.

Akacaksın o denizine.
Ogün o deniz bekleyecek seni.
Dalgalarıyla elini tutacak.

cılık etmek için sizi seçtim...”

Jensen, Beale’i tanrı olduğuna kolayca ikna etmiştir. Beale ürkek bir sesle “*Neden ben?*” diye sorar. “*Çünkü sen, televizyondasın salak! Altmış milyon kişi her hafta pazartesiden cumaya seni seyrediyor.*” der Jensen. Beale, şaşkın bir yüzle şunu der: “*Tanrının yüzünü gördüm!*”

Beale’nin sonraki günlerde yaptığı konuşmalar artık oldukça farklıdır. Artık laf aralarında Amerika’nın dünyanın en büyük ülkesi olduğunu söyler ve bir şeylerin bittiğinden bahseder:

“...Bitmiş olan şey; bu ülkenin, her bireyinin özgürlüğünü ve refahını düşünmesi gerektiği fikridir. Yani biten bireylerdir! Biten, yalnız, tek başına olan bireydir! Burada oturan her birey bitmiştir. Çünkü bu artık bağımsız bireylerden oluşan bir ulus değildir. Bu, yaklaşık iki yüz milyon uyuşturulmuş, kokusuz beyazdan daha beyaz, çelik kemerli bedenlerden oluşan bir ulus.

Peki, insanlığın yok oluşunun o kadar da kötü olmadığını söyleme vakti gelmedi mi? İyi ya da kötü, olan şey bu. Bütün dünya insana benzeyen ama insan olmayan varlıklara dönüşüyor. Sadece biz değil, bütün dünya. Biz sadece en ileri ülke olduğumuz için o noktaya önce vardık. Bütün dünya insanları seri üretiliyor, programlanıyor ve numaralanıyor...”

Beale’nin ortaya sürdüğü düşünce oldukça kabul edilebilirdi. Ancak aynı zamanda çok da moral bozucuydu. Kimse hayatının tamamen değersiz olduğunu duymak istemiyordu. İlk kez Howart Beale’nin reytingleri bir kaç puan düştü. Sonra birkaç puan daha! Yöneticiler paniklemeye başlamıştı. Büyük patron Jensen ise Beale’nin düşüşüne rağmen devam etmesinde kararlıdır. Ona göre Beale konuşmalıdır. Jensen için reytinglerin, zarar etmenin bir anlamı yoktur. Çünkü Beale, “tanrı Jensen”in peygamberidir ve onun istediği şeyleri söylemelidir.

Fakat diğer kanal yöneticileriyle birlikte öyle düşünmeyen Diana radikal bir çözüm bulur: Beale’yi öldürmek! Yeni sezonun açılış şovu için Howard Beale suikastı... Mükemmel bir fikir! Plan uygulanır ve Beale canlı yayında iki terörist tarafından taranarak öldürülür. **Ve son!**

Network, **Amerikan rüyası** denen balonu patlatan filmlerdendir. Çok cesur ve fazlasıyla gerçekçidir. *Network*, çok iyi çekilmiş ve başarılı oyunculuk performanslarıyla adından söz ettiren bir film. Ancak insan en çok senaryosunun düzeyine hayret ediyor. Derinlikli karakterler, katmanlı ilişkiler ve tüm bunların filmin temasına doğrudan bağlanması gibi senaryo teknikleri bakımından da çok usta işi. 1974’te Florida’da, Christine Chubbuck isimli bir sunucunun canlı yayında intihar etmesi olayından esinlenen filmin senaristi Paddy Chayefsky de zaten bu filmle En İyi Özgün Senaryo Oscarı’nı almıştı.

Film ilk gösterildiği yıllarda birçok eleştirmen tarafından, anlatılan televizyon dünyasının acımasızlığı ve reyting canavarlığı fazla abartılı bulunmuştu. Filmi günümüzde izleyen birisi içinse sıradan, bilinen ve hatta doğal karşılanabilecek bir film. Ama 70’lerin ortalarında yapıldığı hatırlanırsa nasıl cesur bir film olduğu daha net anlaşılır.

Network, medya dünyasındaki iktidar ilişkilerini ve serbest piyasa ekonomisinin medyadaki yansımalarını çarpıcı, sert ve cesur bir dille yansıtıyor. ***Zeitgeist*** ve ***Zeitgeist Addendum*** belgesellerinde de birçok sahnesinin kullanıldığı *Network*’u izleyenler, bu filmden sonra daha aydınlanmış bir televizyon izleyicisi olacaklardır. Çünkü perdelerin arkasında neler döndüğünün bir örneğini görecekler. ■

annem dünyayı evirip çevirirken

■ **ESMA TEMUR EKİNCİ**

Bugün de çok şey oldu
göz kapaklarım sayamadığım kadar
açılıp kapandı bugün
gördüklerine aldırmadan
ayaklarım çözülüp düğüm düğüm
adımladı asfaltı yine
komşum penceresinden çırptı yine örtülerini
hergün önünden geçtiğim durak
yine tıklım tıklım terliydi
ve annem
dünyayı evirip çeviriyordur şimdi

bugün çok şey oldu yine
köşe başında,beni bekliyordu aç kedi
gölgeli çamın tepesinde ki serçe ikiledi
çocuklar yoktu sokaklar sahipsizdi
kat kat evlerin içi sessizdi
herkes hala köşesindeydi
uzağa dalanlar daha kendindeydi
ben söz veriyordum yine
“yarına çıkaracağım kendimi”
“yarına çıkaracağım kendimi”
annem dünyayı evirip çevirmiştir şimdi

SİNEMA NOTLARI

■ ANUŞ PAZARCIYAN

71. Berlinale tarihinin en şanssız ve en ilginç festivallerinden biri oldu. Korona nedeniyle geleneksel olarak şubat ayı içinde düzenlenen festivalin yapılıp yapılmayacağı, yapılacaksa nasıl yapılacağı uzun süre belli olmadı. 2020'de festival yönetimini devralan Carlo Chatrian (sanatsal yönetim) Mariette Rieesenbeek (idari yönetim) ikilisi 2020 Aralık başına kadar umutlu idiler. Uluslararası film festivalleri içinde en fazla "seyirci festivali" konumunda olan Berlinale'nin bu özelliğinin, Korona nedeniyle kısıtlı da olsa, korunarak gerçekleştirilebileceğini umuyorlardı. Fakat Almanya genelinde pandemi durumun olumsuz gelişmesi bu umudu boşa çıkardı. Aralık'ın ikinci haftasında festival düzenleyicileri 71. Berlinale'nin geleneksel biçimde yapılamayacağının netleştiğini duyurdular.

Festival programında yer alan filmler yalnızca Jüri üyeleri, akredite olan medya temsilcileri, film çalışanları ve film pazarlamacıları için açık olan bir yayın platformunda 1-5 Mart 2021 tarihleri arasında gösterime sunuldu. Filmleri bu şekilde evlerinde görme şansına sahip dar bir çevrenin "home office" "festival"i şeklinde yapıldı 71. Berlinale. Jüri'ler her festivalde olduğu gibi "ödüller" dağıttılar. Fakat ödüllüler festival internet ortamında gerçekleştiğinden ödül aldıklarının haberini aldılar yalnızca!

Festival yönetimi, temmuz ayı içinde seyircilere açık olarak "Berlinale-Summer Special" adı altında, 2021 festivalinde yer alan filmleri göstermeyi planladığını, ödüllerin de bu dönemde ödül sahiplerine verilebileceğini umut ettiğini açıkladı. "Summer Special"in de yapılıp yapılamayacağı uzun süre soru işaretiydi. Sonunda 28 Nisan 2021'de Festival Yönetimi "Summer Special"in yapılacağını duyurdu. 10 Mayıs'ta Berlin'de yaz aylarında film gösterilerinin yapıldığı 15 ve "Summer Special" için özel olarak hazırlanan bir gösteri yeri olmak üzere toplam 16 "Yazlık" Açık Hava Sineması'nda yapılacağı duyuruldu bu özel "Yaz Festivali"nin. Yalnızca internet üzerinden satışa sunulan biletler nerdeyse satışa sunuldukları anda tükendiler. Berlinli sinema seyircileri için bir yılı aşkın sinemasızlık susuzluğu ertesinde hiç te şaşırtıcı değil bu. Şimdi 9 Haziran-20 Haziran tarihleri arasında 16 yazlık sinemada başta yarışma filmlerinin tümü olmak üzere, Berlinale'nin değişik seksiyonlarından kimi filmler 16 yazlık sinemada maske/mesafe/hijyen kurallarına dikkat edilerek "kapalı gişe" gösterimde! Böyle olağandışı bir festival olarak yaşadık 71. Berlinale'yi. Umarım bir dahaki festivali yine şubatta, yine sinema salonlarında, yine dolu dolu sinemaseverlerle birlikte yaşarız. 2021 Berlinale'sinin dijital ortamda gördüğüm kimi filmleri üzerine notlarım aşağıda.

15 Haziran 2021 ■

Festival FİLMLERİNDEN

Babardeală cu bucluc sau porno balamuc

(Romanya/Lüksemburg/Hırvatistan/Çek Cumhuriyeti 2021) 106. dak.
(Bad Luck Banging or Loony Porn)
Talihsiz Bir İş, ya da Çılgın Porno
Yönetmen & Senaryo: Radu Jude
Oyuncular ve rolleri: Katia Pascariu (Emi), Claudia Ieremia (Okul müdiresi), Olimpia Mălai (Bayan Lucia), Nicodim Ungureanu (General Gheorghescu), Alexandru Potocean (Marius Buzdrugovici), Andi Vasluianu (Bay Otopeanu) vd.

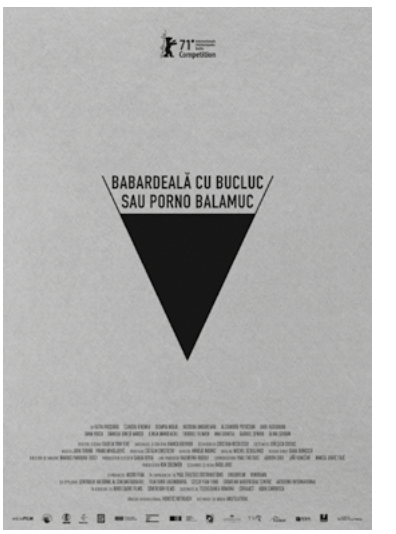

Çılgın bir film.

Film nerde ise 5 dakikalık bir hardcore porno olarak başlıyor. Her ikisi de maskeli bir kadın, bir erkek seksin her türünü yaşıyorlar.

Yanlış filmdeyiz herhalde diye düşünüyorsunuz. 18 yaş altına yasak bir porno sitesinde değilsiniz. 21. Berlinale'nin yarışma filmlerini gösterdiği sitedesiniz! Bu acayip giriş ertesi gerçek film başlıyor. Radu Jude filmini üç bölüm başlığı altında sunuyor bize.

1. Bölüm: Tek Yön

Filmin gelişmesi içinde baştaki seks sahnelerinde yüzünü görmediğimiz ve fakat çıplak vücudunu en başta cinsel organlarını yakından tanıdığımız insan olduğunu öğrendiğimiz Emi'yi, Bükreş'te bir uçtan bir uca yürürken, bir yerlere uğrayıp birileri ile bir şeyler konuşurken, alış veriş yaparken görürüz. Yürürken cep telefonu sürekli elindedir. Ve sürekli birileri ile görüşmektedir. Görüşmelerin konusu başta gördüğümüz hardcore porno görüntüleridir. Bu görüntüleri içeren bir video bir porno sitesine düşmüştür. Ve birden en fazla izlenen videolardan biri hâline gelmiştir. Üstüne üstlük, talihsizliğe bakın ki, filmdeki kadının Emi olduğu onun felsefe ve tarih öğretmenliği yaptığı lisedeki öğrencileri tarafından keşfedilmiştir. Şimdi mesleği itibarıyla örnek bir insan olması gereken Emi'nin porno görüntüleri öğrencilerinin cep telefonlarında en çok paylaşılan videolardan biridir! Emi panik içinde bu videonun nasıl olup ta porno sitesine düştüğü sorusunun peşini izlemekte ve videonun siteden silinmesi için görüşmeler yürütmektedir. Telefon görüşmelerinden videodaki seks partnerinin Emi'nin kendi eşi olduğunu öğreniriz. Onlar kendileri için çekmiştir videoyu. Videonun çekildiği mekânda bir üçüncü şahsın olup olmadığını bütün film boyunca öğrenemeyiz. Fakat telefon görüşmelerinden şunu öğreniriz: Videoyu Porno sitesine ileten ne kendisi ne de eşidir. Bir türlü, belki eşinin artık hangi düşünce ile ilettiğini bilemediğimiz bir arkadaşı, bir akrabası paylaşmış olabilir videoyu. Kısa

sürede kaynağı bulmak mümkün değildir. Porno sitesinden sildirmek de mümkün değildir. Ve zaten silinse de artık olan olmuştur. Emi internet ortamının bir mülküdür. Bütün film boyunca yüzünü hiç görmediğimiz erkek için fazla sorun olmayan, Emi için bütün yaşamını alt üst eden, onu mesleğinden edebilecek bir skandaldır. Telefon görüşmelerinden aynı günün akşamı okulda, yönetim ve öğrenci velileri ile bir toplantı olacağını da öğreniriz.

Bu çok telefon konuşmalı "tek yön" yürüyüş sırasında bugünün Bükreş'ini de tanırız. Bir yanda büyük bir inşaat alanıdır Bükreş. Diğer yanda iyi zamanlar gördüğü belli olan ve fakat artık sıvaları dökülen eski, tarihi binalar. Ana caddeye paralel sokaklarda yıkık dökük binalar. Çukur dolu yollar. Çatlağından çiçek çıkan eski asfalt yollar. Üzerinde yürümesi zor daracık kaldırımlar vs. Bu arada her yerde döviz para bozma büroları, kocaman kocaman çok renkli seksist pano reklamlar. Emi'nin arkasından seksist laf atmalar. Yollarda görgüsüz zenginlik gösterisi yapan SUV'ler. Entel cafe'leri. Alışveriş merkezleri. Kendini yeniden tanımlamaya çalışan, yoksullukla görgüsüz bir zenginliğin iç içe olduğu bir Balkan büyük kenti.

Emi bütün bu uzun yürüyüş boyunca maskeli. Aynı baştaki pornoda olduğu gibi. Fakat bu kez maske seks fantezisinin domuz suratlı maskesi değil. Koronalı hayatın bir parçası. Ameliyathane maskesi. Yollarda maskeli olanların sayısı, maskesiz dolaşanlarla eşit gibi. Kapalı mekânlarda maskeli insanlar çoğunlukta.

2. Bölüm: Kısa Sözlük/ Anekdotlar/Mitler

Bu bölümde Radu Jude bizi az sayıda dokümanter film, çok sayıda fotoğraf ve alt yazılarla, bu arada arka planda müzikle Romanya'nın tarihinde ve bugününde bir gezintiye çıkarıyor. Bu gezintide önce Romanya'nın kuruluş mitleri ile tanışıyoruz. Bu mitler Osmanlı işgaline karşı mücadeleye kadar uzanıyor. Sonra Birinci Dünya Savaşı ve ertesinde bir faşist diktatörlük, İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler Almanya'sının Balkanlardaki sadık müttefiki, ardından faşizmin peşinden gitmiş bir halkın "sosyalist"leştirilmesi, bu dönemden TV ve filmlerinden parçalar, Çavuşesku'nun devrilmesi ve "demokrasi"!, AB, bol miktarda komplo söylencesi, Korona tedbirlerine karşı "özgür"lük ve "demokrasi" gösterileri, kendini, yerini arayan bir halk, ülke, devlet. Bütün tarih boyunca gerçekte değişmeyen tek şey kilisenin egemenliği ve bürokrasi içinde de askeriyenin ağırlığı.

Bu bölümde aslında burjuva anlamda bile demokrasiyi hiçbir zaman yaşamamış, içselleştirmemiş bir ülke ve halk resmini görüyoruz. Bize bayağı benziyor yani. Bu ara-

da Romanya'nın en ünlü milli şairlerinden biri olan Eminnscu ile de tanışıyoruz. Önemli çünkü üçüncü bölümdeki engizisyon mahkemesinde onun yazmış olduğu cinsel göndermelerle dolu bir şiir savunmanın önemli silahlarından biri.

Bölümde rahatsız edici yan, faşist Antonescu diktatörlüğü ile bütün yanlış ve eksikliklerine rağmen yine de halk demokrasisi yönünde adımlar atmaya çalışan Romanya Komünist Partisi önderliğinde yaşanan dönemin "ikisi de diktatörlük" genellemesi içinde eşitlenmesi. Çavuşesku rejiminin geç dönemleri evet sosyalizm adına faşizmin uygulanması, bunun savunulacak yanı yok. Fakat komünist partisi önderliğindeki bütün dönemin Antonescu dönemi ile aynılaştırılması tarihi çarpıtma ve haksızlık.

Radu Jude bir komünist değil, burjuva demokrat bir aydın. Ondan daha fazlasını beklememek gerek.

3. Komik Dizi

Emi'nin öğretmenlik yaptığı okulun bahçesi. Gece. Karanlık. Bahçede dizili sandalyelerde oturan kadınlı erkekli bir topluluk. Veliler! Karşılarında üzeri örtülü bir masa. Masada Emi, yine ameliyathane maskeli. Velilerin bir bölümü de maskeli. Fakat maskesizler de var. Emi'nin yanında okulun müdiresi. Toplantıyı yönetiyor. Bir hademe geri planda antik görünüm verilmiş bir dekorda meşaleleri yakıyor. Bir çeşit engizisyon mahkemesi yaşanan. Velilerin çoğu Emi'nin kellesini istiyor. Adeta savcı konumundalar!

Müdire toplantıyı açıyor. Emi'nin ahlaki değerlerle çelişen bir iş yaptığını, bunun okul için taşınamaz olduğunu söyleyerek, ondan savunmasını istiyor.

Emi'nin savunması, "benim eşimle sevişmem benim özel hayatımdır. Kimseyi ilgilendirmez. Sevişmemi kameraya almam da beni ve eşim dışında kimseyi ilgilendirmez. Bu videoyu ben ve eşim kendimiz için çektik. Porno sitesine koyan, gönderen biz değiliz. Silinmesi için de çaba sarf ettik, ediyoruz. Benim özelimi skandal hâline getirenler porno sitesine girip, pornografik filmleri seyredenlerdir. Ben mesleğimi severek yapıyorum. Okuldan ve mesleğimden uzaklaştırılmamı gerektiren bir suç işlemedim" argümanları üzerine kurulu.

Müdire Emi'nin savunması ertesinde velilere söz veriyor. Çoğunluk, en başta bir papaz veli, bir general veli Emi'yi ahlaksızlıkla suçluyor, Böyle ahlaksız birinin "çocuklarımız"ı zehirlemesine izin verilmemesi gerektiğini kelimenin gerçek anlamında ağızlarından salyalar akıtarak savunuyorlar.

Milliyetçi bir veli, Eminescu'dan vatan-millet-tuna şiirleri okuyarak, Emi gibilerinin ulusa düşman olduklarını, ulusu zehirlemeye çalıştıklarını, bunlara izin verilmemesi gerektiğini vs anlatıyor.

Bir başkası yapılanın aslında Yahudi propagandası olduğunu, Yahudilerin Romen ulusunu yok etmeye uğraştığını söylüyor. Bir başkası "aslında Hitler de Yahudi idi, İkinci Dünya Savaşı'nı da sonunda İsrail'in kurulması için çıkardı" katkısını sunuyor! Bu minval üzerine yürüyor tartışma. Bu arada bütün katılımcıların ellerinde cep telefonları porno filmi defalarca izlediklerini, birbirlerine gösterdiklerini vb. görüyoruz.

Emi tekrar söz aldığında, çocukların pornodan zarar gördüğü konusunda iddialı olanlara, aslında 18 yaş altına yasak olan sitelere bu çocukların girmesinden kimin sorumlu olduğu sorusunu yöneltiyor. Burada konuşan Ana-babaların bu konuda ne yaptıklarını soruyor. Ve Eminescu'dan bir seksist şiirle kapatıp soruyor , "Eminescu'yu artık okutmayalım mı çocuklara?"

Sonra oylamaya geçiliyor. Veliler karar verecektir. Burada kesiyor filmi Radu Jude.

4. Bölüm: Mümkün Son

İki adet mümkün son var.

1. Ya Büyük bir çoğunluk Emi'nin ahlaksızlık, ulusal değerlere hakaret, çocuklarımızı zehirleme nedeniyle okuldan ve öğretmenlikten uzaklaştırılmasından yana tavır takınıyor.

2. Ya da kıl payı küçük bir çoğunluk, aslında Emi'nin yaptığının iyi olmadığı, fakat onun iyi bir öğretmen olması nedeniyle meslekten uzaklaştırılmasının doğru olmayacağı tavrını takınıyor.

Radu Jude bu iki mümkün sondan hangisinin gerçekleştiği konusunda bir işaret vermiyor. Fakat kendi favorisi üçüncü bir "Gerçek son" ile bitiriyor filmi.

5. Gerçek Son

Bir anda kendimizi Hollywood'un Wonderwoman filminin bir sahnesinde buluyoruz. Emi Wonderwoman kılığında elinde kocaman bir ağ ile giriyor sahneye. Bahçede hâlâ tartışan bütün kişileri bu kocaman ağın içine hapsediyor. Hepsinin ağzına birer seks oyuncağı penis veriyor. Sonra "The End" yazısı geliyor.

Radu Jude, bu filmiyle bugünün Romanya'sının ikiyüzlü, sahtekâr ahlak anlayışını radikal bir şekilde ve ilginç, hiçbir zaman sıkmayan bir anlatımla teşhir ediyor.

Ama anlattığı kuşkusuz yalnızca Romanya değil. Bir bütün olarak hastalıklı, ikiyüzlü burjuva toplumu, burjuva ahlakı.

"Babardeală cu bucluc sau porno balamuc" bu yıl Berlinale'nin en iyi film için Altın Ayı'lı filmi.

Umarım Türkiye'de gösterime girer. Gelirse kaçırmayın derim.

Ich bin dein Mensch

(Almanya 2021) 105 dak.
Ben Senin İnsanınım
Yönetmen: Maria Schrader
Senaryo: Jan Schomburg, Maria Schrader (Emma Braslavsky'nin öyküsüne dayanan uyarlama)
Oyuncular ve rolleri: Maren Eggert (Alma), Dan Stevens (Tom), Sandra Hüller (Firma çalışanı), Hans Löw (Julian), Wolfgang Hübsch (Baba),

Annika Meier (Cora), Falilou Seck (Dekan Roger), Jürgen Tarrach (Dr. Stuber), Henriette Richter-Röhl (Steffi), Monika Oschek (Café'deki kadın)

Alma. Berlin'de Pergamon (Bergama) müzesinde çalışan, çalışma arkadaşları arasında sevilen, sayılan genç bir kadın bilim insanı. Yalnız yaşıyor. Sorumluluğunu taşıdığı yaşlı bir babası var. Projelendirdiği bir araştırmanın finansmanı için paraya ihtiyacı var. Para karşılığında ilginç bir deneye katılmayı kabul ediyor. Humanoid robotlar üreten bir firma, robotlarının niteliklerini denemek ve geliştirmek için denek aramaktadır. Denek, karşı cinsten bir humanoid robotla 3 hafta birlikte yaşayacak ve sonra yaşadıkları hakkında firmaya rapor sunacaktır. Programın geliştirilmesi, mükemmelleştirilmesi için bu deneyler gereklidir.

Alma'nın beğenisine uygun olarak biçimlendirilmiş bir robot olan yakışıklı, İngilizce aksanı ile Almanca konuşan (biraz yabancı olsun, ama egzotik değil!) Tom ile ilk buluşması, firmanın denetimindeki bir cafede gerçekleşir. Alma'nın firmaya verdiği bilgilerin tümüne sahip olan Tom tam bir centilmendir. Anlaşma üzerine Alma, Tom'u yanına alır. Tom, yapay zekâsı sayesinde Alma'nın tavırlarını analiz edip, onun hoşlanmadığı ve hoşlandığı şeylerin neler olduğunu belirleme yeteneğine sahiptir. Böylece Alma'nın yanında şimdi yalnızca onun hoşlandığı şeyleri yapan bir "insan", bir dediğini, hatta bir düşündüğünü iki etmeyen bir "insan" vardır. Algoritması Alma'yı mutlu etme üzerine kurulu bir "insan". Alma'nın kafasındaki resme göre yapılmış bir "insan". En intim insan ilişkisinde, sekste de geçerli bu. Fakat bu "insan" bir robot gerçekte. Duyguları, düşünceleri "programlanmış" bir araç! Duyguyu oynuyor! Bilim insanı Alma üç hafta sonrasında ne yapacaktır. Tom bu üç hafta içinde neler öğrenmiştir: Böyle bir ilişkinin geleceği var mıdır?

Kendisi sinema oyunculuğundan gelen Maria Schrader, "Ich bin dein Mensch" isimli filminde bu soruları soruyor, sordurtuyor. Başarılı, seyri zevk veren, düşündürücü, iyi bir film "Ich bin dein Mensch". Berlinale'de bu yıl ilk kez cinsiyet ayrımı yapılmadan "en iyi başrol" ödülü için verilen gümüş ayı'yı Alma rolüyle Maren Eggert aldı.

"Ich bin der Mensch"'i mümkün olursa sinemada görün.

Inteurodeoksyeon

(Kore Cumhuriyeti – Güney Kore 2020) 66 dak.
Introduction
Yönetmen & Senaryo & Görüntü Yönetmeni & Müzik & Kurgu: Hong Sangsoo
Oyuncular ve rolleri: Shin Seokho (Youngho), Park Miso (Juwon), Kim Youngho (Baba), Ki Joobong (ünlü, deneyimli oyuncu), Seo Younghwa (Juwon'un Annesi), Kim Minhee (Ressam), Cho Yunhee (Youngho'nun Annesi), Ye Jiwon (Doktor Yardımcısı), Ha Seongguk (Youngho'nun Arkadaşı- Jeongsoo)

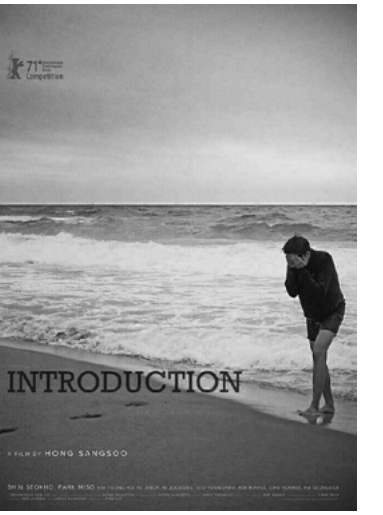

Filmlerinin hemen bütün işlerini kendi yapan Hong Sangsoo ve onun favori oyuncusu Kim Minhee Berlinale'nin müdavimlerinden. Inteurodeoksyeon ile 4. kez Berlinale'delerdi. Tabii bu kez Korona nedeniyle yalnızca filmleri ile Berlin'delerdi. Şimdiye kadarki bütün filmleri gibi Inteurodeoksyeon da insani ilişkiler üzerine "küçük" bir film.

Oğlu Youngho için bir gelecek düşü olan bir anne. Kızı Juwon için bir başka gelecek düşü olan bir başka anne. İşinin yoğunluğu nedeniyle oğlu için zamanı olmayan bir doktor baba.

Kesişen hayatlar. Juwon ile birlikte gelecek düşü olan ve onun

peşinden Berlin'e seyahat eden Youngho. Ne olacağı belli olmayan, fakat herhalde annelerin isteği dışında olacak olan bir gelecek. Hayat kendi yolunu çiziyor.

"Piyasa kuralları"na ters, günün görme, izleme alışkanlıklarına ters bir film.

Ancak festivallerde görülebilecek filmlerden biri.

71. Berlinale'den En İyi Senaryo için Gümüş ayı ödülü ile döndü.

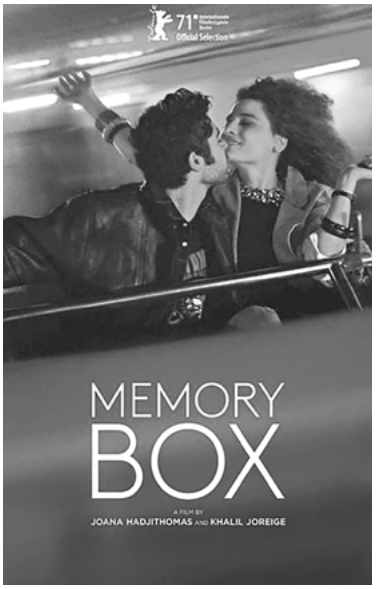

Memory Box

(Fransa/Lübnan/Kanada/Katar 2021) 100 dak.
Yönetmen: Joana Hadjithomas, Khalil Joreige
Senaryo: Gaëlle Macé, Joana Hadjithomas, Khalil Joreige
Oyuncular ve rolleri: Rim Turki (Maia (yetişkin), Manal Issa (Maia (genç), Paloma Vauthier (Alex), Clémence Sabbagh (Téta), Hassan Akil (Raja) vd.

Kanada. 2020 kışı. Noel bayramı. Postacı bir kutu getiriyor. Ve kutuda 50'lili yaşlarda bir kadın olan Maia'nın geçmişi vardır. Kanada'ya yolculuğa çıkmadan önce en sevdiği arkadaşı Liza'ya bıraktığı "hatıra kutusu"dur gelen.

Birlikte yaşadığı ergenlik çağındaki kızı Alex için büyük merak konusudur kutunun içindekiler. Annesi geçmişi hakkında hemen hiçbir şey anlatmamıştır ona. Israrla kutuyu açma taleplerini geri çevirir Maia. Bu arada Maia'nın aynı kentte yaşayan annesi Teta üzerinden Liza'nın kısa süre önce ölmüş olduğunu öğreniriz.

Bir kar fırtınalı günde Alex evde yalnızken açar kutuyu. Kutuda Maia'nın günlükleri, kimi fotoğraflar, ses kayıtları olan kasetler vb. vardır. Bunlar üzerinden bizi 1984'ün Beyrut'una taşır "Memory Box". Beyrut'ta ergenlik çağındaki iki genç kız arkadaşın Mia ve Liza'nın yaşamına döneriz. İç savaş içinde, ilk aşklarını yaşayan, yarın ne olacağının bilinmediği bir ortamda hayatı dolu dolu yaşamaya çalışan iki genç kız. Onların, aynı zamanda savaş içinde savaşçı olarak karşı cephelerde yer alan erkek arkadaşları. Kaçamak buluşmalar, ilk öpüşmeler. Luna Park'ta kısa bir süre de olsa, iç savaş ortamından çıkış. Maia'nın iç savaşa rağmen mesleğini sürdürmeye, çocuklara "insanlık" öğretmeye çalışan babasının intiharı. Onun ölümü hakkında Maia'nın günlüğüne düştüğü not: "Babam öldürülmeden önce öldü. Eğitimle savaşa karşı koyuyordu. Ama çevresi yalnızca ölüm ve şiddetle sarılmıştı." Savaşın yalnızca binalar, caddelerde değil, aynı zamanda insan ruhunda yarattığı tahribat. Yeni medya, ses kasetinin keşfi, karşılıklı gönderilen sesli mesajlar vb.

Sonra Maia ile Alex'in bugünkü Beyrut'a seyahati. Memory Box'taki mekânları arayış. Geçmişe bir başka yolculuk.

İç savaş yok, ama her an yeniden patlayabilir bir barut fıçısı Beyrut.

Memory Box ortalamanın üzerinde kurgusu, oyunculuğu, senaryosu ve tabii yönetmenliği iyi bir film.

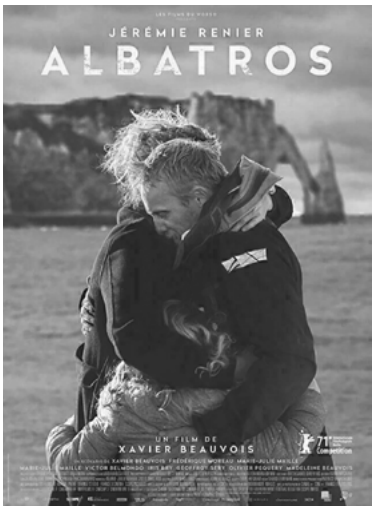

Albatros

(Fransa 2020) 115 dak.
Yönetmen: Xavier Beauvois
Oyuncular ve rolleri: Jérémie Renier (Laurent), Marie-Julie Maille (Marie), Victor Belmondo (Quentin), Iris Bry (Carole), Geoffrey Sery (Julien), Olivier Pequery (Pierre), Madeleine Beauvois (Poulette)

Étretat Fransa'nın Normandiya bölgesinde şirin, küçük bir kıyı kenti. Laurent burada bir polis birliğinin şefi. 10 yıldan beri birlikte Marie ile birlikte yaşıyor. Poulette isimli bir kız çocukları sevgilerini tamamlıyor. 10 yıl birliktelik ertesi artık resmen de evlenme zamanı gelmiştir. Evlilik hazırlıkları içinde mutlu bir aile yaşantısı izliyoruz.

İşyerinde ise evdeki huzur ve sevgi yok. Dıştaki hayat huzursuz, tehlikeli. Laurent'i dıştaki hayatta işini yaparken örneğin meyhanede sarhoş kavgalarını bastırırken, ya da sigorta sahtekârlığı, çocuk tacizi gibi cürümleri engellemeye çalışırken görüyoruz. İnsanlığın halinden bıkmış bir insan burada Laurent.

Bir gün bir acil durum çağrısında, en yakın arkadaşlarından biri olan Köylü Julien'le, Julien salakça bir Avrupa Birliği kuralını ihlal ettiği için karşı karşıya geliyor. Sarhoş ve kızgın Julien intihar tehditleri savuruyor. Laurent Julien'i ikna etmeye çalışıyor. Bunun mümkün olmadığını gördüğü yerde aslında Julien'i kendi kendisine zarar vermekten korumak amacıyla onu gözaltına almak istiyor, Julien direniyor. Laurent kaza ile arkadaşının yaralanmasına ve ölümüne sebep oluyor.

Sonrası bir tekne ile denize sığınma doğaya, kafa dinlemeye, kendini bulmaya kaçış. Ve ailenin güvenli limanına dönüş.

Albatros, ortalama bir Fransız filmi. Öncelikle oyuncularının iyi oyunuyla öne çıkıyor. Berlinale'de olmasa da olurdu.

Ras vkhedavt, rodesac cas vukurebt?

(Almanya/Gürcistan 2021) 150 dak.
What Do We See When We Look at the Sky?
Göğe Baktığımızda Ne Görürüz?

Yönetmen & Senaryo:
Alexandre Koberidze
Oyuncular ve rolleri: Ani Karseladze (Lisa), Giorgi Bochorishvili (Giorgi), Oliko Barbakadze (Lisa), Giorgi Ambroladze (Giorgi), Vakhtang Panchulidze (Cafébesitzer), Sofio Tchanishvili (Maya), Irina Chelidze (Nino), David Koberidze (Iraklı), Sofio Sharashidze (Ana) vd.

Gürcistan'ın Kutaissi kentinde bir okul önü. Bir tesadüf çarpışma. Bir genç kız Lisa ve bir genç erkek Giorgi çarpışıyorlar. Bir kitap düşüyor yere. Özür dileme. Sonra ayrı yönlerde yürüyüşe devam. Geri dönüş bir kez daha karşılaşma.

Kız eczanede çalışıyor. Erkek futbol meraklısı, küçük bir kulüpte futbol oynuyor.

Akşam, dünya küçük, Gürcistan daha, Kutaissi daha da küçük. Bir kez daha karşılaşıyorlar. Belki sabah çarpışmamış olsalar; akşam karşılaştıklarında birbirlerinin farkında bile olmayacaklar. Ertesi gün için randevulaşıyorlar.

Sonrasında Gürcistan toplumunun geleneksel mitleri giriyor devreye.

Trafik lambasının yanında sokakları gözleyen güvenlik kamerası artık kem gözdür. Ve ilk bakışta birbirine vurulan, isimlerini bile söylemeyi unutan âşıkların aşkı lanetlenmiştir. Âşıklar randevu günü sabahı başka bir vücutta uyanıyorlar güne. Birbirlerine âşık, fakat birbirlerini tanımayan iki kişi.

Araya, bir film için genç çift arayan bir film casting ekibi giriyor. Parkta tanımadıkları çiftlere, yönetmene göstermek üzere, fo-

toğraf çekme önerisi getiriyorlar. Parkta o anda tesadüfen olan bir dizi genç insan öneriyi kabul ediyor. Şimdi birbirini tanımayan Lisa ve Grigori de, istemeseler de ısrar üzerine castinge katılıyor.

Arada hep yeniden Kutaissi içinden geçen dingin akan nehri görüyoruz.

Lisa ve Grigori birbirlerinden habersiz birbirlerine yakın mekânlarda çalışıyorlar.

Bir gün tesadüfen yeniden karşılaşıyor ve tanışıyorlar.

Arada birbirleri ile karşılaşan, birlikte yürüyen sohbet eden,

normal işinde gücünde insanlar görüyoruz. Fakat ne konuştuklarını duymuyoruz. Duyduğumuz müzik. Ve caddelerin ve akan nehrin sesi.

Zaman Dünya Futbol Şampiyonası zamanıdır. Her yer futbol heyecanı ile doludur. Her yanda TV'ler açıktır. Köpekler bile, yer yer sıkılarak da olsa, maç izlemektedir.

Sonunda nihayet bir akşam Lisa, Grigori'ye eğer isterse, onun eve giderken kendisine eşlik edebileceğini söylüyor. Yürüyor âşıklar. Geri planda futbol spikerinin sesi duyuluyor. Gol sesleri yükseliyor. Lisa kulağı maçta olan ve bir adım geri kalan Grigori'ye "istersen gelme" diyor. "Yok, yok, geliyorum "diyor Grigori. Yürüyorlar. Geri planda Gianna Nannini "Notti Magiche"si. 1990 Dünya Futbol Şampiyonası'nın resmi marşıydı "Sihirli Geceler".

"Ras vkhedavt, rodesac cas vukurebt", Berlin TV ve Film Yüksekokulunda (DFFB) yönetmenlik eğitimi almış olan Tiflis doğumlu Alexandre Koberidze'nin ikinci uzun metraj sinema filmi. 2017'de Marsilya Film Festivali'nden büyük ödülle dönen "Yaz bir daha hiç gelmesin"den sonra merakla beklediğim bir filmdi. İnsana kaderci bir sevgi ile yaklaşan, iyi ve esprili bir gözlemci olduğunu bu ikinci filminde de gösteriyor Koberidze. Aslında geleneksel mitlere atıflar dışta tutulursa, hiçbir şey olmuyor filmde, normal seyrinde yürüyen hayat dışında. Koberidze kamerası ile izliyor akıp giden hayatı. Sırt üstü yatıp gökteki bulutları izler gibi.

Sevdim bu filmi.

Öneririm.

Berlinale 71'den FİPRESCİ'nin Yarışma bölümündeki en iyi film ödülü ile döndü. Nasıl olduysa artık! Arada bir –çok sık olmasa da– Fipresci de doğru filmi de ödüllendirebiliyor.

Panorama

Die Welt wird eine andere sein

(Almanya/Fransa 2021) 118 dak.
Copilot
Dünya bambaşka bir dünya olacak
Yönetmen: Anne Zohra Berrached
Senaryo: Stefanie Misrahi, Anne Zohra Berrached
Oyuncular ve rolleri: Canan Kir (Aslı), Roger Azar (Saeed), Özay Fecht (Zeynep), Jana Julia Roth (Jacqui), Ceci Chuh (Julia), Nicolas Chaoui (Fares) vd.

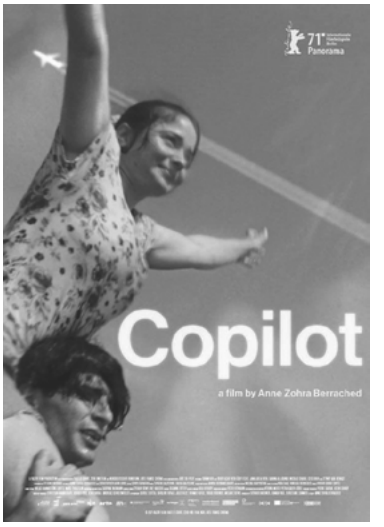

Hamburg, 1990'lı yılların ortası, Aslı, Almanya'da Hamburg'da yaşayan ikinci kuşaktan bir Türkiyeli göçmen genç kadın. Bağımsız, kendi bildiğini yapan, üniversitede eğitim gören bir öğrenci. Bir lunaparkta arkadaşları ile eğlenirken son anda looping aracına binmekten vaz geçen Said dikkatini çekiyor. Sonra bir öğrenci yuvasında düzenlenen bir parti ertesinde Said'le arasında ilişki başlıyor. Said, inançlı ve karizmatik bir kişilik. Lübnanlı zengin bir ailenin Hamburg'a eğitim alması için gönderdiği bir üniversite öğrencisi. Aslı ile Said, Aslı'nın annesi Zeynep bu evliliğe karşı olmasına rağmen, Said'in sürekli olarak ziyaret ettiği bir arka ev camisinde imam nikâhı ile evleniyorlar. Zeynep'in evliliğe karşı olmasının ardında, Araplara karşı sahip olduğu ırkçı önyargılar duruyor.

Aslı, Said'in giderek daha fazla cami/imam ziyaretleri, kimi arkadaşları ile Aslı'dan gizli buluşmaları, gizli konuşmaları sürecini kaygı ile izliyor. Fakat bu Said'e olan sevgisini ve güvenini azaltmıyor. Onun arkasında duruyor.

Sonra günün birinde Said Aslı'ya Beyrutt'ta ailesini ziyaret edeceğini söyleyerek Hamburg'dan ayrılıyor. Uzun süre Said'den haber alamayan Aslı, Beyrut'a, Said'in ailesinin yanına gidiyor. Ailenin de Said'in nerde olduğundan haberi yoktur.

4 yıl sonra Said Almanya'ya geri dönüyor. Aslının hayatı artık Said'in hayatının eki olmuştur.

Birlikte ABD'ye gidiyorlar. Said Miami'de bir uçuş okulunda, uçuş dersleri alıyor. Hamburg'a geri dönüyorlar. Günün birinde Said yine kayboluyor.

Sonrasını anlatmıyor film Ama biz biliyoruz. 11 Eylül 2001. Bam-

başka bir dünya.

Anne Zohra Berrached "Copilot"ta dünyayı sarsan bir olayın, kişisel hayatlara nasıl yansıdığını, olayın esas faillerinden biri ile aşk ilişkisi yaşayan bir genç kadının gözünden anlatıyor.

Eksik olan Said'in radikalleşmesinin geri planı. Bunun neden, nasılını sorgulama yok. Bu inandırıcı olmaktan uzaklaştırıyor filmi.

Okul Tıraşı

(Türkiye/Romanya 2021) 85 dak.
Yönetmen: Ferit Karahan
Senaryo: Ferit Karahan, Gülistan Acet
Oyuncular ve rolleri: Samet Yıldız (Yusuf), Ekin Koç (Selim), Mahir İpek (Okul müdürü), Melih Selçuk (Kenan), Cansu Fırıncı (Hamza), Nurullah Alaca (Memo) vd.

Bahçesaray. Van'ın deniz seviyesinden 1870 metre yükseklikte konumlu 3400 nüfuslu ilçesi. Bir Ermeni, Ermenilere yönelik soykırım ertesi bir Kürt yerleşim birimi. Ermenice Moks, Kürkçe Miks, ya da Mikis. Tabeladaki ismi Bahçesaray olmadan, Müküs.

Kışın yoğun kar alan, yolları geçit vermez bir ilçe.

Yatılı bölge okullarından biri var bu ilçede. Hani şu yoksullara eğitim verme, doğuya medeniyet götürme, cehaleti aşma adına Türk öğretmenlerin yerli nüfusun çocuklarına –bu somutta Kürt çocuklarına– Türklük bilincini verdikleri, Türkleştirme, zoraki asimilasyon merkezleri. Çocuklara her sabah varlıklarını "Türk varlığına emanet" etme yemini ettirilen okullar. Okulda her Türk zaten "asker doğduğundan" tam bir askeri disiplin hüküm sürer. Uzun saç vb. yakışmaz Türk gençliğine, öyleyse okula gelenler önce bir numara "okul tıraşı"ndan geçirirler.

Ferit Karahan'ın, kendi yatılı okul deneyiminden de yola çıkarak yaptığı yeni filminin adı aynı zamanda "Okul Tıraşı". Bir söyleşide 90'lı yılların başında yaşadığı yatılı okul deneyimini daha önce de anlatmak istediğini, fakat hazırladığı senaryodan tat almadığını anlatıyor. Projeyi yeniden ele almaya kendisini itenin 2016 sonrası giderek doksanlı yıllara benzeyen bir evrilme olduğunu, aynı zamanda eşi olan Gülistan Acet'le yeni senaryoyu bir haftada yazıp bitirdiklerini söylüyor.

"Okul Tıraşı" aslında bir işkence sahnesi ile başlıyor. Çocuklar haftada bir olan banyo gününde ikişer üçer duş altında banyo yapıyorlar. Onlardan biri "Banyo başı" olarak çocukların "disiplinli" banyo yapmasına gözcülük ediyor. Emirler yağdırıyor. Arada öğretmen geliyor banyoya. Bağırıp çağırıyor. Disipline uygun davranmayanlara sıcak suyunun kesilmesi cezasının verilmesini istiyor. "Banyo başı" derhal bu emri uygulamaya koyuyor. Memo titreyerek "ceza"sını çekiyor.

Aynı günün akşamı, yatağında titreyerek ve ateşle uyanan Memo, yatak komşusu Yusuf'a, korktuğunu, onun yatağında birlikte yatıp yatamayacağını soruyor. "Neler düşünülür, neler konuşulur" hakkımızda korkusundan Yusuf hayır cevabı veriyor bu soruya.

Ertesi sabah Memo yüksek ateşle, kendinden geçmiş bir durumda, yatağından kalkamıyor.

Vicdan azabı içindeki Yusuf, Memo'yu, bir sürü bürokratik engeli aşarak, revire taşıyor. Revirde ne eğitimli bir sağlık görevlisi, ne de gerekli tıbbi malzeme, ilaç vb. yok. Tedavi aspirin tedavisi! Yusuf'un ve bir öğretmenin çabaları sonucu Memo'nun hastaneye taşınması gerektiği sonucuna varıyor müdür en sonunda. Fakat bu kez de yollar kapalıdır. Hastaneye götürecek araç yoktur vs. Memo'nun ölmesi ihtimali başlangıçta vurdumduymaz davranın okul yönetimini telaşlandırır. Ve Memo'un bu şekilde ağır hastalanmasının sorumlu ve suçluları aranmaya başlanır. Bu arada herkesin suçu başkasında aradığını, aslında suçun bireysel olarak bir kişiye yüklenemeyeceğini, herkesin, bütün yönetimin, aslında okuldaki egemen düzenin bütün unsurlarının bu işte dahli ol-

duğunu görürüz. Buna hatta Yusuf dışında arkadaşlarına sahip çıkmayan öğrenciler de dâhildir. Öğretmenler içinde iyi niyetli olanlar da vardır. Ama onlar da Yusuf gibi çaresizdirler.

Anlatılan aslında yalnızca bir bölge yatılı okulunda iki Kürt çocuğunun öyküsü değil, onlar üzerinden bir faşist düzen öyküsü!

Yalın, doğrudan, resimlerinin gücüne inanan ve güvenen, müziğin resmi yorumlamasına ihtiyaç duymayan bir sinema dili. İyi bir senaryo. İyi oyunculuk ve bir sinema filmi için mükemmel bir mekân seçimi.

Okul Tıraşı, 71. Berlinale'de gösterime giren Türkiye kökenli tek film idi. Neden Yarışma bölümünde değil de, Panorama bölümünde gösterildiğini anlamış değilim.

İyi film Okul Tıraşı. Eksiği, umutsuzluk, çaresizlik ve kötümserliği. Belki de umutsuzluk değil bu, katı gerçekçilik. Ve belki Yusuf'larda ve belki onunla birlikte Memo'yu kurtarmaya çalışan öğretmende var, varsa umut! Ve belki okulun bütün teknik ve temizlik işlerine de bakan ve doğruyu söyleyen kazan dairesi çalışanında var. Umutsuz yaşanmıyor.

Special

Tina

(ABD 2020) 118 dak.
Yönetmen: Dan Lindsay, T.J. Martin
Kurgu: Carter Gunn, T.J. Martin, Taryn Gould
Belgesel...

Tina isimli belgeselde, 20. yüzyılın en ünlü, en popüler ses/sahne sanatçılarından biri olan Tina Turner'in yaşam öyküsünü kendi anlatımından ve hayatının çeşitli dönemlerinde birlikte çalıştığı, ya da hayatının bir türlü kesiştiği kişilerle yapılan söyleşiler üzerinden tanıyoruz. Tina dışında Angela Bassett, Carl Arrington, Jimmy Thomas, Katori Hall, Kurt Loder, Le'Jeune Fletcher, Oprah Winfrey, Rhonda Graam, Roger Davies, Erwin Bach, Ann Behringer, Terry Britten yer alıyor. Ve Tina hakkında konuşuyorlar filmde.

Tina (Doğum ismi: Anne Mae Bullock) 19 yaşında döneminin ünlü Rythm-Blues sanatçılarından Ike Turner tarafından keşfediliyor. Önce onun "Kings of Rythm" adlı grubunda vokalist olarak çalışıyor. Bu dönemde grubun saksafonisti Raymond Hill ile ilişkisinden ilk çocuğu oluyor. 1960'da grubun solo şarkıcısı Art Lasiter bir konsere katılamadığında ilk kez solo söylüyor. Çok beğenilen şarkı single plak olarak da basılıyor. Ve ABD'de ağustos ayında listelerde 27. sıraya kadar yükseliyor. Sonra Ike

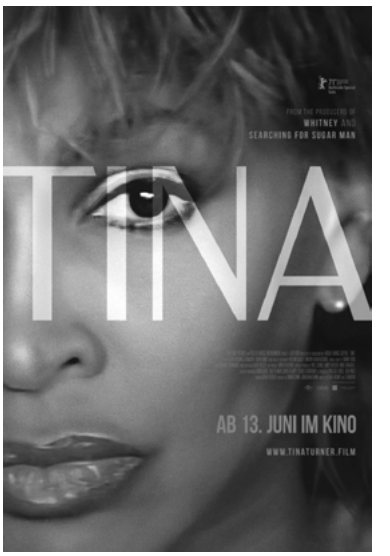

tarafından daha uygun olduğu gerekçesiyle ismi Tina olarak değiştiriliyor. Grubun ismi Ike ve Tina Turner olarak değiştiriliyor. Artık Ike ve Tina isimleri beraber anılan ve özel hayatlarında da birlikte yaşayan bir çifttir.

Ike ile Tina'nın ilişkisi eşitler arasında bir ilişki değildir. Ike kendini Tina'nın yaratıcısı olarak görmekte ve ona göre de davranmaktadır. Kıskançtır. En başta Tina'nın başarıda kendisini geçmesinden rahatsızdır. Ve ondan intikamını şiddet kullanarak almaktadır. Tina röportajda bu ilişki içinde üç kez intihar girişiminde bulunduğunu anlatıyor. Buna rağmen 1976'ya kadar sürüyor evlilikleri. 1976'da ki bu dönemde artık Tina'nın ünü çoktan Ike'ninkini aşmıştır, onlarca parçası dünya listelerinde ilk sıralarda yer almaktadır, bir dizi filmde de rol almıştır, Ike'yi terk etmeyi başarır. Açtığı boşanma davası iki yıl sürer. Evlilikte ortak edinilmiş zenginlikten ayrılıkta kendine yalnızca sanatçı ismi, iki araba, giysi ve ziynet eşyaları kalır. Ayrımlık nedeniyle çıkmadığı konserler dolayısı ile oluşan bütün mali yükümlülükleri de Tina üzerlenir.

Sonrası yeni bir hayat, yeni bir kariyerdir. Yine küçük sahnelerde başlar bu yeni kariyer. Tina yavaş yavaş Disco müziğine geçmeye başlar.

1980 ve 1990'lı yıllar Tina'nin altın yıllarıdır. 1988'de Rio de Janeiro'da Maracana Stadyumunda verdiği, 180 bin kişinin katıldığı konser bir solo sanatçının verdiği en büyük konser olarak geçer tarihe. Fakat bu enerji dolu sanatçı, maddi olarak ihtiyacı olmamasına rağmen, 21. yüzyılda da çalışmayı ve sahne performanslarını sürdürür. 2008'de Grammy Ödülleri töreninde Beyonce ile birlikte sahne alır. Ekim 2008'de "Tina, 50. yıldönümü" turuna çıkar. Bu turda değişik ülke ve kentlerde on binlerce kişi önünde sahne alır. Bu tur sonrası 69 yaşında, Mayıs 2009'da sonlandırır sahne kariyerini.

20. yüzyılın en önemli ses ve sahne sanatçılarından Tina Turner'i yakından tanımak isteyenler için mutlaka görülmesi gereken mükemmel bir belgesel Tina.

Bu filmde gerçekten büyük sanatçı olmanın yetenek, irade ve direnç yanında nasıl bir emek işi olduğunu da görüyorsunuz.

Tina'da turlar, konserlerden belgesel bölümlerle müziğe de doyuyorsunuz. ■

Çocukluktan yaşlılığa "gençlik aktarmalı" bir yolculuktur; dublaj

■ İREM ÇİZMECİOĞLU

Yalnızca sesle bir sahne, görsel bir şölen sunuyorlar.

Hayatın, teoriden ziyade pratikle ilgilendiği bir dünyada koca bir yaşam inşa ediyor, sadece sesle resmediyorlar.

Tonlamaları, suskunlukları, bir başınayken; yetenekleriyle üç farklı kişi gibi stüdyoda orantısız büyümeleriyle, kendilerini bir kez daha keşfediyorlar.

Dublaj sanatçıları, kimselere görünmeden mikrofon başında rehabilite olurken, içlerinde durduramadıkları değişik karakterlere hayat verirler.

Bizler de, o dünyanın davetsiz ve ne vakit gideceği belli olmayan bir o kadar zamansız misafirleriyizdir.

Yalnızca ses enstrümanlarıyla inşa ettikleri bir dürtü, bir ikna etme sanatıdır.

Dürtüdür çünkü içimizdeki çoklu kişiliklerin her biri kendilerini duyurmak ister.

Ve her eylemin şuur altındaki birincil karşılığıdır ikna etmek.

Görünmeden, bilinmeden, sesi dışında davranış, eylem veya hareketine şahit olmadığımız dublaj sanatçıları, kendilerine özel rezerv ettikleri, narsistçe kendi egolarına ayırdıkları gezegende, çok karakter tek bedende yaşarlar.

Hepimizin benliğinde, birden fazla ve olmak istediği değişik kişilikler vardır. Toplumları "iyi bir şey yaptığına" ikna ettiğin an, sanatını da icra etmiş oluyorsun aslında.

Rengi, biçimi, karakterine, sesleriyle dokunanlar sayesinde dinleyici, bir sonraki cümlede artık o eski kişi olmayabilir.

Alıp verilen nefesler, kendi inisiyatifleriyle yaptıkları vurgular, duygu kattıkları diyaloglarla oynamalar ve nihayetinde bizlerin onların dünyasına adım atabilmemiz. Garip olduğu kadar çekicidir de.

Keşfe hazır, hayranlıkla sağa sola bakarak, eserleri inceleyerek müze gezmek gibi...

Görünmeyen ama duyulan, dokunulamayan fakat aslında dokunulan alandır orası.

Sesle dokunabilmek, bazen fiziksel temastan çok daha ötedir. Bu tarz enerjisi her daim kendinden taşanlar, düşünülenden daha sık ve sıkı dokunmuşlardır hayata.

Ruha, akla, rüyalara, hayallere, tanımadıkları kişilerin yaşamlarına, iskeleden ayrılan vapurun ucuna kadar gelip sevdiğiyle henüz vedalaşamayanlara, sanata, yeni yeni filizlenecek bir fikre, topyekûn doğaya ve hatta kendini ifade etmekte zorlanan topluluklara da.

İyileştirici gücüyle ilaç niyetinedir bazen.

Ne anlattığından ziyade, şairin dediği gibi "ruhları alınmış heykelleri" dirilten etkili bir seslendirme; tek kalemle çizilen çok renkli portredir.

İnip çıkan dalgalı tonlaması & vurgusuyla alıp sürükleyen gücüyle bir dublajla; ülkeler & şehirler, o eski ülke ya da şehir değildir artık.

Nefes ve es, var oluşun olmazsa olmaz iki kanunudur çünkü. Sözleriyle nefesini verirken, dünyanın sona ermeyecek serüvenine imza atabilirler.

Onlar belki de günlük koşuşturmanın ardından deşarj oluyorlardır mikrofonda. İşte görünenle gerçeğin zannedildiği gibi olmadığı durumlardan biri daha...

Sana seremoni sunarken, bu gösteri onun için çocuk oyuncağı iken, mevsimler değişir ve sen hızlandırılmış iklim değişikliğini anlayamazsın bile. Etkiye tepkinin en çabuk yaşandığı alanlardan biridir seslendirme.

Karşısında direkt fiziksel bir muhatap olmasa da, sanki seyircisiz sahada oynarken, birdenbire on binlerin tezahüratlarıyla coşan kalabalık stadyumlarda düelloya dönüşür. Yaşatırlar çünkü tüm kurguyu. Hayal gücünü tetiklediğinden, avucuna aldığı dinleyene de zihinlerinde kendi filmlerini çektirirler.

Yani ve dolayısıyla bile bile tav olan dinleyiciyle seslendirmenin düellosudur.

Kazananın olmadığı bir düello, kaybedenlerse biletsiz dinleyici..

Çocukluktan yaşlılığa gençlik aktarmalı bir yolculuktur sözü edilen.

Nokta ile beraber, gelişip biçim kazanmıştır ne de olsa.

Deneyimlenen de, tıpkı bir pırıltıdır.

Sihir gibidir çünkü özünde. Beton ya da kumun değil, tek enstrüman tek malzemenin ses olduğu bir inşaatta; "şantiye alanıdır girilmez" değil de, "hayal gücünüze güveniyorsanız giriniz" tabelası daha yerinde olurdu elbette.

Şubat 2021 ■

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

Değiş(tir)mek için kitap(lar)... Okuyun!

Güncel Politika

- **Ne Oldu? Ne Oluyor? Ne Olacak?** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Ermeni Sorununda Tavır** Derleyen: H. YEŞİL ..... 40 TL
- **TKP/ML 3.Konferans Eleştirisi** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Sosyalizmden Geri Dönüş Sorunu** H. YEŞİL ..... 40 TL
- **Troçki/zm Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **İşçi Sınıfının Uluslararası Mücadelesi** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **Dinini Kitabını İyi Tanı** H. UYAN ..... 50 TL
- **Latin Amerika: "21. Yüzyılın Sosyalizmi mi?"** H. YEŞİL ..... 12 TL
- **Demokratik Devrim mi, Sosyalist Devrim mi?** H. YEŞİL ..... 24 TL
- **Bolşevik Bakışla Mehabad Kürt Cumhuriyeti** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Stalin Eleştirileri Üzerine** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Ekim Devrimi Üzerine** H. YEŞİL ..... 14 TL
- **Mao Zedung ve Çin Devrimi** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **İşçi Sınıfı Hareketi Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Faşizm Nedir? Sosyal Demokrasi Nedir?** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Doğa ve İnsan** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Bolşevik Parti İnşa Öğretisi Üzerine** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Eserleri ve Mücadelesiyle Rosa Luxemburg** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Kemalist Devrim** (1. Kitap) H. YEŞİL ..... 35 TL
- **Halkın Sanatçısı/Halkın Savaşçısı Yılmaz Güney** H. YEŞİL ..... 15 TL
- **Arnavutluk Emek Partisi Değerlendirmesi** K. DEMİRKAPI ..... 20 TL
- **Bir Çay da Senden Olsun** OSMAN ULUDAĞ ..... 50 TL
- **Çölde Ölüm** Ermenilerin Soykırıma Uğraması ROLF HOSFELD ..... 30 TL
- **İbrahim Kaypakkaya** — Kazanımları Ve Hataları — H.YEŞİL ..... 20 TL
- **Ermeni Soykırımı ve İslam (1870-1923)** DENIS DREISBUSCH ..... 40 TL

Kültür - Sanat - Edebiyat

- **Sizin Masalınız** HASAN KIYAFET ..... 12 TL
- **Bizim Lise** HASAN KIYAFET ..... 14 TL
- **Nazi Kızları** HERMYNIA ZUR MÜHLEN ..... 15 TL
- **Panta Rei** HASAN ERKUL ..... 12 TL
- **Hikmeti Mavi** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **45'Lik** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **Meydan Düşü** HASAN ERKUL ..... 10 TL
- **Dilan** NURİYE DOĞAN ..... 10 TL
- **Artık Ağlamayacağım** NURİYE DOĞAN ..... 10 TL
- **Yağmur Masalı** ŞABAN DEMİR ..... 10 TL
- **Acılar da Üşür** ORHAN BAHÇIVAN ..... 10 TL
- **Güneşin İntihar Çiçekleri** HÜSEYİN KARTAL ..... 10 TL

Kadın Sorunu

- **Kadın Sorunu Üzerine Yazılar** H. YEŞİL ..... 20 TL
- **Sosyalist Kadın Hareketi İçin** H. YEŞİL ..... 12 TL
- **Rusya'da 1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu - 1** "Tavuk Kuştur, Kadın İnsandır" — GÜL ÖZGÜR ..... 24 TL
- **Rusya'da 1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu - 2** "Tavuk Kuştur, Kadın İnsandır" — GÜL ÖZGÜR ..... 22 TL

Uluslararası Komünist Hareketin Belgeleri

- **Manîfêsta Partîya Komünîst Komünist Partisi Manifestosu** KARL MARX - FRIEDRICH ENGELS ..... 15 TL
- **3.Enternasyonal'de Örgütlenme Sorunu** A.BEWER - A.MÜLLER - B.YAKOLEV ..... 14 TL
- **Burjuva-Demokratik Devrimin Proleter Devrime Dönüşmesi** K.POPOV - A.S.DOBROV ..... 14 TL
- Politik Bir Örgütlenme Biçimi Olarak **Halk Demokrasisi** A.SOBOLEV - H.MINC ..... 14 TL
- **3. Enternasyonal'de Faşizm Üzerine Tartışmalar - Belgeler 1** 15 TL
- **3. Enternasyonal'de Faşizm Üzerine Tartışmalar - Belgeler 2** 18 TL
- **3. Enternasyonal'de Devrim Aşamaları** ..... 20 TL
- **Moskova 1937** LION FEUCHTWANGER ..... 15 TL
- Büyük Sovyet Ansiklopedisi **ÇALIŞMA** B. MARKUS ..... 10 TL

Farklı Yayınevleri

- **Nereden Nereye Türkiye (Sosyo Ekonomik Yapı Araştırması)** H.YEŞİL — YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 40 TL
- **Yılmaz Güney ve Arkadaşları** DEVRİMİN SORUNLARI — GÜNEY ..... 28 TL
- **Yılmaz Güney Sineması** NİHAT TAYDAŞ — KALAN ..... 14 TL
- **İşçi Kadınlar Sermaye Düzenine Karşı Örgütlenin** — YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 10 TL
- **Bolşevik Bakışla Emperyalist Güçler Gerçeği** H.YEŞİL — EL ..... 9 TL
- **Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin Deneyim ve Derslerinden Öğrenelim!** YENİ DÜNYA İÇİN ÇAĞRI YAYINLARI ..... 10 TL
- **Çağımdan Utanıyorum** A.KADİR KONUK — GÜNEY ..... 4 TL

TÜM KİTAPLARDA %40 İNDİRİM!

DÖNÜŞÜM YAYINLARI

Asmalımescit Mahallesi Terkos Çıkmazı Sokak, Terkos Han, No: 1/42 Beyoğlu/İstanbul
Tel.: 0212/2511191
e-posta: donusumyayinlari@gmail.com
www.interyayinlari.com

İsmail Çoban,
"Dersim'in (Dêrsim)
Kayıp Kızları",

Heykel,
Yükseklik 490 cm
Genişlik: 82 cm
Derinlik: 75 cm.
Fotoğraf: İlyas Emir

GÜNEY
KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ